

સ ચિ ત્ર

શાળોપયોગી સાર્થ
સરળ સામાયિક સૂત્ર.

(ચાર ભાગમાં પૂર્ણ.)

नगरपालिका विभाग

सुदूरपश्चिम प्रदेश विभाग

क्रमांक २२१५५ दिनांक १८/११/७९

शा.प्रा.पथी, काठमाडौं

सुदूरपश्चिम प्रदेश

સ ચિ ત્ર.

શાળોપયોગી સાર્થ— —સરળ સામાયિક સૂત્ર. (ચાર ભાગમાં પાર્ણ.)

સંપાદક અને સંયોજક
ભાવનગર નિવાસી
શાહ અમૃતલાલ ઓધવજી.
દાદાસાહેબની પોળ.
અમદાવાદ.

પ્રકાશક:
નેમચંદ પોપટલાલ વોહોરા.
(મહાવીર સોસાયટી—અમદાવાદ.)
તરફથી
જ્ઞાનુચ્ચેને અભ્યાસ અર્થે વિના મૂલ્યે ભેટ.

પ્રથમાવૃત્તિ

કોપી ૧૦૦૦ કાઉન ૧૬ પેજ ૨૦ ફોર્મ્સ. બેટ.

,, ૨૫૦ ડેમી ૮ પેજ ૩૦ ફોર્મ્સ. ૧-૮-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૨૨૧૪૬

લેખકની મંજૂરી વિના કોઈએ છાપવું છપાવવું નહીં.

મુદ્રક- શાહુ મણિલાલ જગનલાલ.

સ્થાન-નવપ્રભાત મુદ્રણાલય.

સીવીલ હોસ્પિટલ પાસે. અમદાવાદ.

અસાર સંસાર—સ્વરૂપ.

સંસાર સમજ લે શાણા, જીવ મુસાફરખાનું;
કોઈ નથી ટકયું અને, નહીંજ ટકવાનું.
સગાં ને સંબંધી તહારાં, પંખીનો છે મેળો;
કાલે તો સવારે ઉડી, તહારે તો જવાનું.
સંસારના આ ધામમાં, વિશ્રામ છે વડી ચારનો;
છેડો ના આવે કામનો, પળવાર નહીં આરામનો.
આળસ તજીને ભજી લે, મંત્ર શ્રી નવકારનો;
જીવું જરૂર પડશે ઉઠી, હુકમ થતા દરબારનો.
દૂર છે દેશ તહારો, અરે પરદેશી શાણાં;
તહારું ધાર્યું નહીં ભાઈ, ન્યારું છે થવાનું.
સત્યને સંગ્રહી નીતિ, તહું ભરી રાખ શાણા;
ભગવાન ભજનમાં તહારું, ભણું તો થવાનું.
જે અનુભવ નહોતો તે થયો, શું ધારીયે શું થાય છે;
આશા નિરાશા વાદળાનાં, રંગ શા બદલાય છે.
મનસુખાના મહેલ બાંધી, પ્રાણીઓ પસ્તાય છે;
ખોટો ખલકનો ખેલ માની, બ્રાન્તિથી ભરમાય છે.

સમયાનુસારે—

શ્રી૦ ધોળીદાસ ડુંગરશીભાઈની : સૂચના મુજબ મહારે શ્રીયુત નેમચંદ પોપટલાલને મળવાનો પ્રસંગ આવ્યો. તેમને પ્રાથમિક ધાર્મિક શિક્ષણોપયોગી સામાયિક સૂત્ર પ્રતિ વિશેષ પક્ષપાત-પ્રેમભાવ હોવાથી તહેમની સૂચના મુજબ મહારી શક્તિ અનુસાર મહેં આ પુસ્તક લખ્યું છે. જોઈ શકાશે કે સર્વત્ર હોય છે તેમ તેમાંની મૂળ વસ્તુઓ મહારી નથી, પરંતુ રચનાજ ફક્ત મહારી છે. હું-મનુષ્ય પ્રાણી સંપૂર્ણ નથી તો આ રચના પણ તે મુજબ સંપૂર્ણ શી રીતે હોઈ શકે ? આ પુસ્તક પાછળ મહેં જે શ્રમ અને સમય લીધાં છે તેટલા પુરતી શક્ય પ્રયત્ને કરેલ કાર્યમાં ક્ષતી ન રહે તે સારૂ મહારા તરફ લાગણી દર્શાવતા મહારી જન્મ ભૂમિમાં વર્ષો તક રહી ગયેલા ત્યાંથીજ મહારા ઠીક સમાગમમાં આવેલા પરિચિત ધાર્મિક શિક્ષક શ્રી૦ પોપટલાલ સાકરચંદ માસ્તર તરીકે પ્રસિદ્ધ ગૃહસ્થ જે હાલમાં અત્રે વસે છે તેમનો અને મુનિ મહારાજ શ્રી૦ વીકાસવિજયજી મહારાજની સહાયનો મ્હને યોગ્ય લાભ મળ્યો છે.

સમય અને શ્રમના પ્રમાણમાંજ મહેં આ પુસ્તકને વિશાળ સ્વરૂપ આપ્યું છે; મહારી ધારણા મુજબ હું તેમ કરી શક્યો નથી; સંપૂર્ણ ઈચ્છા મુજબ કરવા જતાં જરૂર આ પુસ્તક ડબલ થાય. વળી મહારા સાહિત્ય શોખમાં મ્હને પુસ્તકો સચિત્ર બનાવી આકર્ષક કરવાનો વિશેષ ઉત્સાહ છે. તેનો અહીં શક્ય પ્રમાણમાં લાભ લીધો છે; મ્હને ખેદનો વિષય તો એટલોજ છે કે એક કાળે મહારો જે કુદરતી સાહિત્ય પ્રેમ નિષ્કામ હતો તેનો હું આ કાળે વિકૃત કરી મહારી જાતને ધન્યમાનું છું ! હું મ્હોટા મ્હોટા સ્વપ્ના સેવી રહ્યો છું, અને પ્રયત્નથી તેને સફળ બનાવવાની ઉમેદ પણ રાખું છું; પરંતુ મ્હને યોગ્ય ભૂમિ-ક્ષેત્ર પ્રાપ્ત થયું નથી તો ત્યાં તેવો સંપૂર્ણ

અનુકૂળ યોગ તો ક્યાંથીજ પ્રાપ્ત થાય ? મ્હારી દૃષ્ટિ તો ‘ સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય ’ અને ‘ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી’ જેવાનું અનુકરણ કરવાની ઉમેદ ધરાવે છે. આવા જૈનપુરી જેવા શહેરમાં એક પણ સંપૂર્ણ (જૈન) પુસ્તકાલય નથી ! મ્હારાથી બનતે પ્રયત્ને તે દિશામાં પણ મહેં ડોકીયું કરી જોયું, પરન્તુ ક્રિયાશીળ દ્રવ્યોત્પાદક ઉદ્યમ પ્રવૃત્તિમાંથી કાઢપણ પોતાની દૃષ્ટિમાત્ર પણ બહાર કાઢવા ઉત્સુક જણાયું નહીં. અહીં દ્રવ્ય પીપાસાનુંજ માત્ર વિશેષ જોર છે; એ અહીંની ભૂમિનોજ પ્રભાવ છે. જ્યાં જોવા સાંભળવા માત્રનો પણ અવકાશ નથી ત્યાં વિચારવાનો અવકાશ તો શેનોજ હોય કે (અજમેરનો) ‘ દયાળ બાગ ’ એ શું ચીજ છે ? લખવા બોલવા માત્રમાં શૌર્ય છે ખરું, પરન્તુ જમાનાને ઓળખવા પ્રતિધ્વાન નથી. જૈનો પાસે એટલું સાહિત્ય અને સાધન (સાર્વજનિક સંપત્તિ) છે કે તેનાથી ટાઇમ્સ ઑફ ઇન્ડિયા કે બ્રિટિશ ઇન્ડિયા જેવો પ્રેસ ઉભો થઇ શકે અને તે નહીં શકે અને સાથે સાથે અનેક પ્રકારના સાધનહિન બેકારો ઠેકાણે પડી શકે ત્યાં નકામી રીતે વેડફાતું દ્રવ્ય સારા માર્ગે ઉપયોગમાં આવી શકવાથી નકામા છપાનીયા જેવાં પરિણામે પસ્તીમાં લળી જતાં ફરફરીયાં એની મેજે બંધ થાય.

વી. સં. ૧૯૯૬. }
માહ વદ અમાસ.

લેખક
અમૃતલાલ ઓઝવણ.

અનુક્રમણિકા.

શાળોપયોગી સાર્થ સરળ સામાયિક સૂત્ર.

(અર્થ, વિવેચન, આદિ સહ મૂળ પાઠ.)

પ્રથમ વિભાગ.

ક્રમ	વિષય	પૃ	ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
૧ (૧)	નવકાર સૂત્ર મૂળ.	૩	૨૩	પચીસ ગુણ.	૧૩
૨	„ શબ્દાર્થ.	૪	૨૪	અગિઆર અંગ.	૧૩
૩	„ વાક્યાર્થ.	૪	૨૫	બાર ઉપાંગ.	૧૪
૪	„ ભાવાર્થ.	૫	૨૬	અંગ-ઉપાંગ-સન્ન્યાય.	૧૪
૫	„ વિશેષાર્થ.	૫	૨૭	-ચરણ સિતરી-.	૧૫
૬	પાંચ પરમેષ્ઠિગુણનું કાવ્ય.	૫	૨૮	પાંચ મહાવ્રત.	૧૫
૭	પાંચ પરમેષ્ઠિના વર્ણ.	૫	૨૯	દશ યતિ ધર્મ.	૧૫
૮	દેવ સ્વરૂપ.	૬	૩૦	સત્તર પ્રકારે સંયમ.	૧૫
૯	૧૬ અરિહંત સ્વરૂપ.	૬	૩૧	દશ પ્રકારે વૈયાવૃત્ય.	૧૫
૧૦	બારગુણ.	૬	૩૨	નવ પ્રકારે પ્લહ્યર્થ.	૧૬
૧૧	આઠ પ્રતિહાર્થ.	૬	૩૩	ત્રણ પ્રકારે જ્ઞાન.	૧૬
૧૨	ચાર અદ્ભૂત ગુણ.	૮	૩૪	બાર પ્રકારે તપ.	૧૬
૧૩	અઢાર પ્રકારના દોષ.	૮	૩૫	ચાર પ્રકારે કષાય.	૧૬
૧૪	તિર્થંકરની વાણીના ગુણ.	૯	૩૬	-કરણ સિતરી-.	૧૭
૧૫	૨૪ સિદ્ધ સ્વરૂપ.	૧૦	૩૭	ચાર પિંડ વિશુદ્ધિ.	૧૭
૧૬	આઠ ગુણ+આઠ કર્મ.	૧૦	૩૮	પાંચ સમિતિ.	૧૭
૧૭	૩૪ ગુરુ સ્વરૂપ.	૧૨	૩૯	બાર ભાવના.	૧૭
૧૮	આચાર્યના ગુણ.	૧૨	૪૦	બાર પડિમા.	૧૭
૧૯	ચૌદ ગુણ.	૧૨	૪૧	પાંચ ઇન્દ્રિય નિરોધ.	૧૭
૨૦	દશ ધર્મ.	૧૨	૪૨	પચીસ પ્રતિલેખના.	૧૮
૨૧	બાર ભાવના.	૧૨	૪૩	ત્રણ ગુપ્તિ.	૧૮
૨૨	ઉપાધ્યાયના ગુણ.	૧૩	૪૪	ચાર અભિગ્રહ.	૧૮

ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
૪૫	-સાધુ-	૧૯
૪૬	છ પ્રત.	૧૯
૪૭	છ કાય રક્ષા.	૧૯
૪૮	પાંચ ઇન્દ્રિય નિગ્રહ.	૧૯
૪૯	અન્ય દશક.	૧૯
૫૦	નવકાર મહિમા.	૨૦
૫૧	નવકારનો છંદ.	૨૦

૧	(૨) પાંચદિવ્ય સૂત્ર મૂળ.	૨૪
૨	„ શબ્દાર્થ.	૨૫
૩	„ વાક્યાર્થ.	૨૫
૪	„ ભાવાર્થ.	૨૬
૫	„ વિશેષાર્થ.	૨૬
૬	પાંચ ઇન્દ્રિય.	૨૬
૭	સ્પર્શના આઠ વિષય.	૨૭
૮	રસનાના પાંચ વિષય.	૨૭
૯	દ્રાણુના બે વિષય.	૩૭
૧૦	ચક્ષુના પાંચ વિષય.	૨૭
૧૧	શ્રોત્રના ત્રણ વિષય.	૨૭
૧૨	સ્પર્શના વિકાર.	૨૭
૧૩	રસનાના વિકાર.	૨૭
૧૪	દ્રાણુના વિકાર.	૨૮
૧૫	ચક્ષુના વિકાર.	૨૮
૧૬	શ્રોત્રના વિકાર.	૨૮
૧૭	બ્રહ્મચર્યની નવ વાડ.	૨૮
૧૮	બ્રહ્મચર્યની સજ્જાય.	૨૯

ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
૧૯	ચાર પ્રકારના કષાય.	૩૦
૨૦	પાંચ મહાવ્રત.	૩૧
૨૧	પાંચ આચાર.	૩૧
૨૨	પાંચ સમિતિ.	૩૨
૨૩	ત્રણ ગુપ્તિ.	૩૩
૨૪	દ્રોણાચાર્યનું દષ્ટાંત.	૩૩

૧	(૩) ખમાસમણ સૂત્ર મૂળ.	૩૪
૨	„ શબ્દાર્થ.	૩૪
૩	„ વાક્યાર્થ.	૩૫
૪	„ ભાવાર્થ.	૩૫
૫	„ વિશેષાર્થ.	૩૫
૬	૩૨ પ્રકારના દોષ.	૩૬
૭	છ પ્રકારના ગુણ.	૩૬

૧	(૪) ગુરુને શાતા પ્રશ્ન મૂળ.	૩૭
૨	„ શબ્દાર્થ.	૩૭
૩	„ વાક્યાર્થ.	૩૮
૪	„ ભાવાર્થ.	૩૮

૧	(૫) ઇરિયાવાહય સૂત્ર મૂળ.	૩૯
૨	„ શબ્દાર્થ.	૪૦
૧	થી ૫ ઇન્દ્રિય જીવ.	
	દર્શક પાંચ ચિત્રો.	

ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
૩	સૂત્રના વાક્યાર્થ.	૪૨
૪	„ ભાવાર્થ.	૪૨
૫	„ વિશેષાર્થ.	૪૩
૬	જીવોનાં ૫૬૩ ભેદ.	૪૩
૭	નરક ગતિના ૧૪ ભેદ.	૪૩
૮	તિર્થચના ૪૮ ભેદ.	૪૪
૯	મનુષ્યના ૩૦૩ ભેદ.	૪૪
૧૦	દેવના ૧૯૮ ભેદ.	૪૪

૧ (૬) તસ્સ ઉતરી સૂત્ર મૂળ.	૪૫
૨ „ શબ્દાર્થ.	૪૬
૩ „ વાક્યાર્થ.	૪૬
૪ „ ભાવાર્થ.	૪૬
૫ „ વિશેષાર્થ.	૪૭

૧ (૭) અન્નતથ સૂત્ર મૂળ.	૪૮
૨ „ શબ્દાર્થ.	૫૦
૩ „ વાક્યાર્થ;	૫૧
૪ „ ભાવાર્થ.	૫૧
૫ „ વિશેષાર્થ.	૫૨
૬ કાઉસગ્ગના ૧૯ દોષ.	૫૩
૭ „ સન્ન્યાય.	૫૫

ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
૧ (૮)	લોગસ્સ સૂત્ર મૂળ.	૫૭
૨	,, શબ્દાર્થ.	૫૯
૩	,, વાક્યાર્થ.	૬૧
૪	,, ભાવાર્થ.	૬૨
૫	— નિયાણુ.	૬૩
૬	— સમાધિ.	૬૩
૭	લોક સ્વરૂપ.	૬૩
૮	સૂત્રનો વિશેષાર્થ.	૬૪
૯	ચોવીશ તિર્થકરોનું જીવન	૬૪
૧૦	૨૪ જિન દેહ વર્ણ.	૭૨

૧ (૯) કરેમિ ભંતે સૂત્ર મૂળ.	૭૩
૨ „ શબ્દાર્થ.	૭૪
૩ „ વાક્યાર્થ.	૭૪
૪ „ ભાવાર્થ.	૭૫
૫ „ વિશેષાર્થ.	૭૫

૧ (૧૦) સામાર્થ્ય વચબુત્તો.	૭૬
૨ „ શબ્દાર્થ.	૭૭
૩ „ વાક્યાર્થ.	૭૮
૪ „ ભાવાર્થ.	૭૮
૫ „ વિશેષાર્થ.	૭૯
૬ સામાયિકના ૩૨ દોષ.	૭૯
૭ મનના દશ દોષ.	૭૯
૮ વચનના દશ દોષ.	૭૯
૯ કાયાના આર દોષ.	૭૯
૧૦ ૩૨ દોષ વિષે સન્ન્યાય.	૮૦

(ઉપકરણ, સ્થાન, વિાધ અને વિવેચન.)

દ્વિતીય વિભાગ.

ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ	ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
દ્રવ્ય સામાયિક.			વિવેચન.		
આવશ્યક ઉપકરણો.					
૧	ચરવળો	૩	૧	સામાયિક.	૧૮
૨	કટાસણ	૩	૨	સામાયિક સૂત્ર	૧૯
૩	મુહપત્તિ	૪	૩	સામાયિકના ૪ પ્રકાર.	૧૯
૪	સ્થાપનાચાર્ય.	૪	૪	સામાયિકનું પરિણામ.	૨૦
૫	ધર્મપુસ્તક.	૪	૫	સામાયિકનું ફળ	૨૦
૬	સાપડો	૫	૬	સાં ફળની સંજ્ઞાય	૨૧
૭	નવકારવાળી	૫			
૮	ધડી.	૫	આવશ્યક ગુણો.		
			૧	સમતા.	૨૨
૧	નવકાર મંગળ (કાવ્ય.)	૬	૨	સમાનતા.	૨૨
૨	‘નવકારવાળી’ની સંજ્ઞાય	૬	૩	મનની એકાગ્રતા.	૨૩
૩	,, પર વિવેચન	૮	૪	વચન શુદ્ધિ.	૨૪
સ્થાન.			૫	દેહ શુદ્ધિ.	૨૪
૧	સામાયિક-સ્થાન	૧૦	૬	સંયમ.	૨૫
વિધિ.			૭	શુભ ભાવના.	૨૫
૧	સાં લેવાનો વિધિ	૧૩	૮	શુભ ધ્યાન.	૨૫
૨	સાં પારવાનો વિધિ	૧૫	૯	વિનય.	૨૬
૧	મુહપત્તિના ૫૦ ખોલ	૧૬	૧૦	સદ્ગુરૂ મહિમા.	૨૬
૨	અંગની ૨૫ પડિલેહણા	૧૭	૧૧	સત્સંગ.	૨૬
			૧૨	આત્મોન્નતિ.	૨૬

ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
	ગ્રાહ્ય ગુણો.	
૧	જીવન અને દાન	૨૭
૨	ચારિત્ર.	૨૮
૩	અહિંસા	૨૮
૪	વિશ્વબંધુત્વ, આતિથ્ય.	૨૯
૫	ત્યાગ તથા સેવા.	૨૯
૬	પરમાર્થ, પરિગ્રહ.	૩૦
૭	જ્ઞાન તથા વિધિ.	૩૧
૮	શ્રદ્ધા.	૩૧
૯	બ્રહ્મચર્ય.	૩૧
૧૦	શિયળ.	૩૧
૧૧	ધર્મ તથા પૂણ્ય.	૩૨
૧૨	તપ	૩૩
૧૩	ક્ષમા	૩૩
૧૪	ધર્મનું મૂલ્ય	૩૪
૧૫	પરોપકાર	૩૪
૧૬	ગુણાનુવાદ	૩૫
૧૭	ઉપદેશની અસર	૩૫
	ત્યાગ્ય દૂષણો.	
૧	હાસ્ય અને મસ્કરી	૩૬
૨	અસત્ય	૩૬
૩	પરાધિનતા	૩૭
૪	માયા અને મમતા	૩૭
૫	મોહ	૩૭
૬	પ્રપંચ	૩૭

ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
૭	ન્યાયનું નાટક	૩૮
૮	લુપ્તચાપ	૩૮
૯	સંશય	૩૮
	સામાન્ય બોધ.	
૧	શ્રેષ્ઠતા	૩૯
૨	તન્દુરસ્તી	૩૯
૩	દીર્ઘદષ્ટિ	૪૦
૪	આશીર્વાદ	૪૦
૫	વહેંચણી	૪૦
૬	શ્રેષ્ઠ જીવન	૪૦
૭	આશા	૪૦
૮	સહાય	૪૧
૯	પ્રમાણિકતા	૪૧
૧૦	પુરૂષાર્થ-પ્રારબ્ધ	૪૨
૧૧	સ્પષ્ટ વક્તવ્ય	૪૨
૧૨	સહનશક્તિ	૪૩
૧૩	સ્વાતંત્ર્ય	૪૩
૧૪	સમાજ સમ્બન્ધ	૪૪
	ઉપયોગી વિષય.	
૧	વ્યાપાર ધંધો	૪૫
૨	દ્રવ્યોપયોગ	૪૫
૩	અવકાશ અને ઉપયોગ	૪૬
૪	આવશ્યકતા	૪૭
	સારાંશ.	
૧	જૈનત્વ	૪૮

(અન્તર્ગત કથાનક દૃષ્ટાન્તો.)

તૃતીય વિભાગ.

ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ	ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
૧	સમભાવ સામાયિક. (દમદંત મુનિ.)	૩	૯	સમભાવ. (દદ પ્રહારિ.)	૪૩
૨	સમતા સામાયિક. (મેતાર્થ મુનિ.)	૭	૧૦	પ્રાયશ્ચિત. (રતિ, મદન.)	૪૮
૩	સમવાદ સામાયિક. (કાલિકાચાર્ય.)	૧૩	૧૧	૧ ક્રોધ-કષાય. (ચંડ કૌશિક.)	૫૦
૪	સમાસ સામાયિક. (ચિલાતી પુત્ર.)	૨૨		(૧) સજ્ઞાય.	૫૪
૫	સંક્ષેપ સામાયિક. (જિતશત્રુ રાજ.)	૨૭	૧૨	૨ માન-કષાય. (રાવણ, દુર્યોધન)	૫૫
૬	અનવદ્ય સામાયિક. (ધર્મરૂચિ મુનિ.)	૨૯		(૨) સજ્ઞાય.	૫૭
૭	પરિજ્ઞા સામાયિક. (ધલાચિ કુમાર.)	૩૩	૧૩	૩ માયા-કષાય. (મલ્લિકુમારી.)	૫૮
૮	પ્રત્યાખ્યાન સામાયિક. (અમાત્ય તેયલિ.)	૩૬		(૩) સજ્ઞાય.	૬૦
			૧૪	૪ લોભ-કષાય. (સુભૂમ ચક્રવર્તી)	૬૧
				(૪) સજ્ઞાય.	૬૩

(સ્વાધ્યાય સમયે ઉપયોગી લઘુ કાવ્યમાળા.)

ચતુર્થ વિભાગ.

પ્રભુ પ્રાર્થના. દર્શન સમયે
સંસ્કૃત સ્તુતિ.

૧ પૂર્ણાનંદ	૩
૨ પૂણ્યાનાં	૩
૩ નેત્રાનંદ	૩
૪ શ્રેયઃ સંકેત	૩
૫ અર્હન્તો	૩
૬ ઐકાર યિન્દુ	૪
૭ પ્રશમરસ	૪
૮ અન્યથા શરણું	૪
૯ દેવોનેક	૪
૧૦ શુદ્ધસ્તવમેવ	૪
૧૧ તુભ્યં	૫
૧૨ નમો દુર્વાર	૫
૧૩ ઐન્દ્ર શ્રેણીનતા	૫
૧૪ મંગલ્લં	૫
૧૫ નમસ્કાર	૫
૧૬ સુધા	૫
૧૭ ચિદાનંદૈક	૫
૧૮ દર્શનાત્	૬
૧૯ દર્શનં	૬
૨૦ સરસ શાન્તિ	૬
૨૧ ચિદાનંદ	૬
૨૨ અશોક વૃક્ષઃ...	૬
૨૩ યરય સંકલેશ	૬
૨૪ ન ચ મોહોપિ	૬

૨૫ એવં ભૂતાય... ... ૬

૨૬ જગત્રયાધાર ... ૬

ગુજરાતી સ્તુતિ.

૧ છે પ્રતિમા... ... ૭

૨ પ્રભુ દર્શન... ... ૭

પ્રભુ પ્રાર્થના-પૂજા સમયે

૧ અષ્ટ પૂજા ૮

૨ નવ અંગ પૂજા ... ૧૦

૩ અષ્ટ પ્રકારી પૂજા ... ૧૧

૪ આરતી ૧૨

૫ મંગળ દીપક ... ૧૨

લઘુ ચૈત્યવંદન સંગ્રહ.

૧ આદિ દેવ ૧૩

સર્વાર્થ ૧૩

૨ અજિતનાથ ... ૧૩

આગ્યા ૧૪

૩ સાવત્થી ૧૪

સત્તમ ૧૪

૪ નંદન ૧૫

જયંત ૧૫

૫ સુમતિનાથ... ... ૧૫

સુમતિ ૧૬

૬ કાસંખી પુરી ... ૧૬

અવેયક ૧૬

૭ શ્રી સુપાસ ... ૧૭

ગોવળ ૧૭

૮ લક્ષ્મણા ...	૧૭
ચંદ્રપ્રભ ...	૧૮
૯ સુવિધિનાથ ...	૧૮
ગોરા ...	૧૮
૧૦ નંદા ...	૧૯
દશમા ...	૧૯
૧૧ શ્રી શ્રેયાંસ ...	૧૯
અચ્યુતથી ...	૨૦
૧૨ વાસવ ...	૨૦
પ્રાણુતથી ...	૨૦
૧૩ કંપિલપુર ...	૨૧
અષ્ટમ ...	૨૧
૧૪ અનંત ...	૨૧
દેવલોક ...	૨૨
૧૫ ભાનુ ...	૨૨
વિજય ...	૨૨
૧૬ શાન્તિ ...	૨૩
સર્વારથ ...	૨૩
૧૭ કુંથુનાથ ...	૨૩
શ્રાવણુ ...	૨૪
૧૮ નાગપુરે ...	૨૪
સર્વાર્થથી ...	૨૪
૧૯ મલ્લિનાથ ...	૨૫
મલ્લિ ...	૨૫
૨૦ મુનિસુવ્રત ...	૨૫
સુવ્રત ...	૨૬

૨૧ મિથિલા ...	૨૬
આસો ...	૨૬
૨૨ નેમિનાથ ...	૨૭
નેમિનાથ ...	૨૭
૨૩ આશ ...	૨૭
નયરી ...	૨૮
૨૪ સિદ્ધારથ ...	૨૮
શ્રી સિદ્ધાર્થ ...	૨૮
૪૯ તુળ મુરતિને ...	૨૯
૫૦ જય જય ...	૩૦
૫૧ પરમેશ્વર ...	૩૦
૫૨ શ્રી સીમંધર વી. ...	૩૦
૫૩ શ્રી સીમંધર જગ. ...	૩૦
૫૪ શ્રી સીમંધર પર. ...	૩૧
૫૫ પહેલે પદ (નવપદજી)૩૨	
૫૬ પ્રથમ તીર્થંકર (ભવ સંખ્યા)૩૨	
૫૭ આદિ દેવ (લંછન)૩૩	
૫૮ શ્રીશત્રુંજય (સિદ્ધાયજી)૩૪	
૫૯ શ્રીશત્રુંજય (પુંકરિક સ્વામિ)૩૪	
૬૦ આદિશ્વર ...	૩૪
૬૧ પર્વ પર્યુષણ (પર્યુષણ)૩૫	
૬૨ દુવિધ ધર્મ (ખીજ)૩૬	
૬૩ બાર પર્વદા (પંચમી)૩૬	
૬૪ ત્રિગટે એકા (જ્ઞાન પંચમી)૩૭	
૬૫ મહા શુદ્ધિ (અષ્ટમી)૩૮	
૬૬ શાસન નાયક (એકાદશી)૩૯	

લઘુ સ્તવન સંગ્રહ.

૧ ઋષભ જિને.	...	૪૦
(૨) પ્રથમ	૪૧
(૩) જગજીવન	૪૧
૨ પંચડો નિહાળી.	...	૪૨
૩ સંભવ જિન૦	...	૪૩
૪ અભિનંદન...	...	૪૩
૫ સુમતિનાથ...	...	૪૪
૬ પદ્મપ્રભુ	૪૪
૭ શ્રી સુપાસ	..	૪૫
૮ શ્રી ચંદ્રપ્રભ	...	૪૫
૯ લઘુ પથુ	૪૬
૧૦ શ્રી શિતળ જિન.	...	૪૭
૧૧ વંદુ જિન...	...	૪૭
૧૨ શ્રી વાસુપૂજ્ય	...	૪૮
૧૩ વિમળ	૪૮
૧૪ શ્રી અનંત...	...	૪૯
૧૫ ધર્મ જિને૦	...	૫૦
૧૬ તું પારંગત	...	૫૧
૧૭ સાહેલાં હો	...	૫૨
૧૮ શ્રી અરજિન	...	૫૨
(૨) મ્હેં તો આણી	...	૫૩
૧૯ તુજ મુજ	૫૫
૨૦ મુનિસુવ્રત	૫૫
૨૧ શ્રી નમિનાથ	...	૫૬
૨૨ નેમિ જિને૦...	...	૫૬

૨૩ શ્રી પાસજી	...	૫૭
(૨) વામાનંદન	૫૭
૨૪ વંદુ વીર	૫૮
(૨) ગિરિઆરે	૫૮

(સંખેશ્વરા પાર્શ્વ૦)

૩૦ પાસ સંખેશ્વરા	...	૫૯
૩૧ સિદ્ધ જગત(સિદ્ધ ભગવાન)	...	૬૦
૩૨ સિદ્ધચક્ર ...	„	૬૦
૩૩ વિમળાચળ (સિદ્ધાચળજી)	...	૬૧
૩૪ આજ મારાં...	„	૬૧

લઘુ સ્તુતિ સંગ્રહ.

૧ પ્રહ ઉડી	૬૨
આદિ જિન૦	...	૬૨
૨ વિજયા સુત...	...	૬૨
જળ્ય ગરભે...	...	૬૨
૩ સંભવસ્વામિ	...	૬૩
સંભવ સુખ	...	૬૩
૪ સંવર સુત	...	૬૩
અભિનંદન	...	૬૩
૫ સુમતિ	૬૪
સુમતિ	૬૪
૬ અદિસેં	૬૪
પદ્મપ્રભુ	૬૪
૭ અષ્ટમહા	૬૫
સુપાસ જિન	...	૬૫
૮ ચંદ્રપ્રભુ	૬૫
સેવે સુર	૬૫

૯ સુવિધિ સેવા	...	૬૬
નર દેવ	૬૬
૧૦ શીતળપ્રભુ...	...	૬૬
શીતળ જિન	...	૬૬
૧૧ શ્રી ઐયાંસ	...	૬૭
વિધણુ	૬૭
૧૨ વિશ્વના	૬૭
વિમળ ગુણુ	...	૬૭
૧૩ વિમળ જિન	...	૬૮
વિમળનાથ...	...	૬૮
૧૪ અનન્ત	૬૮
જ્ઞાનાદિકા	૬૮
૧૫ ધરમ ધરમ	...	૬૯
સખિ	૬૯
૧૬ જ્ઞાન્તિ	૬૯
સમેતશિખર	...	૬૯
૧૭ કુન્થુનાથ	૭૦
વશી	૭૦
૧૮ અર જિન૦	...	૭૦
અર વિભુ	૭૦
૧૯ મહિલ જિન	...	૭૧
મહિલનાથ...	...	૭૧
૨૦ સુવ્રત સ્વામી	...	૭૧
મુનિસુવ્રત	૭૧
૨૧ શ્રા નમિનાથ	...	૭૨
નમિયે	૭૨
૨૨ રાણુલ	૭૨
શ્રી નેમિનાથ	...	૭૨

૨૩ શ્રી પાસ	૭૩
પાસ જિણુંદા	...	૭૩
૨૪ જય જય	૭૩
માતંગ સિદ્ધાધ	...	૭૩
૪૯ સંખેશ્વર(સંખેશ્વરા પાસ૦)૭૪		
(શાશ્વતાજિન.)		
૫૦ રીષલ ચંદ્રાનન	૭૪
૫૧ છત્ર ત્રય (જિન સ્તુતિ.)	...	૭૪
૫૨ સકળ કર્મ...	...	૭૪
(શ્રી સીમંધર.)		
૫૩ શ્રી સીમંધર જિન૦...	...	૭૫
૫૪ શ્રી સીમંધર સેવિત...	...	૭૫
૫૫ અષ્ટાપદે (તીર્થ સ્તુતિ.)	...	૭૫
૫૬ શ્રી શત્રુંજય	૭૫
૫૭ મણિરચિત...	(પર્યુષણુ.)	૭૬
૫૮ સત્તર ભેદી...	...	૭૭
૫૯ પુંડરગિરિ (પુંડરિક સ્વામિ.)	...	૭૮
૬૦ ચૈત્રીપુનમ (સિદ્ધાચળ.)	...	૭૯
૬૧ શ્રી શત્રુંજયગિરિ...	...	૭૯
૬૨ બીજવદન...	(બીજ.)	૭૯
૬૩ દીન સકળ...	...	૭૯
૬૪ શ્રાવણ શુદ્ધિ (પંચમી.)	...	૭૯
૬૫ નેમિ જિનેશ્વર(જ્ઞાનપંચમી.)	...	૭૯
૬૬ મંગળ આઠ...	(અષ્ટમી)	૮૦
૬૭ મહાવીર	૮૦
૬૮ એકાદશી ...	(એકાદશી.)	૮૦
૬૯ બાવીસમા	૮૦

ઉપદેશાત્મક કાવ્યસંગ્રહ.

ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ	ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
	હિતશિક્ષા.			(શ્રીમાનોત્તે શિક્ષા.)	
૧	સાંભળજો સજ્જન ...	૮૧	૧૮	હે લક્ષ્યાધિપતિઓ ...	૧૦૧
૨	આદિનાથ (સોળ સતી.)	૮૪		(નિંદાની સજ્જાયા.)	
૩	પ્રાણી ...	૮૫	૧૯	નિંદા મ કરજો ...	૧૦૩
	(પ્રભાવિક નામ સ્મરણ.)			(વણઝારાની સજ્જાયા.)	
૪	દાન તણા પ્રભાવથી...	૮૬	૨૦	નર ભવ નયર ...	૧૦૪
૫	સૌ પ્રાણી (ચાર ભાવના.)	૮૯		(શીયળ મહાત્મ્ય.)	
	(નરક ગામી.)		૨૧	ના વચ્ચો થકી ...	૧૦૪
૬	કુડ કપટ કરનારા ...	૯૦		(માત પિતાની સ્તુતિ.)	
	(ધર્મના ૪ પ્રકાર.)		૨૨	સુખ દાતા માતા ...	૧૦૫
૭	રે જીવ જિન ધર્મ...	૯૧		(પૂજન-દાન-મહિમા.)	
૮	આવક તું ઉઠે (આવક કરણી.)	૯૧	૨૩	જિન પૂજા જસ ...	૧૦૫
૯	ત્રત ધારી (આવક ધર્મ.)	૯૩	૨૪	જોને વિચારી (હિતોપદેશ.)	૧૦૬
	(વિનય મહાત્મ્ય.)		૨૫	નમો વીર વિશ્વે (વીર વંદન.)	૧૦૬
૧૦	વિનયથી વિશ્વ ...	૯૩	૨૬	જયો જયો (શ્રી ગૌતમ છંદ)	૧૦૭
૧૧	વીર જિનેશ્વર (ગૌતમ છંદ.)	૯૪	૨૭	પાસ જિનેસર (ચારભાવના.)	૧૦૭
૧૨	લખ્ધી તણા ...	૯૪	૨૮	દેવ દાનવ (કર્મ પચીસી.)	૧૦૮
	(અમૂલ્ય અવસરની આશા.)		૨૯	કૈંક ગયા ને (હિત પદ.)	૧૧૦
૧૩	એવો અવસર ...	૯૫		(પ્રહ્લયર્થ ત્યાગ-સ્વરૂપ.)	
૧૪	પ્રભુ તુલ્ય (સતીમાં સરદાર.)	૯૬	૩૦	નિરખીને નવ યૌવના...	૧૧૦
	(આવન સતીનો મહિમા.)			(ધર્મોપદેશ.)	
૧૫	સુલસા ચંદન. ...	૯૭	૩૧	સંસારમાં શું સાર ...	૧૧૧
	(ચતુર્થ પાપસ્થાનક.)			(સરસ્વતિ કિર્તન.)	
૧૬	પાપસ્થાનક ચોથું ...	૯૯	૩૨	વિદ્યાધન બાંડાર ...	૧૧૨
	(આઠ પદ-સજ્જાયા.)				
૧૭	મદ આઠ મહા ...	૧૦૦			

શાળોપયોગી સાર્થ સરળ સામાયિક સૂત્ર.

(અર્થ વિવેચન આદિ સહ મૂળપાઠ.)

૧ હું નવકાર સૂત્ર

(મૂળ પાઠ)

૧ નમો અરિહંતાણું, ॥ ૧ ॥

નમો સિદ્ધાણું, ॥ ૨ ॥

નમો આયરિયાણું, ॥ ૩ ॥

નમો ઉવજ્ઞાયાણું, ॥ ૪ ॥

નમો લોચે સંવ સાહુણું, ॥ ૫ ॥

*એસો પંચ નમુક્કારો, ॥ ૬ ॥

સંવ પાવપ્પણાસણો । ॥ ૭ ॥

મંગલાણું ચ સંવેસિં, ॥ ૮ ॥

પઠમં + હવઘ મંગલં ॥ ॥ ૯ ॥

૯ ૮ ૭ ૬૧ ૬૮
પદ, સંપદા, (વિત્રામ.) ગુરુ, લઘુ, સર્વવર્ણ.

૧ આ સૂત્રમાં અરિહંત અને સિદ્ધ એ બે પ્રકારના દેવને તથા આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, અને સાધુ એ ત્રણ પ્રકારના ગુરુને નમસ્કાર કર્યા છે. એ પાંચ પરમેષ્ઠી પૂજ્ય ગણાય છે.

* આ ચાર પદ (૬-૭-૮-૯) શ્લોક રૂપે છે-અનુષ્ટુપ છંદ છે.

+ આ જગ્યાએ ‘ હવઘ ’ ને ‘ હોમ ’ નો ઉપયોગ પણ કરવામાં આવે છે. તેમ કરવાથી તેના બરાબર બત્રીસ અક્ષર શ્લોકમાં આવેલા-ગણાવેલા મળી રહે છે; વળી અર્થ તો એક સરખો જ રહે છે.

શબ્દાર્થ:—

નમો-નમસ્કાર હો.
 અરિહંતાણુ-અરિહંતોને.
 સિદ્ધાણુ-સિદ્ધોને.
 આચાર્યાણુ-આચાર્યોને.
 ઉપાધ્યાયણુ-ઉપાધ્યાયોને.
 લોકો-લોકમાં.
 સર્વ-સર્વ.
 સાધુણુ-સાધુઓને.
 ઓ-ઓ.
 પંચ-પાંચ.

નમુકારો-નમસ્કાર.
 સર્વ-સર્વ.
 પાપ-પાપ.
 પાણુસણુ-નાશ કરનાર.
 મંગલાણુ-મંગલો મધ્યે.
 ચ-અને.
 સર્વેસિં-સર્વ.
 પદમં-પ્રથમ.
 હવધ-છે.
 મંગલં-મંગળ.

વાક્યાર્થ:—

શ્રી અરિહંત પરમાત્માને નમસ્કાર થાઓ.
 શ્રી સિદ્ધ લગવાનને નમસ્કાર થાઓ.
 શ્રી આચાર્ય મહારાજને નમસ્કાર થાઓ.
 શ્રી ઉપાધ્યાયજીને નમસ્કાર થાઓ.
 આ લોકમાં સર્વ સાધુઓને નમસ્કાર થાઓ.
 ઓ પાંચેને કરેલ નમસ્કાર.
 સર્વ પાપનો નાશ કરનાર છે.
 અને સર્વ મંગલોમાં.
 પ્રથમ મંગળ રૂપ છે.

ભાવાર્થ:—

શ્રી અરિહંત પરમાત્મા, શ્રી સિદ્ધ ભગવાન, શ્રી આચાર્ય મહારાજ, શ્રી ઉપાધ્યાયજી અને આ લોક (અઢીદ્રીપ) ને વિષે રહેલા સર્વ સાધુઓને નમસ્કાર થાઓ; એ પાંચ પ્રકારના પરમેષ્ટિને નમસ્કાર કરવાથી સર્વ પ્રકારના પાપ નાશ પામે છે. સર્વ મંગળમાં આ નવકાર મંત્ર પહેલું મંગળ છે.

વિશેષાર્થ:—

પંચ પરમેષ્ટીના એકસો આઠ ગુણો છે. તે નીચે પ્રમાણે:—

આર ગુણ અરિહંત દેવ, પ્રણમી જ્ય ભાવે,
સિદ્ધ આઠ ગુણ સમરતાં, દુઃખ દોહગ જાવે.
આચાર્ય ગુણ છત્રીસ, પચ્ચીસ ઉવજ્ઞાપ,
સત્તાવીશ ગુણ સાધુનાં, જપતાં શીવ-મુખ થાય.
અષ્ટોતર સય ગુણ મળી, એમ સમરે નવકાર,
ધીર વીમળ પંડિત તણો, નય પ્રણમે નિત સાર.

પંચ પરમેષ્ટીના નામ અને વર્ણ.

અરિહંત—શ્વેત.

સિદ્ધ—લાલ.

આચાર્ય—પીળો.

ઉપાધ્યાય—લીલો.

સાધુ—શ્યામ.

૧ હું દેવ સ્વરૂપ.

(બાર ગુણે યુક્ત)

અરિહંત ભગવાનનું સ્વરૂપ.

અરિહંતમાં બે શબ્દ રહેલા છે. ૧ અરિ-દુશ્મન. ૨ હંત-હણનાર.=દુશ્મનને હણનાર. પરમાત્માને દુશ્મન તો કોઈ હોય જ નહિ; તેમજ તેને કોઈને હણવાનું એટલે મારવાનું પણ હોય જ નહિ. તેનો ખરો અર્થ એ છે કે પોતાના કર્મો રૂપ દુશ્મનને દૂર કરનાર તે અરિહંત કહેવાય. જીવના સર્વ કર્મો નાશ પામે છે ત્યારે જીવ ઉચ્ચ પદ પામે છે.

અરિહંત ભગવાનના બાર ગુણનું વર્ણન:--

કેવળજ્ઞાન પામીને ભવ્ય જીવોને બોધ દેતા વિચરતા તિર્થંકર મહારાજ શ્રી અરિહંત, તેમના આઠ પ્રતિહાર્ય અને ચાર (અતિશય) અદ્ભૂત ગુણ મળીને કુલ બાર ગુણ થાય, તે નીચે મુજબ:--

અરિહંત પરમાત્માના બાર ગુણ મધ્યે પ્રથમ આઠ પ્રતિહાર્ય:--

૧ અશોક વૃક્ષ--ન્યાં ભગવાનોનું સમવસરણ રચવામાં આવે છે ત્યાં તેમના દેહથી બાર ગણો મ્હોટો અશોક વૃક્ષ રચવામાં આવે છે. તે વૃક્ષની નીચે બેસીને ભગવાન દેશના આપે છે.

૨ સુરપુષ્પવૃષ્ટિ—એક યોજન પ્રમાણુ સમવસરણુની ભૂમિમાં, જળમાં, તથા સ્થળમાં ઉત્પન્ન થયેલાં પાંચ વર્ષોવાળાં તથા ભગવાનના અતિશયને લીધે જેના જીવોને બાધા-પીડા થતી નથી, એવા સચિત્ત સુગંધી પુષ્પોની દેવતાઓ દીંચણુ પ્રમાણુ વૃષ્ટિ કરે છે.

૩ દિવ્યધ્વનિ—ભગવાનની માલકોશ રાગયુક્ત વાણીને વીણા, વાંસળી વિગેરેના સ્વરની જેવા અવાજ વડે દેવો પુરે છે.

૪ આમર—રત્નજડિત સુવર્ણની દાંડીવાળા ચાર જોડી શ્વેત આમરો સમવસરણુમાં દેવતાઓ ભગવાનને વીંઝે છે.

૫ આસન—દેવતાઓ ભગવાનને ખેસવા માટે રત્નજડિત સુવર્ણનું સિંહાસન રચે છે.

૬ ભામંડલ—ભગવાનના મસ્તકની પાછળ શરદ્ ઋતુના સૂર્ય જેવું ઉગ્ર તેજસ્વી ભામંડળ દેવતાઓ રચે છે. તેમાં ભગવાનનું તેજ સંક્રમે છે. જો તેમ ન કરે તો અતિ તેજથી ભગવાનનું મુખ દેખી શકાય નહિ.

૭ દુંદુભિ—ભગવાનના સમવસરણુ વખતે દેવતાઓ દેવ દુંદુભી (વાજ્ર) વગાડે છે, તે એમ સૂચવે છે કે ‘હે ભગ્ય પ્રાણીઓ ! તમે શિવપુરના સાર્થવાહ તુલ્ય આ ભગવાનની સેવા કરો—તેમનું શરણુ લ્યો.’

૮ છત્ર—સમવસરણુમાં દેવતાઓ ભગવાનના મસ્તક ઉપર શરદ્ચંદ્ર જેવાં ઉજવળ અને મોતીના હારોથી સુશોભિત ઉપરાઉપર ત્રણ ત્રણ છત્રો રચે છે. ભગવંત પોતે સમવસરણુમાં પૂર્વાભિમુખ બેસે છે, અને બીજી ત્રણ દિશાઓમાં દેવતાઓ ભગવંતનાજ પ્રભાવથી પ્રતિબિંબો રચીને રથાપે છે, એટલે કુલ બાર છત્રો તે વખતે હોય છે. અન્ય સમયે ત્રણ છત્ર હોય છે. સમવસરણુ ન હોય ત્યારે પણ આ આઠ પ્રતિહાર્યો તો હોયજ છે. પ્રતિહાર્ય=પ્રતિહારી, દ્વારપાળ.

ચાર (અદ્ભૂત) ગુણ નીચે મુજબ:—

અતિશય=ઉત્કૃષ્ટતા. (ચાર મૂળ અતિશય જૂદા છે.)

૯ અપાયાપગમાતિશય—અપાયનો એટલે ઉપદ્રવનો અપગમ એટલે નાશ. તે સ્વાશ્રયી અને પરાશ્રયી એવા બે પ્રકારનો છે. તેમાં પરાશ્રયી અપાયાપગમ અતિશય એ કે જેનાથી અન્યના ઉપદ્રવો નાશ પામે, એટલે કે જ્યાં ભગવાન વિચરતા હોય ત્યાં દરેક દિશામાં મળી સવાસો યોજન સુધી પ્રાચે રોગ, મરકી, વેર, અનાવૃષ્ટિ, અતિવૃષ્ટિ વિગેરે થાય નહિ. હવે સ્વાશ્રયી અપાયાપગમ અતિશયના, દ્રવ્યથી અને ભાવથી એમ બે પ્રકાર છે, તેમાં દ્રવ્યથી અપાય, એટલે સર્વ પ્રકારના રોગો, તે તેમના સર્વથા ક્ષય થયા હોય છે; તથા ભાવથી અપાય એટલે અઢાર પ્રકારના અબ્યંતર દોષો, તે પણ તેમને સર્વથા હોતા નથી.

અઢાર પ્રકારના દોષ આ પ્રમાણે:—

૧ દાનાંતરાય, ૨ લાભાંતરાય, ૩ ભોગાંતરાય, ૪ ઉપભોગાંતરાય, ૫ વિર્યાંતરાય, ૬ હાસ્ય, ૭ રતિ, ૮ અરતિ; ૯ જય, ૧૦ શોક, ૧૧ જુગુપ્સા (નિંદા), ૧૨ કામ, ૧૩ મિથ્યાત્વ, ૧૪ અજ્ઞાન, ૧૫ નિદ્રા, ૧૬ અવિરતિ, ૧૭ રાગ, ૧૮ દ્વેષ.

૧૦ જ્ઞાનાતિશય—ભગવાન કેવળજ્ઞાન વડે સર્વ લોકલોકનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ જાણે છે.

૧૧ પૂજાતિશય—શ્રી તિર્થંકર સર્વને પૂજ્ય છે, એટલે કે રાજ, વાસુદેવ, યજ્ઞદેવ, ચક્રવર્તી, દેવતાઓ અને ઈંદ્રો વિગેરે સર્વ તેમને પૂજે છે, અથવા તેમને પૂજવાની અભિલાષા રાખે છે.

૧૨ વચનાતિશય—શ્રી તિર્થંકરની વાણી દેવ, મનુષ્ય અને તિર્થંચ, સર્વ પેતપોતાની ભાષામાં સમજે છે. કેમકે તેમની વાણી અર્ધભાગધી હોય છે. તે વાણી પાંત્રીશ ગુણે યુક્ત હોય છે.

તિર્થંકરની વાણીના પાંત્રીશ ગુણો—

૧ સર્વ ઠેકાણે સમજાય તેવી, ૨ યોજન પ્રમાણ ભૂમિમાં સરખી રીતે સંભળાય તેવી, ૩ પ્રૌઢતાવાળી, ૪ મેઘ જેવી ગંભીર, ૫ સ્પષ્ટ શબ્દોચ્ચાર વાળી, ૬ સંતોષ ઉપગતવારી, ૭ પોતાનેજ કહે છે એમ દરેક શ્રોતા સમજે તેવી, ૮ પુષ્ટ અર્થવાળી, ૯ પૂર્વાપર વિરોધ ન આવે તેવી, ૧૦ મહાપુરૂષને જાણે તેવી, ૧૧ સદેહ વિનાની, ૧૨ દૂષણ રહિત અર્થવાળી, ૧૩ કંઠણ વિષય પર સુગમ લાગે તેવી, ૧૪ જ્યાં જેવું શોભે તેવું બોલાય તેવી (સમય-સ્થાન યોગ્ય), ૧૫ જ દ્રવ્ય અને નવ તત્ત્વની પુષ્ટિ કરે તેવી, ૧૬ પ્રયોજનવાળી, ૧૭ પદરચના વાળી, ૧૮ જ દ્રવ્ય અને નવ તત્ત્વની પદ્ધતાવાળી, ૧૯ મધુરી, ૨૦ ઈગ્નનો મર્મ ન ભેદાય તેવી ચતુરાષ્ટ્રવાળી, ૨૧ ધર્મ અને અર્થ એ બે પુરૂષાર્થને સાધનારી, ૨૨ દીવાની જેમ અર્થનો પ્રકાશ કરનારી, ૨૩ પરનિંદા અને આત્મશ્લોભ રહિત, ૨૪ કર્તા, કર્મ, ક્રિયાપદ, કાળ અને વિભક્તિવાળી, ૨૫ સાંભળનારને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે તેવી, ૨૬ વક્તા સર્વગુણસંપન્ન છે એમ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે તેવી, ૨૭ ધૈર્યશાળી, ૨૮ વિદ્વાંય રહિત, ૨૯ બ્રાંતિ રહિત, ૩૦ સર્વ શ્રોતા પ્રાણી પોતપોતાની ભાષામાં સમજે તેવી, ૩૧ સદ્-બુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરે તેવી, ૩૨ પદના એટલે શબ્દના અર્થને અનેક અર્થપણે કહે તેવી, ૩૩ સાહસ યુક્ત, ૩૪ પુનરુક્તિ દોષ રહિત, ૩૫ સુણતાં ખેદ ન ઉપજે તેવી.

ઉપર મુજબ ચાર ગુણો વડે કરીને યુક્ત એવા વંદન, પૂજન અને સિદ્ધિ પામવા યોગ્ય પરમાત્મા અશ્વિહુત કહેવાય છે. કોઈ પણ પ્રાણી તેમનાથી વિશેષ ઉત્તમ નથી. તેઓએ ચાર આત્મ-ગુણધાતી કર્મરૂપી રજને હણ્યા છે. તેમને કેવળજ્ઞાન-દર્શન પ્રાપ્ત થયું હોવાથી તેમનાથી કાંઈ છુપું હોતું નથી; વળી તેમને જન્મ, જરા અને મરણ નથી. તેઓ આઠ કર્મરૂપ શત્રુને હણનાર કહેવાય છે.

૨ જી સિદ્ધ ભગવાનનું સ્વરૂપ.

આઠ ગુણ યુક્ત અને આઠ કર્મ રહિત.

સિદ્ધ ભગવાનમાં આઠ ગુણ રહેલા છે.

આઠ પ્રકારના કર્મનો ક્ષય કરી જેઓ મોક્ષે ગયા છે તે સિદ્ધ ભગવાન કહેવાય છે, તેમને આઠ પ્રકારના કર્મના ક્ષયથી આઠ ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે તે નીચે મુજબ:—

કર્મ.

ગુણ.

૧ જી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ. જ્ઞાનનું (ઢાંકી દેનારું) આવરણ દૂર થવાથી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. કેવળજ્ઞાન=અનંતજ્ઞાન; જે વડે કરીને લોકાલોકના સ્વરૂપને સમસ્ત પ્રકારે જાણી શકાય છે.

૨ જી દર્શનાવરણીય કર્મ. કેવળ દર્શન=અનંત દર્શન; જે વડે લોકાલોકના ભાવ સમસ્ત પ્રકારે દેખી શકાય છે.

૩ જી મોહનીય કર્મ. અનંત ચારિત્ર=નિર્મોહી થવાથી ઉત્તમ ચારિત્રવાન થવાય છે.

૪ થી અંતરાય કર્મ. અનંત વીર્ય=અતુલ બળ. આ કર્મ નાશ પામવાથી અનંત વીર્યવાળા થવાય છે.

એ પ્રકારનાં ચાર કર્મો ધનધાતી-આત્માના સત્ય સ્વરૂપના સંહારક છે.

૫ મું વેદનીય કર્મ. અવ્યાપ્તિ સુખ. વ્યાપ્તિ-પીડા. નિર્વે-
દનિય નિરૂપાધિક અનંત સુખ.

૬ કું આયુષ્ય કર્મ. અક્ષય સ્થિતિ. આ કર્મનો નાશ થયે
સિદ્ધ થવાય છે, પછી બીજો જન્મ
થવાનો જ નહિ. એ પ્રમાણે સિદ્ધની
અવસ્થા સાદિ અનંત છે.

૭ મું નામ કર્મ. અરૂપીપણું—નામ કર્મ હોય ત્યાં શરીર
(રૂપત્વ) હોય, અને શરીર હોય ત્યાં
રૂપ રસ ગંધ સ્પર્શ વર્ણુ આદિ હોય;
આ કર્મનો ક્ષય થયે અરૂપી ગુણ
પ્રાપ્ત થાય છે.

૮ મું ગોત્ર કર્મ. અગુરુ લઘુત્વ=ઉચ્ચતા નિચ્ચતા નહિ
તે. ગોત્ર કર્મના નાશથી ઉચ નીચપણું
રહેતું નથી.

છેલ્લા ચાર કર્મો અઘ્રાતી છે, ધનઘ્રાતી નથી.

એ પ્રકારનું દેવ સ્વરૂપ:—

ઉપર વર્ણવ્યા મુજબ અરિહંત અને સિદ્ધ એ એ દેવસ્વરૂપ
છે. જે બન્નેમાં ભેદ માત્ર એટલો જ છે કે અરિહંત ઉપદેશક રૂપે
છે, જ્યારે સિદ્ધની સ્થિતિ અંતિમ (શ્રેષ્ઠ) પદે રહેલી છે.

૩ જીં ગુરૂ (યતિ) સ્વરૂપ:--

ગુરૂ ત્રણ પ્રકારના છે. ૧ આચાર્ય, ૨ ઉપાધ્યાય, ૩ સાધુ.

આચાર્યના છત્રીશ ગુણો—પાંચ પ્રકારે આચાર પાળનાર આચાર્ય કહેવાય છે. જેઓ પોતે ઉપદેશ આપે, શિષ્ય પ્રતિ ભેદ ભાવ રાખવાથી અલિપ્ત રહે, પાળવા યોગ્ય પોતે પાળે અને બીજા પાસે પળાવે તે આચાર્ય; તેમના છત્રીસ ગુણો વર્ણવ્યા છે:—

પ્રતિરૂપાદિ ચૌદ ગુણ—૧ પ્રતિરૂપ, ૨ તેજસ્વી, ૩ યુગ પ્રધાન=આગમ-શાસ્ત્ર-ના પારગામી, ૪ મીષ્ટ ભાષી, ૫ ગંભીર, ૬ દૈર્યશાળી, ૭ ઉપદેશે તત્પર અને સદાચારી, ૮ આંભળેલું નહિ ભૂલી જનારા, ૯ સૌમ્ય, ૧૦ સંગ્રહકર્તા, ૧૧ અભિગ્રહ મતિવાળા, ૧૨ વિકથાથી પર, ૧૩ અચપળ, ૧૪ પ્રશાંત હૃદયવાળા. એ મુજબ ચૌદ ગુણ.

ક્ષાંતિ આદિ દશ ધર્મ—૧ ક્ષમા, ૨ આર્જવ, ૩ માર્દવ, ૪ મુક્તિ-અલોભ, ૫ તપ. ૬ સંયમ, ૭ સત્ય, ૮ શૌચ, ૯ અકિંચનત્વ, ૧૦ અભયર્થ, એ પ્રમાણે દશ ધર્મ.

બાર ભાવના—૧ અનિત્ય ભાવના, ૨ અશરણ, ૩ સંસાર, ૪ એકત્વ, ૫ અન્યત્વ, ૬ અશુચિ, ૭ આસ્ત્રવ, ૮ સંવર, ૯ નિર્જર, ૧૦ લોકસ્વરૂપ, ૧૧ બોધિદુર્લભ, ૧૨ ધર્મભાવના. એ પ્રમાણે બાર ભાવના.

આવી રીતે આચાર્યના છત્રીશ ગુણો અનેક પ્રકારે (૩૬×૩૬) દર્શાવવામાં આવ્યા છે, પરંતુ વિશેષ પ્રસિદ્ધિમાં પચિદ્ધિ સૂત્રમાં કહેલા ગુણોજ છે.

ઉપર જણાવ્યા ઉપરાન્ત બીજા જુદા જુદા પ્રકારે પણ છત્રીશ ગુણો વર્ણવ્યા છે તેમાં એક નીચેની રીતે પણ છે.

૧ આચાર સંપત્ ૨ શ્રુત સંપત્ ૩ શરીર સંપત્ ૪ વચન સંપત્ ૫ વાચના સંપત્ ૬ મતિ સંપત્ ૭ પ્રયોગ સંપત્ ૮ સંગ્રહ પરિજ્ઞા સંપત્. આ દરેકના ચાર ચાર ભાગે ગુણુતા કુલ ૩૨ ગુણુ થાય છે, તેમાં ચાર પ્રકારના વિનયના નામ-૧ આચાર વિનય ૨ શ્રુત વિનય ૩ વિક્ષેપણ વિનય ૪ દોષ પરિઘાત વિનય, એ ચાર ઉમેરતાં કુલ ૩૬ ગુણુ થાય છે.

ઉપાધ્યાય-જે સિદ્ધાંતના પાકો ભણે અને બીજા પાસે રહેલા સાધુઓને ભણાવે તે ઉપાધ્યાય કહેવાય છે; વળી જે દ્વાદશાંગીને ઉપદેશે તે ઉપાધ્યાય કહેવાય; એટલે શાસ્ત્રના પારગામી થયેલા હોય અને તેમની પાસે સાધુઓ અને ગૃહસ્થો જ્ઞાનનો અભ્યાસ કરતા હોય તેને ઉપાધ્યાય કહેવામાં આવે છે. તેમનામાં પચ્ચીસ ગુણો હોય છે.

ઉપાધ્યાયજીના પચ્ચીસ ગુણો--૧થી ૧૧ અગીઆર અંગ, તથા ૧૨ થી ૨૩ ચાર ઉપાંગ, એમ ત્રેવીશ અંગોપાંગના પારગામી હોઇ ભણાવે, અને ૨૪-૨૫ ચરણ સિત્તરી તથા કરણ સિત્તરી એ બન્ને શુદ્ધ રીતે પાળે, એ પ્રમાણે પચીસ ગુણો ગણાય છે.

અગીઆર અંગના નામ--૧ આચારાંગ, ૨ સૂત્રકૃતાંગ, ૩ સ્થાનાંગ, ૪ સમવાયાંગ, ૫ ભગવતી, ૬ જ્ઞાતા ધર્મ કથા, ૭ ઉપાસક દશાંગ, ૮ અંતકૃત, ૯ અનુત્તરોપપાતિક, ૧૦ પ્રશ્ન વ્યાકરણ, ૧૧ વિપાક સૂત્ર.

ઉપરના અંગમાં એક બારમું અંગ દૃષ્ટિવાદ લુપ્ત થયું છે. એ બાર અંગ એટલે શરીર; અને તેના ઉપાંગ એટલે હાથ પગ વિગેરે બાર ઉપાંગ છે તેનાં નામ--

બાર ઉપાંગના નામ—૧ ઔપપાતિક, ૨ રાયપ્રશ્રીય,
૩ જીવાભિગમ, ૪ પ્રજ્ઞાપના, ૫ જંબૂદ્રીપ પ્રજ્ઞાસિ,
૬ ચંદ્રપ્રજ્ઞાસિ, ૭ સૂર્ય પ્રજ્ઞાસિ, ૮ કલ્પિકા, ૯ કલ્પાવતં-
સિકા, ૧૦ પુષ્પિકા, ૧૧ પુષ્પચૂલિકા, ૧૨ વૃષ્ણિ
દશાંગ.

૧૧ અંગ તથા ૧૨ ઉપાંગની સજ્ઞાય—

અંગ અગ્યાર સોહામણાં સાહેલડી રે,

આચારાંગ સૂચગડાંગ તો;

ઠાણાંગ સમવાયાંગ વળી સાં, લગવતિ પંચમ અંગ તો. ૧

જ્ઞાતા ધર્મકથા છઠું સાં, સાતમું ઉપાસગ દશાંગ તો;

અંતગડ અણ્તરો વવાઈયા સાં, પ્રશ્ન વ્યાકરણ દશમાંગ તો. ૨

સુખ દુઃખ ત્રિપાક અગ્યારમું સાં, હવે ઉપાંગ કહું બાર તો;

ઉવવાઈ રાયપસેણિયાં સાં, જીવાભિગમ વિચાર તો. ૩

પન્નવણા જંબુ પન્નતિ સાં, જેહમાં ક્ષેત્ર વિચાર તો;

ચંદ્ર પન્નતિ સુર પન્નતિ સાં, હવે પણ એકમાં સંભાર તો. ૪

કલ્પિયા, કલ્પવર્ડિસિયા સાં, જેહમાં વિમાન વિચાર તો;

પુષ્કિયા ને પુષ્કચુલિયા સાં, નિરયાવળી એમ બાર તો. ૫

સૂત્ર અર્થ ગુરૂથી લહી સાં, લણે લણાવે જેહ તો;

તે વાચકને વંદિયે સાં, જ્ઞાનવિમલ શું નેહ તો. ૬

ચરણ-સિત્તરી.

નિત્ય કર્મ-ચરણ=ચારિત્ર.

પાંચ મહાવ્રત, દશ ક્ષાંતિ આદિ શ્રમણ ધર્મ, સત્તર પ્રકારે સંયમ, દશ પ્રકારે વૈયાવૃત્ય, નવ પ્રકારે બ્રહ્મયુષિ, જ્ઞાનાદિક ત્રિક, બાર પ્રકારે તપ, ચાર કષાય નિગ્રહ, આ રીતે ચરણના સીતર ભેદ છે.

પાંચ પ્રકારે મહાવ્રત--૧ પ્રાણા તપાત વિરમણ, ૨ મૃષાવાદ વિરમણ, ૩ અદત્તાદાન વિરમણ, ૪ મૈથુન વિરમણ, ૫ પરિગ્રહ વિરમણ.

દશ પ્રકારે યતિધર્મ--૧ ક્ષમા, ૨ માર્દવ, ૩ આર્જવ, ૪ મુક્તિ, ૫ તપ, ૬ સંયમ, ૭ સત્ય, ૮ શૌચ, ૯ અકિંચનત્વ, ૧૦ બ્રહ્મચર્ય.

સત્તર પ્રકારે સંયમ--૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપકાય, ૩ અગ્નિકાય, ૪ વાયુકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, ૬ દ્વીન્દ્રિય, ૭ ત્રીન્દ્રિય, ૮ ચતુર્વિન્દ્રિય, ૯ પંચેન્દ્રિય;—એ સર્વ જીવ હિંસા ત્યાગ, ૧૦ અજીવ સંયમ, ૧૧ પ્રેક્ષા સંયમ, ૧૨ ઉપેક્ષા સંયમ, ૧૩ પ્રમાર્જન સંયમ, ૧૪ પરિણામના સંયમ, ૧૫ મનઃ સંયમ, ૧૬ વચન સંયમ, ૧૭ કાય સંયમ.

દશ પ્રકારે વૈયાવૃત્ય--૧ અરિહંત, ૨ સિદ્ધ, ૩ જીન પ્રતિમા, ૪ વ્રત સિદ્ધાંત, ૫ આચાર્ય, ૬ ઉપાધ્યાય, ૭ સાધુ, ૮ ચારિત્ર ધર્મ, ૯ સંઘ, ૧૦ સમકિત દર્શન એ દ્રશના વિનય અને સત્કાર કરવા. વળી બીજો પાઠાંતર પણ છે—આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, તપસ્વી, શિષ્ય, ગ્જ્ઞાન-બીમાર સાધુ, સ્થવિર-વૃદ્ધ, સમનોજ, સંઘ, કુલચંદ્ર, ગોત્ર, એ દશનું બહુમાન કરવું.

નવ પ્રકારે બ્રહ્મચર્ય--૧ સ્ત્રી, પશુ, યા નપુંસકનાં સંસર્ગ યુક્તઃ
 ગૃહ આદિના ઉપયોગનો ત્યાગ, ૨ સ્ત્રી સાથે
 રાગયુક્ત વાર્તા ત્યાગ. ૩ સ્ત્રીના આસનનો ત્યાગ.
 ૪ સ્ત્રીના અંગોપાંગ જોવા કે ચિંતવવા નહિ,
 ૫ સ્ત્રી પુરૂષના કીડા સ્થાનનો ત્યાગ. ૬ ભૂતકાલિન
 કામ વૈભવ વિસ્મૃત કરવા. ૭ રસયુક્ત આહાર
 ત્યાગ. ૮ અતિ આહાર ત્યાગ. ૯ શરીર
 સુશ્રુષા ત્યાગ.

ત્રણ પ્રકારે જ્ઞાન--૧ જ્ઞાન, ૨ દર્શન, ૩ ચારિત્ર.

બાર પ્રકારે તપ--૧ અનશન, ૨ ઉણોદરી, ૩ વૃત્તિ સંક્ષેપ,
 ૪ રસ ત્યાગ, ૫ કાય કલેશ, ૬ સંલીનતા-સંક્રાંત્ય.
 એ છ પ્રકારના બાહ્ય તપ. ૧ પ્રાયશ્ચિત, ૨ વિનય,
 ૩ વૈયાવૃત્ય, ૪ સ્વાધ્યાય, ૫ ધર્મ કથા, ૬ કાર્યો-
 ત્સર્ગ, એ પ્રમાણે છ અભ્યંતર તપ; બાહ્ય
 અને અભ્યંતર બન્નેના છ છ મળીને કુલ બાર
 તપ કહેવાય.

ચાર પ્રકારે કષાય--૧ ક્રોધ, ૨ માન, ૩ માયા, ૪ લોભ, એ ચાર
 કષાયનો ત્યાગ.

કુલ સીતેર બેદ.

કરણ—સિત્તરી.

જરૂરની વેળાએ કરવું અને કારણ વિના ન કરવું, તેનું નામ કરણ.

ચાર પિંડ વિશુદ્ધિ, પાંચ સમિતિ, ચાર ભાવના, ચાર પડિમા, પાંચ ઇન્દ્રિય નિરોધ, પચીસ પ્રતિલેખના, ત્રણ ગુપ્તિ, ચાર અભિગ્રહ, એ પ્રમાણે કુલ સીત્તર કરણ બેઠ થાય છે, તેને કરણ સિત્તરી કહી છે.

ચાર પિંડ વિશુદ્ધિ—૧ આહાર, ૨ ઉપાશ્રય, ૩ વસ્ત્ર, ૪ પાત્ર, એ ચાર વિશુદ્ધ એટલે એતાલીસ દોષ રહિત ગ્રહણ કરવાં.

પાંચ સમિતિ—૧ ઈર્ષ્યા, ૨ ભાષા, ૩ એષણા, ૪ આદાનભંડભત-નિષેષણા, ૫ પરિષ્ઠાપનિકા.

ચાર ભાવના—૧ અનિત્ય, ૨ અશરણ, ૩ સંસાર, ૪ એકત્વ, ૫ અન્યત્વ, ૬ અશુચિ, ૭ આસ્રવ, ૮ સંવર, ૯ નિર્જરા, ૧૦ લોકસ્વભાવ, ૧૧ બોધિદુર્લભ, ૧૨ ધર્મ ભાવના.

ચાર પડિમા—૧ એક માસની, ૨ બે માસની, ૩ ત્રણ માસની, ૪ ચાર માસની, ૫ પાંચ માસની, ૬ છ માસની, ૭ સાત માસની, ૮ સાત દિન રાતની. ૯ સાત દિન રાતની ૧૦ સાત દિન રાતની ૧૧ એક દિન રાતની, ૧૨ એક રાતની પ્રતિમા, એ દરેકમાં અમુક અમુક ચોવિહાર કરવા તે.

પાંચ ઇન્દ્રિય નિરોધ—૧ રૂપ, ૨ રસ, ૩ ઘ્રાણ, ૪ ચક્ષુ, ૫ શ્રોત. નિરોધ=દમન કરવું.

પચ્ચીસ પ્રતિલેખના—૧ મુહપત્તિ, ૨ ચોલપદ, ૩ ઉત્તરનું કદપ, ૪-૫ સુતરનાં બે કદપ, ૬ રન્નેહરણુનું આંતરિક સુતરનું નિષિઝ્ઞ, ૭ બહારનું પગ લુછણું-નિષિઝ્ઞ. ૮ ઓઘો, ૯ સંચારો, ૧૦ ઉત્તરપદ્મો, ૧૧ દાંડો. પ્રભાતે સુર્યોદય પહેલાં આ અગીઆર ચીજોની પડિલેહણ કરવામાં આવે છે. બીજી ચૌદ નીચે મુજબ—૧ મુહપત્તિ, ૨ ચોલપદ, ૩ ગોચ્છક, ૪ પાત્ર, ૫ પાત્રબંધ, ૬ પડલાઓ, ૭ રજઆણુ, ૮ પાત્ર સ્થાપન, ૯ માત્રક, ૧૦ પતદગાહ, ૧૧ રન્નેહરણુ, ૧૨ ઉત્તરનું કદપ, ૧૩-૧૪ સુતરનાં બે કદપ. આ ચૌદ ઉપકરણની પ્રતિલેખના એક પહોરનાં અંતે કરવામાં આવે છે.

ત્રણ ગુપ્તિ—૧ મન, ૨ વચન, ૩ કાય. (ગુપ્તિ=કાય)

ચાર અભિગ્રહ—૧ દ્રવ્ય, ૨ ક્ષેત્ર, ૩ કાળ, ૪ ભાવ.
અભિગ્રહ=પ્રતિજ્ઞા.

કુલ સીતેર ભેદ.

સાધુ.

૧ મોક્ષ પ્રાપ્તિનો પ્રયત્ન કરે તે સાધુ કહેવાય છે. ૨ સંયમ-ધારક પણ સાધુ કહેવાય છે. ૩ અસહાયને સહાયકર્તા બને તે પણ સાધુ-પુરુષ કહેવાય. સાધુપુરુષ-ભદ્ર પુરુષ-પરોપકારી. તેમનામાં હોવા જોઈએ તે સત્તાવીશ ગુણો નીચે મુજબ:—

સાધુના ૨૭ ગુણો:—

છ વ્રત—૧ પ્રાણાતિપાત વિરમણ, ૨ મૃષાવાદ વિરમણ, ૩ અદત્તા-દાન વિરમણ, ૪ મૈથુન વિરમણ, ૫ પરિગ્રહ વિરમણ, ૬ રાત્રિ ભોજન વિરમણ.

છ કાય રક્ષા—૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપ્કાય, ૩ તેજઃકાય, ૪ વાયુ કાય, ૫ વનસ્પતિ કાય, ૬ ત્રસ કાય.

પાંચ ઈન્દ્રિય નિગ્રહ—૧ સ્પર્શેન્દ્રિય, ૨ રસેન્દ્રિય, ૩ દ્રાણેન્દ્રિય, ૪ ચક્ષુરેન્દ્રિય, ૫ શ્રોતેન્દ્રિય. નિગ્રહ=અંકુશમાં રાખવી તે.

અન્ય દશક—૧ લોભ નિગ્રહ, ૨ ક્ષાંતિ, ૩ લાવ વિશુદ્ધિ, ૪ વસ્ત્ર પડિલેહણા વિશુદ્ધિ, ૬ સંયમ યોગ યુક્ત રહેવું=પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ આદરવાં-પાળવાં, અને વિકથા, અવિવેક, નિદ્રા, આદિ દ્વષણ ત્યાગ કરવા, ૬ વિમાર્ગે જતાં મનઃ અંકુશ, ૭ કુવચન અંકુશ, ૮ અયોગ્ય વર્તન અંકુશ, ૯ પીડા સહેવી, ૧૦ મૃત્યુ કષ્ટ સહેવું.

નવકારનો મહિમા.

આ પંચ પરમેષ્ઠી મંત્રનો માત્ર એક જ અક્ષર પણ સાત સાગરોપમનું પાપ નષ્ટ કરે છે. તેના એક પદ માત્રના ઉચ્ચારથી પચાસ સાગરોપમનાં પાપ નાશ પામે છે. પૂર્ણ નવકાર ગણવાથી પાંચસો સાગરોપમના પાપકર્મ નષ્ટ થાય છે. એક લક્ષ સંખ્યા નવકાર સ્મરણ અને વિધિસહ તિર્થંકરની પૂજા કરવાથી તિર્થંકર નામ કર્મ ગોત્ર બંધાય છે. આઠ કરોડ, આઠ હજાર, આઠસોને આઠ વાર નમસ્કાર મંત્ર ભક્તિ વડે ગણવાથી શાશ્વત મુક્તિ મળે છે.

શ્રી નવકાર મંત્રનો છંદ.

દોહરા.

વંછિત પૂરે વિવિધ પરે, શ્રી જિન શાસન સાર;
નિશ્ચે શ્રી નવકાર નિત, જપતાં જયજયકાર. ૧

અડમ્મઠ અક્ષર આધક ફળ, નવપદ નવે નિધાન;
વિતરાગ સ્વયં મુખ વદે, પંચ પરમેષ્ઠિ પ્રધાન. ૨

એકજ અક્ષર એક ચિત્ત, સમર્થા સંપતિ થાય,
સંચિત સાગર સાતનાં, પાતિક દૂર પલાય. ૩

સકળ મંત્ર શિર મુકુટમણી, સદ્ગુરુ ભાષિત સાર,
સો ભવિયાં મન શુદ્ધ શું, નિત જપીએ નવકાર. ૪

(છંદ હાટકી.)

નવકાર થકી શ્રીપાળ નહેસર, પામ્યો રાજ્ય પ્રસિદ્ધ,
સમશાન વિષે શિવનામ કુવરને, સોવન પુરિસો સિદ્ધ;
નવ લાખ જપંતાં નરક નિવારે, પામે ભવનો પાર,
સો ભવિયાં ભત્તે ચોખ્ખે ચિત્તે, નિત જપીએ નવકાર. ૧

ખાંધી વડશાખા શિંકે બેસી, હેઠળ કુંડ હુતાસ,
તસ્કરને મંત્ર સમર્પ્યો શ્રાવકે, ઉડ્યો તે આકાશ;
વિધિ રીતજ્યો વિષધર વિષ ટાળે, ઢાળે અમૃત ધાર,
સો..... ૨

બીજેરા કારણુ રાય મહાબળ, વ્યંતર દુષ્ટ વિરોધ,
જેણે નવકારે હત્યા ટાળી, પામ્યો જક્ષ પ્રતિબોધ;
નવ લાખ જપંતાં થાયે જિનવર, ઇશ્યો છે અધિકાર,
સો..... ૩

પદ્મિપતિ શિખ્યો મુનિવર પાસે, મહામંત્ર મન શુદ્ધ,
પરભવ તે રાજસિંહ પૃથ્વીપતિ, પામ્યો પરિગળ રિદ્ધ;
એ મંત્ર થકી અમરાપુર પહોત્યો, ચાઝદત્ત સુવિચાર,
સો..... ૪

સંન્યાસી કાશી :તપ સાધતો, પંચાગ્નિ પ્રજાળે,
દીકો શ્રી પાસ કુમારે પન્નગ, અધ જાળતો તે ટાળે;
સંભળાવ્યો શ્રી નવકાર સ્વયંમુખ, ઈંદ્રભુવન અવતાર,
સો..... ૫

મન શુદ્ધે જપતાં મયણાસુંદરી, પામી પ્રિય સંયોગ,
 ઇણુ ધ્યાને કષ્ટ ટળ્યું ઉંખરનું, રક્તપિત્તનો રોગ;
 નિશ્ચેશું જપતાં નવનિધિ થાએ, ધર્મતણો આધાર,
 સો... .. ૬

ઘટમાંડી કૃષ્ણ ભૂજંગમ ઘાટ્યો, ઘરણી કરવા ઘાત,
 પરમેષ્ઠિ પ્રભાવે હારકુદનો, વસુધામાંડી વિખ્યાત;
 કમળાવતિયે પિંગળ કીધો, પાપતણો પરિહાર,
 સો.... .. ૭

ગયણાંગણુ જાતી રાખી ગ્રહીને, પાડી બાણ પ્રહાર,
 પદ પંચ સુણતાં પાંડુપતિ ઘર, તે થઈ કુંતા નાર;
 એ મંત્ર અમૂલ્ય મહિમા મંદિર, ભવ દુઃખ ભંજનહાર,
 સો.... .. ૮

કંઠગળ સંખળે કાઢવ કાઢ્યાં, શકટ પાંચસે માન,
 દીધે નવકારે ગયા દેવલોકે, વિલસે અમર વિમાન;
 એ મંત્ર થકી સંપતિ વસુધા લહે, વિલસે જૈન વિહાર,
 સો.... .. ૯

આગે ચોવીસી હુઈ અનંતી, હોશે વાર અનંત,
 નવકાર તણી કોઈ આદિ ન જાણે, ઈંમ ભાષે અરિહંત;
 પુરવ દિશિ ચારે આદિ પ્રપંચે, સમર્થાં સંપતિ સાર,
 સો.... .. ૧૦

પરમેષ્ઠિ સુરપદ તે પણ પામે, જે કૃત કર્મ કઠોર,
 પુંડરગિરી ઉપર પ્રત્યક્ષ પેખો, મણીધર ને એક મોર;

સહગુરુને સનમુખ વિધિ સમરતાં, સફળ જન્મ સંસાર,
સો... ૧૧

શુળીકારોપણ તસ્કર કીધો, લોહખરો પરસિદ્ધ,
તિહાં શેઠે નવકાર સુણાવ્યો, પામ્યો અમરની રિદ્ધ;
શેઠને ઘેર આવી વિદ્ધ નિવાર્યાં, સુરે કરી મનોહાર,
સો.... ૧૨

પંચ પરમેષ્ઠિ જ્ઞાનજ પંચહ, પંચ દાન ચારિત્ર,
પંચ સજ્જાય મહાવ્રત પંચહ, પંચ સમિતિ સમકિત,
પંચ પ્રમાદહ વિષય તજો પંચ, પાળો પંચાચાર,
સો.... ૧૩

(કળશ છપ્પય.)

નિત જપીએ નવકાર, સાર સંપતિ સુખ દાયક,
સિદ્ધ મંત્ર એ શાશ્વતો, ઇમ જપે શ્રી જગ નાયક;
શ્રી અરિહંત સુસિદ્ધ, શુદ્ધ આચાર્ય ભણીને,
શ્રી ઉવજાય સુસાધુ, પંચ પરમેષ્ઠિ શુણીને;
નવકાર સાર સંસાર છે, કુશળ લાલ વાચક કહે,
એક ચિત્તે આરાધતાં, વિવિધ ઋદ્ધિ વંછિત લહે. ૧૪

૨ જી પંચિદિઅ સૂત્ર.

(ગુરુગુણ સ્મરણ)

(મૂળ પાઠ)

પંચિદિઅ સંવરણો,
તહ નવ વિહ બંભચેર ગુત્તિધરો;
ચઉવિહ કસાય મુક્કો,
ધઅ અદ્દારસ ગુણેહિં સંજુતો. ૧
પંચ મહાવય જુતો,
પંચ વિહાયાર પાલણ સમત્યો;
પંચ સમિત્યો તિગુત્તો,
છત્તીસ ગુણો ગુરુ મજ્જ. ૨

૮ ૨ ૧૦ ૭૦ ૮૦

પદ. ગાથા. ગુરુ. લઘુ. સર્વવર્ણ.

શબ્દાર્થ

પંચિદિઝ-પાંચ ઇન્દ્રિયોને.

સંવરણો-રોકનાર.

તહ-તથા.

નવ-નવ

વિહ-પ્રકાર.

ખંભચેર-બ્રહ્મચર્ય.

ગુત્તિ-ગુપ્તિ, વાડ.

ધરો-ધારણ કરનાર.

ચઉ વિહ-ચાર પ્રકાર.

કસાય-કષાય.

મુકકો-રહિત, મુકાયેલા.

ઇઝ-એ પ્રમાણે.

અઠારસ-અઠાર.

ગુણેહિં-ગુણેએ.

સંબુત્તો-સહિત.

પંચ-પાંચ.

મહવચ-મહાવ્રત.

બુત્તો-સહિત.

પંચ-પાંચ

વિહાયાર-પ્રકારના આચાર.

પાણુ-પાળવું.

સમત્યો-સમર્થ.

પંચ-પાંચ

સમિત્યો-સમિતિ

તિ-ત્રણ.

ગુત્તો-ગુપ્તિ-વાડ.

છત્તીસ-છત્રીશ.

ગુણો-ગુણ.

ગુરૂ-જ્ઞાનદાતા.

મજઝ-મારા.

વાક્યાર્થ:—

પાંચ ઇન્દ્રિયોને એટલે તેના વિષયને રોકનાર.

તથા નવ પ્રકારે બ્રહ્મચર્યની વાડ સહિત નિયમ ધારણ કરનાર.

ચાર પ્રકારના કષાયથી મુક્ત.

એ પ્રમાણે અઠાર પ્રકારના ગુણવાળા.

પાંચ મહાવ્રત પાળનારા.

પાંચ પ્રકારના આચાર મુજબ વર્તનાર.

પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ વાળા.

છત્રીશ ગુણવાળા મહારા ગુરૂ છે.

ભાવાર્થ:—

મહારા ધર્મગુરુનું વર્ણન કરતાં મને તેમના પ્રત્યે બહુ માન ઉપજે તેવા અને તેટલા-સંપૂર્ણ ગુણવાળા તેઓ છે. તેઓ સંપૂર્ણ બ્રહ્મચર્ય પાળે છે. સાધુઓએ પાળવાના આચાર અને નિયમો તેઓ સંપૂર્ણ રીતે પાળે છે. ગુરુએ પાળવાના છત્રીશ ગુણો તેમનામાં રહેલા છે-એવા મહારા ગુરુ મહારાજ છે.

વિશેષાર્થ:—

પાંચ ઇન્દ્રિયના ત્રેવીશ વિષય અને બસો બાવન વિકાર છે. પાંચ ઇન્દ્રિય—૧ સ્પર્શ. ૨ રસના (જીહ્વા.) ૩ ઘ્રાણ-નાસિકા. ૪ ચક્ષુ-નેત્ર. ૫ શ્રોત્ર-કાન. એ પાંચે ઇન્દ્રિયોનો નિરોધ કરતાં સુખકર કારણે રાગનો ત્યાગ કરે અને કષ્ટકર કારણે દ્વેષ ત્યાગ કરે.

પાંચ ઇન્દ્રિયના ત્રેવીશ ભેદ.

૧ સ્પર્શના આઠ વિષય :—૧ રૂ જેવો હળવો સ્પર્શ.

૨ વજ્ર જેવો ભારે સ્પર્શ.

૩ મૃદુ-કોમળ સ્પર્શ.

૪ ખર-કરવત જેવો સ્પર્શ.

૫ શીત-ખરફ જેવો સ્પર્શ.

૬ ઉષ્ણ-અગ્નિ જેવો સ્પર્શ.

૭ રિનગધ-ધી જેવો સ્પર્શ.

૮ લુપ્ખો-ભરમ જેવો સ્પર્શ.

૨ રસનાના પાંચ વિષય:--છ રસ નીચે મુજબ:--

૧ મીઠો. ૨ ખાટો. ૩ ખારો. ૪ તીખો. ૫ કડવો. ૬ કષાયલો. છેલ્લો છટ્ટો રસ પાંચ રસમાં સમાઈ જાય છે તેથી તેની ગણતરી પાંચ બેદ પ્રમાણે થાય છે.

૩ દ્રાણના બે વિષય -૧ સુરભી-સુગંધીદાર. ૨ દુરભી-દુર્ગંધવાળું.

૪ ચક્ષુના પાંચ વિષય--૧ ચેત. ૨ સ્યામ. ૩ લીલો. ૪ પીળો. ૫ લાલ.

૫ શ્રોત્રના ત્રણ વિષય-૧ સચિત્ત શબ્દ-પંખી, મનુષ્યના સ્વર. ૨ અચિત્ત શબ્દ-વાજ્ર સ્વર. ૩ મિશ્ર શબ્દ -ભેરી, નકેરી, શંખ વિગેરેનો અવાજ.

પાંચ ઈન્દ્રિયના ત્રેવોસ વિષયના ૨૫૨ વિકાર છે તે નીચે મુજબ:--

સ્પર્શના આઠ વિષયના ૯૬ વિકાર--આઠ વિષયના ૧ સચિત્ત, ૨ અચિત્ત, ૩ મિશ્ર એ ત્રણે ગુણુતાં ૨૪ વિકાર થયા. ૧ સારો ૨ નહારો એ બે પ્રકારે ગુણુતાં ૪૮ થયા. તેને ૧ રાગ ૨ દ્વેષ એ બેએ ગુણુતાં ૯૬ વિકાર થયા.

૨ રસનાના પાંચ વિષયના ૭૨ વિકાર--છ રસના ૧ સારો ૨ નહારો એ બેએ ગુણુતાં ૫૨ વિકાર થયા. તેને ૧ સચિત્ત ૨ અચિત્ત ૩ મિશ્ર એ ત્રણે ગુણુતાં ૩૬ વિકાર થયા. તેને ૧ રાગ ૨ દ્વેષ એ બેએ ગુણુતાં ૭૨ વિકાર થયા.

૩ ધ્રાણના બે વિષયના ૧૨ વિકાર--બે ગંધ ને ૧ સચિત ૨ અચિત ૩ મિશ્ર એ ત્રણે ગુણતાં ૭ વિકાર થયા. તેને ૧ રાગ ૨ દ્વેષ એ બે વડે ગુણતાં ૫૨ વિકાર થયા.

૪ ચક્ષુના પાંચ વિષયના ૬૦ વિકાર--પાંચ રંગને ૧ શુભ ૨ અશુભ એ બેએ ગુણતાં દસ વિકાર થયા. તેને ૧ સચિત ૨ અચિત ૩ મિશ્ર એ ત્રણે ગુણતાં ૩૦ વિકાર થયા. તેને ૧ રાગ ૨ દ્વેષ એ બેએ ગુણતાં ૬૦ વિકાર થયા.

૫ શ્રોત્રના ત્રણ વિષયના ૧૨ વિકાર--ત્રણ વિષયને ૧ શુભ ૨ અશુભ એ બેએ ગુણતાં ૭ વિકાર થયા. તેને ૧ રાગ ૨ દ્વેષ એ બેએ ગુણતાં ૧૨ વિકાર થયા.

અહ્યયર્ચની નવ વાડ.

અહ્યયર્ચનું પરિપાલન સાધુધર્મમાં મુખ્યત્વે કહેવામાં આવ્યું છે. ધર્મની શ્રદ્ધતા સંસાર ત્યાગ; અને તેના ત્યાગમાં કંચન અને કામિનિનો ત્યાગ મુખ્ય છે. કામિનિનો ત્યાગ કરવામાંજ જીવનની સખ્ત કસોટી થાય છે. એ મહાવ્રત પાલન વિષે, સાધુજીવનમાં ઘણીજ સખ્ત આજ્ઞાઓ કરવામાં આવી છે. તેના પાલનમાં જ જીવનસિદ્ધિ રહેલી છે. તેના મુખ્ય નવ રક્ષક નિયમો અગાઉ આવી ગયા છે તે મુજબ છે. આ વિષય ઘણોજ ગહન છે, તેટલો જ તે સમજવો પણ આવશ્યક છે. વૈદિકિય નિયમ મુજબ પણ દેહરક્ષા માટે શિક્ષણ લેવા જવો એ વિષય છે. એને માટે ખાસ જૂદી છોકા પણ છપાયેલી છે. એટલે અત્રે તેનો વિસ્તાર કરવામાં આવતો નથી.

બ્રહ્મચર્યની નવ પ્રકારની સજ્જાય.

દોહા

શ્રી સરસતિ સમર્પ સદા, પલણું તસુ સુપસાય ॥
 સુવચન આપો સારદા, મહેર કરી મુજ માય ॥ ૧ ॥
 વાણી વીર જિણુંદની, સાંભળી શાસ્ત્ર મઝાર ॥
 વાડ શિયળની નવ કહું, સુણજો સહુ નર નાર ॥ ૨ ॥
 સીંચો અંબ અંગ શિળનો, સમતા રસ ભરી નીર ॥
 સાચવજો યતને કરી, ધરી દઢતા મન ધીર ॥ ૩ ॥
 જાળવજો યતને કરી, નવ વાડો ધરી નેહ ॥
 ઉત્તમ ક્ષણ શિળ અંબતણા, વાડ વિગતે સુણો તેહ ॥ ૪ ॥
 પ્રથમ સ્ત્રી સંગ ન કોજીયે, બીજે ન કરવી વાત ॥
 ત્રીજે આસન સ્ત્રી તણે, બેસવું બે ઘડી જાત^૧ ॥ ૫ ॥
 ચોથે રૂપ ન નિરખવું, ન કરો નારીશું નેહ ॥
 પાંચમે લિંત્યંતર^૨ ત્રિયા, મુનિ ન રહે તસ ગેહ ॥ ૬ ॥
 છે સુખ સંસારનાં, વળિ વિલશ્યાં હોય જેહ ॥
 સિદ્ધાર્થ સુત ઈમ કહે, મુનિ ન સંભારે તેહ ॥ ૭ ॥
 સાતમે સરસ આહારની, લાલચ ન કરે લગાર ॥
 આઠમી વાડમાં ઈમ કહ્યું, અધિક ન કરવો આહાર ॥ ૮ ॥
 નવમે વિલેપન^૪ નવિ કરે, ન કરે વળી શણુગાર ॥
 ત્રિકરણુ શુદ્ધ આરાધતાં, પામે ભવનો પાર ॥ ૯ ॥

૧ વીત્યા પછી.

૨ ભોંતવું અંતર.

૩ ભોગવ્યાં.

૪ મર્દન.

ચાર પ્રકારના કષાય--સંસારની વૃદ્ધિ કરાવનાર આ ચાર કષાયો છે. આ કષાય સેવનથી ધણા સદ્ગુણો હોય તે પણ નષ્ટ થાય છે. માટે તેનો જેમ અને તેમ સત્વર નાશ થતો જાય તે માટે પ્રયત્ન શીળ રહેવું જોઈએ.

૧ માન-અહંકાર. વિનય-નમ્રતાથી તેનો નાશ થાય છે; અભ્યાસ વડે-ટેવ પાડવાથી તે બની શકે એવું છે.

૨ ક્રોધ-પ્રીતિનો નાશ કરનાર છે. આનો દુશ્મન ક્ષમા છે, ક્ષમાનું સેવન કરવાથી જ ક્રોધને જીતી શકાય છે.

૩ માયા-કપટ, ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે, તે જીવનને ઘડીએ પણે મુશ્કેલીમાં જ મુકે છે, જીવનમાં સરળતા જેવી બીજી એકે મળ નથી. નિર્ધારિત જીવનમાં માયા ત્યાગ બહુ જ મહત્વની વસ્તુ છે. માયા સર્વ અનર્થનું મૂળ છે.

૪ લોભ-સર્વ પાપનું મૂળ લોભ છે એ સુપ્રસિદ્ધ વાત છે. સંતોષી તે સદા સુખી. સંતોષ માત્રથી જ તે સહજ જીતી શકાય છે. બીજા વધારે ઉદાહરણોની હવે શી જરૂર છે. ?

પાંચ પ્રકારના મહાવ્રત.

૧ સર્વ પ્રાણાતિપાત વિરમણ-જીવહિંસાનો સર્વથા ત્યાગ. દશ મહાપ્રાણ કહેવાય છે. ૧ આંખ, ૨ નાક, ૩ કાન, ૪ જીભ, ૫ ત્વચા, ૬ મન, ૭ વચન, શરીર, ૮ શ્વાસોશ્વાસ ૧૦ આયુષ્ય. દશમાંથી એક પ્રકારની પણ હિંસાનો ત્યાગ. ત્યાગમાં મહત્વની વિશેષતા એ છે કે હિંસા કરવી નહિ, કરાવવી નહિ, તેમજ અનુમોદવી પણ નહિ.

૨ સર્વ મૃષાવાદ વિરમણ-અસત્યનો સર્વથા ત્યાગ. અસત્ય બોલવું નહિ. બોલાવવું નહિ કે બોલે તેની અનુમોદના પણ કરવી નહિ.

૩ સર્વ અદત્તાદાન વિરમણ-ચોરીનો સર્વથા ત્યાગ-એટલે નધણીયાતી વસ્તુ પણ ગૃહણ થઈ શકે નહિ. ઉપરની રીતે ત્રણ પ્રકારે તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

૪ સર્વ મૈથુન વિરમણ-પૂર્ણ બ્રહ્મચર્યનું પરિપાત્રન કરવું તે, ઉપર મુજબ ત્રણ પ્રકારે.

૫ સર્વ પરિગ્રહ વિરમણ-પરિગ્રહથી સર્વથા અટકવું તે.

ઉપરના પાંચે વ્રત-કરવા કરાવવા કે અનુમોદવા અને તે પણ મને, વચને, કાયાએ કરીને સર્વથા પાળવા.

પાંચ પ્રકારના આચાર.

મુનિએ પાળવાના આચારના પાંચ પ્રકાર છે.

૧ જ્ઞાનાચાર-જ્ઞાન ભણવું, ભણાવવું; લખવું, લખાવવું, જ્ઞાનના જાંડાર કરવા, કરાવવા અને જ્ઞાનના અર્થી પ્રત્યે ભાવ રાખવો.

૨ દર્શનાચાર-સમક્તિ પાળવું; સમક્તિ પાળવામાં શિથિલ થતા જીવોને પડતા યુક્તિવડે અટકાવવા.

૩ ચારિત્રાચાર-શુદ્ધ ચારિત્ર પાળવું, પળાવવું, અનુમોદવું; મન વચન અને કાયાએ કરીને.

૪ તપાચાર-આહ્યાભ્યંતર બેઠે તપ કરવો, કરાવવો, અનુમોદવો; મને, વચને અને કાયાએ કરીને.

૫ વીર્યાચાર-ધર્માનુષ્ઠાન જેવા કે 'પ્રતિક્રમણુ,' પડિલેહણા, દેવવંદન વિગેરે ધર્મકર્મમાં શિથિલ અને નહિ, પરંતુ શક્તિ ફેરવે; મને, વચને અને કાયાએ કરીને.

પાંચ સમિતિ.

સમિતિના પાંચ પ્રકાર છે-૧ ધર્મી સમિતિ-પ્રયાણનું પ્રમાણ, એટલે ચારે દિશાએ સંયમ પૂર્વક દષ્ટિ ફેરવતા પ્રૌઢતાપૂર્વક પગ ઉપાડી ચાલવું.

૨ ભાષા સમિતિ-વાણીનો કાબુ એટલે સર્વને હિતકર, પરિમિત, સંદેહ રહિત, નિષ્પાપ, સ્પષ્ટ અર્થવાળી વાણીનો ઉપયોગ કરવો.

૩ એષણા સમિતિ-આહાર વિષયક નિયમ એટલે આધાકર્માદિ ૪૨ દોષ રહિત અન્નપાનાદિ લેવાં.

૪ આદાન નિક્ષેપ સમિતિ-સ્વિકાર અને ત્યાગનું પ્રમાણ એટલે રન્નેહરણુ, પાત્ર, વસ્ત્ર, વિગેરે આવશ્યક વસ્તુઓ પૂંજવામાં, પહેરવામાં ઉપયોગમાં લેતાં શુદ્ધ કરી લેવી અથવા મુકવી.

૫ ઉત્સર્ગ સમિતિ-મળમૂત્રનો ત્યાગ કરી પરઠવવા માટે ભૂમિ જીવ રહિત જોઈ તે પર નાંખવા.

ત્રણ ગુપ્તિ.

ગુપ્તિના ત્રણ પ્રકાર છે—૧ મનોગુપ્તિ—સાવધન-પાપસહિત-નિંદ્રા સંકલ્પોનો નિરોધ=ઉત્તમ સંકલ્પ કરવો; નહિતો બન્ને પ્રકારના—દુષ્ટ કે શ્રેષ્ઠ—સંકલ્પોનો નિરોધ. ૨ વચનગુપ્તિ—યાચના અર્થે, પ્રશ્નાર્થે, પ્રત્નોત્તરાર્થે વાણીનો નિયમ અથવા સર્વથા મૌન રહેવું. ૩ કાયગુપ્તિ—સૂવું, ખેસવું અથવા જવું આવવું વિગેરે માટે શરીર એટલેનો યતના પૂર્વક ઉપયોગ કરવો.

આ પંચિંદ્રિયનો પાઠ ગુરૂની પ્રત્યક્ષ ગેરહાજરીમાં સ્થાપનાજી થાપીને બાણવાની જરૂર રહે છે. તેના સંબંધમાં એક દષ્ટાંત યોગ્ય આખ્યાયિકા છે—

ગુરૂ દ્રોણાચાર્યજી પાસે પાંચ પાંડવોમાંના એક, અર્જુન બાણ-વિદ્યા શીખતા હતા. તેમનું ચાતુર્ય જોઈ ગુરૂજી બહુજ પ્રસન્ન રહેતા; તેમણે તેને પુરી વિદ્યા શીખવી. જંગલમાં રહેતા એક બીલ્લને એ વિદ્યા શીખવાની તીવ્ર જાણાસા થઈ: એટલે તેણે ગુરૂ પાસે તે વિદ્યા શીખવવા બહુજ આજીજ કરી. હીન જાતી બાણી—ગણીને ગુરૂએ તે વાતનો અસ્વીકાર કર્યો. બીલે દૃઢ સંકલ્પ કરી વિદ્યા પ્રતિપાદન સાડ અંતે ગુરૂ દ્રોણાચાર્યનું માટીનું પ્રતિક બનાવી તેના સન્મુખ રહી પાઠ શરૂ કર્યો. દીર્ઘ અભ્યાસ કાળે તેણે તેમાં પૂર્ણ પ્રવીણતા સંપાદન કરી. ભક્તિ વડે કરીને તે અર્જુન કરતાં પણ વિશેષ કળાકાર બન્યો. દ્રોણાચાર્યને આ બાબતની જાણ થતાં આશ્ચર્ય પૂર્ણ થયા. દ્રોણાચાર્યે ગુરૂ દક્ષિણામાં બીલજના જમણા હાથનો અંગુઠો માગી લીધો. બીલ શીખ્યે તે નિસ્સંકાયપણે તુરંતજ આપ્યો; અંગુઠા વિના પણ તે શીખ્ય બાણ ચડાવવાનું કાર્ય હેરત ભરી રીતે કરી શકતો હતો.

તાત્પર્ય એ કે ગુરૂના અભાવે ગુરૂની સ્થાપના સન્મુખ સર્વ ક્રિયા કરવી; અને તેજ રીતે જિન સ્તવના કરવામાં જિનેશ્વરના અભાવે જિન પ્રતિમાની સ્થાપના કરવી.

૩ જીં ખમાસમણ સૂત્ર.

(મૂળપાઠ)

ધચ્છામિ ખમાસમણો !

વંદિઉં જાવણિજ્જાએ

નિસીહિઆએ

મત્થએણ વંદામિ ॥

૩ ૨૫ ૨૮
ગુરુ, લઘુ. સર્વવર્ણ.

શબ્દાર્થ:—

ધચ્છામિ—હું ધચ્છું છું.

ખમાસમણો—ક્ષમાવંત મુનિ.

વંદિઉં—વાંદવાનું.

જાવણિજ્જાએ—શક્તિ અનુસાર.

નિસીહિઆએ—નિષ્પાપ

પ્રવૃત્તિ વડે.

મત્થએણ—મસ્તક નમાવીને.

વંદામિ—વંદન કરું છું.

વાક્યાર્થ:—

હે ક્ષમાશ્રમણ મહારાજ ! હું ઇચ્છું છું.

શક્ત્યાનુસારે વાંદવાનું.

નિષ્પાપ વ્યાપારે કરીને.

મસ્તક નમાવી નમસ્કાર કરું છું.

ભાવાર્થ:—

હે ગુરૂ મહારાજ ? ક્ષમા આદિ ગુણોએ યુક્ત એવા આપશ્રીની હું આજ્ઞા માણું છું. વંદન કરવા માટે હું સંસારના સર્વ વ્યાપારથી નિવૃત્ત થઈને આવ્યો છું. મહારી સર્વ પ્રકારની શરીર શક્તિવડે કરીને હું આપશ્રીને માફ મસ્તક નમાવીને પંચાંગી પ્રણામ કરું છું, તે સ્વીકારશો. એમ કહી ખત્રીશ દોષ ટાળીને નમસ્કાર કરવો.

વિશેષાર્થ:—

આ નમસ્કાર વિધિ સ્થિર સ્થાનેજ ધણે ભાગે હોય છે, અલગત કવચિત્ત વિહાર માર્ગે સ્થિરતાપૂર્વક સાધુ મહારાજને રોકીને પણ આ વિધિ કરવામાં આવે છે ખરી. કહેવાનું તાત્પર્ય એજ કે ક્ષણમાત્ર પણ સ્થિરતા કરવીજ પડે છે. તે વેળાએ જ આ વિધિ સાચવી શકાય છે. માર્ગે ચાલતાં પંચાંગી (ભૂમિ સ્પર્ષીત) નમસ્કાર થઈ શકતો નથી. માર્ગક્રમણ વેળાએ તો માત્ર “ મત્થએણ વંદામિ ” બોલી ફક્ત મસ્તક જ નમાવવાનું રહે છે.

ક્ષમાશ્રમણ મહારાજને નમસ્કાર કરતી વેળા વચ્ચે કરવા ચોગ્ય—

૩૨ પ્રકારના દોષનું વર્ણન :— ૧ અનાદૃત દોષ ૨ સ્તબ્ધ દોષ.
 ૩ અપવિદ્ધ દોષ. ૪ પરિપિંડિત દોષ. ૫ દોલ-
 ગતિ દોષ. ૬ અંકુશ દોષ. ૭ કચ્છતારિંગિત દોષ.
 ૮ મત્સ્યોદ્ધર્ત દોષ. ૯ મનઃપ્રદુષ્ટ દોષ. ૧૦ વેદિ-
 કાપદ્ધ દોષ. ૧૧ ભજંત દોષ. ૧૨ ભય દોષ.
 ૧૩ ગારવ દોષ. ૧૪ મિત્ર દોષ. ૧૫ કારણ દોષ.
 ૧૬ સ્તૈન્ય દોષ. ૧૭ પ્રત્યનીક દોષ. ૧૮ રૂષ્ટ દોષ.
 ૧૯ તર્જિત દોષ. ૨૦ શક દોષ. ૨૧ ક્ષિલિત દોષ.
 ૨૨ ચલચિત્ત દોષ. ૨૩ દષ્ટાદષ્ટ દોષ. ૨૪ શૃંગ
 દોષ. ૨૫ કર દોષ. ૧૬ તન્મોચન દોષ.
 ૨૭ આશ્લિષ્ટાનાશ્લિષ્ટ દોષ. ૨૮ ઉણુ દોષ.
 ૨૯ ઉત્તર ચૂલિકા દોષ. ૩૦ ભૂક દોષ. ૩૧ ઢઢુર
 દોષ. ૩૨ ચુલિક દોષ.

ગુરૂ મહારાજને બીજી પ્રકારના દોષ વર્ણન નમસ્કાર કરવાથી છ
 પ્રકારના ગુણ (લાભ) પ્રાપ્ત થાય છે.

છ પ્રકારના ગુણો— ૧ વિનય પ્રાપ્તિ. ૨ નિરાભિમાન પ્રાપ્તિ. ૩ ગુરૂ-
 ભક્તિ લાભ. ૪ જિનાશ પાલન. ૬ શ્રુતધર્મ
 આરાધન. ૬ સિદ્ધિપદ પ્રાપ્તિ.

સારાંશ— ગુરૂ વિના જ્ઞાન નહિ, જ્ઞાન વિના મોક્ષ નહિ. મતલબ
 કે સર્વ જ્ઞાનનો સાર વિનય છે જે ધર્મગુરૂને નમસ્કાર કરવે કરીને
 ભળવી શકાય છે. કહ્યું છે કે—

વિદ્યા દદાતી વિનયં, વિનયાદ્વાતિ પાત્રતામ્ ।
 પાત્રત્વાત્ ધનમાપ્નોતિ, ધનાદ્ધર્મં તતઃ સુખમ્ ॥

ઈત્યલમ્

૪ થું સદ્ગુરને સુખશાતા પ્રશ્ન.

(મૂળ પાઠ)

ઈચ્છકાર સુહરાઈ સુહદેવસિ સુખતપ શરીર નિરા-
બાધ સુખસંજમયાત્રા નિર્વહો છો જી? સ્વામી શાતા
છે જી? ભાત પાણીનો લાભ દેજેજી ॥

શબ્દાર્થ:—

ઈચ્છકાર-ઈચ્છું છું.

સુહ-સુખે.

રાઈ-રાત્રી.

સુહ-સુખે.

દેવસિ-દિવસ.

સુખ-સુખે.

તપ-તપસ્યા.

નિરાબાધ-નિર્વિધ્નપણું,

પીડા રહીતપણું.

સંજમયાત્રા-ચરિત્રપણામાં.

નિર્વહો છો- પ્રવર્તો છો.

ભાત પાણી-આહાર પાણી.

વાક્યાર્થ:—

ગુરૂ મહારાજ, આપ રાત્રિ દિવસ તપસ્યા કરતાં નિર્વિઘ્ન-
પણે આરિત્ર પાળતાં સમય પસાર કરતા હો એમ હું ઇચ્છું છું.
હે, સાંધુ મહારાજ ? મહારે ત્યાં આવી આહારપાણી વહોરવા
(અને મહુને ‘ધર્મલાલ’ રૂપી આશિષ આપવા) કૃપા કરશોજી.

ભાવાર્થ:—

સદ્ગુરૂની સુખશાતા પૂછવી અને ઇચ્છવી એ શ્રાવકનો
દૈનિક નિયમ ગણાય છે. નમસ્કારની સાથેજ એ દ્રવ્ય મુખ્યત્વે
રહેલી છે. તેના પરિણામે શ્રાવકને ‘ધર્મલાલ’ રૂપી
ઘણીજ અમૂલ્ય આશિષ મળે છે. એ ‘ધર્મલાલ’ કેટલો
કિંમતી ગણાય છે તે ઉપર એકજ દૃષ્ટાન્ત બસ થશે. વીર
ભગવાને ખાસ કરીને સુલસા શ્રાવિકાને ‘ધર્મલાલ’નો
આશીર્વાદ પાઠવ્યો હતો. આવું આ એકજ દૃષ્ટાન્ત બતાવ-
વામાં છે. એ ઉપરથી જ તેની કિંમત કરી લેવી. એવા ધર્મ-
લાલ રૂપી આશીર્વાદ મેળવવા માટે શ્રાવકે પાત્રતા પ્રાપ્ત
કરવી રહી. સદ્ગુરૂની સેવા લક્ષિત અને વિનય કરવાથી તેવી
પાત્રતા આવે છે અને અમૂલ્ય ‘ધર્મલાલ’ સહેજે પામી
શકાય છે.

૫ મું ઇરિયાવહિયં સૂત્ર.

(પ્રાયશ્ચિત સૂત્ર)

(મૂળ પાઠ)

ઇચ્છાકારેણ સંહિસહ ભગવન !

ઇરિયાવહિયં પડિક્કમામિ । ઇચ્છં ॥

ઇચ્છામિ પડિક્કમિઉં ॥ ૧ ॥

ઇરિયાવહિયાએ વિરાહણાએ ॥ ૨ ॥

ગમણાગમણે ॥ ૩ ॥

પાણક્રમણે, બીયક્રમણે, હરિયક્રમણે,

ઓસા-ઉત્તિંગ-પણુગ-હગ-મટ્ટી-મક્કડાસંતાણા-

સંક્રમણે ॥ ૪ ॥

જે મે જીવા વિરાહિયા ॥ ૫ ॥

એગિંદિયા, બેઇંદિયા, તેઇંદિયા,

ચઉરિંદિયા, પચિંદિયા, ॥ ૬ ॥

અભિહયા, વત્તિયા, લેસિયા,
 સંધાધયા, સંધટ્ટિયા, પરિયાવિયા,
 કિલામિયા, ઉદ્ધવિયા,
 ઠાણુઓ ઠાણું, સંકામિયા, જીવિયાઓ, વવરોવિયા,
 તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં ॥ ૭ ॥

૨૬ ૭ ૧૪ ૧૩૬ ૧૫૦

૫૬. ગાથા. ગુર. લઘુ. સર્વવર્ણ.

ધ્વચ્છાકારેણુ-ધ્વચ્છાપૂર્વક.

સંદિસહ-આજ્ઞા આપો.

ભગવન્-હે પ્રભુ ? હે ગુરુ-
 મહારાજ !

ધરિયાવહિયં-માર્ગે ચાલતાં,

પડિક્કમામ-પાછો હઠું છું.

ધ્વચ્છં-આજ્ઞા પ્રમાણુ છે.

ધ્વચ્છામિ-હું ધ્વચ્છું છું.

પડિક્કમિઉં-પાછો હઠવાને,
 મુક્ત થવાને.

ધરિયાવહિયાએ-માર્ગે જતાં
 આવતાં.

વિરાહણુઓ-વિરાધના થકી.

ગમણુગમણુ-જતાં આવતાં.

પાણુકમણુ-પ્રાણુને દબાવતાં

ખીયકમણુ-ખીજને આક-
 મણુ કરતાં.

હરિયકમણુ-વનસ્પતિને
 કચરતાં.

ઓસા-ઝાકળ.

ઉત્તિંગ-કીડીઓનાં દર.

પણુગ-શેવાળ, લીલ.

દગ-કાચું પાણી.

મટ્ટી-માટી

મકકડાસંતાણુ-કરોળીયાની
 જાળ.

સંકમણુ-આકમણુ કરતાં,
 દબાવતાં, ચાંપતા.

જે-જે.

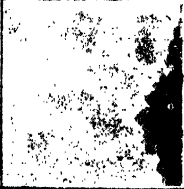

મે-મારે જીવે.

જીવા-જીવો.

વિરાહિયા-વિરાધ્યા હાય.

એકેન્દ્રિય જીવોને ફક્ત સ્પર્શ ઇન્દ્રિય હોય છે.

એકેન્દ્રિય જીવો

					
પૃથ્વી	માંટી	પાશોણ	પાંડી	સરોવર	કુવાનું જળ
					
વરસાદનું જળ	અંત્રી	સળગતાં ઓલસા	તડાખા	જલ્દાળા	વીજળી
					
ઓડ	વનરૂપિણી	વાંચુ	ઓડેવા	ઝાંડળ	વેલો

દ્રીઘન્દ્રિય જીવો

શંખ

કોડા

કુરમિયા

પોચા

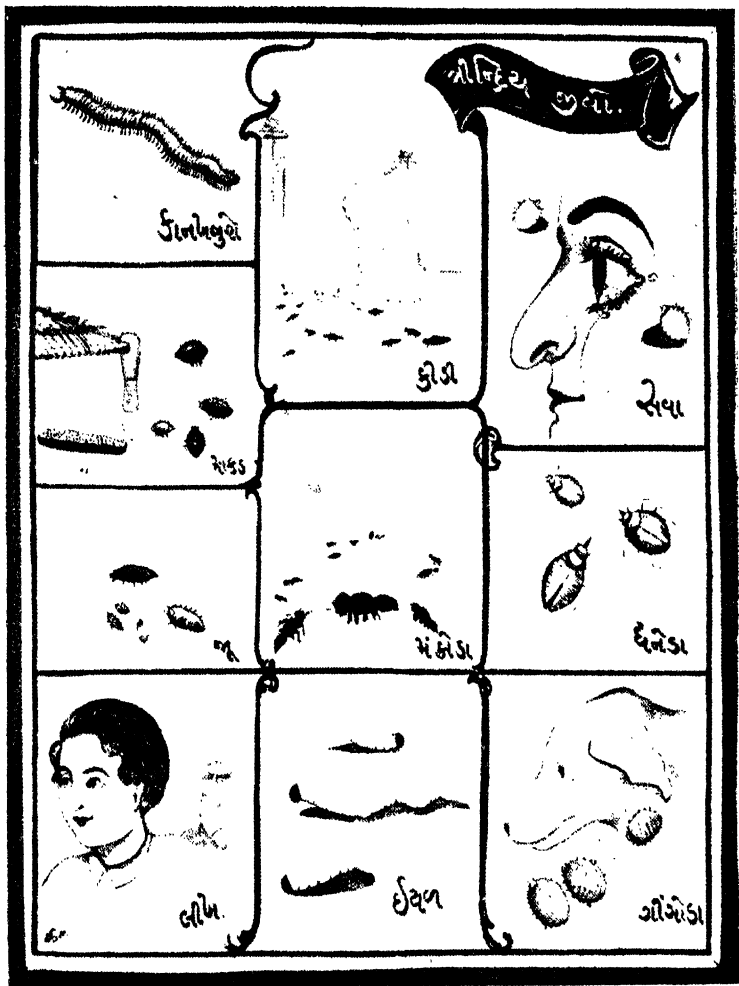

જૂળો

અળસિયાં

શ્રી. પોપટલાલ સાકરચંદ (તેજન્દ્રિય છવોને સ્પર્શ, રસ, અને ઘ્રાણ હોય છે
 ભારતરત્ના સૌજન્યથી.)

અતુરિન્દ્રિય જીવોને સ્પર્શ, રસ વ્રાણુ અને ચક્ષુ હોય છે.

અતુરિન્દ્રિય જીવો

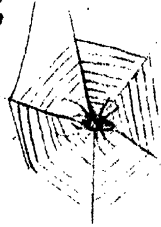
મધમાળી

ભમરી

દુરોળિયો

મચ્છર

પતંગિયાં

ડાંસ

કુંસારી

ભ્રમર

બગાઈ

વીછી

તીડ

પંચેન્દ્રિય જીવોને સ્પર્શ, રસ, ઘ્રાણ, ચક્ષુ અને શ્રોત હોય છે.

પંચેન્દ્રિય જીવો

મગરમચ્છ (ભ્રુચર)

ગોળિયો (ભ્રુચર)

સર્પ (અચર)

મનુષ્ય (ચર)

મોર (ચર)

પોપટ (ચર)

ધોડો (ચર)

નારહી

દેવ

એગિંદિયા—એક ઇન્દ્રિય વાળાં.

એ ઇંદિયા—એ ઇન્દ્રિય વાળાં.

તે ઇંદિયા—ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળાં.

ચઉરિંદિયા—ચાર ઇન્દ્રિય
વાળાં.

પંચિંદિયા—પાંચ ઇન્દ્રિય
વાળાં.

અભિહયા—લાત મારી હોય.

વત્તિયા—ધૂળે ઢાંકયા હોય.

લેસિયા—પરસ્પર અથવા
પૃથ્વિ પર ઘસ્યા હોય.

સંઘાઇયા—એકઠા કર્યા હોય.

સંઘટ્ટિયા—સ્પર્ષ કર્યા હોય.

પરિયાવિયા—કષ્ટ પમાડયા
હોય

કિલામિયા—ખેદ પમાડયા
હોય.

ઉદવિયા—ભય-ત્રાસ પમાડયા
હોય.

ઠાણાઓઠાણું—એક સ્થા-
નકેથી બીજે સ્થાનકે,
સ્થાનબ્રષ્ટ.

સંકામિયા—મૂકયા હોય, કર્યા
હોય.

જીવિયાઓ—જીવિતથી.

વવરોવિયા—જીદા કર્યા હોય,
મારી નાંખ્યા હોય.

તસ્સ—તે સંબંધી.

મિચ્છા—મિથ્યા.

મિ-માફં.

દુક્કડં—પાપ, દુષ્કૃત્ય.

વાક્યાર્થ:-

હે પૂજ્ય ભગવન ? માર્ગે ચાલતાં જે પાપ મહારાથી થયું હોય તેનું આપની ઇચ્છાએ કરીને પ્રાયશ્ચિત લેઉં છું, તેથી મહને તેમ કરવાની રજા આપો; જેથી આજ્ઞા પ્રમાણ કરું.

મહેં માર્ગે જતા આવતાં, જીવોને દયાવ્યા હોય, બીજને ચાંખ્યા હોય, વનસ્પતિને કચરી હોય, ઝાકળ, કીડીઓના દર, શેવાળ, લીલ, કાચુ પાણી, માટી, કરોળીયાના જાળાં, આક્રમણ કરતાં, દયાવતાં, ચંપાતાં, જે જીવો વિરાધ્યા (ને દુષ્ટ દીધું) હોય તેમાં એક ઇન્દ્રિવાળા, બે ઇન્દ્રિવાળા, ત્રણ ઇન્દ્રિવાળા, ચાર ઇન્દ્રિવાળા, પાંચ ઇન્દ્રિવાળા જીવોને લાત વાગી હોય, ધુળમાં ચંપાયા હોય, પરસ્પર અથવા પૃથ્વીપર ઘસડાયા હોય, એકઠા કર્યા હોય, સ્પર્શ કર્યા હોય, કષ્ટ પમાડયા હોય, ખેદ પમાડયા હોય, ત્રાસ પમાડયા હોય, સ્થાનબ્રષ્ટ કર્યા હોય, મારી નાંખ્યા હોય તે સંબંધી મહારા સર્વ દુષ્કૃત્યો મિથ્યા થાઓ.

ભાવાર્થ:-

સહ્જગુરુની આજ્ઞા માગવી એટલે તેમની સાક્ષીએ રજા લઇને કરવું; શું કરવું ? પ્રાયશ્ચિત કરવું. શા માટે કરવું ? મહારો જીવ જેવો છે તેવા જ બીજા સર્વ જીવો છે, મહને જેટલો જીવવાનો હક્ક છે તેટલો જ બીજા સર્વને જીવવાનો હક્ક છે, મહારા કોઈપણ કૃત્યથી તેમનો જીવનાશ તો શું પરન્તુ કિલામણા-કષ્ટ સુદ્ધાં ન થવાં જોઈએ, એવું મહને જેમણે જ્ઞાન આપ્યું છે એવા સહ્જગુરુની સાક્ષીએ જાણતાં અજાણતાં થયેલાં ઉપર જણાવેલા દુષ્કૃત્યોનું હું હૃદયપૂર્વક પ્રાયશ્ચિત કરું છું કે જેમ મહારે કરવું જ જોઈએ. ફરી તેમ ન બને તે સારૂ બનતી વિશેષ સંભાળપૂર્વક મહારે વર્તવું એ પણ આ પ્રાયશ્ચિતનો હેતુ છે.

વિશેષાર્થ:—

(આંતરિક પશ્ચાત્તાપ)

એક મનુષ્ય જે પ્રકારનું પ્રાયશ્ચિત લે છે તે પૂર્વે કરેલાં કર્મનું પ્રાયશ્ચિત લે છે એ વાત તો સ્પષ્ટ છેજ, પરન્તુ તે સાથે તેણે ફરીથી એ પ્રમાણે નહીજ કરવું એવી ભાવના અને દરકાર સાથેજ તે પ્રાયશ્ચિત હોવું જોઈએ; જે તેમ ન હોય તો પ્રાયશ્ચિત વેળા પૂર્વના કર્મ આલોચ્યાં અને સાથેજ નક્કી થયું ગણાય કે ફરીથી પણ આવાં પાપકર્મો થશેજ તે ફરીથી એજ રીતે આળોવી લઈશું એટલે ચાત્રશે. એમ વારંવાર આળોવવાથી થયેલ ગમે તે અને ગમે તેટલા પાપ નાશ પામશેજ એવી ભાવના જે હોય તો જીવન જરૂર બેદરકાર અને છે.

આ સૂત્રમાં જે મિચ્છામિ દુક્કડં દેવાય છે તે સર્વ પ્રકારના જીવો પ્રત્યે છે. તે જીવોના ૫૬૩ પ્રકારના ભેદ છે.

જીવોના ૫૬૩ ભેદ:—

૧૪ નરક ગતિના ભેદ.

૪૮ તિર્યંચ ગતિના ભેદ.

૩૦૩ મનુષ્ય ગતિના ભેદ.

૧૯૮ દેવગતિના ભેદ.

૫૬૩ એ મુજબ મુખ્ય ચાર ગતિના કુલ ભેદ થયા.

હવે જૂદા જૂદા વિભાગી ભેદ ગણીએ

નરક ગતિના ૧૪ ભેદ:—સાત નારકીના ૧ પર્યાપ્તા અને ૨ અપર્યાપ્તા, એ બે પ્રકારે ગુણતાં કુલ ૧૪ ભેદ નરક ગતિના થયા.

તિર્યચ ગતિના ૪૮ ભેદ—૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપકાય, ૩ તેઉકાય, ૪ વાઉકાય, અને ૫ સાધારણ વનસ્પતિકાય એ પાંચેને ૧ સૂક્ષ્મ, ૨ બાદર, ૩ પર્યાપ્તા, ૪ અપર્યાપ્તા એ ચાર પ્રકારે ગુણનાં કુલ ૨૦ ભેદ થાય.

પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય અને વિકલેન્દ્રિય (એ ધન્દ્રિ, તેધન્દ્રિ, ચૌરેન્દ્રિ) એ ચારના પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા એ બેએ ગુણતાં ૮ ભેદ થાય.

૧ જળચર, ૨ થળચર, ૩ ખેચર, ૪ ઉરપરી, અને ૫ ભુજપરી, એ પાંચ પ્રકારના તિર્યચ પાંચેન્દ્રિયના સંમૂર્તિમ, ગર્ભજ, તથા પર્યાપ્તા અપર્યાપ્તા એ બેએ ગુણતા ૨૦ ભેદ થયા. એમ સર્વ મળીને તિર્યચના ૪૮ ભેદ થયા.

મનુષ્ય ગતિના ૩૦૩ ભેદ—૧૫ કર્મભૂમિ, ૩૦ અકર્મભૂમિ, ૫૬ અંતરદ્વીપ એમ કુલ ૧૦૧ ક્ષેત્રોના મનુષ્યને ગર્ભજ અપર્યાપ્તા, અને સમૂર્તિમ અપર્યાપ્તા એ રીતે ત્રણ પ્રકારે ગુણતાં ૩૦૩ ભેદ થયા.

દેવ ગતિના ૧૯૮ ભેદ—૧૦ ભુવનપતિ, ૧૫ પરમાધામિ, ૧૦ તિર્ય-ગગ્નૃલક, ૮ વ્યંતર, ૮ વાંણુ વ્યંતર, ૫ ચર જ્યોતિષી, ૫ સ્થિર જ્યોતિષી, ૧૨ દેવલોક, ૯ ઐવેયક, ૫ અનુત્તર વિમાન, ૩ કીલ્લીધીઆ, ૯ લોકાંતિક, એ પ્રમાણે કુલ ૯૯ પ્રકારના દેવતાને પર્યાપ્તા અપર્યાપ્તા એ બેએ ગુણતાં દેવ ગતિના કુલ ૧૯૮ ભેદ થયા.

આ રીતે ચાર ગતીના સર્વ મળીને ૫૬૩ ભેદ થયા.

૬ ઠું તસ્સઉત્તરી સૂત્ર.

(મૂળ પાઠ)

તસ્સ ઉત્તરી કરણેણું,

પાયચ્છિત્ત કરણેણું,

વિસોહિ કરણેણું,

વિસક્ષી કરણેણું,

પાવાણું, કમ્માણું, નિગ્ધાયણુદ્દાયે,

ઠામ કાઉસસગ્ગં ॥

૬ ૧ ૧૦ ૩૯ ૪૯
પદ, સંપદા, ગુર, લઘુ, સર્વવણું.

શબ્દાર્થ:—

તસ્મ-તેને, આત્માને.

ઉત્તરી-ઉત્કૃષ્ટ.

કરણેણુ-કરવા માટે.

પાયચ્છિત-પ્રાયશ્ચિત.

કરણેણુ-કરવા માટે.

વિસોદિ-વિશેષ નિર્મળ.

કરણેણુ-કરવા માટે.

વિસદ્લી-શદ્ય રહિત.

કરણેણુ-કરવા માટે.

પાવાણુ-પાપ.

કર્મમાણુ-કર્મ.

નિગ્ધાયણુદ્દાએ-નાશ કરવા.

કામિ-કરૂં છું.

કાઉસ્સગ્ગ-કાચોત્સર્ગ.

વાક્યાર્થ:—

તેની (આત્માની) શ્રેષ્ઠતાને અર્થે,

પ્રાયશ્ચિત લેવા માટે,

વિશેષ નિર્મળ થવા સારૂ,

શદ્ય રહિત બનવાને,

પાપકર્મોના નાશ કરવા,

કાચોત્સર્ગ-કાઉસ્સગ્ગ કરૂં છું.

ભાવાર્થ:—

ઇચ્છિયાવહીથી મિચ્છામિ દુષ્કર્ત્ત્વં દેવા વડે શુદ્ધ થયો છે તોપણ અધિક શુદ્ધિ સારૂ પાપથી મલીનતાને પામેલા આત્માની શુદ્ધિ માટે ઉચ્ચતા પામવાના હેતુએ કરીને વિશેષ નિર્મળતાની પ્રાપ્તિ સારૂ, નિઃશદ્ય બનવા, પાપકર્મોના નાશને કારણે હું કાઉસ્સગ્ગ કરૂં છું.

વિશેષાર્થ:—

કાયોત્સર્ગ-કાઉરસગ્ગ-સર્વ પ્રકારના પાપ વ્યાપારથી મુક્ત-કયાને પાપકર્મથી દૂર કરવી તે. કાઉરસગ્ગ કરતી વેળાએ નમસ્કાર મંત્ર સ્મરણમાં એકતા સાધવી-લીન થઈ જવું, જાણે કે શરીરનાં સર્વ પ્રકારના સંબંધ છોડીને આત્મા ભગવન્ સ્મરણમાં લીન થાય. શલ્ય રહિત-શૂળ રહિત. શરીરનો સંબંધ ધરાવતો શૂળ રોગ બાહ્ય ઉપદ્રવ છે, જ્યારે અહીં તો આંતરિક શૂળ વિષે કહે છે. તે શૂળના ત્રણ પ્રકાર છે. ૧ માયા શલ્ય, ૨ નિદાન શલ્ય, ૩ મિથ્યાત્વ શલ્ય. માયાશલ્ય-કપટભાવ ધારણ કરવા તે. નિદાન (નિયાણુ) શલ્ય-વિષય-ભોગની વાંછા કરવા રૂપ, કરેલ ક્રિયાના ફળની ઇચ્છા. મિથ્યાત્વશલ્ય-તત્ત્વાર્થમાં શ્રદ્ધાનો અભાવ-કદાગ્રહ; કુદૈવ, કુગુરૂ, કુધર્મમાં શ્રદ્ધા. આ ત્રણ શલ્યના નાશ વિના વ્રત ધારણ કર્યું છે એમ કહેવાય નહિ; કારણ કે કપટીનાં વ્રત જૂઠાં કહેવાય છે. ઇન્દ્રિયજનિત વાસનામય આત્મા આત્મભાનહિન-રાગી હોય છે, તેવા અજ્ઞાનીનું વ્રત નિષ્ફળ છે. મિથ્યાદૃષ્ટિને વ્રત હોય તો તે દ્રવ્યલિંગી હોવાથી વ્રતી હોઈ શકે નહિ. સાર એજ કે મન અને ઇન્દ્રિયને કાષ્ઠમાં રાખવા સાડે સર્વ ઉપાધિઓને ત્યાગી ધ્યાનમાં એક ચિત્ત થવા માટેજ સમજણ રૂપ આ બોધ છે. કર્મના બંધનો તોડવા અને નવા કર્મની ઉત્પત્તિના દ્વાર બંધ કરવાની ખાસ જરૂર છે. ઇર્યાપથિકી ક્રિયા પરદ્યા છે જ્યારે તસ્સઉત્તરીનો પાઠ સ્વદ્યા સૂચક છે. બન્ને પ્રકારની દ્યા આત્માની ઉન્નતિના હેતુરૂપ છે.

૭ મું અત્રત્ય સૂત્ર.

(મૂળ પાઠ)

અત્રત્ય ઊસસિએણું,
નીસસિએણું,
ખાસિએણું,
છીએણું,
જંભાધએણું,
ઉડુંએણું,
વાયનિસગ્ગેણું,
ભમલિએ,
પિત્તમુચ્છાએ ॥ ૧ ॥
સુહુમેહિં અંગસંચાલેહિં,
સુહુમેહિં ખેતસંચાલેહિં,
સુહુમેહિં દ્વિદૃસંચાલેહિં ॥ ૨ ॥
એવ માધએહિં આગારેહિં,
અભગ્ગો અવિરાહિયો,
હુજ્જ મે કાઉસ્સગ્ગો ॥ ૩ ॥

જાવ અરિહંતાણું,

ભગવંતાણું,

નમુક્કારેણું,

ન પારેભિ.

॥ ૪ ॥

તાવ કાયં,

ઠાણેણું,

મોણેણું,

ઝાણેણું,

અપ્પાણું વોસિરામિ.

॥ ૫ ॥

૨૮
પદ,

૨૮
સંપદા,

૨૭
ગુર,

૨૨૯
લઘુ,

૨૫૬
સર્વવર્ણુ,

શબ્દાર્થ:-

અનત્થ-સિવાય, બીજે ઠેકાણે,

અન્ય ક્રિયાઓ દ્વારા.

ઉસસિએણું-ઉંચો શ્વાસ.

લેવાથી. (મુખે કે નાસિકાથી)

નીસસિએણું-નીચો શ્વાસ

મુકવાથી.

ખાસિએણું-ઉધરસ.

આવવાથી.

છીએણું-છીંક આવવાથી.

જંભાધએણું-ખગાસુ

આવવાથી.

ઉડુંએણું-એડકાર આવવાથી.

વાયનિસગ્ગેણું-પવન છૂટ-

વાથી. (શરીરમાંથી)

ભમત્તીએ-ચક્રી આવવાથી.

પિત્તમુચ્છાએ-પિત્ત પ્રકો-

પથી મૂર્છા પામવાથી.

મુહુમેહિં-સૂક્ષ્મ રીતે.

અંગ-શરીર.

સંચાલેહિં-સંચાર (ચલન-

કંપ) વડે. (કંપારી

છુટવાથી કે ભયથી બને છે.)

મુહુમેહિં-સૂક્ષ્મ રીતે.

ખેલ-થુંક કે કફ.

સંચાલેહિં-ગળવાથી સંચાર

થાય તે.

મુહુમેહિં-સૂક્ષ્મ રીતે.

દિઠિં-ચક્ષુના દે ઉઘાડ (ખંધ

થાય, ઉઘડે)

સંચાલેહિં-ઉપી ચલન થવાથી.

એવમાધએહિં-એ વિગેરે.

આગારેહિં-આગારો વડે.

અભગ્ગો-અખંડિત.

અવિરાહિઓ-વિરાધના.

હુજજ-હો.

મે-મારો.

કાઉસ્સગ્ગો-કાઉસ્સગ્ગ-

કાચોત્સર્ગ.

જાવ-જ્યાં સુધી.

અરિહંતાણું-અરિહંત.

ભગવંતાણું-ભગવાનને.

નમુક્કારેણું-નમસ્કાર વડે.

ન-નહિ.

પારેમિ-હું પાડું છું.

તાવ-ત્યાં સુધી.

કાય-શરીરને, કાયાને.

ઠાણેણું-સ્થાનકે સ્થિર કરીને.

મોણેણું-મૌન રાખીને.

આણેણું-ધ્યાન વડે.

અપ્પાણું-પોતાની.

વોસિરામિ-હું વોસીરાવું છું.

પાપ કર્મથી દૂર રાખું છું.

વાક્યાર્થ:—

ઉંચો શ્વાસ લેવાથી, નીચે શ્વાસ મુકવાથી, ખાંસી આવવાથી, છીંકવાથી, બગાસુ ખાવાથી, ઓડકારથી, વા છુટ થવાથી, ચકરી આવવાથી, મૂર્છા પામવાથી, સૂક્ષ્મતાથી અંગ હલવાથી, થુંક કફ ગળવાના સૂક્ષ્મ ચલનથી, આંખ દે ઉઘાડ થવાના સૂક્ષ્મ સંચારથી, એ વિગેરે આગારો છુટા રાખીને અન્ય ક્રિયાઓ વડે મારો કાઉસ્સગ અખંડિત અને અવિરાધિત હો.

જ્યાં સુધી હું અરિહંત લગવાનને નમસ્કાર કરીને કાઉસ્સગ પાડું નહિં ત્યાં સુધી મહારી કાયાને એક સ્થાને સ્થિર કરીને, મૌન સેવીને ધ્યાનમાં મગ્ન થઈને વોસીરાવું છું—(કાઉસ્સગ કરું છું.)

ભાવાર્થ:—

દેહધારી પ્રાણીથી કુદરતના નિયમ વિરુદ્ધ વર્તી શકાતું નથી. શ્વાસનું રૂંધન થઈ શકતું નથી; ખાંસી કે ઉધરસ અટકાવી શકાતી નથી; છીંક કે બગાસુ બંધ થઈ શકતાં નથી; તેથીજ રીતે ઓડકાર કે મગ્ગારે પવન છૂટવાનું બંધ કરી શકાતાં નથી; ચક્કર કે ફેર અથવા મૂર્છા આવવાથી ભાન રહિત થઈ જવાનું અટકતું નથી; સૂક્ષ્મઅંગનો સંચાર બંધ રહેતો નથી; શ્લેષ્મ, થુંક, કફ ગળી જતાં થતો સંચાર અટકતો નથી; સૂક્ષ્મદષ્ટિની અસ્થિરતાનું ચલન બંધ રહેતું નથી; એ રીતે બાર પ્રકારના (કુદરતી) આગાર (છુટ) રાખીને મારા શરીરનો અન્ય સર્વ વ્યાપાર (હલનચલન) બંધ રાખવાનો હું નિયમ કરું છું. “નમો અરિહંતાણુ” એ શબ્દોચ્ચાર વડે કરીને હું, પુરો કરેલો કાઉસ્સગ પાડું નહિ ત્યાં સુધી મૌન રહી, એક ધ્યાનથી શરીરના અન્ય સર્વ સંબંધ છોડી નિવૃત્ત થઉં છું.

વિશેષાર્થ:-

દેહધારી પ્રાણી કુદરતના નિયમ વિરૂદ્ધ વર્તી શકે નહિ એ બરાબર છે; છતાં ટેવથી કે ઈચ્છાથી કેટલીક વખતે આવતા ઉપસર્ગો શરૂઆતમાં જ દબાવી શકાય છે ખરાં. જેમકે બગાસુ અથવા ઓડકાર કદાચ અટકાવી ન શકાય તો તેનું સ્વરૂપ ટુંકાવી તો શકાય ખરું, એટલે બગાસુ અટકાવી શકાય નહિ તે વેળા તે ટુંકાવી તો જરૂર શકાય (એવી મારી નમ્ર માન્યતા છે). મતલબ કે ઉપર દર્શાવેલા દોષમાં કેટલાક તો સ્વેચ્છાએ અટકાવી શકાય એવા છે, છતાં પણ આગાર રાખવાથી તે સ્વેચ્છાએ તોડી તો નજ શકાય-એટલે કે જાણી જોઈને બગાસુ કે ઓડકાર નજ ખાઈ શકાય. નિયમ (હૂટ) રાખવાથી જાણી જોઈને હૂટ લઈ ન શકાય. કુદરતી રીતેજ આ ઉપસર્ગ-પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય તો તે વેળાએ કાઉસગ્ગ ધ્યાનમાં હોવા છતાં ઓડકાર, છીંક કે બગાસાથી થતી જીવ વિરાધના અટકાવવા માટે મુહુર્તિનો ઉપયોગ કરવો-મુખ અથવા નાસિકા આડી ધરવી. પોતાની તાકાતનું પ્રતિબિંબ પાડતો-પડાવતો આ સર્વ વ્યાપાર યોગી બરાબર-સંપૂર્ણ પાળી શકે છે.

કાઉત્સગ્ગ ધ્યાનમાં ત્યજવા યોગ્ય ૧૯ દોષ—

૧ ઘ્રાટક દોષ—અશ્વની જેમ ઉભા રહેવું.
અશ્વને ત્રણ પગ પર ઉભા રહેવાની ટેવ હોય
છે. તેમ માનવીને એક પગ પર ઉભા રહેવાની
ટેવ હોય છે.

૨ લતા દોષ—વૃક્ષની ડાળી પવનથી કંપાય-
માન થયા કરે તેમ મનુષ્યને પણ અકારણ
ડોલ્યા કરવાની ટેવ હોય છે.

૩ સ્તંભાદિ દોષ—સ્તંભ કે દિવાલને અઢે-
લીને ઉભા રહેવું.

૪ માન દોષ—શરીરની ઉંચાઈ શક્ય હોય
તેટલી લંબાવીને ઉપરની છતને મસ્તક અડા-
ડીને ઉભા રહેવું.

૫ શખરી દોષ—નવસ્ત્રી સ્ત્રી ચાલતી વેળા
એ હાથની હથેળીનો ઉપયોગ પોતાના મુલાંગને
ઢાંકવાનો પ્રયત્ન કરે છે તેમ ધણા મનુષ્યોને
વિના કારણ પોતાના હાથ સંયુક્તપણે તેવી
સ્ત્રી મુજબ રાખવાની ટેવ હોય છે.

૬ વધુ દોષ—નવ વધુ-શરમાળ સ્ત્રીની જેમ
મસ્તક નીચું નમાવી ઉભવું.

૭ નિગડ દોષ—પગમાં ખેડી હોય તે મનુષ્ય
યોગ્ય અંતરે પગ નથી રાખી શકતો, પગ
વત્તા ઓછા છેટા-પહોળા કે પાસે અથવા ટુંકા
રાખવા પડે છે તેવું અયોગ્ય અંતર.

૮ લંબુત્તર દોષ—ચોળપટ્ટ (ઘોતીયું) પહે-
રવામાં નાભી અને ઝનુ અને આચ્છાદિત રહેવા
જોઈએ—ખુલ્લાં રહેવા જોઈએ.

૯ સ્તન દોષ—છાતીનો ભાગ (સ્ત્રીઓએ)
ઢાંકવો જોઈએ. સ્ત્રીઓની પેટે ઢાંકી રાખવો
તે પુરૂષોએ નહિ.

૧૦ ઉદિ દોષ—(ગાડાની ઉધિ) પગની
પાનીના આગળના કે પાછળના એ ભાગ
એકઠા કરવા અને પ્રતિ વિભાગ ઉલટા-પહોળા
રાખવા તે.

૧૧ સંયતિ દોષ—મહાસતી (સાધ્વિ)ની જેમ
અન્ને ખલાપર વસ્ત્ર ઢાંકવું.

૧૨ ખલિણુ દોષ—અશ્વના ચોકડાની જેમ
રજોહરણ આકું રાખવું.

૧૩ વાયસ દોષ—કાગની પેટે આંખોના ડાળા
આમ તેમ ફેરવવા-અકળ વિકળ નજર કરવી.

૧૪ કપિથ્થ દોષ—વસ્ત્રનો ગોળો (કુચો)
અનાવી એ પગ વચ્ચે ભરાવવું.

૧૫ શિર કંપ દોષ—મસ્તક ધ્રુણાવવું.

૧૬ મૂક દોષ—મૂંગાની જેમ હુંકાર કર્યા કરવો.

૧૭ ભ્રમરાંગુલી દોષ—આંખો તથા આંગળા
હલાવ હલાવ કરવા.

૧૮ વારૂણી દોષ—(મદિરા) ખીધેલાની જેમ
ખકવાદ કર્યા કરવો—અસ્ફુટ શબ્દોચ્ચાર થવો.

૧૯ પ્રક્ષા દોષ—વાનરની ટેવ મુજબ વિના-
કારણ એ હોડ દે ઉધાડ કરવા.

કાઉસ્સગ્ગ દશામાં ૧૯ દોષ નિવારક સન્ન્યાય.

- સકલ દેવ સ્મરી અરિહંત, પ્રણમી સદ્ગુરુ ગુણે મહંત;
ઓગણીશ દોષ કાઉસ્સગ્ગ તણા, બોલું શ્રુત અનુસારે સુણી. ૧
- ઘોટકદોષ પ્રથમ કહ્યો એહ, વાંકો પગ રાખે વળી જેહ;
લતાદોષ બીજો હવે સુણો, દીલ હલાવે તે અતિ ઘણો. ૨
- ઓઠીંગણુ લધને જે રહે, સ્તંભદોષ તે ત્રીજો કહે;
માલદોષ ચોથો કહ્યો એહ, મસ્તક અડકાવી રહે જેહ. ૩
- પગ અંગુઠા મેલી રહે, ઉધિદોષ પંચમ તે લહે;
બેહુ પગ-પાની મેળવે, નિલયદોષ છઠો જિન કવે. ૪
- ગુહ્ય સ્થાને રાખે નિજ હાથ, શખરીદોષ કહ્યો જગનાથ;
ધર્મોપકરણુ વાંકુ ગ્રહે, ખલીન દોષ તેને પણ કહે. ૫
- મુખ ચાલના કરે અતિ ઘણું, ખલીનદોષ આઠમો છે ભણું;
ઘુંઘટ તાણીને જે રહે, વધૂદોષ નવમો નવમો તે લહે. ૬
- લડસડતું પહેરે પહેરણું, દશમો દોષ લાંબોત્તર ભણું;
હૃદયસ્થળ આશ્ચર્યદિત, તે સ્તનદોષ અગ્યારમો લહે. ૭
- વસ્ત્રેસુ ઢાંકે સહિ દેહ, સંચતિદોષ બારમો તેહ;
ચાંપણી ચાળો કરે અતિ ઘણો, ભ્રમરદોષ તેરમો ગણો. ૮
- અંગુલી હલાવે સંખ્યા કાજ, અંગુલીદોષ ચૌદમો ત્યાંજ;
નેત્ર તણા જે ચાળા ધરે, તે વાયસદોષ પંદરમો કહે. ૯

પહેર્યાં વસ્ત્ર સંકોડી રહે, કૃપિથદોષ સોળમો લહે;
મસ્તક ધુણાવે અતિઘણું તે શિરકંપ સત્તરમો સુણું. ૧

મદિરાની પરે જે બુડબુડે, વારૂણિદોષ અઠારમો ચઢે;
મુંગાની પરે હું હું કરે, મુક્તદોષ ઓગણીસમો ધરે. ૧

ત્રણ દોષ એ માંહે ટળે, સોળ દોષ સાધવીને મળે;
લબુત્તર સ્તન, ને સંયતિ, દોષ એક બોલ્યા જિનપતિ. ૧

બહુ દોષ ચોથે જળ ટળે, પંદર દોષ શ્રાવિકાને મળે;
કાઉસ્સગ્ગથી સમતા સુખ થાય, કઠિન કર્મ કોડી પુલાય. ૧

કાઉસ્સગ્ગ કરતાં શિવ સુખ હોય, કાઉસ્સગ્ગ સમતા પણ
કહિયો કોય;

દોષ રહિત કાઉસ્સગ્ગ કીજીએ, તો સહેજે શિવકુળ
લીજીએ. ૧

ધીર વિમલ પંડિતનો શિષ્ય, કવિ નય વિમલ લણે સુજગીશ.

શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિ.

૮ મું લોગસ્સ સૂત્ર.

(ચોવીશ તીર્થ કરની સ્તુતિ.)

(મૂળપાઠ)

લોગસ્સ ઉજ્જો અગરે,

ધમ્મ-તિથ્થયરે જિણે,

અરિહંતે કિત્તઠસ્સં,

ચઉવીસં પિ કેવલી.

॥ ૧ ॥

ઉસભમજિયં ચ વંદે,

સંભવમભિણુંદણું ચ સુમર્થં ચ,

પઉમપ્પહં સુપાસં,

જિણું ચ ચંદપ્પહં વંદે.

॥ ૨ ॥

સુવિહિં ચ પુષ્કંતં,
 સીચલ-સિજ્જંસ-વાસુપુજ્જં ચ,
 વિમલમણુંતં ચ જિણું,
 ધમ્મં સંતિં ચ વંદામિ. ॥ ૩ ॥

કુંથું ચરં ચ મહિલં,
 વંદે મુણિ સુવચં નમિજિણું ચ,
 વંદામિ રિદ્ધુનેમિં,
 પાસં તહ વદ્ધમાણું ચ. ॥ ૪ ॥

એવં મયે અભિથુઆ,
 વિહુય રય મલા પહીણુ જર મરણા,
 ચઉવીસંપિ જિણુવરા,
 તિત્થયરા મે પસીયંતુ. ॥ ૫ ॥

કિત્તિય વંદિય મહિયા,
 જે એ લોગસ્સ ઉત્તમા સિદ્ધા,
 આરૂગ્ગ ઘોહિ લાભં,
 સમાહિ વરમુત્તમં દિંતુ. ॥ ૬ ॥

ચદેસુ નિમ્મલયરા,
 આઘચ્ચેસુ અહિયં પયાસયરા,
 સાગર વર ગંભીરા,
 સિદ્ધા સિદ્ધિં મમ દિસંતુ. ॥ ૭ ॥

૨૮ ૨૮ ૨૭ ૨૨૯ ૨૫૬
 પદ, સંપદા, ગુરૂ, લઘુ, સર્વવર્ણુ.

શબ્દાર્થ:—

લોગસ-લોકમાં.

ઉજ્જ્વલઅગરે-ઉજ્જ્વળતા કરનારા, ઉદ્યોત કરનારા, પ્રકાશ કરનારા.

ધર્મ-ધર્મ.

તિથ્યયરે-તિર્થને વિષે, તિર્થના કરનારા.

જિણે-જીતનારા (રાગદ્વેષને) અરિહંતે-અરિહંતો, કર્મ-રૂપ શત્રુને હણનારા.

કિત્તધસ-હું સ્તવીશ.

ચઉવીસપિ-ચોવીશ.

કેવલી-કેવળજ્ઞાનીને.

ઉસલ-ઋષભસ્વામીને.

અજિય-અજિનનાથને.

ચ-અને.

વંદે-(હું) વંદન કરું છું.

સંભવ-સંભવનાથને.

અભિણુંદણું-અભિનંદન

સ્વામિને.

ચ-તથા.

વંદે-(હું) વંદન કરું છું.

સુમર્ધ-સુમતિનાથને.

ચ-અને.

પઉમપ્પહ-પદ્મપ્રભુને.

સુપાસ-સુપાર્શ્વનાથને.

જિણું-જીનને.

ચ-અને.

ચંદ્રપ્પહ-ચંદ્રપ્રભુને.

વંદે-(હું) વાહું છું.

સુવિહિં-સુવિધિનાથને.

ચ-અથવા.

પુપ્ફંદંત-(બીજું નામ)

પુષ્પદંતને.

સીઅદ્ધ-શીતળનાથ.

સિન્નજંસ-ત્રેયાંસનાથ.

વાસુપુન્નજ-વાસુપુન્ન્યને.

ચ-અને.

વિમલ-વિમળનાથને.

અનંત-અનંતનાથને.

ચ-અને.

જિણુ-જિન લગવાનને.

ધર્મ-ધર્મનાથને.

સંતિ-શાંતિનાથને.

ચ-અને.

વંદામિ-હું વંદન કરું છું.

કુંથુ-કુંથુનાથને.

અર-અરનાથને.

ચ-અને.

મહિ-મહીનાથને.

વંદે-નમસ્કાર કરું છું.

મુણિસુવવય-મુનિસુવતને.

નમિજિણુ-નમિ લગવાનને.

ચ-અને.

વંદામિ-હું નમસ્કાર કરું છું.

રિદુનેમિ-અરિષ્ટનેમિને.

પાસ-પાશ્વપ્રભુને.

તહ-તથા

વહ્માણુ-વહ્માન-મહાવીરને.

ચ-અને.

એવ-એ પ્રમાણુ.

મએ-મારાથી.

અભિથુઆ-સ્તવાએલા.

વિહુય-નાથ પામ્યા છે,

ટાળ્યાં છે.

રય-રજ.

મલા-મેલ.

પડીણુ-ક્ષય કર્યા છે.

જર-જરા, વૃદ્ધાવસ્થા.

મરણા-મૃત્યુ.

ચઉવીસપિ-ચોવીશે.

જિણુવરા-સામાન્ય કેવળી.

માં શ્રેષ્ઠ જિનેધરો.

તિથ્યયરા-તીર્થંકરો.

મે-મારાપર.

પસીયંતુ-પ્રસન્ન થાઓ.

કિત્તિય-સ્તુતિ કરાયેલા.

વંદિય-વંદન કરાયેલા.

મહિયા-પૂજન કરાયેલા.

જે-જે.

એ-આ.

લોગસ્સ-લોકમાં.

ઉત્તમા-ઉત્તમ છે.

સિદ્ધા-સિદ્ધ થયેલા છે.

આરૂગ-આરોગ્ય.

ખોહિં-ખોધિ (સમ્યગ્દર્શન)

લાલ-લાલને.

સમાહિ-સમાધિ.
વર-ત્રેષ્ટ, વરદાન.
ઉત્તમ-ઉત્તમ.
દિંતુ-આપો.
અદેસુ-અંદ્રોથી.
નિરમલયરા-અત્યંત નિર્મળ.
આદ્યએમુ-સૂર્યોને વિષે.
અહિય-અધિક.

પયાસયરા-પ્રકાશ કરનારા.
સાગર-સમુદ્ર.
વર-ત્રેષ્ટ.
ગંભીરા-ગંભીર.
સિદ્ધા-સિદ્ધ લગવતો.
સિદ્ધ-મોક્ષને.
મમ-મને.
દિસંતુ-આપો.

વાક્યાર્થ:—

લોકમાં ઉદ્યોત કરનારા, ધર્મતીર્થને સ્થાપનારા, રાગ-
દ્રેષને છૂતનારા, કેવલજ્ઞાની, ચોવીશે અરિહંતો-ને હું સ્તવીય
-ની હું સ્તુતિ કરીશ.

શ્રી ઋષભદેવ લગવાનને, તથા શ્રી અજિતનાથ
સ્વામીને હું વંદન કરું છું-મારો નમસ્કાર હો. શ્રી
રાલવનાથ સ્વામીને અને શ્રી અભિનંદન સ્વામીને તથા
શ્રી સુમતિનાથ લગવાનને, શ્રી પદ્મપ્રભુને, શ્રી સુપાર્વનાથ
લગવાનને તથા રાગદ્રેષને છૂતનાર શ્રી ચંદ્રપ્રભુને હું નમું
છું. શ્રી સુવિધિનાથ સ્વામી કે જેનું બીજું નામ પુષ્પદંત છે
તે લગવાનને તથા શ્રી શીતળનાથ સ્વામીને, શ્રી ત્રયાંસનાથને,
શ્રી વાસુપૂજ્ય લગવાનને, તથા શ્રી વિમળનાથને, શ્રી અનં-
તનાથને, તથા રાગદ્રેષને છૂતનાર શ્રી ધર્મનાથને, તથા શ્રી
શાંતિનાથને હું નમસ્કાર કરું છું. શ્રી કુંથુનાથને, શ્રી અર-
નાથને, તથા શ્રી મલ્લિનાથને, શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામીને, તથા
શ્રી નમિનાથ જિનેશ્વરને હું નમું છું. શ્રી અરિષ્ટનેમિ એટલે
શ્રી નેમિનાથને, શ્રી પાર્શ્વનાથને, તથા શ્રી વર્દ્ધમાન સ્વામીને
એટલે શ્રી મહાસ્વામીને હું વંદન કરું છું. અર્થાત્ સ્તવું છે.

ભાવાર્થ:—

આ લોકમાં એટલે સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળરૂપ ત્રણે લોકમાં ધર્મના પ્રકાશકો, ધર્મ-તીર્થના સ્થાપકો, અને રાગ-દ્વેષાદિ અંતરંગ શત્રુઓના વિજેતાઓ એવા ચોવીશે કેવળ-જ્ઞાની તથા કેવળદર્શની તીર્થંકરોની હું સ્તુતિ કરીશ.

૧ શ્રી ઋષભદેવ, ૨ શ્રી અજિતનાથ, ૩ શ્રી સંભવનાથ
૪ શ્રી અભિનંદન, ૫ શ્રી સુમતિનાથ, ૬ શ્રી પદ્મપ્રભુ,
૭ શ્રી સુપાર્શ્વનાથ, ૮ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ, ૯ શ્રી સુવિધિનાથ,
૧૦ શ્રી શીતળનાથ, ૧૧ શ્રી શ્રેયાંસનાથ, ૧૨ શ્રી વાસુપૂજ્ય,
૧૩ શ્રી વિમળનાથ, ૧૪ શ્રી અનંતનાથ, ૧૫ શ્રી ધર્મનાથ,
૧૬ શ્રી શાંતિનાથ, ૧૭ શ્રી કુંથુનાથ, ૧૮ શ્રી અરનાથ,
૧૯ શ્રી મહિનાથ, ૨૦ શ્રી મુનિસુવ્રત, ૨૧ શ્રી નમિનાથ,
૨૨ શ્રી અરિષ્ટનેમિ (શ્રી નેમિનાથ), ૨૩ શ્રી પાર્શ્વનાથ,
૨૪ શ્રી વર્દ્ધમાન સ્વામી—મહાવીર સ્વામી. આ ચોવીશે તીર્થંકરોની હું સ્તુતિ કરું છું.

તેઓ કર્મરૂપ રજ અને મળથી રહિત છે, વળી તેઓ (જન્મ ?) જરા મરણથી મૂક્ત છે; વળી સામાન્ય કેવળીઓને વિષે શ્રેષ્ઠ છે. એવા ચોવીશે તીર્થંકરો મારા પર પ્રસન્ન થાઓ—તેઓના આલંબનથી મારામાં આત્મપ્રસન્નતા પ્રકટે.

તેઓનું કિર્તન, વંદન, પૂજન, નરેન્દ્રો, નાગેન્દ્રો, અને દેવેન્દ્રો—ત્રણે લોકના ઇન્દ્રો—એ પણ કર્યું છે. તેઓ સર્વ લોકમાં શ્રેષ્ઠ છે, સિદ્ધિપદને પામ્યા છે, તે સર્વ તીર્થંકરો મને આરોગ્ય, યોધિ-સમ્યક્ત્વજ્ઞાન, અને સર્વોચ્ચ સમાધિનું વરદાન આપો.

સર્વ ચંદ્રોદી વિશેષ નિર્મળ, સર્વ સૂર્યોદી અધિક તેજસ્વી, અને સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર જેવા ગંભીર સિદ્ધ ભગવંતો મને મોક્ષ માર્ગ દેખાડો—એટલે મોક્ષ આપો—મોક્ષ મેળવવામાં આલંબનરૂપ બનો—કારણભૂત હો.

અહીં સ્વાભાવિક શંકા થાય કે “ મને x x x આપો ” એમ ભગવાનને કહેવું તે નિયાણું નથી ? તે તો અયોગ્ય માગણી કહેવાય. તેના સ્પષ્ટીકરણમાં આચાર્ય મહારાજ કહે છે કે જેના રાગદ્વષ ક્ષીણ થયા છે તેઓ ખરી રીતે તો કંઈજ આપતા નથી. આપો એમ કહેવામાં ‘હું આપના જેવો થવાની ભાવનાવાળો છું’ એમ પ્રાર્થનારૂપે માત્ર છે—અર્થાત્ આપના ગુણો મારામાં આવે અને હું આપના જેવો થઉં એવી ભાવના માત્ર છે. પ્રયત્નથી પ્રાણી ઇચ્છિત સાધ્ય કરી શકે છે; તન્મયતા સંપૂર્ણ જોઈએ.

નિયાણું—હેતુ પૂર્વક ક્ષણની અભિગ્રાહ.

સમાધિ—આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિથી વિરક્ત બની સમતા ભાવે રહેવું તે.

લોક—ચૌદ રાજલોક—તેનું સ્વરૂપ મનુષ્યાકારે છે. બે પગ પડેાળા રાખી બે હાથ કમ્બર પર મુકી ઉભેલા પુરુષાકારે છે.

વિશેષાર્થ:--

ત્રણે લોકમાં ધર્મના અને તીર્થના સ્થાપક અને પ્રવર્તક એવા ચોવીશ તીર્થંકરોની હું સ્તુતિ કરું છું, કે જે ચોવીશ તીર્થંકરો રાગ-દ્વેષાદિ કષાયોથી મૂક્ત છે. આવી અનેક ચોવીશી થઈ છે. તેમાંની ત્રણના નામો મળે છે. ૧ ગત ચોવીશી. ૨ વર્તમાન ચોવીશી, ૩ અનાગત ચોવીશી. તેમાંના વર્તમાન ચોવીશ તીર્થંકરોનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન અહિં નીચે આપવામાં આવે છે.

૧ ઋષભદેવ—સર્વ તીર્થંકરોની માતા ગર્ભાવસ્થામાં પ્રથમ સ્વપ્નમાં હસ્તીજ દેખે. પરન્તુ મરૂદેવી માતાએ તો પ્રથમ વૃષભ-બળદ દીઠો. તેથી તેમના પુત્ર-આ પ્રથમ તીર્થંકરનું નામ વૃષભ પડ્યું. વળી તેઓ ધર્મની શરૂઆત (આદિ) કરનાર થયા; તેથી આદિનાથ કહેવાય છે; તેમના પિતાનું નામ નાભિરાજ, માતાનું નામ મરૂદેવી, જન્મસ્થાન અયોધ્યા, લાંછન વૃષભ, વર્ણ કાંચન, શરીર પ્રમાણ ૫૦૦ ધનુષ્ય, આયુષ્ય ૮૪ લાખ પૂર્વ. પ્રભુજીના બન્ને ઉર (સાથળ)માં બળદનું લક્ષણ-ચિન્હ હતું.

૨ અન્જિતનાથ—તેમના માતા પિતાને રમત રમવાની ટેવ હતી. રમતમાં માતા બાજુ હારી જતા હતા. પરન્તુ પ્રભુજી ગર્ભમાં આવ્યા પછી માતા રમતમાં કદી હાર્યા નહિ; એ ઉપરથી તેમનું નામ અન્જિતનાથ પડ્યું. પિતા જિનશત્રુ, માતા વિજ્યા, જન્મસ્થાન અયોધ્યા, લાંછનહસ્તી, વર્ણ કાંચન, શરીર પ્રમાણ ૪૫૦ ધનુષ્ય, આયુષ્ય ૭૨ લાખ પૂર્વ.

૩ સંભવનાથ--તેમનામાં ચૈત્રીશ અતિશય છે, (અનુમાને-સંભવિત) એટલે સંભવ, પ્રભુજીની સ્તુતિ કરનાર આ જીવમાં સં=સુખી થાય, માટે સંભવ; પ્રભુજી ગર્ભમાં આવ્યા પૂર્વે દુષ્કાળ હતો, તે ગર્ભે આવ્યા પછી અણુધાર્યો મેહ વરસ્યો, ધાન્યના પરદેશી વહાણો આવ્યા, પૃથ્વીમાં ધાન્યનો સંભવ થયો, તે ત્રણ કારણે તેમનું નામ સંભવનાથ પડ્યું. પિતા જિતારિ, માતા સેના, જન્મસ્થાન આવસ્તિ, લાંછન અશ્વ, વર્ણ કાંચન, શરીર પ્રમાણ ૪૦૦ ધનુષ, આયુષ્ય ૬૦ લાખ પૂર્વ.

૪ અભિનંદન--જેમનું અભિનંદન દેવેન્દ્રાદિથી થાય છે. ગર્ભે આવ્યા પછી હમેશાં શક-ઈન્દ્ર તેમની સ્તવના કરી જતો; આ રીતે અભિનંદા-સ્તવાયા-એટલે અભિનંદન. પિતા સંવર, માતા સિદ્ધાર્થી જન્મસ્થાન અયોધ્યા, લાંછન વાનર, વર્ણ કાંચન, શરીર પ્રમાણ ૩૫૦ ધનુષ, આયુષ્ય ૫૦ લાખ પૂર્વ.

૫ સુમતિનાથ--સુખુદ્ધિમાન; ગર્ભમાં આવ્યા પછી તેમની માતાની ખુદ્ધિ તેજ થઈ હતી, તે એ રીતે કે તેમણે એક ક્યારેનો લાક્ષણિક ન્યાય કર્યો હતો. એ શાક્યોમાંની એક વંધ્યા અને બીજી પુત્રવતી; ધણીના મૃત્યુ પછી પુત્રવાન સ્ત્રીનેજ સર્વ દોષત મળે, બીજીને તો માત્ર પોષક વેતનજ મળે; એ નીતિ નિયમે વંધ્યા સ્ત્રી કહે કે “પુત્ર મ્હારો છે, એટલે ધન માલ મ્હનેજ મળવા જોઈએ-તે ઉપર માત્ર મ્હારો હક્ક રહે છે.” લડવાડ વધી પડી, રાજદરબારે ક્યારે ગઈ. રાજા કંઈ ચુકાદો આપી શક્યા નહિ-તેની ખુદ્ધિ કંઈજ કામ કરી શકી નહીં, એટલે રાણીએ તેનો ન્યાય કર્યો. બન્ને શાક્યોને ધન સરખે હિસ્સે વહેંચી લેવાનું કહ્યું, અને પુત્રને માટે પણ તેવોજ હુકમ ફરમાવ્યો! આવો વિચિત્ર ન્યાય મળતાંજ જેને પેટે પુત્ર જન્મેલો હતો તે નાની સ્ત્રી તરતજ બોલી

ઉઠી કે—“મ્હારે ધન જોઇતું નથી તેમજ પુત્ર પણ જોઇતો નથી ! પુત્ર ત્યા ધન બન્ને બલે મ્હારી શોક્યને મળે—પુત્રને મારશો નહિ ! પુત્ર તેની પાસે રહેશે તેથી એ કાંઈ થોડોજ મ્હારો મટી જવાનો છે ?” મ્હોટી સ્ત્રીતો કાંઈ પણ જોડ્યા વિના શાન્તજ ઉભી રહી. રાણીએ તર્તજ નવીન ચુકદો આપ્યો કે ‘ મ્હોટી સ્ત્રીને પુત્રના મૃત્યુની સાથે કાંઈજ લેવા દેવા જણાતી નથી, તેને તો માત્ર ધનનોજ લાભ હોય એમ જણાય છે; પછી બલે પુત્ર મૃત્યુ પામે અને અડધુંજ ધન મળે, તો પણ તેથી તેને તો કશુંજ ખોવાપણું દેખાતું નથી; જ્યારે જન્મ આપનારી ખરી માતા સ્વપુત્રનું મૃત્યુ કેમજ સહી શકે ? તે તો સર્વસ્વ (ધન)ના ભોગે પણ પુત્રને બચાવવાનું ઇચ્છે તે સ્વાભાવિક જ છે. એટલે પ્રત્યક્ષ સત્ય તરી આવે છે, તેથી તે મુજબ પુત્ર ત્યા ધન બન્ને નાની સ્ત્રીને મળવા જોઈ એ તે તેને જ મળે. એવા ન્યાય શુદ્ધિના પ્રભાવથી પ્રભુનું નામ સુમતિનાથ પાડવામાં આવ્યું. પિતા મેઘરથ, માતા સુમંગલા, જન્મસ્થાન અયોધ્યા, લાંછન કૌંચ પક્ષી, વર્ણ કાંચન, શરીર પ્રમાણુ ૩૦૦ ધનુષ, આયુષ્ય ૪૦ લાખ પૂર્વ.

૬ પદ્મપ્રભુ—તેમની કાન્તિ પદ્મના સમુહ જેવી હોવાથી, ગર્ભમાં આવ્યા પછી માતાને પદ્મ પુષ્પની શય્યા પર શુવાનો દોહદ ઉત્પન્ન થવાથી, પ્રભુનો દેહ પદ્મપુષ્પના લાલ રંગ જેવો હોવાથી પદ્મપ્રભુ નામ પડ્યું હતું. પિતા શ્રીધર, માતા સુસીમા, જન્મસ્થાન કૌશામ્બી, લાંછન પદ્મ, વર્ણ લાલ, શરીર પ્રમાણુ ૨૫૦ ધનુષ, આયુષ્ય ૩૦ લાખ પૂર્વ.

૭ સુપાર્શ્વનાથ—પાસા-પડખાં જેનાં સુંદર છે તે. ગર્ભમાં આવ્યા પછી માતાના પડખામાં કોઠ હતો તે મટી જઈ સુંદર થયા, એટલે સુપાર્શ્વનાથ કહેવાયા. પિતા સુપ્રતિષ્ઠ, માતા પૃથ્વી, જન્મસ્થાન કાશી, લાંછન સ્વસ્તિક, વર્ણ કાંચન, શરીર પ્રમાણુ ૨૦૦ ધનુષ, આયુષ્ય ૨૦ લાખ પૂર્વ.

૮ ચંદ્રપ્રભ—ચંદ્ર સમ કાન્તિમય. ગર્ભે આવ્યા પછી માતાને ચંદ્રપાન કરવાનો દોહદ ઉત્પન્ન થવાથી ચંદ્રપ્રભ કહેવાયા. પિતા મહાસેન, માતા લક્ષ્મણ, જન્મસ્થળ ચંદ્રપુરી, લાંછન ચંદ્ર, વર્ણુ શ્વેત, શરીર પ્રમાણ ૧૫૦ ધનુષ, આયુષ્ય ૧૦ લાખ પૂર્વ.

૯ સુવિધિનાથ—વિધિમાં પ્રવીણતા, ધર્મ ક્રિયામાં કુશળતા, ધર્મકાયમાં તત્પરતા—કુશાગ્રતા. ગર્ભે આવ્યા પછી માતાપિતા ધર્મ-માર્ગે વિશેષપણે વળ્યા. બીજું નામ પુષ્પદંત છે, પ્રભુના દાંત પુષ્પકળી જેવા હતા. પિતા સુગ્રીવ, માતા શ્યામા, જન્મસ્થળ કાકંદી, લાંછન મગરમચ્છ, વર્ણુ શ્વેત, શરીર પ્રમાણ ૧૦૦ ધનુષ, આયુષ્ય ૨ લાખ પૂર્વ.

૧૦. શીતળનાથ—સમગ્ર જીવોના સંતાપને હરનારા. પિતાને પિત્ત દાહ થયો હતો; પ્રભુ ગર્ભે આવ્યા પછી રોગગ્રસ્ત પિતાના શરીર પર પ્રભુની માતાએ હાથ ફેરવતાંજ દાહ શાંત થઈ ગયો, અને શીતળતા વ્યાપી, તેથી શીતળનાથ કહેવાયા. પિતા દ્વરથ, માતા નંદા, જન્મસ્થળ બદ્ધિલપુર, લાંછન શ્રીવત્સ, વર્ણુ કાંચન, શરીર પ્રમાણ ૯૦ ધનુષ, આયુષ્ય ૧ લાખ પૂર્વ.

૧૧ શ્રેયાંસનાથ—શ્રેય-ભલું કરનાર. માતાને પેટે આવ્યા પછી કુટુંબમાં થતો ઉપદ્રવ દૂર થવાથી—ભલું—શ્રેય થવાથી શ્રેયાંસનાથ કહેવાયા. રાજના મહેલમાં એક દેવાધિષ્ઠિત શય્યા હતી; તેની માત્ર પૂજા થતી. પ્રભુની માતાને તે શય્યામાં સૂવાનો દોહદ થયો. રક્ષકે મનાઇ કર્યા છતાં પણ માતા તે ઉપર સૂતા. ગર્ભના પ્રભાવથી રક્ષક દેવ કાંઈ પણ ઉપદ્રવ કર્યા સિવાય શય્યા મૂકી જતો રહ્યો. પછીથી રાજાએ તે શય્યાને વપરાશમાં લીધી. માતાને ઉપદ્રવ ન થયો—ભલું થયું, તેથી શ્રેયાંસનાથ કહેવાયા. પિતા વિષ્ણુ, માતા વિષ્ણુ, જન્મસ્થળ સિંહપુર, લાંછન ગેડો, વર્ણુ કાંચન, શરીર પ્રમાણ ૮૦ ધનુષ, આયુષ્ય ૮૪ લાખ વર્ષ.

૧૨ વાસુપૂજ્ય--વસુ એટલે દ્રવ્ય=મહાદ્રવ્ય=રત્ન કે જે વડે કરીને પૂજવા યોગ્ય, પ્રભુ ગર્ભે આવ્યા પછી ઈન્દ્ર મહારાજ આવીને રત્ન વડે રાજકુલને પૂજતા હતા તથા તેમના પિતાનું નામ વસુપૂજ્ય હતું તેથી વાસુપૂજ્ય કહેવાયા. પિતા વસુપૂજ્ય, માતા જ્યા, જન્મસ્થળ અંપાનગરી, લાંછન મહિષ, વર્ણ લાલ, શરીર પ્રમાણ ૭૦ ધનુષ, આયુષ્ય ૭૨ લાખ વર્ષ.

૧૩ વિમળનાથ--નિર્મળ છે જેમનું જ્ઞાન તે, કર્મફળ રહિત હોય તે. પ્રભુ ગર્ભે અગયા પછી માતા નિર્મળ ભુદ્ધિએ ન્યાય કરવા શક્તિમાન થઈ તે એ રીતે કે, એક દંપતિ મંદિરે આવ્યા, ત્યાં સ્ત્રી તૃષાતુર થવાથી બહાર ગઈ. રૂપવાન પુરુષને એકાકિ જોઈ ક્રોધ એક વ્યંતરીને તેને મેળવવાની ઇચ્છા થઈ, એટલે તેની સ્ત્રી જેવુંજ સ્વરૂપ ધારણ કરી તે ત્યાં આવી, તેની પાસે ઇચ્છા તૃપ્તિની યાચના કરવા લાગી. એટલામાં તેની સ્ત્રી પણ આવી પહોંચી. પુરુષના સંબ્રમે વિવાદ થયો. પોતાની પત્નિ પારખવાના યત્નમાં રાજદરબારે જવું પડ્યું. પ્રભુની માતાએ પુરુષને દૂર રાખીને બન્ને સ્ત્રીઓને કહ્યું કે 'સત્યના પ્રભાવે જે સ્ત્રી દૂર ઉભેલા પોતાના પતિને હાથ લાંબાવી સ્પર્શ કરી શકશે તેનો તે ભર્તાર કહેવાશે.' વ્યંતરીએ સ્વશક્તિના જોરે હાથ લાંબાવી પુરુષને સ્પર્શ કરતાં જ રાણીએ તે હાથ પકડી લઈ વ્યંતરીને ત્યાંથી નિરૂપદ્રવપણે ચાલી જવા કહ્યું. આ પ્રકારના યુક્ત ન્યાયે કરીને પ્રભુજી વિમળનાથ કહેવાયા. પિતા કૃતવર્મ, માતા રામા, જન્મ સ્થળ કંપિલપુર, લાંછન સુવર, વર્ણ કાંચન, શરીર પ્રમાણ ૬૦ ધનુષ, આયુષ્ય ૬૦ લાખ વર્ષ.

૧૪ અનંતનાથ--અનંત જ્ઞાન દર્શન આદિ છે જેને તે, જેણે

કર્મના અનંત અંશે જીત્યા છે તે. પ્રભુ ગર્ભે આવ્યા પછી માતાએ ગામમાંના તાવનો ઉપદ્રવ દૂર કરવા અનેક ગાંઠોવાળો દોરો બાંધ્યો તેથી, અનંત સંખ્યાવાળા રત્નોની માળા માતાએ પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા પછી સ્વપ્નમાં જોઈ તેથી, પ્રભુજી અનંતનાથ કહેવાયા. પિતા સિંહસેન, માતા સુયશા, જન્મસ્થળ અયોધ્યા, લાંછન સિંચાણો, વર્ણ કાંચન, શરીર પ્રમાણ ૫૦ ધનુષ, આયુષ્ય ૩૦ લાખ વર્ષ.

૧૫ ધર્મનાથ—ધરી રાખે તે ધર્મ—નો નાથ, દુર્ગતિમાં પડતા અટકાવે તે. માતાને પેટે આવ્યા પછી માતા પિતા દાનાદિ ધર્મપરાયણ થયા તેથી ધર્મનાથ કહેવાયા. પિતા જ્ઞાનુ, માતા સુવ્રતા, જન્મસ્થળ રત્નપુર, લાંછન વજ્ર, વર્ણ કાંચન, શરીર પ્રમાણ ૪૫ ધનુષ, આયુષ્ય ૧૦ લાખ વર્ષ.

૧૬ શાન્તિનાથ—શાન્તિના કરનાર; ગર્ભે આવ્યા પછી દેશમાંનો મરકીનો ઉપદ્રવ માતાએ અમૃત છાંટી શાન્ત કર્યો તેથી શાન્તિનાથ કહેવાયા. પિતા વિશ્વસેન, માતા અચિરા, જન્મસ્થળ હસ્તિનાપુર, લાંછન મૃગ, વર્ણ કાંચન, શરીર પ્રમાણ ૪૦ ધનુષ, આયુષ્ય ૧ લાખ વર્ષ.

૧૭ કુંથુનાથ—‘કું’ એટલે ‘પૃથ્વી’, ‘તેને વિષે સ્થિત; ગર્ભે આવ્યા પછી માતાએ સ્વપ્નમાં રત્ન સમુદ્ર પૃથ્વીને વિષે જોયો, શત્રુઓ કુંથુઆ-કંથવા—ની પેઠે ન્હાના રજકણ જેવા થયા, પ્રભુના જન્મ પછી કંથવા જેવા સૂક્ષ્મ જીવોની સુદ્ધા જયણા પાળવાની પ્રવૃત્તિ થઈ, એટલે કુંથુનાથ કહેવાયા. પિતા સૂર, માતા શ્રી, જન્મસ્થળ હસ્તિનાપુર, લાંછન જાગ, (ખેકડો.) વર્ણ કાંચન, શરીર પ્રમાણ ૩૫ ધનુષ, આયુષ્ય ૯૫ હજાર વર્ષ.

૧૮ અરનાથ—માતાના ગર્ભમાં આવ્યા પછી માતાએ રત્નમય આરો (કાંઠો-પાળ) સ્વપ્નમાં જોયા તેથી અરનાથ કહેવાયા.

પિતા સુદર્શન, માતા દેવી, જન્મસ્થળ હસ્તિનાપુર, લાંછન નંદાવર્ત, વર્ણ કાંચન, શરીર પ્રમાણ ૩૦ ધનુષ, આયુષ્ય ૮૪ હજાર વર્ષ.

૧૯ મહિલનાથ—પરિસહ ૩૫ મલ્લને હરાવનાર, કષ્ટોને દૂર કરનાર. ગર્ભે આવ્યા પછી માતાને એક વેળા સર્વ ઋતુના સુગંધી પુષ્પયુક્ત શય્યામાં સુવાનો દોહદ ઉત્પન્ન થયેલો. પિતા કુંભ, માતા પ્રભાવતી, જન્મસ્થળ મિથિલા, લાંછન કુંભ=કળશ, વર્ણ લીલો, શરીર પ્રમાણ ૨૫ ધનુષ, આયુષ્ય ૫૫ હજાર વર્ષ.

૨૦ મુનિસુવ્રત—સારી રીતે (ત્રણે કાળની) અવસ્થાના જાણકાર મુનિ, અને સુવ્રતાચારી-વ્રતધારી. માતાને પેટે આવ્યા પછી માતાએ મુનિને યોગ્ય એવા શ્રાવકનાં વ્રત પાળ્યા તેના પ્રભાવથી તે નામ પડ્યું. પિતા સુમિત્ર, માતા પદ્મા, જન્મસ્થળ રાજગૃહ, લાંછન કાચળો, વર્ણ શ્યામ, શરીર પ્રમાણ ૨૦ ધનુષ, આયુષ્ય ૩૦ હજાર વર્ષ.

૨૧ નમિનાથ—ઉપસર્ગાદિ જોને નમ્યા છે તે નમિ. માતાની ગર્ભાવસ્થામાં શહેર પર ચડી આવેલા દુશ્મન રાજાઓ પરાજ્ય પામ્યા હતા—અર્થાત નમ્યા હતા એટલે કે દુશ્મનો રાજમાતાના દર્શન માત્રથી તેના તેજથીજ નમી પડ્યા અને પાછા જતા રહ્યા, તે પ્રભાવે નમિનાથ નામ પડ્યું. પિતા વિજય, માતા વપ્રા, જન્મસ્થાન મિથિલા, લાંછન નીલવર્ણી કમળ, વર્ણ કાંચન, શરીર પ્રમાણ ૧૫ ધનુષ, આયુષ્ય ૧૦ હજાર વર્ષ.

૨૨ અરિષ્ટનેમિ—રિષ્ટ-પાપ, અ-રહિત=પાપ રહિત, પાપનો નાશ કરવામાં ચક્ર સમ, પાપનો નાશ કરી તેને નમાવનાર બળવાન. ગર્ભાવાસે આવ્યા પછી સ્વપ્નમાં માતાએ (કાળા) રત્નની રેલ

જોઈ ત્યા આકાશમાં નેમિ એટલે નમાવનાર-ચક્ર ઉછળતું જોયું, તે પ્રભાવે અરિષ્ટનેમિ. બીજું નામ નેમિનાથ છે. પિતા સમુદ્ર વિજય, માતા શિવાદેવી, જન્મસ્થળ સૌરીપુર, લાંછન શંખ, વર્ણ સ્વામ, શરીર પ્રમાણ ૧૦ ધનુષ, આયુષ્ય ૧ હજાર વર્ષ.

૨૩ પાર્શ્વનાથ—સમસ્ત ભાવોના ‘સ્પૃશતિ’ જાણકાર છે, તેમનો પાર્શ્વ નામક યક્ષ છે, તેના નાથ; ગર્ભે આવ્યા પછી અંધારી રાત્રીએ રાણીએ પોતાની નજીક સર્પ જતો જોઈ વચ્ચે આડો આવતો રાજનો હસ્ત ઉંચો કર્યો એટલે રાજ જાગી ઉઠ્યો અને તેમ કરવાનું કારણ પુછી અજ્ઞયબી લાગવાથી દીવો મંગાવી ખાત્રી કરી ગર્ભના પ્રભાવે રાણીની દષ્ટિ કામ કરી શકી જાણીને પ્રભુનું નામ પાર્શ્વનાથ આપ્યું. પિતા અશ્વસેન, માતા વામા, જન્મસ્થળ કાશી, લાંછન સર્પ, વર્ણ લીલો, શરીર પ્રમાણ ૯ હાથ, આયુષ્ય ૧૦૦ વર્ષ.

૨૪ વર્ધમાન—જન્મથીજ જ્ઞાનાદિથી વૃદ્ધિ પામ્યા તેથી ભગવાનના ગર્ભાવાસથીજ માતાપિતા સર્વ પ્રકારની રીદ્ધિ પામ્યા, ધન ધાન્યથી ભંડારો સમૃદ્ધ થયા, અન્ય રાજાઓ આજ્ઞામાં રહેવા લાગ્યા, એ પ્રભાવે વર્ધમાન નામ અપાયું. તેમનું બીજું નામ મહાવીર છે. જન્મ સમયે જળાભિષેક કરતાં ઈંદ્રને ભગવાનની સહન શક્તિની શંકા થતાં ભગવાને પોતાનું બળ દેખાડવા ડાખ્યા પગના અંગુઠાના દાખ માત્રથીજ સમસ્ત મેરૂ કંપાયમાન થયો, આમલકીડા કરતાં- આંબલી પીપળીની રમત રમતાં ભગવાનના બળની પરિક્ષા કરવા આવેલ દેવતા હાર્યો; આવા અતુલ બળ પ્રભાવથી ઈન્દ્ર મહારાજે મહાવીર નામ આપ્યું. પિતા સિદ્ધાર્થ, માતા ત્રિશલા, જન્મસ્થળ ક્ષત્રિયકુંડ, લાંછન કેસરીસીંહ, વર્ણ કાંચન, શરીર પ્રમાણ ૭ હાથ, આયુષ્ય ૭૨ વર્ષ.

ચોવીશ જિનના શરીરના વર્ણુ વિષે

ચૈત્યવંદન.

પદ્મપ્રભુ ને વાસુપૂજ્ય, દોય રાતા કહીયે,
ચંદ્રપ્રભુ ને સુવિધિનાથ, દો ઉજ્જવળ લહીયે.

મલ્લિકનાથ ને પાર્શ્વનાથ, દો નીલા નીરખ્યા,
મુનિસુવ્રત ને નેમનાથ, દો અંજન સરીખા. ૨

સોળે જિન કંચન સમા, એવા જિન ચોવીશ,
ધીરવિમળ પંડિત તથો, જ્ઞાનવિમળ કહે શિષ્ય. ૩

૯ મું કરેમિભંતે સૂત્ર.

(સામાયિક કરવાનું સૂત્ર.)

(મૂળ પાઠ)

કરેમિ ભંતે ! સામાધયં,
સાવજ્જં જોગ પચ્ચક્ખામિ,
જાવ નિયમં પજ્જુવાસામિ,
દુવિહં,
તિવિહેણું,
મણેણું, વાયાએ, કાએણું,
ન કરેમિ, ન કારવેમિ,
તસ્સ ભંતે ! પડિક્કમામિ, નિંદામિ,
ગરિહામિ,
અપ્પાણું વોસિરામિ.

૭ ૧૬ ૭૧
ગુરુ, લઘુ, સર્વવર્ણુ.

શબ્દાર્થ:—

કરેમિ-હું કરું છું.
 ભંતે-હે ભગવન્!
 સામાધયં-સામાયિક.
 સાવજ્જ-પાપ વાળાં.
 જોગં-વ્યાપારને.
 પચ્ચક્ખામિ-ત્યાગું છું.
 જાવ-જ્યાં સુધી.
 નિયમં-નિયમને.
 પજ્જુવાસામિ-હું સેવું છું.
 દુવિહં-એ પ્રકારે.
 તિવિહેણુ-ત્રણ પ્રકારે
 મણેણુ-મન વડે.
 વાયાએ-વાણી વડે.
 કાએણુ-કાયા વડે.

ન-નહિ.
 કરેમિ-હું કરું છું.
 ન-નહિ.
 કારવેમિ-હું કરાવું છું.
 તસ્સ-તેનું.
 ભંતે ! હે ભગવન્!
 પડિક્કમામિ-પ્રતિક્રમણ
 કરું છું.
 નિંદામિ-હું નિંદું છું.
 ગરિહામિ-વિશેષ નિંદું છું.
 અપ્પાણુ-(પાપરૂપ)
 આત્માને.
 વોસિરામિ-વોસરાવું છું,
 તણું છું.

વાક્યાર્થ:—

હે ભગવન્ ! હું સામાયિક કરું છું.
 પાપ વ્યાપારને ત્યાગું છું.
 જ્યાં સુધી હું આ નિયમ (વ્રત) માં છું.
 (ત્યાં સુધી) એ કરણ વડે ત્રણ યોગથી.
 મન વાણી અને કાયા વડે કરીને.
 હું પાપ કરું નહિ ત્યાં બીજા પાસે કરાવું નહિ.
 હે ભગવન્ ! તેનું (પાપરૂપ દોષનું) પ્રતિક્રમણ કરું છું.
 તેની નિંદા કરું છું, વિશેષપણે નિંદા કરું છું.
 આત્માને તેનાથી દૂર રાખું છું.

ભાવાર્થ:—

હે જિન ભગવંત ! હું સામાયિક કરું છું, જે વડે કરીને દોષ લાગે તેનું પરચક્ષણાણુ લેઉં છું. એટલે મન વડે, વાણી વડે, અને કાયા-કર્મ વડે કરીને હું દોષ પાત્ર કાંઈ કરું નહિ તેમજ ખીજા પાસે કરાવું પણ નહિ. હે પ્રભુ ! તે પાપનું હું પ્રાયશ્ચિત લેઉં છું. તેની નિંદા કરું છું, તેનાથી હું મ્હારા આત્માને દૂર રાખું છું.

વિશેષાર્થ:—

દુવિહ— એ કરણ વડે-કરવું નહિ તેમજ કરાવવું નહિ, પોતે કરવું નહિ, ખીજા પાસે કરાવવું નહિ, એમ એ પ્રકારના કર્મથી.

તિવિહણું—ત્રણ યોગ વડે-મન વડે, વચન વડે, કર્મ વડે. એ ત્રણ પ્રકારના યોગથી-ત્રણ જાતના સાધન વડે કરીને.

એ પ્રમાણે કુલ છ પ્રકારે:—

- ૧ મનથી કરવું નહિ.
- ૨ મનથી કરાવવું નહિ.
- ૩ વાણીથી કરવું નહિ.
- ૪ વાણીથી કરાવવું નહિ.
- ૫ કાયાથી કરવું નહિ.
- ૬ કાયાથી કરાવવું નહિ.

સામાયિકના નિશ્ચિત સમય સુધી પાપ કર્મથી દૂર રહેવું અને પૂર્વના પાપ કર્મોને આલોવવાં, આત્મ સાક્ષીએ નિંદા કરવી, ગુરૂ સાક્ષીએ પ્રાયશ્ચિત લેવું અને આત્માને તે પાપ કર્મથી દૂર રાખવો-આ પ્રકારનો નિયમ લેવો. સામાયિક વિષે સવિસ્તર વિવેચન “વિધિ અને વિવેચન” વિભાગમાં આગળ ઉપર આવશે.

૧૦ મું સામાઈય વય જુતો સૂત્ર.

(સામાયિક પારવાનું સૂત્ર.)

(મૂળ પાઠ)

* સામાઈય વય જુતો,
જવ મણે હોઈ નિયમ સંજુતો ।
છિન્નઈ અસુહં કમ્મં,
સામાઈઅ જતિઆ વારા ॥૧॥
સામાઈઅંમિ ઉ કચે,
સમણે ઇવ સાવચો હવઈ જમ્હા ।
એએણુ કારણેણું,
ખહુસો સામાઈઅં કુજ્જ ॥૨॥
સામાયિક વિધિ લીધું,
વિધિ પારિઉં,
વિધિ કરતાં જે કોઈ અવિધિ હુચો હોય,
તે સવિ હું મન વચ્ચન કાયાયેં કરી,
મિચ્છામિ દુક્કડં ॥૩॥

* પ્રથમની બે ગાથા છે. ગાથા=કડી.

દશ મનના, દશ વચનના, આર કાયાના એ
બત્રીશ દોષમાંથી જે કાંઈ દોષ હુઓ હોએ તે સવિ
હું મન વચન કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં. ૪

૨ ૭ ૧૭ ૭૪
ગાથા. ચુર. લઘુ. સર્વવર્ણ.

શબ્દાર્થ:—

સામાઈય-સામાયિક.

વય-વ્રત.

જુત્તો-સંયુક્ત, સહિત.

જાવ-જ્યાં સુધી.

મણે-મનને વિષે.

હોઈ-હોય, રહે.

નિયમ-નિયમ.

સંજુત્તો-સહ.

છિન્નઈ-છેદે છે.

અસુહં-અશુભ.

કર્મ-કર્મને.

સામાઈય-સામાયિક.

જત્તિઆ વારા-જેટલી વાર.

સામાઈઅમ્મિ-સામાયિક.

ઉ-પણ, વળી.

કુઓ-કર્ચે છે.

સમણો-શ્રમણ, સાધુ.

ઈવ-જેવો, સમાન.

સાવઓ-શ્રાવક.

હવઈ-હોય, થાય.

જમ્હા-જે માટે.

એઓણુ-એ.

કારણેણુ-કારણથી.

બહુસો-ઘણીવાર.

સામાઈય-સામાયિક.

કુજ્જા-કરવું.

અવિધિ-વિધિ વિરૂદ્ધ.

હુઓ-થયો.

હોય-હોય.

સવિ-સર્વ.

મિચ્છામિ-મિચ્છા થાઓ.

દુક્કડં-પાપ-નાશ ?

વાક્યાર્થ:—

જ્યાં સુધી મન વડે કરીને (કોઇપણ પ્રાણી) સામાયિક વ્રતમાં જોડાયલો રહે-હોય ત્યાં સુધી ત્યાં સામાયિક કરે તેટલી વાર અશુભ કર્મને છેદે છે.

વળી સામાયિક કરવાથી શ્રાવક સાધુ જેવો થાય છે.

તે કારણે ઘણીવાર સામાયિક કરવું જોઇએ.

દશ મનના, દશ વચનના, બાર કાયાના.

એ બત્રીશ દોષમાંથી જે કોઇ દોષ લાગ્યો હોય.

તે સર્વ હું મન, વચન અને કાયાએ કરીને.

મારા પાપ નાશ પામે એમ ઇચ્છું છું.

ભાવાર્થ:—

જે કોઇપણ પ્રાણી સામાયિક વ્રત નિયમ લઇ તે કરે અને જ્યાં સુધી તે વ્રતમાં રહ્યો હોય ત્યાં સુધી અને જેટલી વાર સામાયિક કરે તેટલી વાર તે પોતાના પૂર્વના પાપ નાશ કરે છે.

વળી સામાયિક કરનાર શ્રાવક હોય છતાં પણ તે તેટલો વખત સાધુપણને પામે છે. સાધુ જેવો બને છે. પાપ કર્મ રહિત બને છે. તેથી વારંવાર-ઘણી વાર-બને તેટલી વિશેષ વેળા સામાયિક કરવું ઇષ્ટ છે; તેથી મનની, વાણીની, અને શરીરની શુદ્ધિ થાય છે. ત્રણે પ્રકારે (યોગથી) બે કરણવડે કરીને પાપ રહિત થવાય છે.

વિશેષાર્થ:—

આત્માનું શ્રેય સાધવાનો ઉત્તમમાં ઉત્તમ પ્રાથમિક માર્ગ આવકને માટે સામાયિક કરવાનો છે. સામાયિક કરવાથી પ્રાણી જિન માર્ગી થાય છે, સાધુપણને પામે છે અને છેલ્લે મૂક્તિપદને વરે છે.

સામાયિકના બત્રીશ દોષ.

૧૦ મનના, ૧૦ વચનના, ૧૨ કાયાના.

૧૦ મનના દોષ—૧ કુશ્મન દર્શને દ્વેષોત્પત્તિ, ૨ અવિવેક ચિંતવન ત્યાગ. ૪ ઉદ્વેગ ધારણ. ૫ યશ વાંછા. ૬ વિનય હીનતા. ૭ ભય ચિંતવન. ૮ વ્યાપાર ચિંતવન. ૯ ક્ષણ શંકા. ૧૦ નિયાણુ કરવું.

૧૦ વચનના દોષ:—૧ કવેણુ (કુવાણી) ઉચ્ચારવા ૨ હુંકારા કરવા. ૩ કુ આદેશ દેવો. ૪ લવારો કરવો. ૫ કલહ કરવો. ૬ આવો-જાઓ-કહેવું. ૭ અપશબ્દ બોલવા. ૮ બાળક રમાડવા. ૯ વિકથા કરવી. ૧૦ હાંસી કરવી.

૧૨ કાયાના દોષ—૧ આસન અસ્થિરતા. ૨ ચો દિશાએ જોવું. ૩ સાવચ કાર્ય કરવું. ૪ આળસ મરડવું. ૫ અવિનયીપણે જોવું. ૬ ઓઠીંગણે જોવું. ૭ મેલ ઉતારવો. ૮ ખરજ ખણવી. ૯ પગ પર પગ ચઢાવવો. ૧૦ અંગ ખુલ્લું રાખવું. ૧૧ અંગ ઢાંકવું. ૧૨ ઉંધવું.

સામાયિકમાં વળ્યું બત્રીશ દોષ વિષે સંજ્ઞાય.

શુભ શુર ચરણે નામો શીષ, સામાયિકના દોષ બત્રીશ;
કહીશું ત્યાં મનના દશ દોષ, દુશ્મન દેખી ધરતો રોષ. ૧
સામાયિક અવિવેકે કરે, અર્થ વિચાર ન હોય ધરે;
મન ઉદ્વેગ ઈચ્છે યશ ઘણો, ન કરે વિનય વડેરા તણો. ૨
ભય આણે ચિન્તે વ્યાપાર, ક્ષણ સંશય નીચાણું સાર;
હવે વચનના દોષ નિવાર, કુવચન બોલે કરે દુઝકાર. ૩
લે કુંચી, જા, ઘર ઉઘાડ, મુખ લવરી કરતો વઢવાડ;
આવો જાવો બોલે ગાળ, મોહ કરી હુલારાવે બાળ. ૪
કરે વિકથા ને હાસ્ય અપાર, એ દશ દોષ વચનના વાર;
કાયા કેરાં દૂષણ બાર, અપણાસન જોવે દિશિ ચાર. ૫
સાવધ કામ કરે સંઘાત, આળસ મોડે ઉંચે હાથ;
પગ લંબે બેસે અવનીત, ઓઠીંગણ લે થાંભો ભીંત. ૬
મેલ ઉતારે ખણજ ખણાય, પગ ઉપર ચડાવે પાય;
અતિ ઉઘાડું મેલે અંગ, ઢાંકે તેમ વળી અંગ ઉપાંગ. ૭
નિદ્રાએ રસ ક્ષણ નિર્ગમે, કરહા કંટક તરૂંએ ભમે;
એ બત્રીસ દોષ નિવાર, સામાયિક કરજો નરનાર. ૮
સમતા ધ્યાન ઘટા ઉજળી, કેશરી ચોર હુવો કેવળી;
શ્રી શુભવીર વચન પાળતી, સ્વર્ગે ગઈ સુલસા રેવતી. ૯

—શ્રી વીરવિજયજી.

— પ્રથમ વિભાગ પૂર્ણ. —

શાળોપયોગીસાર્થ સરળ સામાયિક સૂત્ર.

(ઉપકરણ, સ્થાન, વિધિ અને વિવેચન.)

દ્રવ્ય સામાયિક.

આવશ્યક ઉપકરણો.

૧ ચરવળો. ૨ કટાસણું. ૩ મુહુપત્તિ. ૪ સ્થાપનાચાર્ય.
૫ ધર્મ-પુસ્તક. ૬ સાપડો. ૭ નવકારવાળી. ૮ ઘડી.

૧ ચરવળો-તેનું ખીજું નામ રજેહરણુ છે. જીવ રક્ષા માટે આ ઉપયોગી સાધન છે. સર્વ જીવોને આત્મવત્ સમ-જીને તેની રક્ષા કરવા સાડ આનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. સામાયિક કરવા ખેસવાનું સ્થાન આ ચરવળા વડે સંભા-જીને સ્વચ્છ અને જીવરહિત કરવામાં આવે છે; જરૂરને વખતે તેનો તાત્કાલિક ઉપયોગ કરી શકાય તે સાડ ઉઠતા ખેસતા કે હાલતા ચાલતા તેને ફરજયાત સાથે રાખવોજ જોઈએ.

૨ કટાસણું-ખેસવા જેટલી જગ્યાપર રહી શકે તેવડું જાડા કપડાનું આસન-આસનીયું. તે જાડી ઉતનું હોય છે, એટલે બનાત અથવા જાડી ફલાલીનું હોવું જોઈએ તે જાડું રાખવામાં ખાસ હેતુ છે. આજીબાજીમાંથી આવતા જતા કીડી મંકોડા આદિ સૂક્ષ્મ જંતુઓ તે આસનપર ચડી આવે નહિ, કે જેથી તેઓ સામાયિક કરનારના શરીરનું હલન ચલન થતાં અગદાર્થ હજાર્થ બન્ય નહિ. સામાન્ય રીતે તે બે કુટની સમચોરસ જગ્યા રોકે તેવડું રાખવામાં આવે છે.

૩ મુહપત્તિ-મુખ પર આડુ રાખવાનું વસ્ત્ર. વસ્ત્રનો આ કકડો લગલગ સવા વેંતના રૂમાલ જેવડો ચોરસ હોય છે. બોલતી વેળા ત્રસ જીવેની હિંસા ન થાય તે માટે તે મુખ આડો રાખવામાં આવે છે. વળી મુખ-વાસ પુસ્તક આદિ ઉપકરણો પર ન ફેલાય તે તથા બોલતી વેળા થુંક ન ઉડે તે હેતુએ પણ તે મુખ આડો ધરવામાં આવે છે.

૪ સ્થાપનાઆચાર્ય-સામાયિક કે પ્રતિકમણી ધર્મક્રિયા વેળા સાક્ષી તરીકે, બરોબર સન્મુખ જરા ઉંચી બેઠક પર આચાર્ય-ગુરૂના સ્થાને સ્થાપના કરવામાં આવે છે તે-ગુરૂની ગેરહાજરીમાં ગુરૂની મૂર્તિ કે પ્રતિમાની સાકાર સ્થાપના. તેમ ન બની શકે તો ગુરૂ મહારાજના શબ્દમૃત રૂપી ભંડાર જેમાં છે તેવા ધર્મ-પુસ્તકનું પણ ત્યાં સ્થાપન થઈ શકે છે.

૫ ધર્મ પુસ્તક-જેના વાંચનથી ધર્મારાધન થઈ શકે, ધર્મ પામી શકાય. ધર્મને ઘણાજ વિશાળ અર્થમાં ઘટાવી શકાય એમ છે, પરંતુ અત્રે તો સંક્ષેપમાં એટલુંજ કહીશું કે ‘આત્મવત્ સર્વ ભૂતેષુ’ નું ભાન-જ્ઞાન થાય તેજ મુખ્ય ધર્મ કે જેમ થવાથી હિંસા માત્ર નષ્ટ કરવાનું જ્ઞાન આપોઆપ પ્રકટે છે; ‘અહિંસા પરમો ધર્મ’ નું જ્ઞાન જે પુસ્તક વાંચનથી પ્રાપ્ત થાય તેજ ધર્મ પુસ્તક છે. ધર્મગુરૂ પણ આજ જ્ઞાનને ઉપદેશે છે; આવા જ્ઞાનપૂર્ણ પુસ્તકો ગુરૂ સ્થાને સ્થાપવાનું મહત્વ તે ઉપરથી સહજ સમજી શકાશે. હિંસાને પણ વિશાળ અર્થમાં ઘટાવી શકાય એમ છે, પરંતુ અત્રે તેનો અર્થ વિસ્તાર અસ્થાને છે.

૬ સાપડો-વાંચતી વેળા પુસ્તકને ખુલ્લું ધરી રાખવાનું લાકડાના બે સંયુક્ત પાટીયાનું સાધન કે જેના બેડા-ભુમાં તેજ લાકડાના પાટીયા વિના બીજા કોઈ સાધન કે ધાતુ-લોખંડની ચુંક મીજાગરા કે ખીલીનો ઉપયોગ નથી કર્યો હોતો તે-સાપડાનો ઉપયોગ કરવાથી ચોપડી-પુસ્તક ફાટતાં તુટતાં કે મેલ્યાં થતાં નથી, અને તે ઉપરાન્ત તેથી પુસ્તક-જ્ઞાનનું બહુ માન-થાય છે-સચવાય છે. વળી પુસ્તક વાંચવામાં તે સાધનના ઉપયોગથી દેહ-દષ્ટિ ને આરામ મળે છે; તકલીફ ઓછી થાય છે.

૭ નવકારવાળી-સુતરની, રેશમની, સુખડની, ચાંદીની, મોતીની મુખ્યત્વે આવે છે. ઉપયોગ પરત્વે તેને આવશ્યક રંગની સ્વિકારવામાં આવે છે. નિશ્ચિત સંખ્યામાં નવકાર ગણવા માટે તે શ્રેષ્ઠ સાધન રૂપ બને છે. એક માળામાં ૧૦૮ પારા રાખવામાં આવે છે. તે હેતુ પૂર્વક હોય છે. તેથી પંચ પરમેષ્ટિનાં ૧૦૮ ગુણોનું સ્મરણ થઈ શકે છે.

૮ ઘડી-જેની પાસે સમય જાણવાનું ઘડીઆળનું સાધન ન હોય તે આ ઘડી વડે કરીને સામાયિકનો નિર્ણિત ટાઈમ જાણી શકે છે. કાચના એક ગોળામાં ચોક્કસ પ્રમાણમાં ભરેલી બારીક રેતી તેના બીજા છેદમાં થઈને બીજા તેવાજ કાચના ગોળામાં જતાં-પડતાં બરાબર નક્કી કરેલો ટાઈમ પસાર થાય છે, અને તે ઉપરથી (૪૮ મિનિટની) સામાયિક પૂરી કરી શકાય છે.

નવકાર મંગળ.

ઔઠ પુરવનો સાર, મંત્ર માંહે નવકાર;
 જપતાં જય જયકાર, હો સહી'રો હૃદયે ધરો નવકાર. ૧
 નવપદ નવસેરો હાર, નવપદ જૂગમાં સાર;
 નવપદ દોહીલો આધાર, હો સહી'રો ૨
 અડસઠ અક્ષર ઘડીઓ, ઔઠ રતન શું જડિયો;
 શ્રાવકને ચિત્ત ચડીઓ, હો સહી' રો ૩
 અક્ષર પંચ રતન, જીવદયા શું જતન;
 જે પાળે તે ધન્ય, હો સહી' રો ૪
 જે નરનારી લણશે, તે સુખ સંપદ વરશે;
 સેવકને સુખ થાશે, હો સહી' રો ૫
 હીરવિજયની વાણી, સુણતાં અમીય સમાણી;
 મોક્ષ તણી એ નિસાણી, હો સહી' હો ૬

‘ નવકારવાળી ’ની સજ્જાય.

ઢાળ.

એક નારી રે, ધર્મ તણે ધુરિ જાણિયે,
 તસ મહિમારે, મનરંગે વખાણિયે;
 તેહ નારી રે, આપણે મન આણિયે,
 ષડ દર્શનીરે, તે પણ સઘળે માનિયે. ૧

ત્રોટક.

માનીએ પણ નારી રૂડી, નહીં કુડી તે વળી,
કર કમળ કીજે કાજ સીએ, ધ્યાન ધરીએ મન રળી;
ત્રિભુવન સોડે રૂપ મોડે, દેવ દાનવ કર ચડી,
નવકારવાળી મુહપત્તિને, આદિ પુરૂષે આદરી. ૨
ઢાળ.

જિન શાસનરે, 'નવકારવાળી' સૌ કહે,
પરશાસનીરે, જપમાલી કહી સવિ ગણે;
તુરકાણેરે, તસળી બોલે મન રળી,
અક્ષમાલારે, નામ કહીએ ચોથું વળી. ૩
ત્રોટક.

તસ નામ લીએ કામ સીએ, લોક જૂએ અતિ ઘણા,
દરશન દીઠે દુઃખ નીઠે, પાપ જાયે ભવ તણાં;
હરિહર પુરંદર સકળ મુનિવર, હાથે રૂડી દીસે એ,
નવકારવાળી હાથ લેતાં, દેવ દાનવ તૂંધ એ. ૪
ઢાળ.

એક સોડેરે, મૂરતિ મોહન વેલડી,
સેહામણીરે, ચતુરપણે તે ગુણે ચડી;
દોય ચોપનરે, મળી કરી અઠોત્તરી,
ધ્યાન ધરિયે રે, તરિયે ભવ સાયર વળી. ૫
ત્રોટક.

સંસાર તરિયે, ધ્યાન ધરિયે, તરિયે ભવ સાયર વળી,
નવકારવાળી ધ્યાન ધરતાં, મૂકિત પામે કેવળી;
સવિ આશ પુરી કર્મ ચૂરી, સહેજે સોડે મન રળી,
કહે કવીઅણ સુણે! લોકો, આરાધો એક મન વળી. ૬

‘ નવકારવાળી ’-સજ્જાય

વિષે

સંક્ષિપ્ત વિવેચન.

સર્વ ધર્મમાં ધર્મકાર્યને વિષે સ્ત્રીને અગ્રસ્થાને સ્થાપી છે; સ્ત્રી ધર્મકાર્યમાં પ્રમુખસ્થાને-આગળ પડતી-છે. સ્ત્રીને ધર્મ વિશેષ પ્રિય હોય છે, સ્ત્રીજ ધર્મનું મહત્વ વધારે છે. ઘણા ધાર્મિક કાર્યો દંપત્તિથીજ થઈ શકે છે, બેલડીયે ધર્મ વિશેષ દઢીકરણ કરાવે છે. ધર્મ વિના સ્ત્રી શોભતી નથી, તેજ રીતે સ્ત્રી વિના ધર્મકાર્યો અપૂર્ણ-લુખ્ખાં જેવાં લાગે છે-તેની સાથે નવકારવાળીને અલંકાર રૂપે સરખાવી છે; વળી છઞ્ચે દર્શન-ધર્મ-વાળા તેને સ્વિકારે છે, તેથી પણ તેનું મહત્વ વિશેષ વધે છે. (છ દર્શન-બૌદ્ધ, નૈયાયિક, વૈશેષિક, સાંખ્ય, મીમાંસક, જૈન.)

સ્ત્રી મોક્ષ પ્રાપ્તિમાં આડબીલી રૂપ જણાવવા છતાં અત્રે તો તે નારીરૂપ નવકારવાળીને રૂડી વર્ણવી છે, સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે તે કુડી નથી! તે આશ્ચર્યકર છે! તેને સ્વાધિન કરવાથી ઇષ્ટ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે. મન પણ સ્થિર થાય છે; રૂડી રીતે ધ્યાન ધરી શકાય છે. દેવ અને દાનવો પણ તેના સ્વરૂપ-ઉપયોગ-થી પર-અજ્ઞાત નથી; તેને ગૃહે છે અને ઇષ્ટ સાધ્ય કરે છે. આદિ પુરૂષ ઋષભદેવ ભગવાને તેથીજ નવકારવાળી અને મુહુપત્તિની પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી છે.

જૈનધર્મ શાસનમાં તેનું નામકરણ નવકારવાળી છે, ત્યારે અન્ય ધર્મશાસકો તેને જપમાળા કહે છે. મહુમ્મદિ આલમ તેને તસબી નામે ઓળખાવે છે. વળી તેનું અક્ષય-માલા નામ પણ પ્રસિદ્ધ છે.

કાર્ય સિદ્ધ થાય છે, સન્મતિ આવે છે. તેના દર્શન માત્રથી દુઃખ નષ્ટ થાય છે, લવના પાપો નાસી જાય છે. વિષ્ણુ, શિવ, ઇન્દ્ર અને સકળ સાધુઓના કરકમળમાં તે શોભી રહી છે; કોઈ તેનાથી વિમુખ નથી. માળા સંયુક્ત હાથ જોતાં દેવો પણ તુષ્ટમાન થાય છે.

તે મૂર્તિમંત શોભતી છે. વિશેષ શોભાયમાન થવા માટે તે ગુણે ચડી છે—દોરામાં પરોવાઈ છે. ૫૪×૨ થવાથી તેના ગુણાકારનો સરવાળો ૧૦૮ પારા બને છે. તેના સાધન રૂપે ઉપયોગથી લવસાગર તરી જવાય છે.

તેના વડે ધ્યાન ધરવાથી આ સંસાર તો તરી જવાય છે, એટલુંજ નહીં પરંતુ લવસાગર પણ તરી શકાય છે, એટલે જન્મ મરણના ફેરા ટળી શકાય છે. એટલે નવકાર-વાળી વડે ધ્યાન ધરવાથી કેવળ (જ્ઞાન) પ્રાપ્ત થાય છે અને મોક્ષ સાધ્ય બને છે. કર્મના ચૂરા થઈ આશા પૂર્ણ (સિદ્ધિ સાધ્ય) થાય છે, સ્વાભાવિક રીતેજ તેમ થતાં મન આનંદ પામે છે. ઉપદેશક બોધે છે કે હે ! લબ્ય પ્રાણીઓ, એકચિત્ત બની નવકારવાળી વડે કરીને પ્રભુનું આરાધન કરો.

સામાયિક-સ્થાન.

સામાયિક કરવા સારૂ એકાંત અને શાન્ત સ્થળની ખાસ જરૂર છે. વળી તે સ્થળ પવિત્ર પણ એટલુંજ હોવું જોઈએ. વર્તમાન સમયના પ્રવૃત્તિમય જીવનમાં અવકાશ મેળવી શકાય તો આ ક્રિયા માટે ઉપાશ્રયજ એક માત્ર સર્વ રીતે યોગ્યતા ધરાવતું સ્થાન ગણાય. મહેલોમાં રહેતા પુણ્યશાળી જીવો પોતાનાજ આવાસમાં ચોક્કસ જગ્યાને પૌષ્ઠશાળાના રૂપમાં યોજી શકે ખરા. છતાં જગતના સર્વ જીવો આટલી અનુકુળતા એકત્રપણે સ્વગૃહે નજ મેળવી શકે. તેથીજ ધર્મ-જ્ઞાન સાધન સંપન્ન યોગ્ય ભૂમિ એક માત્ર ઉપાશ્રયજ અનુકૂળ લાગે છે. શ્રીમન્તોના મહેલ કરતાં પણ તે સ્થળ સંસારની સર્વ જાન-જાતી મૂક્ત એવું સહજ જણાશે. દેહને લલે જે સમયોરસ કુટની બેઠકની જરૂર હોય, છતાં જીવને સ્વગૃહની બંધ્યાર હવા કરતાં ઉપાશ્રયનું મૂક્ત વાતાવરણ આત્મશુદ્ધિ કરવાને માટે વિશેષ અનુકૂળ થઈ પડશે. ઉપર નિર્દેશ કરેલ ‘એકાંત સ્થળ’ સ્વ-ગૃહે સામાયિક કરનાર માટેજ સમજવું. સાંસારિક ઉપાધિઓથી દૂર રહેવા માટેજ એવા એકાંતની આવશ્યકતા છે. ઉપાશ્રયમાં તેવી ઉપાધિઓ બાધા કરતી નથી-કરી શકતી નથી. માટે ત્યાં ત્યાં તેવા એકાંતની અનુકૂળતા સહેજે મળી રહે છે.

ઉપાશ્રયમાં શાન્તિ તો કુદરતીજ હોય છે; કોલાહલ માત્ર સંસારમાંજ રહેલો છે. ઉપાશ્રય તો શાન્ત-સહજ ચિન્તા મૂક્ત સ્થાન છે; ત્યાંની શાન્તિ હવાનો સ્પર્શ થતાંજ સંસારના ઉચ્ચ વાતાવરણનું વિસ્મરણ થઈ જાય છે, એટલે જીવને શાન્તિ શાન્તિ થઈ રહે છે; આવી શાન્તિ સામાયિક કરનારને પૂર્ણ

આવશ્યક છે. જરા જેટલી પણ અશાન્તિ દેહને અને જીવને જરૂર અસ્વસ્થ બનાવી મૂકે છે. સ્વગૃહે એકાન્ત પ્રાપ્તિ તો કદાચ થઈ શકે ખરી, પરન્તુ શાન્તિ પ્રાપ્તિનો સંલવ તેટલોજ ઓછો સમજવો. માટેજ એકાન્તની સાથે શાન્તિ પણ પૂર્ણ જરૂરની છે.

પવિત્રતાને માટે પણ બે મત હોઈ શકે નહિ. આત્મ-શુદ્ધિના ઉમેદવારને માટે બાહ્ય શુદ્ધિ તરફ તો જરૂર પ્રથમ લક્ષ્ય આપવુંજ રહ્યું. સ્વગૃહે આવા પવિત્ર વાતાવરણની સંભાવના ઓછીજ—નહિ જેવીજ હોવાની; એટલે કે સંકુચિત ભૂમિ ભાગે સમય પરત્વે જરૂરની વેળાએ પવિત્ર કરી લઈ ઉપયોગ કરવો એમાં પવિત્રતાની અપૂર્ણતાજ રહેવાની. ઉપાશ્રયની કાયમની પવિત્રતા—જ્યાં મલિન વાતાવરણનો લેશ માત્ર પણ સંલવજ નહિ તેવી ભૂમિ—આ સામાયિક ક્રિયાને માટે વિશેષ અનુકૂળ—આવશ્યક ગણાય. શરીરને બાધા કરતી મલીનતા—આસપાસનું ગંદું વાતાવરણ—જરૂર આ પવિત્ર ક્રિયા કર્મની એકાગ્રતામાં વિશ્લેષ કરવાનો સંલવ છે.

ઉપાશ્રય, સામાયિક આદિ ધાર્મિક ક્રીયા વિધિ માટે આ રીતે ઘણુંજ ઉત્તમ સ્થાન ગણાય; છતાં વર્તમાન સમયે તેના મકાનો કેટલાંક શહેરોમાં વસ્તીના ગીચ વસવાટવાળા લક્ષ્યામાં આવેલાં જેવામાં આવે છે; તે ઉપરથી તેની શ્રેષ્ઠતા અમુક અંશે ઓછી થાય છે. સાંસારિક વમળોમાં વીંટાયેલા ગૃહસ્થોના ગીચ ગૃહ સમુદ્ધ વાળી પોળ પાડા કે શેરીમાં રહેલા સ્થાનોનો ઉપયોગ ઉપાશ્રય તરીકે કોઈ રીતે શ્રેષ્ઠતા ઠાપવતો નથી. પ્રદ્વચર્યની નવ વાડોમાંની એક વાડનું તો તેથી જરૂર ખંડન થાયજ છે. એવા ઉપાશ્રયમાં રહે સતે તેની

ખારીમાંથી બહાર નજર જતાંજ સ્ત્રીઓના સમગ્ર વ્યાપારનું કલુષિત વાતાવરણ દૃશ્ય થાય છે; વળી ઘણીયે વાર સાંસારિક અઘડાઓની કઠોર શબ્દાવળી કર્ણપટે જરૂર અથડાય છેજ. ગીચ વસ્તી, અને સાંસારિક અઘડાઓના વ્યવહારીક સંસર્ગમાં સહેજે મન દૃષ્ટિ અને કર્ણ જાય છે, એટલે એકાંત-શાન્તિનો નાશ થાય છે; અને વસ્તીના વધારાને લીધે આસપાસ ગંદકી પણ તેટલીજ જામે છે, એટલે પવિત્રતા પણ ત્યાં જળવાતી નથી. કહેવાનું તાત્પર્ય એટલુંજ છે કે વસ્તીની વચ્ચે નહિ પરન્તુ વસ્તીથી દૂર-વસ્તીને છેડે-વિશાળ માર્ગ પર આવાં સ્થાન જોઈએ. સ્થાન પરત્વે આટલું કહી તે મકાનની બાંધણી વિષે કંઈક કહીશું. તે મકાનમાં પેસતાંજ તેમાં શુભ આવાસ-નાના ખંડો જેવી અનેક વિભાગી જગ્યા ન હોવી જોઈએ; પરન્તુ નજર કરતાંજ અંદરની વસ્તી દેખાઈ આવે તેવી તેની બાંધણી હોવી જોઈએ. વળી તેની રૂપરેખા મહેલ જેવી નહી પરન્તુ એક તદ્દન સાદા મજબૂત મકાન જેવી હોવી જોઈએ. બહારથી નજર થતાં સહજ એમ લાગવું જોઈએ કે કોઈ પવિત્ર મનુષ્યના વસવાટ વાળું સ્થાન છે. વિલાસના સાધનોને બદલે વિશ્રામના સાધનો વાળું તે આશ્રમ જેવું દેખાઈ આવવું જોઈએ. કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિઓ માટે કદી પણ નહિ એવું તે સાર્વજનિક ધાર્મિક સ્થળ તરીકે નિર્ણિત થયેલું હોવું જોઈએ. કોઈ પણ ગૃહસ્થ કે સ્ત્રી પોતાનું ગૃહ ઉપાશ્રય તરીકેજ વાપરવા આપી જાય તેવા તોપણ તેની યોગ્યતા ઉપર મુજબ જોયા વિના તેને ઉપાશ્રય તરીકે વાપરવાથી લાભને બદલે ઘણીયે વાર હાનીકર્તાજ માલુમ પડશે. માટે લાભાલાભ સમજીનેજ તેનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવો ઇષ્ટ છે.

સામાયિક લેવાનો વિધિ.

દેહ શુદ્ધિ સાચવી, શુદ્ધ વસ્ત્ર પહેરી, સામાયિક લેવા બેસવાની જગ્યાની સામે ઉંચા આસન પર સ્થાપનાજી સ્થાપી પોતાની બેઠક વાળી જગ્યા ચરવળા વડે બરાબર પુંજી શુદ્ધ કરી કટાસણું પાથરી, ચરવળો પાસે રાખી હાથમાં મુહપત્તિ લેવી; (અગાઉ જણાવેલા ઉપકરણો ઉપયોગ પુરતા પાસે રાખવા.)

૧ મુહપત્તિ ડાબા હાથમાં પકડી મુખ પાસે રાખવી.

૨ જમણો હાથ સ્થાપનાજી સન્મુખ રાખવો.

૩ નવકાર કહેવો, પછી પંચિન્દ્રિય કહેવી.

૪ બે હાથ જોડી મસ્તક નમાવીને ખમાસમણ દેવું.

૫ ઈરિયાવહિયા, તસ્સ ઉત્તરી, અન્નત્ય સૂત્ર કહેવા.

૬ ચાર નવકાર અથવા એક લોગસ્સનો ચંદ્રેસુ નિમ્મલયરા સુધી કાઉસગ્ગ કરવો.

૭ કાઉસગ્ગ પારી, એક લોગસ્સ બોલી એક ખમાસમણ દેવું.

૮ ‘ઈચ્છાકારેણ સંહિસહ લગવન્ ! સામાયિક મુહપત્તિ પડિલેહું ? ઇચ્છં.’ કહી મુહપત્તિ પડી લેહવી.

૯ એક ખમાસમણ દેઈ ‘ઈચ્છાકારેણ સંહિસહ લગવન્ ! સામાયિક સંહિસાહું ? ઇચ્છં,’ કહી—

૧૦ બે હાથ જોડી એક ખમાસમણ દેવું.

૧૧ ‘ ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! સામાયિક ઠાઉં ? ઇચ્છં,’ કહી—

૧૨ બે હાથ જોડી એક નવકાર ગણવો.

૧૩ ‘ ઇચ્છકારી ભગવન્ ! પસાય કરો સામાયિક દંડક ઉચ્ચરાવોળ ’ કહી ગુરૂ અથવા વડિલ(ની ગેરહાજરીમાં કરેમિ ભંતે સૂત્ર પોતે બોલવું.) પાસે કરેમિ ભંતે સૂત્ર સાંભળવું.

૧૪ એક ખમાસમણ દઇ ‘ ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગ-વન્ ! બેસણે સંદિસાહું ? ઇચ્છં ’ કહી—

૧૫ એક ખમાસમણ દઇ ‘ ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગ-વન્ ! બેસણે ઠાઉં ? ઇચ્છં ’ એમ કહી ઉભેલાએ બેસવું.

૧૬ એક ખમાસમણ દઇ ‘ ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગ-વન્ ! સજ્જાય સંદિસાહું ? ઇચ્છં ’ કહેવું.

૧૭ એક ખમાસમણ દઇ ‘ ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગ-વન્ ! સજ્જાય કરું ! ઇચ્છં ’ કહેવું.

૧૮ બે હાથ જોડી ત્રણ નવકાર ગણવા.

૧૯ અડતાળિસ મિનિટ સુધી સ્વાધ્યાય-આત્મ ધ્યાન કરવું.

૨૦ પાસે રાખેલ ધર્મ પુસ્તકમાંથી વાંચન મનન કરવું અથવા નવકાર સ્મરણ કરવું-માળા ગણવી.

સામાયિક પારવાનો વિધિ.

- ૧ ખમાસમણ દેવું.
- ૨ ઇરિયાવહિયા, તસ્સ ઉત્તરી, અન્નતથ સૂત્ર કહેવાં.
- ૩ એક લોગસ્સ (અંદેસુ નિમ્મલ્લયરા સુધી) અથવા ચાર નવકારનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો.
- ૪ ‘નમો અરિહંતાણું’ કહી કાઉસ્સગ્ગ પારવો.
- ૫ લોગસ્સ કહી એક ખમાસમણ દેવું.
- ૬ ‘ઇચ્છાકારેણ સંદ્ધિસહ ભગવન્! મુહપત્તિ પડિ-લેહું? ઇચ્છં,’ કહીને મુહપત્તિ પડિલેહવી.
- ૭ એક ખમાસમણ દેઈ ‘ઇચ્છાકારેણ સંદ્ધિસહ ભગ-વન્! સામાયિક પાર્ઠે? યથાશક્તિ,’ કહીને—
- ૮ એક ખમાસમણ દેઈ ‘ઇચ્છાકારેણ સંદ્ધિસહ ભગ-વન્! સામાયિક પાર્થુ? તહત્તિ’ કહીને—
- ૯ જમણે હાથ ચરવળા ઉપર અથવા કટાસણા ઉપર સ્થાપીને એક નવકાર ગણવો.
- ૧૦ સામાઈઅ વચ્ચુત્તો કહેવું.
- ૧૧ જમણે હાથ સવળો (ચત્તો) કરી એક નવકાર ગણવો.

મુહપત્તિના પચાસ બોલ.

૧ મુહપત્તિ ઉખેળી તેની આગળની અને પાછળની એમ બન્ને બાજુ બોતાં બોલવું કે “સૂત્ર, અર્થ, તત્ત્વ, કરી સદ્વર્ણુ. (હૃદય વિષે ધારૂં)”

૨ ડાબે હાથે ખંખેરતાં બોલવું કે “સમ્યક્ત્વ મોહનીય, મિશ્ર મોહનીય, મિથ્યાત્વ મોહનીય પરિહરૂં.”

૩ જમણે હાથે ખંખેરતાં બોલવું કે “કામરાગ, રોનેહરાગ, દુષ્ટિરાગ પરિહરૂં.”

૪ જમણા હાથની અંગુલીના આંતરાઓ વચ્ચે મુહપત્તિ ભરાવી બેવડા ને બે એકવડા વધુ ટક કરી ડાબા હાથનું સવળુ તથા અણુસ્પર્શતાં અંદર લેતાં બોલવું કે—
“કુદેવ, કુગુરૂં, કુધર્મ આદરૂં.”

૫ તેજ તલને હસ્તની તરફ મુહપત્તિ વડે યત્ન-પૂર્વક ઘસી કાઢતાં બોલવું કે “કુદેવ, કુગુરૂં, કુધર્મ પરિહરૂં.”

૬ એજ પ્રમાણે બીજી વખત ડાબે હાથે પડિલેહતાં બોલવું કે “જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર આદરૂં; જ્ઞાન વિરાધના, દર્શન વિરાધના, ચારિત્ર વિરાધના પરિહરૂં; મન શુભિ, વચન શુભિ, કાય શુભિ આદરૂં; મન દંડ, વચન દંડ, કાય દંડ પરિહરૂં.”

અંગની ૨૫ પડિલેહણા.

૧ ડાખા હાથની ભૂજાએ પડિલેહતાં બોલવું કે “હાસ્ય, રતિ, અરતિ, પરિહરં.”

૨ જમણા હાથ પ્રમાણે ડાખા હાથમાં વધુટકો કરવા વડે મુહપત્તિ પકડી તે વડે જમણા હાથની ભૂજાએ પડિલેહતાં બોલવું કે “ભય, શોક, દુઃખ, પરિહરં.”

૩ મસ્તકે પડિલેહતાં બોલવું કે “કૃષ્ણ લેશ્યા, નીલ લેશ્યા, કાપોત લેશ્યા પરિહરં.”

૪ મુખે પડિલેહતાં બોલવું કે “ઋદ્ધિગારવ, રસગારવ, શાતાગારવ પરિહરં.”

૫ હૃદયે પડિલેહતાં બોલવું કે “માયા શલ્ય, નીયાણુ શલ્ય, મિથ્વાત્વ શલ્ય પરિહરં.”

૬ ડાબે ખભે પડિલેહતાં બોલવું કે “ક્રોધ, માન પરિહરં.”

૭ જમણે ખભે પડિલેહતાં બોલવું કે “માયા, લોભ-પરિહરં.”

૮ ડાબે પગે પડિલેહતાં બોલવું કે “પૃથ્વિકાય, અપકાય, તેઉકાયની જયણા કરં.”

૯ જમણે પગે પડિલેહતાં બોલવું કે “વાયુકાય, વન-સ્પતિકાય, ત્રસ્કાયની જયણા કરં.”

પગની પડિલેહણા ચરવળા વડે કરવાની છે.

ઉપર મુજબ મુહપત્તિની પ્રતિલેખનાના પચીસ બોલ તથા અંગની પ્રતિલેખનાના પચીસ બોલ એમ બંને મળીને પચાસ બોલ થયા; તેનો પડિલેહણા કરતાં ચિંતવન કરવાનો મૂળ હેતુ ઇવરક્ષા અને જિતાણાવું પરિપાલન એજ છે.

સામાયિક વિષે વિવેચન.

૧ સામાયિક:—પાળવામાં ઘણુંજ મુશ્કેલ વાક્ય ‘આત્મવત્ સર્વ ભૂતેષુ’ નું જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય જેના વડે એવું મન, વાણી અને કર્મથી વિધિ-વર્તન. બીજી રીતે કહીએ તો સમ્યક્ત્વ, શ્રુત, અને ચારિત્ર દ્વારા સમલાવે સ્થિર થવું તેનું નામ સામાયિક. ‘સવિ જીવ કડું શાસનરસી’ એવી ભાવના ભાવતો જીવ પોતે પ્રથમ ભાવ રસીક બને અને પછીજ બીજાને ધર્મ પ્રેમી બનાવે-બનાવી શકે. મતલબ કે પોતાના ધર્મ પ્રેમ યુક્ત ચારિત્રમય પ્રત્યક્ષ દૃષ્ટાન્તથી પોતે લાભ મેળવતો થકો અન્ય જીવોના કલ્યાણનું આકર્ષક કારણ રૂપ બને અને એવા વિધિ માર્ગ ધારણમાં ક્રિયા કર્મ સાથે જ્ઞાન તથા હૃદયનું મિશ્રણ કરી અન્ય જીવોને શ્રદ્ધા ઉત્પાદકના હેતુરૂપ થાય. અવગુણ માત્રનો ત્યાગ અને સર્વગુણ ગ્રાહ્ય શક્તિ જેનાથી ઉત્પન્ન થાય, એટલે સહજ સમલાવ પેદા થાય એનું નામ સામાયિક. આવું સામાયિક જેઓ જીવંત સુધી કરે તેઓ આજીવન સાધુ-સંસાર ત્યાગી કહેવાય; અને જેઓ નિર્ણીત સમય સુધી પાળે તેઓ તેટલા સમય સુધીના પણ અમુક અંશે સાધુ જેવા કહી શકાય. શ્રેષ્ઠ પદ પામવાનું આ એકડો ઘુંટવા જેવું પ્રથમ પગથીયું છે. જિનમાર્ગ ગામીનું આ એક આવશ્યક છે. ત્યાગીઓને માટે તે ફરજિયાત છે, જ્યારે ગૃહવાસીઓને માટે તે જરૂરી છતાં સ્વૈચ્છિક છે. શુભ સાબથી કરેલ સામાયિક વડે સંપૂર્ણ અનુબ્યત્ત અને છેવટે દેવત્વ પ્રાપ્ત થાય છે, એટલાથી તેનું મહત્ત્વ સમજી શકાશે.

સામાયિક સૂત્ર:—વિધિ માટે સૂત્ર સંખ્યા તો માત્ર દશનીજ છે. તેનો વિધિ પણ સરળ અને લઘુ છે. આ પ્રકારનું શિક્ષણ બાળકો માટે ઉપયોગી થઈ શકે તેવું સહેલુંજ છે. તેના વિધિ પ્રકારમાં પણ એટલીજ સરળતા છે; છતાં પણ બાળકો માટે મૂળ સૂત્રો અને વધતી જતી વયે તેના શબ્દાર્થો અને પછી ધીમે ધીમે ભાવાર્થો સુધી લઈ જતા તેમાં આવતા દરેક શબ્દો ઉપર વિવેચન સુધી પહોંચતા સાદી સમજણથી શીખવતાં પણ તેના પાયા મજબુત કરવા સાડે વિધિ-જ્ઞાન-સમજ-સાથે ચારિત્રશાળી શિક્ષકે રસપ્રદ રીતે કથા, કાવ્ય અને ચીત્રો વડે અને તેટલું જ્ઞાન આપવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ; કે જેમ કરવાથી છાત્રાસુ વિદ્યાર્થીની વૃત્તિ વિશેષ જાણવા ઉત્કેરાય, તે અધિરો અને અને તેનું આ શિક્ષણ તેને સુરચિત્ર થઈ પડે; એટલે શિક્ષક અને શિષ્ય બન્ને આ વિષયના રસના ઉંડાણમાં એટલા બધા ઉતરી જવા જોઈએ કે તેઓ બન્ને હૃદયથી તેમાં ઓત પ્રોત થઈ જવા જોઈએ. આ વિષયનું જ્ઞાન ઉપર ઉપરથી નહિ અપાતાં પાયામાંથીજ વજ્રમય થવું જોઈએ.

સામાયિકના ચાર પ્રકાર:—૧ શ્રુત સામાયિક. ૨ સમ્યક્ત્વ સામાયિક. ૩ દેશવિરતિ સામાયિક. ૪ સર્વવિરતિ સામાયિક. સામાયિકના બે ભેદ છે. ૧ દ્રવ્ય સામાયિક. ૨ ભાવ-સામાયિક. સામાયિકનું સ્વરૂપ ચાર પ્રકારે છે. ૧ દ્રવ્ય. ૨ ક્ષેત્ર. ૩ કાળ. ૪ ભાવ.

આ ગ્રંથમાં દેશવિરતિ પ્રકાર અને દ્રવ્ય ભેદે સામાયિક વિષે કહેવામાં આવ્યું છે.

સામાયિકનું પરિણામ:—

- ૧ આત્મ શક્તિ પ્રકાશિત થાય છે.
- ૨ સમ્યગ્ દર્શનનો ઉદય થાય છે.
- ૩ શુદ્ધ સમાધિલાવ જાગૃત થાય છે.
- ૪ નિર્જરાનો અમૂલ્ય લાભ પ્રાપ્ત થાય છે.
- ૫ રાગદ્વેષ ટળી મધ્યસ્થ લાવ આવે છે.
- ૬ મનુષ્ય ચારિત્રશીલ બને છે.
- ૭ સર્વગુણો પ્રાપ્ત થાય છે તથા સહેજે મેળે મેળે દુર્ગુણો દૂર થાય છે.

સામાયિકનું ફળ.

જે કર્મ કોટી વર્ષ સુધી તપ કરવાથી પણ છેદી ન શકાય તે કર્મ પણ એક ક્ષણ માત્રમાં ચિત્તની સમતા વડે નિર્મૂળ થાય છે. કોઈ એક પુરુષ હમેશાં લાખ ખાંડી સુવર્ણનું દાન કરે તોપણ સામાયિક કરનાર પુરુષની તોલે તે આવતો નથી.—બરોબરી કરી શકતો નથી, એક સામાયિક કરવાથી જેટલું પુણ્ય થાય છે, તેટલું પુણ્ય કદાચ શ્રાવક, ભાવથી મેરૂ પર્વત જેટલા સુવર્ણનું દાન કરે તોપણ થતું નથી, એક સામાયિક કરવાથી બાણું કરોડ, ઓગણસાઠ લાખ; પચીસ હજાર, નવસો ને પચીસ તથા એક પદ્યોપમના આઠ ભાગ કરીયે તેમાંના ત્રણ ભાગ એટલે કે દરપદરપદરપદર (આટલી) પદ્યોપમનું દેવ-આયુષ્ય બંધાય છે.

સામાયિક ફળની મજાયા.

કર પડિકમણ્ણરે ભાવશું, હોય ઘડી શુભ ધ્યાન, લાલરે કર૦૧
 શ્રીમુખ વીર ઇમ ઉચ્ચરે, શ્રેણિકરાય પ્રત્યે વાણ, લાલરે
 લાખ ખાંડી સોના તણી, દિયે દિયે દિન પ્રતે દાન, કર૦૨
 લાખ વરસ લગેં તે વળી, એમ દીયે દ્રવ્ય અપાર, લાલરે
 એક સામાયિકને તોલે, નાવે તેહ લગાર, લાલરે કર૦૩
 સામાયિક ચઉવિસંત્થા, વંદના હોય હોય વાર, લાલરે
 વ્રત સંભારેને આપણાં, પાળો નિરતિયાર, લાલરે કર૦૪
 કર કાઉસગ્ગ શુભ ધ્યાનનો, પચ્ચક્ખાણુ શુદ્ધ વિચાર, લાલરે
 હોય સંધ્યાયે તે વળી, ટાળો ટાળો અતિયાર, લાલરે કર૦૫
 શ્રી સામાયિક પ્રસાદથી, લહીયે અમર વિમાન, લાલરે
 ધર્મસિંહ મુનિ એમ લણે, એ છે મુક્તિ નિદાન, લાલરે કર૦૬

અહીં ગૃહવાસી આત્માઓની ઉન્નતિના હેતુ રૂપ
 સામાયિક વિષેજ વિવેચન કરવામાં આન્યું છે. શ્વેતામ્બર
 મૂર્તિપૂજક સામાયિકને ચોક્કસ સમય ૪૮ મિનિટનો છે.
 અભ્યાસથી મનુષ્ય પ્રાણી સર્વ શક્ય-સુદલ્લ કરી શકે છે.
 ક્રમશઃ તેમાં ઉચ્ચતા પ્રાપ્ત થાય છે. દોષાવરણો દૂર કરી
 શકાય છે અને ગુણો પ્રાપ્ત થતા જાય છે. જીવન ઉજ્જવળ
 બને છે. આ ભવ અને પર ભવ બન્ને સુધરે છે; છેલ્લે તિર્થ-
 કર ગોત્ર પણ ઉપાર્જન કરી શકાય છે.

સામાયિક સમયે આવશ્યક ગુણો.

સમતા:—આનંદ ઉભરાઈ ન જાય અથવા દુઃખ ડુખાવી ન શકે તેનું નામ સમતા; સુખ અથવા દુઃખ ઉભય કાળે શાન્ત વૃત્તિ રહે તે સમતા. સમતાધારી પ્રાણી દુઃખ દભાવી શકે છે, સુખ સમાવી શકે છે. તે કદિ પણ વિહવળ-ચલિત ચિત્ત બનતો નથી. તે સદા સંતોષી એટલે પ્રાપ્ત સ્થીતિમાં સુખ પામતો હોય છે, દુઃખને દૂર કરી શકે છે. તેનું જીવન વિશુદ્ધ હોય છે. તે દૃઢ મનોબળવાળો હોય છે આટલું છતાં, તે પ્રારબ્ધવાદી હોતો નથી, પરંતુ પૂર્ણ પુરુષાર્થવાદી હોય છે. પોતે પોતાથી દુઃખ પામતો નથી, છતાં તે અન્યના દુઃખે દુઃખી જરૂર થાય છે. તે અન્ય સર્વનો સેવક બની રહે છે.

સમાનતા:—મનુષ્ય પ્રાણી સ્વાર્થ અને અહંભાવ ત્યજીને વિવેક પૂર્વક જ્ઞાનના સદુપયોગે કરીને સર્વ જીવો તરફ સમાન દષ્ટિએ જોવાનો સ્વભાવ પાડશે, અને સમાનતાનો અર્થ બરાબર જીવનમાં ઉતારશે એટલે તે પોતાને માટે ઉન્નતિનું બીજું પગથીયું ગૃહણ કરતો દેખાશે. આ વિષયના સમર્થનમાં મહાત્મા ચિદાનંદજીનું એક કાવ્ય છે:—

જે અરિ મિત્ર બરાબર જાનત, પારસ આર પાષાણ જ્યું દોષઃ;
કંચન કીચ સમાન લહે જસ, નીચ નરેશમેં ભેદ ન કોઈ.
માન કહા અપમાન કહા મન, એસો વિચાર નહિ તસ દોષઃ;
રાગ નહિ, અરૂ રોશ નહિ ચિત્ત, ધન્ય અહો જગમેં જનસોષ.

તેને દુશ્મન મિત્રનો ભેદ હોતો નથી, દુશ્મન હોતા નથી; સર્વ મિત્ર સમ હોય છે. પથર પારસ (મણિ) ના ભેદથી તેની કિંમત અન્વયે લોભાઈ પ્રાપ્ત કરવા તે ભેદ-જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરવા લલચાતો નથી. કંચન કીચ (કાદવ) બન્ને તેને મન તેજ રીતે લોભાવી-ફસાવી શકતા નથી. નીચ (રંક) નરેશ (રાજા) નો ભેદ તેની દૃષ્ટિમાં સમાતો નથી. એકનો તે તિરસ્કાર અને બીજાનો આદર કરતો નથી; બન્નેને સરખા ગણી એકજ દૃષ્ટિએ જુએ છે, તેના હૃદયને માન કે અપમાન સરખીજ અસર કરે છે. એકથી કુલાઈ કે બીજાથી ક્ષુબ્ધ થતો નથી. રાગ કે રીસને તેના ચિત્તમાં સ્થાન હોતુંજ નથી. એવા જીવાત્માને કેટીશઃ ધન્યવાદ છે. સમતા અને સમાનતા એ સામાયિકના મુખ્ય પોષક તત્વો છે, કહો કે તેજ તેનું મુખ્ય સ્વરૂપ છે. શ્રીમન્ આનંદધનજી મહારાજનું એક જગ્યાએ ઉલ્લેખ ગુણુની મહત્તા દર્શક કથન છે કે:—

માન અપમાન ચિત્ત સમ ગણે, સમ ગણે કનક પાપાણુ રે;
વંદક નિંદક સમ ગણે, ઇસ્યો હોયે તું જાણુ રે—શાં
સર્વ જગ જંતુને સમ ગણે, સમ ગણે તૃણ મણિ ભાવરે;
મુક્તિ સંસાર બેડ સમ ગણે, મુણે લવ જળ નિધિ નાવરે—શાં
આપણો આતમ ભાવ જે, એક ચેતના ધારરે;
અવર સવિ સાથ સંજોગથી, એહ નિજ પરિકર સારરે—શાં.

મનની એકાગ્રતા:—મનની સ્થિરતા-મન પર કાબુ એ બહુજ જરૂરનું છે. મનની અસ્થિરતા એ પ્રાણી માત્રની અધોગતીનું મુખ્ય કારણ છે. સ્થિર ચિત્ત એક માત્ર હૃદ

મનોબળની પ્રાપ્તિ માટે મહત્વનો ઉપાય છે. અસ્થિર ચિત્ત વાળા પ્રાણીનું હૃદય બળ મજબુત હોતુંજ નથી. પરિણામે તે પ્રાણીનું જીવન પણ તેજ રીતે હીલોળા લેતું હોય છે; તેનાથી એક પણ સાફ કામ થઈ શકતું નથી; કારણકે તે ચોક્કસ નિશ્ચય પર કદી પણ આવી શકતો નથી. તે સદા બંધાયેલોજ રહે છે; તે કદી પણ મૂક્ત વિચરી શકતો નથી. “મનઃ એવ મનુષ્યાણાં કારણં બન્ધ મોક્ષયોઃ” વિવેક પુરઃસર જ્ઞાન બુદ્ધિએ કરીને સ્વતંત્ર વિચારશક્તિના યોગે મનને કાબુમાં રાખીને કાર્યકર જરૂર સફળતાને પામે છે. મતલબ કે ‘મન સાધ્યું તેણે સધળું સાધ્યું’ એ કથની સંપૂર્ણ સત્ય છે. નિરંકુશ મન પ્રાણીને અધોગતી પમાડે છે. સાર એજ કે મનઃ શુદ્ધિ વિના તપ જપ અને ક્રિયાકર્મ સર્વ ફેાકટ છે.

વચન શુદ્ધિઃ—વાણી વિહારની શુદ્ધિની આવશ્યકતા પણ તેટલીજ કિંમતિ છે. બને તેટલું મૌન જાળવવું; પછી બને તેટલું ઓછું બોલવું; પછી બને તેટલું વિવેક જાળવીને બોલવું. બોલવામાં મીઠાશ રાખવી; જે બોલવું તે સત્ય હોવું જોઈ એ.

દેહ શુદ્ધિઃ—તેનું બીજું નામ આચાર શુદ્ધિ-ક્રિયા શુદ્ધિ. ક્રિયાનો દેહની સાથે ઘનિષ્ટ સંબંધ છે. બાહ્ય શુદ્ધિનું મૂળ દેહ-આચાર-શુદ્ધિમાં રહેલું છે. જેટલી આંતર શુદ્ધિની આવશ્યકતા છે તેટલીજ બાહ્ય શુદ્ધિ જરૂરની છે. વિધિની જરૂરીઆત સ્વિકારવામાં આવે છે તેટલીજ બાહ્ય

શુદ્ધિ સ્વિકારવી આવશ્યક છે. ક્રિયા-વિધિ સાથે બાહ્ય શુદ્ધિનો આવશ્યક સંબંધ રહેલો છે.

સંયમ:—મન: સંયમ, વાણી સંયમ, કર્મ સંયમ. શુદ્ધિ ઉપર કહેવાઇ ગયું છે; શુદ્ધિ અને સંયમને મન અને વાણી સાથે વિશેષ સંબંધ છે. કર્મ સંયમ-દેહ જન્ય ઇન્દ્રિય સંયમ વિષેજ અત્રે કહેવાતું છે. ત્વચા, ચક્ષુ, કર્ણ, નાસીકા, અને છાંદા; તે દરેકનો વિષય સ્પર્શ, રૂપ, સ્વર, ગંધ, અને રસ છે. એકજ ઇન્દ્રિય વિષયે વશ થતાં ભયંકર અને પ્રાણુ-હર-વિનાશક પરિણામ આવે છે, તો પાંચે ઇન્દ્રિયના વિષયોને આધિન થતાં પ્રાણીને કેટલું સહેલું પડે તે વિચારતાંજ સમજાશે. દૃષ્ટાન્ત રૂપે અનુક્રમે હસ્તી, પતંગ, નાગ, જમર, મત્સ્ય. પાંચે ઇન્દ્રિયોનું પ્રાણદય મનુષ્ય પ્રાણીમાં વિશેષ પછે-સમગ્રપછે દેખાય છે, તો તેણે તે વિષે કેટલા સાવચેત રહેવું જોઈએ?

શુભ ભાવના:—પર હિત બુદ્ધિ-મૈત્રી ભાવના, “આત્મવત્ સર્વ ભૂતેષુ”માં સમાઈ જાય છે. કરુણાભાવના-દયા જેમાં મૂળ રૂપે છે તે. પ્રમોદ ભાવના-શુભો પ્રત્યે આદર. શુભ પ્રશંસા, શુભ ગાન, શુભ ચિંતન, શુભ અભ્યાસ વિગેરે. મધ્યસ્થ ભાવના-દોષ પાત્ર પ્રાણીઓ પ્રતિ ઔદાસિનતા દાખવવી તે.

શુભ ધ્યાન:—આર્ત અને રૌદ્ર ધ્યાનનો ત્યાગ કરવાનો અભ્યાસ પાડવાથી સ્વમેળે શુભ ધ્યાન પ્રાપ્ત થતું જશેજ-ધર્મ ધ્યાન થશે.

વિનય:—વિનય મૂલો ધર્મો; વિનય એજ ધર્મનું મૂળ છે. ગુરુનું બહુમાન કરવાનું કદી પણ ભુલવું જોઈએ નહીં.

સદ્ગુર મહિમા:—ગુરુ વિના જ્ઞાન નહિ; એટલે ગુરુ વિના જ્ઞાનની અપૂર્ણતાજ રહેવાની. સંપૂર્ણ જ્ઞાન પ્રાપ્તિ માટે સદ્ગુરુ અને તેના પ્રતિ વિનય વિષે બહુજ ભાર પૂર્વક લક્ષ યોગ્યવામાં આવે છે; એટલા પરથી તેની મહત્તા સમજવામાં આવશે.

સત્સંગ:—ગુરુના અભાવે અથવા વિશેષ કાળ જેની સોખત કરવી તે સર્વ રીતે સારભૂત હોય એ લક્ષમાં હોવું જોઈએ. જેને સોખતનો અભાવ હોય તેણે અન્ય જ્ઞાનની સોખત રાખવી શ્રેષ્ઠ છે. આ જન્મે કહો કે જન્મો જન્મે જે ઉચ્ચ પદ અપાવે તેવા અન્ય જ્ઞાનની સદા સોખત રાખવી ઇષ્ટ છે.

આત્મોત્થતિ:—ઉત્તમ વિચાર, ઉત્તમ વાંચન, ઉત્તમ શ્રવણ અને ઉત્તમ કાર્ય તરફ સતત પ્રેમ પ્રયત્નથી આત્માનું શ્રેય સાધી શકાશે. પુણ્ય પક્ષપાત-પુણ્ય પ્રેમ ન્યૂન કરતા જવો, જેથી સ્વમેળે આત્મોત્થતિ થતી જશે.

ઉપર દર્શાવ્યા ગુણોને આશ્રીને સામાયિક ક્રિયાનું પરિણામ મોક્ષ પ્રાપ્તિ છે.

ન હૃયેત તન્યેત ન, દીયેત વા ન કિંચન ।
અહો ! અમૂલ્યક્રીતેયં સામ્ય માત્રેણ નિવૃત્તિઃ ॥
કિં તિવ્વેણં, કિં ચ જવેણં કિં ચ ચરિત્તેણં ।
સમયાન વિણ મુલ્લો, ન હુ ન હુઓ કહવી ન હુ હોદ ॥

જીવન વિષે ગ્રાહ્ય સદ્ગુણો.

જીવન અને દાન:—સજીવ શરીરને જે પ્રકારની આવશ્યકતા રહે છે. પેટની ભૂખ અને જ્ઞાનની જીજ્ઞાસા (મનુષ્ય) પ્રાણી માત્રને જીજ્ઞાસાવૃત્તિ-ઈચ્છા-(જ્ઞાનનું મૂળ) જન્મની સાથેજ જગૃત હોય છે, તેને પોષણની જરૂર સર્વ કોઈ સ્વીકારે છે; યોગ્ય પોષણ ન મળે તો જરૂર તે સ્વયમેવ અયોગ માર્ગે પણ વળશેજ. તે ઈચ્છા-દૃષ્ટિ તત્કાળ લાભ પ્રતિ વિશેષ દ્વારાય છે; તેના મૂખ્ય કારણમાં તેને જીવન જરૂરીયાતની અપૂર્ણતા રહે છે તેજ માત્ર છે. એકકાળ એવો પણ હોતો કે લક્ષ્મી-વંતો વિદ્વાનોના સમુહને આવકારતા. આ કાળે એવું પણ છે કે વિદ્વાનો પગે પગે અથડાય છે--ભટકતા--નિર્ધનાવસ્થા ભોગવતા જોવામાં આવે છે; વ્યાપાર પદ્ધતિનું એ મહત્ત્વ છે. તેમાં પણ તત્કાળ લાભનીજ દૃષ્ટિ છે. ધાર્મિક જ્ઞાન—દાનની શ્રેણીનું મહત્ત્વ વ્યાપારી દૃષ્ટિએ જોવામાં બુદ્ધિનું માપ આવી જાય છે.

ધર્મ તો અનેક પ્રકારે પ્રચલિત છે. પરોપકાર પણ એક ધર્મજ છે. જ્ઞાનની પરખ માંડવી એ પરોપકારનુંજ એક પગલું છે. તેમાં ધર્મજ્ઞાનનું મહત્ત્વ વિશેષ છે.

જે પોતા (ના તત્કાળ ઉપયોગ)નું નથી તે જરૂરીયાત ધરાવનારને માટે તજ દેવામાં દાન, પરોપકાર કે ધર્મ નથી. જ્ઞાન, અન્ન કે ધનનો ભંડાર હુતાવતાં જે સ્વાર્થ ત્યજે છે તેજ માત્ર દાન, પરોપકાર અને ધર્મ છે, તેનુંજ જીવન સાર્થક છે.

ચારિત્ર:—હુર્ગુણોથી દૂર રહીને જે પ્રાણી પોતાનું જીવન પૂર્ણ કરે છે તેવા મહાત્માઓ પણ અવશ્ય વંદનિય છે. ભાવિ પ્રજાને દૃષ્ટાન્ત લેવા લાયક પ્રાતઃસ્મરણિય જીવાત્માઓ સંસારથી પર કે સંસારગ્રાહી છતાં જરૂર પૂજનિય નહિ તોપણ વંદનિય તો છેજ.

અહિંસા પરમેા ધર્મ:—આ વાક્ય બોલવું ઘણુંજ સહેલું છે, પરન્તુ તેને આચારમાં મૂકવું ઘણુંજ મુશ્કેલ છે; છતાં પ્રયત્ને અભ્યાસથી તે સાધ્ય શ્રદ્ધ શકે તેવું છે. મનસા, વાચા, કર્મણા, હિંસા ત્યાગ થવો જોઈએ. હિંસાના ત્યાગમાં એકેન્દ્રિય જીવથી શરૂ કરી પંચેન્દ્રિય પ્રાણી સુધી તેનો સંપૂર્ણ ત્યાગ થવો જોઈએ. જેમ આપણે તેનો ત્રિવિધે ત્યાગ કરવાનો કહ્યો તેજ રીતે તેની ત્રિવિધે હિંસા ત્યાગ થવી જોઈએ. એટલે આપણા મન, વાણી, કર્મથી કોઈ પણ જીવનાં મન, વચન, કાર્યને હાની ન થવી જોઈએ, તેટલુંજ માત્ર નહિ પરન્તુ તેના હૃદયને પણ આપણાથી હુલાવાનું કાર્ય પણ ન થવું જોઈએ. એટલે કે સમય સ્થીતિ અને સ્થાન સાથે સામે પક્ષે સુપાત્રતા જોઈ વિચારી વિવેક પૂર્ણ યોગ્ય વર્તન દાખવવું. અહીં એટલું છતાં સ્પષ્ટ કરવું ઇષ્ટ છે કે સંસારી-સવા-વસા જીવદયા પાળી શકે છે જ્યારે સાધુને સો વસા જીવદયા પાળક કહ્યા છે. આ પ્રકારનો અહિંસક ધર્મ શેઠ થઈ પાળી શકાતો નથી પરન્તુ આવશ્યક સમયે દુરજ્ઞાત સેવક બનવાનું હોય છે. અહિં વિસ્તાર લેયે આટલેથીજ વીરમીશું.

વિશ્વબંધુત્વ અને આતિથ્ય ધર્મ:—વિશ્વ બંધુ-
ત્વમાં વિશાળ વ્યાપક ભાવ રહેલો છે. જ્યારે આતિથ્યમાં
સામિપ્ય રહેલું છે. પ્રાણી માત્રમાં બંધુત્વ ભાવ રાખવો એ
ઘણું જ શ્રેષ્ઠ છે. જ્યારે આતિથ્ય આદરમાં સરળતા રહેલી
છે. પ્રથમનું રહેજ અશક્યવત્ છે જ્યારે બીજું સહજ-સરળ
—શક્ય છે. આમ છતાં આ બંને જીવનના આવશ્યક અંગો
છે. પછી ભલેને પહેલું કષ્ટકર-કષ્ટલભ્ય-હોય-છે, જ્યારે બીજું
સહજ સુલ્લભ છે, છતાં પણ બંને ગૃહણ કરવા યોગ્ય છે.

ત્યાગવૃત્તિ અને સેવાધર્મ:—આ વાક્ય પર ઘણાજ
વિશાળ અર્થમાં પુષ્કળ વિવેચન થઈ શકે તેવું છે, પરંતુ
અહિં તો જગ્યાના અભાવે હદમાં રહીને સંકુચિતપણેજ કહેવું
પડશે. પ્રાણી માત્ર દેહવિષયક સંપૂર્ણ ત્યાગ તો કદી પણ કરી
શકતોજ નથી. ફક્ત ભાવત્યાગ થઈ શકે છે. એટલે
દેહક્રિયા તો થવાનીજ અને તે ત્યાગ સંપૂર્ણ તો
થવાનોજ નહિ. દેહથી ધર્મ છે; ધર્મ—આરાધન માટે જીવન
છે, મનુષ્યને જીવન પોષણ માટે અન્ન અને જ્ઞાન આવશ્યક
છે, પ્રમાણિકપણે તે મેળવવુંજ રહ્યું. પ્રાણી માત્રે તેની પ્રાપ્તિ
માટે વ્યવસાય તો કરવા જ રહ્યો. સાર એજ છે કે પ્રાણાન્ત
સુધી ઉદ્યમ કરવોજ પડે; એટલે પ્રમાણિક જીવન જીવવાની
આવશ્યકતા સ્વીકારવી રહી. શક્ય એટલી શક્તિ ફેરવવાનો
સ્વિકાર કરવો પડશે. એ સમગ્ર શક્તિ વડે જે પ્રાપ્ત થાય
તે બધુંય પોતે એકલાએજ હજમ નહી કરી જતાં બંને
તેટલું વિશેષ વધારાનું ગણી કાઢીને બીજા અર્થીઓને તે
વધારો આપી દેવાનો. પછી ભલેને તે પેદા કરેલું દ્રવ્ય
હોય કે જ્ઞાન હોય.

પરમાર્થ અને પરિશ્રદ્ધા:—પરિશ્રદ્ધાધારી એ ત્યાગીનો એક નાનો ચેલકો છે. ત્યાગીના ત્યાગ કરતાં પરિશ્રદ્ધાધારી ખરી રીતે તો નાનો સંશ્રાહક છતાં કસોટીએ ચડેલો લઘુ ત્યાગીજ છે. જીવ ક્રિયા હિન તો રહી શકેજ નહિ. થાક ચડે છે ત્યારે વિશ્રામ લેવો પડે છે; તે વેળા એક ક્રિયા છોડી બીજી ક્રિયા થવી શરૂ થઈ જાય છે. એટલે ઉદ્યમ તો શરૂ રહેજ છે, તેના દેખાવમાંજ માત્ર વિશ્રાન્તિ-નિરૂધ્ધમી-પણું હોય છે; જે મનુષ્ય સફળવહાર છોડી દે છે તે જરૂર અસફળવહારમાં લાગી જાય છે. આવી વેળાએ નિરૂધ્ધમીપણું તો અવશ્ય નુકશાનકર્તાજ નીવડે છે; જેમકે જે પ્રાણી પૂણ્ય કરતો અટકે છે તે જરૂર પાપ કરવા લાગેજ છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ કે પરિશ્રદ્ધા ધારણ કરવા જતાં એવું નિરૂધ્ધમીપણું ગૃહણ ન થઈ જાય તે ખાસ લક્ષમાં રાખવાનું છે. પરિશ્રદ્ધા પોતાને માટે હોય છે, ઉદ્યમ તો સાર્વજનિક જીવન જેવું છે. પરમાર્થના હેતુ રૂપ ઉદ્યમી જીવનનો એવી રીતે ત્યાગ ન થવો જોઈએ કે જેથી વિમાર્ગે ઉતરી જવાય. એ ઉદ્યમી જીવન પૂણ્યના હેતુ રૂપ બનાવ્યું બની શકે છે, પ્રાણી માત્રે પોતાની શક્તિ ફેરવી પરમાર્થના માર્ગમાં પણ જીવન જીવી જાણવાની જરૂર છે; જેમકે હુઝતા પ્રાણી જીવે છે અને પય આપે છે, જીવન જીવતાં સુધી પય આપે છે. અન્યને ભારરૂપ જીવન જીવતાંજ નથી, તેવે સમયે મરી જાય છે—મૃત્યુ પામે છે. પરિશ્રદ્ધામાં પોતાનું સ્વરૂપ છે, જ્યારે પરમાર્થમાં વધારાનું બાકીનું બધું અન્યના હિસ્સાનુંજ છે, અન્યનો હિસ્સો નષ્ટ નજ થવો જોઈએ.

જ્ઞાન અને વિધિ:—એવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય કે જે વડે કરી જીવાત્મા ક્રમશઃ ઉચ્ચી શ્રેણીએ પહોંચી શકે. જ્ઞાનની સાથે વિધિની આવશ્યકતા સ્વિકારવામાં આવી છે. તે બેના સંયોગીકરણમાં એક ત્રીજી વસ્તુની ખાસ જરૂર છે. તેનું નામ—

શ્રદ્ધા:—વિશેષ વિચાર કરતાં જ્ઞાન, વિધિ સાથે શ્રદ્ધા રૂપી ત્રિપુટીને જ્ઞાન-ધી, વિધિ-આટો, શ્રદ્ધા-ગોળની સાથે સરખાવી શકાશે; અને સહજ સમજી શકાશે કે એકજ વસ્તુના અભાવે પણ કંસાર બની શકશે નહિ. એ ત્રણેની અસ્પર્શ પ્રમાણમાં સરખીજ જરૂર છે. શ્રદ્ધા રૂપી પ્રેમ (મીઠાશ)ની ઉત્પત્તિ વિના સુંદર રૂપ મળશેજ નહિ, એ સહજ સમજી શકાય એમ છે. શ્રદ્ધાના બે પ્રકાર છે. સજ્ઞાન શ્રદ્ધા તથા અજ્ઞાનશ્રદ્ધા-અંધશ્રદ્ધા. જ્ઞાનના અભાવે અંધશ્રદ્ધા પણ કોઈવાર લોભહાયક બને છે.

બ્રહ્મચર્ય:—આજીવન બ્રહ્મચર્ય પાલન એ જીવનની શ્રેષ્ઠતા છે, સંસાર ત્યાગનું તે મહત્વનું મુખ્ય લક્ષણ છે. એ વ્રત પાલનથી પ્રાણી સ્વસંગઠિત શક્તિનો સદુપયોગ કરી શકે છે, જીવન ઉભળી શકે છે, આ વિષય પર મ્હોટામ્હોટા અગણિત ગ્રંથો અને મહત્વ દર્શક લેખો લખાયા છે એટલે અત્રે તેનું વિશેષ પીઠપેષણ કરવું ઇષ્ટ નથી.

શિયળ:—પત્નિવ્રત અને પતિવ્રત. બ્રહ્મચર્યથી બીજે નંબરે તે આવે છે, છતાં તેનું મૂલ્યાંકન ઓછું થતું નથી. ગૃહસ્થ જીવનમાં રહીને પણ આ રીતે જીવન જરૂર ઉભળી શકાય છે. તેના પર અનેક દૃષ્ટાન્તો છે, શિયળ પાળનાર અનેક જીવો શ્રેષ્ઠ પદ પામ્યા છે, અને પોતાનું નામ અમર કરી ગયા છે.

ધર્મ અને પૂણ્ય:—જે પ્રાણી પૂણ્ય નથી કરતો તે અવશ્ય પાપ કરે છે. પૂણ્ય અને પાપ બન્ને પ્રકારના કર્મથી રહિત કોઈ પણ જીવ નથી, જે પાપ નથી કરતો તે જરૂર પૂણ્ય કરેજ છે. જે મૃત્યુ પામ્યો છે તે જીવતો નથી, તેમજ જે જીવતો છે તે મૃત્યુ પામેલો નથી તેમ. જેણે પાપ રહિત જીવન જીવવું હોય તેણે અવશ્ય પૂણ્ય કરવુંજ રહ્યું. જે પૂણ્ય કરે છે તે પાપથી અવશ્ય દૂર છે, કહેવાની જરૂર છે કે પુણ્ય કરો ? સૌ કોઈ સહજ સમજે છે કે પાપ નજ કરવું જોઈએ. ઝોટલે પુણ્ય કરવુંજ જોઈએ; ફરજયાત પૂણ્ય કરવું જોઈએ, પૂણ્ય મરજયાત નહિ કરવામાં મરજીને આગળ ધરવામાં આવે છે, પણ તેમાં ભૂલ છે. પૂણ્ય ફરજયાત કરવુંજ જોઈએ; તેમાં મરજીની જરૂર છેજ નહિ. ‘મરજી’ શબ્દ આગળ ધરી પૂણ્ય કરવાથી દૂર રહેવાનો માર્ગ શોધવાનો પ્રયત્ન તો એક માત્ર છૂટક બારીજ છે; પણ તેમ કરવા જતાં તો પાપ માર્ગજ ગૃહણ થાય છે તે વિચાર કરતાં સહજ સમજાશે. મતલબ કે ધર્મ અને પૂણ્ય ફરજયાત કરવાજ જોઈએ. તે નહિ કરનાર મળેલું મનુષ્યત્વ ગુમાવે છે. ઇષ્ટ મળેલું જાળવી રાખવાનો પ્રયત્ન થવો જોઈએ; નહિ કે તે ગુમાવવામાં જીવન સાર્થક કે ધર્મ અથવા પૂણ્ય છે. ધર્મ અને પૂણ્ય પ્રાપ્ત કરવાં—અખંડ એકધારા સજીવ રાખવાં અને જીવન સાર્થક કરવું એજ માત્ર ધર્મ જ્ઞાન ક્રિયાનો એક શ્રેષ્ઠ હેતુ છે, જેમ કરવાથી શુદ્ધ સંપૂર્ણ મનુષ્યત્વ અને છેવટે દેવત્વ પ્રાપ્ત થાય છે.

તપઃ—તપનું મૂળ મુખ્યત્વે દેહકષ્ટમાં રહેલું છે, જેટલી દેહની સંભાળ આવશ્યક છે તેટલીજ તેની આળ પંપાળ દેહ પ્રત્યે ફક્ત રાગ ઉત્પન્ન કરાવે તે બિનજરૂરી છે. પંચેન્દ્રિયના વિષયોમાં રાગાંધ થવાય તેવી રીતે દેહનું લાલન પાલન થાય તે તો સંસારની વૃદ્ધિ કરનારું છે, અને તે અનિષ્ટ તો છેજ; એટલે શરીર પ્રત્યે વિષયો વિષયક અંધ રાગ દૂર કરતા જઈ તપથી દેહ દમન કરતા રહેવું જરૂરી છે. કાંઈજ ન બની શકે તેવા કૃશ શરીરવાળા મનુષ્યોએ છેલ્લે ઉણોદરી તપ-અને અદ્યપ રસોત્પાદક અથવા ક્રમશઃ નિરસ આહાર લેવા-કરવા-ની ટેવ પાડવી જોઈએ, કે જેમ કરવાથી જીવન જરૂર પુરતું અનાસક્ત દેહ ભાવે પૂર્ણ કરી શકાય.

ક્ષમાઃ—જૈન ધર્મમાં વાર્ષિક ક્ષમાદાન દિન એક મહત્વનું મહાન પર્વ છે. સાંવત્સરિક દિવસે તે વિધિ સર્વત્ર કરવામાં આવે છે, છતાં અતિ ખેદનો વિષય એજ છે કે તે વિધિ સમ્બન્ધીઓ વચ્ચેજ માત્ર આચરવામાં આવે છે; જાની દુશ્મનો તો જેવા હોય તેવાજ કદર વિરોધી તરીકેજ રહે છે, કદી પણ હળતા મળતા કે માફી લેતા દેતા નથીજ. મહોટા ગણાતા મોવડીઓ પણ તેવુંજ આચરણ દાખવે છે, પછી તેમાં બીજાનો શું દોષ ? આ અનિષ્ટ ચલાવી લેવા જેવું નથી. ક્ષમા તો વીરનું ભૂષણ છે. અનેક પ્રકારના વધતા જતા વૈર વિરોધ શમાવી દેવા માટે આ બહુજ અગત્યનો સ્વિકારવા યોગ્ય ગુણ છે.

ધર્મનું મૂલ્ય:—ધર્મની કિંમત તેના પાળનારાએ પર અવલંબે છે. દેખીતી રીતે પાળનારની સંખ્યા જે વિશેષ હોય તેમ તેની કિંમત વિશેષ એમ કહી શકીએ વળી ધર્મ-પાળક મનુષ્યોની જાહોજલાલી પર પણ કહેવામ આવે છે, પણ એ સત્ય મૂલ્યાંકન નથી, સત્ય રીતે તો મનુષ્યની રહેણી કરણી જેટલી ઉચ્ચ તેજ તેનું સત્ય મૂલ્યાંકન છે. ઉચ્ચ રહેણી કરણી ક્યારે હોય ? જ્યારે નિર્પાપ જીવન હોય ત્યારેજ. તેવું નિર્પાપ જીવન શી રીતે જણાય ? જો ધર્મ-સમાજના મનુષ્યને જીવન નિર્વાહમાં મુશ્કેલી ન હોય તે ઉપરથી સમજી શકાય.

પરોપકાર:—ઉપકાર વૃત્તિ એ જીવનનો એક મહાન આવશ્યક ગુણ છે. સમજી માણસ અન્ય મનુષ્ય પર ઉપકાર કરવાનો મળી આવેલો એક પણ અવસર જતો કરેજ નહિ કરેલ ઉપકારનું ફળ મળ્યા વગર રહેતુંજ નથી. અજાણ્ય કે જાણીતા ગમે તે મનુષ્ય-પક્ષી તે લલેને મિત્ર હો. દુશ્મન તેના-પ્રતિ ઉપકાર કરવાનો પ્રસંગ આવે તે વેળા તે તકને આનંદ પૂર્વક વધાવી લેવી જોઈએ; સજ્જન મનુષ્યનું એજ લક્ષણ છે. દુશ્મન કે અપકારી પ્રતિ ઉપકાર કરવા માટેનો વિચાર કરવા પણ ખોટી થવું નહીં. ઉપકાર કાર્ય વાણી અને કર્મ તથા આર્થિક સહાય વડે થઈ શકે છે. સ્વાનુકૂળતા પ્રમાણે તેવું કાર્ય પાર ઉતારવું જોઈએ તેવા પ્રસંગે ઉદાસીન ભાવ ધારણ કરવો નહિ, પરંતુ પ્રસન્ન ચિત્તે તે ફરજ બજાવવી.

ગુણાનુવાદ:—મનુષ્ય માત્ર પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે કંઈને કંઈ પણ બ્રહ્મ કરતો રહે છે. મૃત્યુને કાંઠે સૂતેલા સહેલા દેહવાળા શ્વાનને જોઈ દુર્ગંધથી દૂર રહેવાના પ્રયત્ન અર્થે નાસિકા આડું વસ્ત્ર ધરી કડવું મુખ કરનાર એક મનુષ્ય, અને તેજ સ્થીતિવાળા શ્વાનની મુખમાંની દાડમની કળી જેવી સફેદ દંત પક્ષિત જોઈ મુદ્ધિત મુખે હાસ્ય કર-કાવનાર બીજો-મનુષ્ય. બન્નેની ગ્રાહ્ય શક્તિ શિદ્ધતાને આ-ભારી છે; પરંતુ બન્નેનું શિક્ષણ ભિન્ન છે. સઘળો સમય જેનું મનન કરવામાં આવે છે તેજ મળે છે. પોતાનું જીવન ઉજવળ બનાવવા ઈચ્છતા મનુષ્યે અન્યના ગુણો તરફ જ દ્રષ્ટિ કરવી; અવગુણો તરફ દુર્લક્ષ્ય કરવું ઘટે.

ઉપદેશની અસર:—ચારિત્ર્યવાન મનુષ્યના ઉપદેશની અસર તિવ્ર અને તત્કાળ, અન્ત સુધી પહોંચે તેવી થાય છે. નાટક કરવા પુરતો વેશ ભજવવા માત્રજ પણ જે પાંચસો રાજપુત્રોએ સાધુવેશ ધારણ કરેલો તેઓને પોતાનાજ ભજવેલા નાટકની એટલી સુંદર અસર થઈ કે તેઓએ તે વેશ ત્યાગ્યોજ નહીં—સદાને માટે ધારણ કરી લીધો ! આનુંજ નામ ઉપદેશની અસર. મનુષ્ય ઉપદેશ શ્રવણ કરે છે છતાં તેની અસર તે સ્થાન તજવા સુધીજ પણ જવલેજ રહે છે; આમાં કેણે કોનો દોષ કહેવો ? ઘણીવાર અન્ય જ્ઞાનની અસર વિશેષ સફળ થાય છે; માટે મનુષ્યોએ અન્ય-જ્ઞાન-પ્રેમી થવું ઇષ્ટ છે. અન્યથા સ્વાર્થત્યાગીના ઉપદેશની તક જવા ન દેવી.

ત્યાગવા યોગ્ય દૂષણો.

હાસ્ય અને મશ્કરી:—અનુભવ સીદ્ધ વાત છે કે ‘હસવામાંથી ખસવું’ થાય છે. નારાજ થવાના પ્રસંગો તો કવચિત્ સુધરી પણ શકે છે, પરંતુ તેમ છતાં પણ તેમાંથી કોઈવાર ભયંકર પરિણામ આવે છે, વંશ પરંપરા આદ્ય આવતું વેર ઝેરનું તે બીજા બનેલું હોય છે. ઘાડી મૈત્રી, એક લોહીનો સંબંધ, તદ્દન નિરસ બની જાય છે. જીવન સાથી પળવારમાં દુશ્મન બની જાય છે. તેનાથી સમજી મનુષ્યે સખત ચેતતા રહેવું. એવા હાસ્ય કે મશ્કરીનો ત્યાગ કરવો.

અસત્ય:—ઘણાં મનુષ્યોને વિના કારણ પણ દેખીતું નજીવું લાગતું પણ પરિણામે ગંભીર, હાલતા ચાલતા-વાત વાતમાં અસત્ય બોલવાની ટેવ હોય છે. આ દોષ કાંઈ રીતે ચલાવી લેવા જેવો નથી. તે ટેવ જીવનને સદાનું મલીન બનાવે છે. વિચારશીલ મનુષ્યે આ ટેવથી દૂર રહેવાની જરૂર છે.

પરાધિનતા:—સર્વ કાર્યમાં પરાધિનતા એ જીવનની મુખ્ય-ન ચલાવી શકાય એવી-નબળાઈ છે, એમાં કોઈ જાતની મોટાઈ કે શ્રીમન્તાઈ છેજ નહિ. જીવનના જરૂરીઆત પુરતાં સર્વ કાર્યો જાતે કરી શકવાની ટેવ પાડવી જોઈએ છે. જાત મહેનતમાં કદી પણ હિણુપત લગાડવી નહીં જોઈએ. રાજાને સેવકો વસ્ત્ર પહેરાવે ત્યારેજ રાજા તૈયાર થઈ શકે તેમાં કદાચ રાજાની મોટાઈ કહેવાતી હશે, પરંતુ તેવી બાબત તેવા મનુષ્યોને માટે વર્તમાન સમયે તો તિરસ્કાર પાત્ર છે, કારણકે તેમ થવાથી રાજા રાજા મટી કુક્ત પુતળું બની જાય છે.

માયા અને મમતા:—‘ આ માઈ છે ’ એવી મમતા ભ્રમ મૂલક છે, એવા ખાલી ખ્યાલથી મનુષ્ય સંસાર કીચમાં લપેટાતો-ડુબતો-ચોંટતો જાય છે; મમત્વ ભાવના ત્યાગ વિના તેમાંથી તે બહાર નીકળી શકતો નથી. ‘ માઈ કશુંજ નથી ’ -કારણકે મનુષ્ય કશું પણ મૃત્યુ સમયે પોતાની સાથે લઈ જઈ શકતોજ નથી, એવું સંપૂર્ણ ભાન થવું જોઈએ છે. માયા બે પ્રકારની છે. કંચન અને કામિની. મનુષ્ય જો સ્ત્રીને ત્યજી શકે તો પછી કંચનનો ખપ સહેજે ઓછો-નિર્મૂળ થઈ શકે છે; અલબત્ત, પોષણ-પુરતી ચિન્તા-પુરતા દ્રવ્યની આવશ્યકતા સ્વિકાર્યા સિવાય ચાલશે નહિજ. કંચનનો ત્યાગ સ્વિકારે એવી સ્ત્રી જવલેજ મળે એવી કલ્પનાએજ અત્રે સ્ત્રી ત્યાગનું મહત્વ પ્રથમ નંબરે ગણાવ્યું છે; કારણકે સ્ત્રી સાક્ષાત્ લક્ષ્મી સ્વરૂપ ગણાય છે; એટલે તેના એકના ત્યાગમાંજ બન્ને ત્યાગ સમાઈ જાય છે.

મોહ:—‘ આ માઈ છે ’ અને તે ‘ માઈ બહુ સુંદર છે ’ એવી ક્ષુદ્ર સમજણેજ મોહ ઉત્પન્ન થયો હોય છે; પ્રથમ તો તે મ્હાઈ નથી ’ એવું સત્ય સમજાય અને પછી સુંદરથી પણ વિશેષ સુંદર હોઈ શકે છે એવું જ્ઞાન થાય તો જરૂર તેજ ક્ષણે મોહનો નાશ થશે. જ્ઞાન બુદ્ધિએ કરીને એવા દુઃખકર ખાલી મોહનો નાશ કરવાની જરૂર છે.

પ્રપંચ અથવા છેતરપીંડી:—અસત્યને છુપાવવું અથવા તેને સત્યના લેખાસમાં દેખાડવું, એ ઘણુંજ દુષ્ટતા ભર્યું છે. આવા કાર્યકર્તાને શરૂઆતમાં તો અલ્પ આનંદ થાય ખરો, પરંતુ કોઈ વાર પરિણામે ભયંકર ત્રાસ ખમવાનો વખત આવે છે; જીવન ખરાબખસ્તે થઈ જાય છે.

ન્યાયનું નાટક:—ન્યાય નિર્ણયનું કાર્ય મનુષ્યથી સંપૂર્ણતઃ તો કદી પણ થઈ શકશેજ નહિ. તેનું સંપૂર્ણ સત્ય પરિણામ તો કુદરતના હાથમાંજ રહેલું છે, માટેજ ન્યાયના વ્યર્થ વાદવિવાદમાં કદી પણ ઉતરવું નહીં. એવી મોટાઈલેવા જતાં જરૂર લઘુતાજ પ્રાપ્ત થશે; તેમ કરવા જતાં કદાચ અપવાદ (દોષ) આવવાનો પણ સંભવ છે. આટલું છતાં યોગ્ય મનુષ્યે જરૂરી સમયે સમાધાન વૃત્તિ તો ધારણ કરવીજ રહી.

મનુષ્યને કુદરતે આંખ બે, કાન બે, જ્યારે જીભ અને નાક એકજ આપ્યાં છે. તેના કારણ વિષે અવશ્ય સમજવા જેવું છે. બેઠે બાબુ બેવું, બેઠે કાને શ્રવણ કરવું, પરંતુ જરૂર પુરતું થોડુંજ બોલવું—એક વચ્ચની થવું અને બે નસ્કોરા છતાં દુર્ગંધ વેળા તે આખું બંધ કરવું, અને સુગંધ માત્રજ ગૃહણ કરવી, પ્રત્યક્ષ જોયા કે પ્રત્યક્ષ સાંભળ્યા વિના કશું નક્કી કરવું નહીં.

હુંશિયારી અને હુચ્યાઈ:—શ્રીમાનની બાબુમાં જે બાબત વિષે હુંશિયારી ગણાય છે તે બાબત ગરિબની બાબુમાં હુચ્યાઈ ગણાય છે એ કોણ જાણતું નથી? પરંતુ પરિણામ તો બન્ને વર્ગને માટે એકજ પ્રકારનું—બેદગનક—છે. તે બાબત ગુણના વર્ગની નહીં પરંતુ દોષ પાત્રજ છે. આના કરતાં ભોળપણ, ગાંડપણ કે મુર્ખાઈ સારાં ગણાય.

સંશય:—જે મનુષ્ય વહેમી છે તેનું જીવન વ્યર્થ છે; તેનાથી એક પણ શ્રેષ્ઠ કાર્ય થઈ શકતુંજ નથી. અસમત્ત, બધી બાબુનો વિચાર કરવો ઇષ્ટ છે, પરંતુ પરિણામ પણ નક્કી કરી લઈ સંશયને દૂર કરવો અને કાર્ય કર્યા પછી તો સંશયનો નાશજ કરવો જોઈએ. તેમ ન થાય તો પછી સંશય રાખનાર પોતેજ નષ્ટ થાય છે. કહ્યું છે કે ‘સંશયાત્મા વિનશ્યતિ.’

સામાન્ય યોધ.

શ્રેષ્ઠતા:—સારગ્રાહી થવું એજ આત્માને હિતકર છે. જીવન જીવવું એ ફરજયાત છે, મરજીયાત નથીજ. કોઈ પણ મનુષ્ય જીવનનો અન્ત સ્વમેળે લાવી શકતો નથી; કારણકે પ્રાણી માત્રનું જીવન કર્મને વશ છે. છતાં કોઈ વેળા મનુષ્યો આત્મહત્યાનો પ્રયત્ન કરતા જોવામાં આવે છે; અને તેઓ મૃત્યુને ભેટે છે પણ ખરા; ત્યાં આગળ તેવા મનુષ્યનું મૃત્યુ ક્વચિત્ નિશ્ચિત હોય છે, પરન્તુ તેઓનો હત્યા-માર્ગ-નો પ્રયત્ન અયોગ્ય ગણાય છે. જીવન કુદરતે સમાપ્ત થાય ત્યાં સુધી હસીને જીવવું-રહીને નહીં.

તન્દુરસ્તી:—મનુષ્ય બુદ્ધિમાન પ્રાણી છે; તેણે તો જરૂર દેહની કિંમત સમજવીજ જોઈએ. વૈદકશાસ્ત્ર અને ધર્મને પરસ્પર કુદરતીજ સંબંધ છે. તન્દુરસ્તીના નિયમોને સંપૂર્ણ અનુકૂળ ધર્મ અને શાસ્ત્ર બન્ને સંયુક્ત છે. દેહ દીર્ઘ જીવી બને, આયુષ્ય દીર્ઘ થાય, એ જ્યારે તન્દુરસ્તી સાચવી શકાય ત્યારેજ; અને જો તન્દુરસ્તી સચવાય તો શરીર બળની કિંમત પણ સહેજે સમજાય અહીં શરીર બળને પશુબળ તરીકે સમજવાની ભૂલ કરવી નહિ. અહીં જે શરીરબળની જરૂર સ્વિકારવામાં આવે છે તે અન્યને સંહારવા માટે નહિ પરન્તુ સ્વરક્ષણની જરૂરીયાત પુરતું તો ખરૂંજ; આનુંજ નામ સત્ય-પૂર્ણ-તન્દુરસ્તી.

દીર્ઘદૃષ્ટિ:—દરેક કાર્યના પરિણામનો જરૂર વિચાર કરવો ઘટે છે, તેમ કરવાથી પરિણામે પસ્તાવાનો સમય નહિ આવે. અલબત્ત, દીર્ઘદૃષ્ટિવાળો મનુષ્ય ઘણીવાર ધીમું અને ઓછું કામ કરી શકે છે એ સત્ય છે, પરંતુ તેમ છતાં પણ તે વિશેષ વેળા સારું કામ કરી શક્યો હોય છે. તેમ કરવાથી વિચાર શક્તિ પણ ખીલે છે, અને સારું નકારું પારખવાની તક મળે છે, ત્યાં તેવી ટેવ પડે છે; પરિણામે તેવા મનુષ્યને દુઃખ ઓછું આવે છે. જીવનમાં આ એક ઉપયોગી શિક્ષણ છે.

આશિર્વાદ:—આશિષ આપવી અને લેવી. તેથી ઉલટું શ્રાપ-ગાળ આપવી અને લેવી. ખેડે બાબત કેટલી સામસામી છે ? મનુષ્યોએ ઘણી વખત અનુભવ્યું હશેજ કે ગાળ પડે છે, અને તેજ રીતે આશિર્વાદથીજ સુખી પણ થવાય છે,

“તુલસી હાય ગરિબકી, કબુ ન ખાલી જાય;

મૂઆ ઢોરકે ચામસે, લોહા ભસ્મ હો જાય.”

આ શિક્ષાપ્રદ દુહો બહુજ સમજવા જેવો છે. કોઈને પણ વિના કારણ દુભાવીને શ્રાપ વહોરી લેવો નહીં.

વહેંચણી:—મહેનત અનેકની અને કમાણી એકની એ પણ એક અપ્રમાણિક વહેંચણી છે; તેમજ મહેનત કરનાર એકજ અને ખાનાર અનેક એ પણ ખરાખર નથી.

શ્રેષ્ઠ જીવન:—જીવે છે તો અનેક પ્રાણીઓ, પણ જીવી જાણે છે અમુકજ. પશુ પેરે, મનુષ્ય પેરે, અને દેવ પેરે એ ત્રણ રીતે જીવી શકાય છે.

આશા:—આશા એ જીવન છે, નિરાશા એ મૃત્યુ છે, પરંતુ ખોટી આશાનો આઘાત એ તો ખુન છે.

સહાય:—ઘણાં કાર્યો એવાં હોય છે કે જેમાં દેવા લેવાનું કંઈજ હોતું નથી, ફક્ત ખાલી સહાય કરવાની હોય છે; ઘણીવાર તો તેવા કાર્યોમાં દેહ કપટ પણ હોતું નથી. ફક્ત વિવેકી વર્તનથી પણ તેવાં કાર્યો થઈ શકે છે. તેવા સમયે પ્રત્યક્ષ વર્તનથી મનુષ્યની ખાનદાની જણાઈ આવે છે. તે વેળાએ સાવધાનીથી સ્વભાવ, સોબત અને માતાપિતાના ફૂળનું પ્રતિબિંબ પાડતું વર્તન કરવું ઇષ્ટ છે. સમયના પરિવર્તનથી ઘણા મનુષ્યો અન્ય મનુષ્યની સહાયની અપેક્ષા રાખે છે. કાળના પ્રભાવથી આજનો સહાયક મનુષ્ય આવતી કાલે સહાયનો અપેક્ષિત બને છે, એ પણ સમયની બલિહારી છે; એવા અનેક દૃષ્ટાન્તો આપી શકાય એમ છે. યથા સમયે આપેલી સહાય વ્યાજ સાથે પાછી મળવા સંભવ છે; અન્યથા તિરસ્કાર પામવા-નિરાશ થવા-નું ફળ મળે છે. પ્રયત્નવાદી પ્રાણીને કુદરત અવશ્ય સહાય થાય છે. God helps one who helps another. સાધન સંપન્ન મનુષ્યે અન્યને સહાય કરવીજ જોઈએ; અને દરેક મનુષ્યે પોતે પોતાને માટે નિરાશાવાદી નહીં બનતા પ્રયત્નશીલ રહેવું; અલબત્ત, ફળ પ્રાપ્તિ તો પૂર્વ કર્માનુસારે ન્યુનાધિક થાયજ છે.

પ્રમાણિકતા:— મનુષ્ય એમ માને છે કે પૂર્ણ પ્રમાણિક જીવન જીવી શકાયજ નહીં! આ એક નરી (સ્પષ્ટ) ભુલજ છે. જ્યાં સુધી દંભને વળગી રહી જીવન જીવવામાં આવે ત્યાં સુધી તો અલબત્ત અપ્રમાણિક જીવન વિશેષપણે જીવવુંજ પડે, એ દેખીતુંજ છે; પરંતુ જે મનુષ્ય દંભને ત્યજી દઈ શકે તેતો જરૂર પૂર્ણ પ્રમાણિક જીવન જીવી શકે; એમાં શંકાને જરાપણ સ્થાન નથીજ.

પુરૂષાર્થ અને પ્રારબ્ધ:—વર્તમાન સમયે મનુષ્ય પ્રારબ્ધને વશ થતો વિશેષ જોવામાં આવે છે, તે ઈષ્ટ નથી. પ્રારબ્ધ બળવાન છે એવી માન્યતા તદ્દન ભૂલ ભરેલી છે, કદાચ તેમ માનવા છતાં પણ તેમ માનીને પુરૂષાર્થ હીન જીવન ગુજારનાર મનુષ્ય તેથી પણ વિશેષ મૂર્ખ છે. જીવનના અન્ત સુધી આ વિષય વિવાદગ્રસ્તજ રહેશે; છતાં ઉદ્ધમ-વાદથી દૂર રહેનાર હંમેશાનો નિંદાપાત્ર બનશે એ પણ પૂર્ણ નિર્વિવાદ છે. પુરૂષાર્થ અને પ્રારબ્ધને એક જાતનો સંયુક્ત સંબંધ છે, તે છુટો પાડી શકાય કે એકને પ્રધાન અને બીજાને ગૌણ ગણી શકાય એવું છેજ નહિ. પ્રારબ્ધ (કર્મ) કોઈને છોડતાં નથી છતાં તેથી કોઈએ ઉદ્ધમ કરવાની જરૂર નથી' એમ કહી પણ કહી શકાય નહીં.

સ્પષ્ટ વક્તવ્ય:—સત્ય જેટલું પોતાને માટે હિતકર છે તેટલુંજ તે અન્યને માટે ઉચ્ચારવા જતાં કોઈવાર અહિતકર થઈ પડે છે. જીવન વ્યવહારમાં એવા ઘણા પ્રસંગો અનુભવવામાં આવે છે કે જે વેળા મનુષ્ય અસત્ય ભાષણની પરંપરામાં વારંવાર ગુંથાયલો જણાય છે. આવા પ્રસંગોથી દૂર રહેવા માટે માત્ર એકજ ઉપાય છે. સર્વથા મૌન ધારણ કરવું, પરંતુ અસત્ય તો નજ બોલવું; આમ નજ બની શકે ત્યાં મધ્યસ્થ ભાવે અદ્વ વાણી વિહાર કરવો; પરંતુ જેટલું સત્યથી દૂર રહેવું પડે તેટલુંજ, બદકે તેથી વિશેષ અસત્યથી જરૂર દૂરજ રહેવું. પૂર્ણ સત્ય પાલન મુશ્કેલ કાર્ય તો છેજ, છતાં સત્ય માર્ગ પૂર્ણ નિર્ભય છે.

સહનશક્તિ:—કોઈ પણ પ્રાણી એવું નહીંજ હોય કે જેને સુખ દુઃખના ભારા ઉભારા આવ્યાજ ન હોય. જ્યાં જીવન અને મૃત્યુ રહેલાં છે ત્યાં સુખની સાથે દુઃખ અવશ્ય રહેલુંજ છે. દરેક પ્રાણીને આત્મજનોના સંસર્ગમાં રહી પોતાને દુઃખ ભોગવવાના પ્રસંગો આવ્યા હોયજ છે. ફરજિયાત તેવા સમયે ધિરજથી સહનશીલ બનવુંજ પડે છે. ગમે તેટલો કલેશ કરવાથી કે રડવા કુટવા કે પોક મુકવાથી તેવું દુઃખ તેજ વેળાએ ઓછું થઈ શકતુંજ નથી. ધિરજથી તેને સહન કર્યેજ છુટકો છે. સમય વિત્યેજ તેવા દુઃખોથી હૃદય હલકું પડે છે. કહ્યું છે કે દુઃખનું ઓસડ દહાડા.

સ્વતંત્રતા:—યોગ્યતા વિના સ્વતંત્રતા બાળકના હાથમાં તલવાર જેવી છે; તેવી વેળાએ તે સ્વચ્છંદ-તાનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. સ્વાર્થના ચક્ષુઓ વડે શોગ્યા-યોગ્યતાનું ભાન રહેવા જરા પણ સંભવ નથી. સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા જવદ્દેજ લાભપ્રદ નીવડે છે. કાચી ઉમ્મર અને કાચી બુદ્ધિના બિન અનુભવી યુવકો સ્વતંત્રતાના સ્વપ્ના સેવતાં સ્વચ્છંદ માર્ગે વિચરતા અને ભટકાઈ મરતા ઘણા જોવામાં આવ્યાં છે, તેવાઓ વિવેક અને ધર્મ ભૂલી મનુષ્યત્વ હિન થઈ જીવન બ્રષ્ટ લન્યા છે. સમાજમાં તેઓ પોતાનું તિરસ્કૃત જીવન અન્તે પુરું કરે છે. તેવા બેદરકાર અને અહં-ભાવી મનુષ્યોને કોઈની પણ સલાહ ઉપયોગી થઈ પડતીજ નથી. આવું હિન જીવન જીવવા કરતાં તો વડિલોની સલાહ અને સહાય મિશ્ર (મર્યાદિત) સ્વતંત્રતા ભોગવવી સારી.

સમાજ સમ્બન્ધ:—મનુષ્ય-પ્રાણી-માત્ર કોઈ પણ રીતે એકાકી (એકાન્ત) જીવન જીવી શકેજ નહિ, એવો કુદરતનો એક સામાન્ય ક્રમ છે, જે અનુભવે સર્વ માન્ય પણ છેજ. જેમ જીવ એક દેહને ત્યજે કે તરતજ બીજા દેહને ધારણ કરે છે, તેમ મનુષ્ય એક આવાસ અથવા સમાજમાંથી દૂર થતાંજ તે બીજા આવાસ અથવા સમાજમાં જરૂર જાયજ છે; કદાચ ભાષાથી તે પોતાની જાતને સમાજ ભિન્ન (બ્રષ્ટ-અહિષ્કૃત) થઈ એકાકી રહ્યાનો દાવો કરે તોપણ તેવી વેળાએ પણ તે પોતાનાજ સરખા આચાર વિચારવાળા મનુષ્યોના સહવાસમાં રહેવા જતો પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે; તેના દૃષ્ટાન્ત તરીકે તે ગૃહસ્થી હોય તો સંસાર વ્યવહાર અન્વયે તે અન્ય કુટુંબોની સાથે પણ સમ્બન્ધ બાંધ્યા વગર રહી શકતોજ નથી; વળી તે જૂના સમ્બન્ધો પણ સંપૂર્ણ-પણે સર્વથા તો તોડી શકતોજ નથી. એટલા માટે સમાજ રચના કે વિષયમાં સુધારા વધારા કરવા કરાવવાના પ્રયત્ન કરવા-કરી જોવા-શિવાય કે તે જૂની સમાજ રચનામાં સંપૂર્ણ સડો હોય તો અલગત્ત ત્યજી દેવી ઈષ્ટ ખરી. જે મનુષ્ય સમાજથી વિમુખ થાયછેતે ઘણીયેવાર ધર્મથી પણ સાથોસાથ વિમુખ થતા જોવામાં આવે છે. તિરસ્કાર કરનાર સમાજ વ્યક્તિગત ધર્મ માર્ગની અદ્વૃપતા-નાશ-ના કારણભૂત બને છે અને પાપભાગી થાય છે. અગ્રપદે રહેલ મહાનુભાવોએ સમાજ રચના સમયાનુસાર સુધારવામાં લક્ષ આપવું જોઈએ છે.

ઉપયોગી વિષય.

વ્યાપાર ધંધો:—જૈન ધર્મમાં ધંધાની ઉત્તમતા વિષે ખાસ લક્ષ ખેંચવામાં આવ્યું છે. જેમાં સ્પષ્ટ અને વિશેષ હિંસા રહેલી છે, તેવા કોઈ પણ ધંધા નહીં કરવા જોઈએ; વળી જે ધંધા મનુષ્યને નીચે પાડે તે પણ નહીં કરવા જોઈએ; રેશમ અને મોતીના ધંધામાં સ્પષ્ટ હિંસા રહેલી છે. પરંતુ છતાંયે વર્તમાન સમયે સમાજમાં તેવા વ્યાપારીઓનું સ્થાન ઉતરતું ગણાતું નથી. વક્રીલાતનો ધંધો ખુલ્લી રીતે મનુષ્યને હીન બનાવે છે; છતાં તેવા મનુષ્યને પણ સમાજે તિરસ્કાર્યો નથી. અલબત્ત, ખેતીના ધંધાથી ગૂજરાત, કાઠીયાવાડ, કચ્છ પ્રદેશ શિવાય માત્ર દૂર છે. અનાજનો ધંધો પણ દુષ્કાળ લાવને લાવે છે તેથી નિંદાપાત્ર ગણાવે જોઈએ. વળી વ્યાજ વટાવનો ધંધો કરવો કે ભાડું ખાવું એ તો માત્ર રાંડી રાંડનોજ ધંધો ગણાય છે. એ પણ ધંધા તરીકેનો વ્યવસાય છેજ નહિ.

ધાર્મિક અને સાર્વજનિક સંસ્થાઓ પણ ધંધા વ્યાપાર કરે છે કે જે તદ્દન અયોગ્ય છે, તેઓથી વ્યાપાર માર્ગે ગયા પછી કદી પણ સાફ (પ્રશસ્ય) કામ થઈ શકતું નથી. તેમણે તો વહેંચણી અને વ્યવસ્થાના કાર્યોજ કરવા જોઈએ.

દ્રવ્યોપયોગ:—દ્રવ્યના વ્યય માટે સમજવા જેવું છે. વાવવું, વહેંચવું, વાપરવું, વેરવું અને વેડફી દેવું, એ ક્રમ મુજબ તેની શ્રેષ્ઠતા સમજવી; છતાં તેની સાથે ખુદ્દિનો ઉપયોગ કરવાનું ભુલવું નહીં. અનાજનો એકજ કણ વાવવાથી કશું ફળ નથી તેની જેમ. વળી મારવાડ કે જ્યાં પાણીની જરૂર હોય ત્યાં અનાજ વહેંચવું અથવા અનાજનો દુષ્કાળ હોય ત્યાં જળ સીંચવાની-વહેંચણી પણ અફળ અને હાસ્યજનક છે. તરસ્યાને એકજ ટીપું પાણી આપવું એ પણ ખુદ્દિનું પ્રદર્શન કરાવવા જેવું છે.

અવકાશ અને ઉપયોગ:—મનુષ્ય જન્મ મળ્યો, જૈનધર્મ મળ્યો, પરન્તુ તેનો યથાર્થ ઉપયોગ કરવાનો અવકાશ માત્ર મળતો નથી, તો એવું જીવન જીવવામાં લાભ શું ? મનુષ્ય ઘણીવાર ‘અવકાશ મળતો નથી’ એમ કહેતો સંભળાય છે, છતાં તે ઘણીવાર સામાયિક, પૂજા આદિ કરતો જણાય છે ખરો; ખડુજ ઝીણવટથી તપાસીએ તો જણાશે કે ત્યાં પણ તેના કાર્ય વિધિ-માં પૂર્ણ તદ્દતીનતા છેજ નહિ-તો ભાવ તો ક્યાંથીજ હોય ? તેને દેખીતો અવકાશ તો ઘણો હોય છે, પરન્તુ મનની સ્થિરતા માત્ર હોતી નથી, એટલે તે જે કામ-ક્રિયા-કરે છે તેમાં તેનું ચિત્ત હોતુંજ નથી. તેણે તેવે સમયે બેધ્યાનપણેજ પોતાનું દૈનિક ફરજિયાત ધર્મ કાર્ય આટોપ્યું હોય છે. એમાં વિઘ્નકર બે કારણો મુખ્યત્વે આડા આવતાં જણાય છે. તેવા મનુષ્યનો વ્યાપાર ચિન્તા મિશ્ર બનેલો હોય છે; અથવા તો તે પોષક તત્વ પ્રાપ્તિની ચિન્તામાં હરપળે અટવાયલો હોય છે. આવા મનુષ્યો છતે અવકાશે સ્થિરતા અથવા જ્ઞાનના અભાવે જોઈએ તેવો ‘ધર્મલાભ’ પામી શકતાજ નથી. બની શકે તેટલા ભાવ પૂજક થવું શ્રેષ્ઠ છે. મતલબ કે ભાવ પૂર્વક કરેલી ક્રિયાનું ફળ અનન્ત ગણું હોય છે એ નિર્વિવાદ છે. અવકાશ મેળવેબોજ જોઈએ અને તેનો સદુપયોગ પણ કરવોજ જોઈએ. ચિન્તાળુ વ્યાપારમાંથી બને તેટલા નિવૃત્તિ પરાયણ થતા રહેવુંજ જોઈએ. કારણકે વ્યાપાર વ્યવહાર મનુષ્યને મુક્ત કરતાંજ નથી, પરન્તુ મનુષ્યજ સ્વમરજીથી તેવા કાર્યથી ધારે તો જરૂર મુક્ત રહી શકે છે.

આવશ્યકતા:—પ્રાણી માત્રને પાંચ પાપા કુદા વિના મૂલ્યે બક્ષીસ આપ્યા છે. પત્થર (ભૂમિ), પા (હવા), પાણી, પોષણ (ધાવણ), પાત્રામ્બર (ઝાલ છાલ પાંદડાનું વસ્ત્ર). જેમ જેમ વય વધતી જાય તેમ તેમ આવશ્યકતા વધતી જાય, અને પછી તો તે મૂલ્ય પણ બેસે. એટલે મજૂરી-મહેનત કરીને તે મેળવે પડે. એ આવશ્યકતાની હદ વધારી પણ શકાય અને ઘટ પણ શકાય એમ છે, છતાં પણ સમાજમાં રહીને તેનું મધ્ય પ્રમાણ તો જરૂર સ્વીકારવું જ જોઈએ. વિવાદમાં ઉતર્યા વિના કહીએ શકીએ કે એક શેર (એંશી તોલા) ધાન્ય મનુષ્ય જીવનની હંમેશની જરૂરીઆત કહેવાય છે. એ તોટલું આછું તો ખરું જ. અલબત્ત, એક મનુષ્ય હંમેશા એક જ રોટલી (એક ઔંસ અનાજ) ખાઈને પણ જીવે તો શકે જ, પરંતુ તેનું તે જીવન મરતાં મરતાં જીવવા જેટલું ગણાય. તેટલાથી પોતાના જીવનને કોઈ પણ રીતે સાચવ કરી શકે કે ઉપયોગમાં લઈ શકે તેવું તો ન જ બને. આટલા માટે આવશ્યકતાનું પ્રમાણ જરૂર કરતાં ઘટાડવાનું ખેંચી બહાનું ખોળી કાઢીશું નહિ—કારણ માત્ર ઉદ્યમનો અભાવ છે, આવકની ઉણપ છે. અહીં સંતોષને આગળ ધપાવવા જરૂર નથી. જાતી બંધુઓના ઘરની સ્થિતિ સમજવા ખાસ જરૂર છે. હંમેશાં અનેક ગૃહો પ્રતિ પ્રયાણ કરવા જરૂર પડે છે તેમણે સ્વધર્મી બંધુઓનું જીવન ઉજાણે અને તેવા પ્રયત્નો કરવાનો આ બરાબર સુયોગ છે. વૈત્તે નકામા વિવાદ કરવા નિષ્ફળ છે.

સારાંશ.

જૈનત્વ:—સામાયિક વૃત્ત સમયે પાળવાના નિયમો, સામાયિક કરવાની અપેક્ષાવાળાએ જીવન વિષે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય ગુણો, ત્યાગ્ય દૂષણો અને સામાન્ય બોધ કે જે સર્વમાં સમતા, સમાનતા, સંયમ અને ધર્મને પ્રિયકર વૈરાગ્યાદિ લાવનારો યોગ્ય પ્રમાણમાં પણ રહેલીજ છે, તેવા અનેક વિષયો વિષે આ વિભાગમાં કહેવામાં આવ્યું છે; છતાં ઘણુંય લખવા જેવું બાકી રહી ગયું છે; પણ અત્રે મર્યાદિત સ્થાન છે તેથી હદ રાખવી પડી છે. ઉણપને નહિ જોતાં સાર રૂપ તત્ત્વ તેમાંથી ખેંચી લેવાય તો ઇષ્ટ છે. વ્યાખ્યાન સમયે જે ઉપદેશ આપવામાં આવે છે તે સામાયિકમાં રહી શ્રવણ થઇ શકે છે, તેમાં વૈરાગ્યલાવ વિશેષ રહેલો હોય છે. છતાં સંસારી-ગૃહસ્થાશ્રમી ઉન્નત જીવન જીવી શકે તેવું લક્ષ બિંદુ પણ તેમાં હોય છે. છેલ્લું શ્રેષ્ઠ પદ સિદ્ધિ પદ છે, તે પૂર્ણ વૈરાગ્ય પામી ત્વરિત પ્રાપ્ત કરી શકાય છે; અન્ય જીવો ઉન્નત જીવન જીવી તે ક્રમશઃ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. લક્ષ્ય સ્થાને પહોંચવા માટે સંપૂર્ણ ગુણો પ્રાપ્ત કરવા જોઈએ, તેજ પ્રમાણે પ્રથમ તો દૂષણો પણ ત્યાગવા જોઈએ. પ્રમાણિક અને ઉદમી જીવન, સહૃદયતા અને જ્ઞાનપ્રાપ્તિ, કળની આશા વિના શ્રદ્ધા પૂર્વક ધર્મપાલન, એટલા વાના મનુષ્યને જરૂર ઉન્નત અને પૂર્ણ બનાવે છે; તેવા મનુષ્યો સમતા અને સમાનતાનું રહસ્ય પામી શકે છે; અને સંયમ ધારણ કરી શકે છે. તેવા મનુષ્ય પ્રાણીનું જીવન સફળ છે.

— દ્વિતીય વિભાગ પૂર્ણ. —

શાળોપયોગી સાર્થ સરળ સામાયિક સૂત્ર.

(અન્તર્ગત કથાનક દષ્ટાન્તો.)

સમભાવ સામાયિક.

(દમદંત મુનિ.)

હર્ષપૂર નામે નગરમાં દમદંત નામે એક મહા પ્રતાપી રાજા રાજ્ય કરતો હતો. ચોતરફ તેની સત્તા જામી ગઈ હતી. એક વખત તે પોતાના પાડોશી-મિત્ર-રાજા જરાસંધને યુદ્ધમાં સહાય આપવા ગયો, તે વેળા રાજ્યમાં પોતાની ગેરહાજરીના સમયે હસ્તીનાપૂરના રાજા પાંડવ કૌરવોએ હર્ષપૂરને જીતી લીધું. પાછા ફરતાં દમદંત રાજાએ પોતાની નગરીની સત્તા હરાયેલી જોઈ ને પાંડવ કૌરવ સાથે યુદ્ધ કર્યું, અને જીત મેળવીને શત્રુઓને પોતાના નગરમાંથી હાંકી કાઢ્યા.

આમ ઘણાં વર્ષો સુધી સુખે સમાધે કાળ નિર્ગમન કરતાં દમદંત રાજા પોતાના નગરમાં વર્ષાઋતુની એક સંધ્યા સમયે રાજ્ય મહેલના ઝરૂખામાં બેઠેલા છે, તે વેળા તેમની દૃષ્ટિ પશ્ચિમ દિશામાં અસ્ત પામતા સૂર્ય તરફ પડે છે.

સંધ્યા પૂર્ણ બહારમાં ખીલી રહી છે. સુવર્ણ મિશ્ર રંગબેરંગી આકાશ છવાઈ રહ્યું છે. વચ્ચે વચ્ચે ગગન મંડળમાં નાના પ્રકારના ચિત્ર વિચિત્ર વાદળાંના કણે કણે

પલટાતાં મનોહર સ્વરૂપો જોઈ તેઓ આનંદમગ્ન થાય છે, અને એકી ટશે તેમની સામેજ જોઈ રહે છે, એટલામાં અચાનક પવન ફુંકાવા લાગે છે. પવન એટલો સખતપણે ફુંકાય છે કે જાણે આખું આકાશ એકાએક ટુટી પડશે, એવો ભયભીત દેખાવ થઈ રહ્યો છે.

આમ અકસ્માત ક્ષણમાત્રમાંજ પ્રથમ મનોહર દેખાતાં રંગ મિશ્ર પાદળાંઓનું પૂર્ણ સ્વરૂપ ભયગ્રસ્ત સ્થિતિમાં પલટાઈ જતાં જોઈ દમદમંત રાજા વિચાર વાયુમાં ઝોલા ખાવા લાગે છે. “જેવી સ્થિતિ આ મનોહર આકાશની ક્ષણ માત્રમાં પલટાઈ ગઈ તેવીજ રીતે શું આ રાજ્ય, મહેલ, રિદ્ધિ, સિદ્ધિ રાણી અને રાજપુત્રાદિકની પણ કાળરૂપ પવનના અપાટાથી ફરી જશે કે શું ? હું પણ એ કરાળ કાળની ક્ષણમાં ઝડપાઈ જઈશ નહીં ? મહારાજ આ વિશાળ રાજ્ય, સંપત્તિ આદિ એવીજ વિપરિત સ્થિતિને પરિણમશે શું ? ” વિચાર કરતાં કરતાં વિનાશવંત વસ્તુ-બાહ્ય જગત ઉપરથી તેની દૃષ્ટિ આંતર સ્થિતિ પ્રતિ વળે છે; ધીમે ધીમે તેને નાશવંત દેહ—સંસારની અનિત્યતાનું અને આત્માના અવિનાશપણાનું ભાન થાય છે. વીજળીના ઝળકારાની જેમ જ્ઞાન દૃષ્ટિથી સંભાન અવસ્થાનું ધ્યાન થતાંજ જીવનમાં ખાકી રહેલ અગમ્ય આયુષ્યના અમૂલ્ય સમયનો લાભ લેવા-સદુપયોગ કરવા—રાજ્ય સત્તા યુવરાજને સોંપી સંસાર ત્યાગી વિરક્ત બની શ્રી તીર્થંકર મહારાજે ઉપદેશેલી ભગવતી સામાયિક રૂપ પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરે છે. શેષ આયુષ્યનો કાળ આત્મ સંશોધન રૂપ સામાયિક કરતાં કરતાં

ક્રમે ક્રમે વિહાર કરતાં હસ્તિનાપૂરની ભાગોળે આવી પહોંચે છે, અને તે સ્થળે કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાને સ્થીર થાય છે.

પસાર થતાં અશ્વારૂઢ પાંડવોની દૃષ્ટિ આ ધ્યાનસ્થ મુનિરાજ પર પડે છે; ભાવપૂર્ણ હૃદયે તેઓ મુનિરાજની નજીક આવે છે; ધરાબર જોતાં પોતાને હરાવનાર પ્રતાપી દમદંત રાજા તરીકે તેઓ તેને (મુનિને) ઓળખે છે, અને આશ્ચર્ય પામે છે. “ક્યાં એમની રાજ્ય રિદ્ધિ અને ક્યાં આ ફકીરી !” એમ વિચારતાં પૂજ્ય બુદ્ધિથી તેમની ત્રણ પરિક્રમા દઈ ભક્તિભાવે નમન અને સ્તુતિ કરી સ્વમાર્ગે આગળ વધે છે.

અમુક સમય વ્યતીત થયે અશ્વારૂઢ કૌરવો પણ ત્યાંથી પસાર થાય છે, તેમની દૃષ્ટી પણ મુનિરાજ પર પડે છે અને પાસે આવી જોતાં ઓળખી જાય છે કે પોતાને હરાવનાર આ દમદંત રાજા છે; તેઓને વૈરબુદ્ધિ પ્રકટે છે, એટલે ઈટો, પથ્થર અને વૃક્ષપરના કાચાં ફળાદિથી તેઓ તેમને તાડન કરે છે અને તે એટલે સુધી કે ત્યાં ફેંકાયેલી વસ્તુઓનો એક મોટો ઢગલો બની જાય છે, જેથી સ્વાભાવિક રીતેજ મુનિરાજ તેમાં દટાઈ ગયા જેવું થવાથી દેખાતા નથી; મુનિ મહારાજ તો આ ઉપસર્ગ શાંત ભાવે સહન કરતાં આત્મ ચિંતનમાં ધ્યાનસ્થ પણે ઊભા છે.

પાછા ફરતાં પાંડવો ફરીથી ત્યાંથી નીકળે છે, મુનિરાજ નહિ દેખાવાથી તેઓ થોડે દૂર બેઠેલા ગોવાળોને પૂછે છે. ગોવાળોના બુલાસાથી જાણે છે કે પોતાનાજ બન્ધુ કૌર-

વોએ મુનિરાજની આ સ્થીતિ કરેલી છે અને વિષમ (અવસ્થા ભોગવતા) સ્થીતિમાં પત્થર ઇંટ વિગેરેના ઢગલા વચ્ચે મુનિરાજ દટાઈ ગયેલા છે; તરતજ તેઓએ ઇંટ પત્થર વિગેરે ફર કરી મુનિરાજને થયેલી કદર્થનાથી અત્યંત ખેદ પામી પુનઃ પુનઃ વંદન કરી પૂર પ્રવેશ કરે છે.

પ્રથમના રાજ એટલે વર્તમાન કાળના દમદંત મુનિ તો સ્વધ્યાનમાંજ સ્થિર છે, તેઓને નથી થતો પાંડવો પર રાગ કે નથી થતો કૌરવો પર દ્વેષ, તેઓ તો માત્ર એટલોજ વિચાર કરે છે કે ” પાંડવોએ દર્શાવેલ લક્ષિત મારી નથી થઈ, પરન્તુ મારા યશનામ કર્મનું ફળ મને મળ્યું છે. કૌરવોએ જે વિડંબના કરી છે તે મારી નથી થઈ, પરન્તુ મારા અપયશ નામ કર્મનું ફળ મને મળ્યું છે, મારા શુભ કર્મને દેખાડી તેમાંથી નિવૃત્ત કરાવનાર પાંડવો મારા ઉપકારી છે; અને મારા અશુભ કર્મને દેખાડી તેને ફર કરાવનાર કૌરવો પણ મારા પરમ ઉપકારી છે, આમ શુભાશુભ કર્મ નિવૃત્ત કરાવવામાં સહાય રૂપ બનતા પાંડવ કૌરવો બન્નેને ધન્ય છે.

ઉપર મુજબ ઉત્તમ વિચાર શ્રેણીએ ચડતાં, રાગ દ્વેષ ઉપર જય મેળવતાં, સમભાવે રહેતાં શુભાશુભ કર્મનો ક્ષય કરી ક્ષીણ મોહી થઈ તેઓ કેવળજ્ઞાન રૂપ આત્મ સ્વરૂપને પામે છે.

સમતા—સમયિક—સામાયિક.

(મેતાર્ય મુનિવર.)

રાજગૃહી નગરીમાં એક મહાકુશળ કારીગર સોની રહેતો હતો. તે ઘણોજ હુશિયાર હોવાથી શ્રેષ્ઠિક રાચતું સર્વ કામ તેનેજ મળતું હતું; વળી જિનભક્ત પણ હતો, એટલે જિનેશ્વરની પૂજામાં ઉપયોગી સુવર્ણના જવ બનાવવાનું કામ શ્રેષ્ઠિક રાજના આદેશથી તેજ કરી આપતો હતો.

એક વેળા તે સોની જવલાં ઘડી રહ્યો હતો, જે પુરા થઈ રહેવા આવ્યા હતા; તેજ સમયે એક મુનિવરને પોતાને ત્યાં ગોચરી વહોરવા આવતા જોયા; એટલે તેમને સત્કારવા તે ઉભો થઈ દ્વાર પર સામો ગયો. ‘ ધર્મલાલ ’ કહી મુનિરાજ અંદર પ્રવેશ્યા; સંસાર સુખનો ત્યાગ કરી ફકીરી ગૃહણ કરેલ સાધુ મહાત્માના ઉપર સોનીને બહુ ભાવ ઉત્પન્ન થયો, ભક્તિ પૂર્વક વંદના કરી ભાવસહુ તૈયાર આહાર સાધુ મહારાજને વહોરાવ્યો.

સાધુ મહારાજ ગોચરી વહોરીને ગયા એટલે તેમને—તેમના વૈરાગ્ય રંગને અંતઃકરણ પૂર્વક ધન્યવાદ આપતો તે ઘરના આગલા ભાગમાં—દુકાનમાં પાછો ફર્યો; પોતાને

સ્થાને બેસવા જતાંજ તેની નજર પોતે ઘડી મૂકેલા જવ તરફ ગઈ. જૂએ છે તો ત્યાં એક પણ જવ ન મળે ! ‘બધા જવ ગયા ક્યાં ?’ એમ વિચારતાં તે સઘળે જોઈ વળ્યો. ‘ઉતાવળમાં મેં ક્યાંઈ બીજે તો નહીં મૂકી દીધાં હોય ?’ એમ વીમાસતાં તે આખી દુકાન ખુંદી વળ્યો, પણ જવલાં ક્યાંઈ જોવામાં આવ્યા નહીં ! ‘બધા જવ એક સામટા જાય ક્યાં ? બીજું તો કોઈજ આવ્યું નથી. તો પછી અદ્વ સમયમાંજ તે ક્યાં જાય ? કોણ લઈ જાય ?’ એવી વિચાર શ્રેણીએ ચડતાં ચડતાં તેની સારાસાર સમજ શક્તિ કુંઠિત બની ગઈ; મુનિરાજપર તેને શંકા ઉત્પન્ન થઈ. તે મનમાં વિચારવા લાગ્યો ‘જરૂર, સોનું દેખી મુનિવર ચળે તે આનું નામ ! તે સાચો વૈરાગી તો નહીંજ, પરંતુ કોઈ પૂર્ણ પાખંડીજ હોવો જોઈએ; નહિ તો આમ ના બને !’ અદ્વ સમય પહેલાંજ જે મુનિરાજના દર્શન માત્રથીજ તેને મહદ્ સદ્ભાવ થઈ આવ્યો હતો, તે અદ્રશ્ય થઈ ગયો; અને તેને સ્થાને શંકા ઉદ્ભવી અને પરિણામે તે સત્ય સ્વરૂપેજ લાસી ! વહેમનું સ્થાન દઢતાએજ લીધું અને ક્રોધ ઉદ્ભવ્યો; એટલે ગમે તે પ્રકારે જવલાં પાછાં લેવાનો નિશ્ચય કર્યો.

મુનિ મહારાજ એટલામાંજ કોઈ અન્ય ગૃહે ગોચરી ગયેલા પાછા કર્યા જોવામાં આવતાંજ સોનીએ તેમને બોલાવ્યા; અને તેમણે લીધેલા જવ પાછા દઈ દેવા જણાવ્યું. મુનિ મહારાજ સર્વ વસ્તુસ્થીતિ સમજી ગયા અને તેથીજ કાંઈ જવાબ નહીં આપતાં માત્ર શાન્તપણે ઉભાજ રહ્યા.

એટલે તો સોનીને હુળાહુળ ક્રોધ ચડ્યો, અને શંકા સાચી લાગી કે મુનિ જરૂર ચોર છે; જો તેમ ન હોય તો આટલાં આટલાં કટુ વચનો કહેવા છતાં મુનિ કેમ કંઈ બોલેજ નહિ ! છેલ્લે તેણે તે જવ સાધુ પાસેથી કઢાવવા માટે એક ઉપાય યોજવાનો સંકલ્પ કર્યો; અને તે પ્રમાણે તેણે તેનો અમલ પણ કર્યો.

મુનિરાજને પકડીને તેણે સખ્ત તાપમાં ઊભા રાખ્યા, ખુદ્ધા મસ્તક પર કસકસતી લીલી વાઘર બાંધી લીધી; તદ્દન ઉઘાડા પગે ધરતી પરની બળતી લાહ્ય (તાપ) થી ફરફેદ્યા પડવા લાગ્યા. લીલી વાઘર પણ મસ્તકે તાપને લીધે તંગ થવા લાગી, એટલે મસ્તક સખ્ત ભીંસાવા લાગ્યું. મુનિરાજ આ પ્રાણાંત વેદનાના અસહ્યપણાને લીધે જહ્દી જવ પાછા કાઢી આપશે એમ રાહ જોતો સોની તો પોતાની હુકાનમાં જઈ બેઠો; પરંતુ મુનિરાજ તો શાન્તિ પૂર્વક સમભાવે આ સકળ વેદના સહન કરતા ઊભા છે, તેમનું નામ મેતાર્યમુનિ છે.

મેતારજ મુનિનો પૂર્વભવ—શ્રાવસ્તી નગરીમાં યજ્ઞદત્ત નામે બ્રાહ્મણ હતો. માયાવિ સંસારના વૈભવનો મોહ નષ્ટ થતાં તેમણે ભાગવતી દીક્ષા ગ્રહણ કરી. સમભાવ એ પ્રધાન તત્ત્વ છે એવું સમજવા છતાં પોતે બ્રાહ્મણ કુળની શ્રેષ્ઠતાનો મદ્દ ત્યજી શક્યા નહીં; એટલે ત્યાંથી દેવગતીમાં જઈ કુળમદ્દને લીધેજ ફરી મેતર (હરીજન) ને ત્યાં નીચ કુળમાં જન્મ લેવો પડ્યો. તેજ સમયે ધનદત્ત શ્રેષ્ઠીને ઘેર શ્રેષ્ઠીની ભાર્યાને પુત્રી અવતરી; શ્રેષ્ઠીને પુત્ર નહીં હોવાથી

પોતાને ત્યાં જન્મેલ પુત્રીને મેતારજને સોંપીને તેના બદલામાં ધન આપીને તેનો પુત્ર પોતે માગી લીધો; આ રીતે જન્મે મેતર છતાં લોકદષ્ટિએ તે શ્રેષ્ઠપુત્ર તરીકે ઉછર્યો. મગધરાય શ્રણિકે પોતાની એક પુત્રીનો આ શ્રેષ્ઠપુત્ર મેતાર્ય સાથે લગ્નોત્સવ કર્યો. આ લગ્નોત્સવ શહેરમાં અનેક દીવસો સુધી ઉજવાયો. નગરશ્રેષ્ઠી ધનદત્તના ગૃહ આંગણે હમિશાં સંધ્યા સમયે નાટારંભો થતા હતા, તે જોવા માટે નગરજનો મોટા સમુદ્ધમાં એકઠા થતા હતા. એક સંધ્યાએ મેતાર્યની ખરી માતા પણ આ ઉત્સવ જોવાને આવી પહોંચી.

પોતાના પુત્રને જોતાંજ મેતાર્યની જન્મદાત્રીના સ્તનમાંથી દૂધની ધારાઓ છૂટી ! સર્વ જનોની દૃષ્ટિ તે બનાવ તરફ ગઈ; એટલે સર્વ લોકને તથા મેતાર્યને પોતાને પણ પોતાની સત્ય માતા ઓળખાણી; કારણકે સત્ય માતૃપદ કદી પણ છૂપું રહી શકેજ નહીં. એજ દિને વિહાર કરતાં કરતાં શ્રમણ લગવાન મહાવીર સ્વામી એ નગરમાં આવી પહોંચ્યા હતા; ત્યાં જઈને ધનદત્ત શ્રેષ્ઠીના પુત્ર મેતારજે ત્રીકાળજ્ઞાની લગવાનને પોતાનો સંદેહ દૂર કરવા પૂછ્યું; એટલે લગવાને તેનો પૂર્વલવ અથઘટિ કહી સંભળાવ્યો; તે શ્રવણ કરવાથી મેતારજને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું; એટલે પૂર્વ લવે કરેલ કુળમદને લીધે પશ્ચાત્તાપ થવા લાગ્યો. તેને સાક્ષાત્ થયું કે “ મોહને લીધેજ બ્રાહ્મણત્વ પકડી રાખવાથી મારી આ સ્થિતિ (નીચ જન્મ) થયેલી. વસ્તુતઃ તો હું પોતે માત્ર ચાર ગતિનો સાક્ષીરૂપજ છું. નિશ્ચયપણે તો હું સિદ્ધાત્મ સ્વરૂપજ છું. ”

માતા પિતાની અનુજ્ઞા માગી ચારિત્ર્ય ગ્રહણ કર્યું; મેતાર્ય મુનિના નામે પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યા. વિહાર કરતાં કરતાં રાજગૃહી આવ્યા અને ઉપર કહેલ સોનીને ત્યાં ગોચરી વહોરવા ગયા; ત્યાં તેા ઉપર વર્ણવી વીતક તેનાપર આવી.

સોની તેા જવાળ અને જવ પાછા મેળવવાની આશાએ પોતાની દુકાનના શીતળ છાંયડામાં બેઠો છે, જ્યારે મુનિ મહારાજ તેા સખ્ત તાપમાં અસહ્ય કષ્ટ સહન કરી રહ્યા છે; છતાં ક્ષમાશ્રમણ મુનિરાજ તેા ઉક્ત સોની પ્રત્યે ક્ષમા અને દયાની ધારા વરસાવી રહ્યા છે; અને સવળું વિચારે છે કે “આ સોની બિચારેા અજ્ઞાન મનુષ્ય પ્રાણી છે, અત્યારે તે ક્રૂર ક્રોધરૂપ અગ્નિની લકીમાં સળગી રહ્યો છે. ‘જવ મેળવું, અને તેમ નહીં તેા લેનારને મારી નાખું’ એવા નિશ્ચય પર તે આવેલો છે; સોનાના જવલાં અનાજના જવ ધારીને આ ઘરના મોલપર બેઠેલું કૌંચ પક્ષી ચરી (ચણી-ખાઈ) ગયું છે એ મેં નજરે જોયેલી વાત જો હું સોનીને કહીશ તેા તે સોની જરૂર આ પક્ષીને પકડીને મારી નાંખશેજ, કે જેમ કરવાથી તેને તેના પેટમાંથી જવ પાછા મળે એમ છે; હવે મારે તેા આ પક્ષીના આત્માની સાથે સમભાવ (સામાયિક) છે, તેના મરણની વેદનાથી રૌદ્રધ્યાને તે પક્ષીનો જીવ હજી પણ વિશેષ નીચ ગતીએ જાય; એટલે એક જજીને બદલે ત્રણ જજી પાપના ભાગીદાર થઈએ; આમ થવા કરતાં તેા મારેજ સમભાવમાં રહી અ. પ્રાણાન્ત કષ્ટ સહી લેવું એજ ઉત્તમ છે.” એ રીતે શ્રેષ્ઠ વિચાર શ્રણીએ ચહુડતાં, ચિંતવતાં મુનિ તેા સમભાવ રસમાં નાહી રહ્યા છે, ક્ષણે ક્ષણે પોતાની આત્મશુદ્ધિ અનુભવી રહ્યા છે.

ગરમીના પ્રખર તાપથી લીલી વાઘર અતિશય સંકે-
ચાઈ જવાથી અન્તે મુનિરાજના મસ્તકની ખોપરી તત્કાળ કાઢી
અને તેનો દીર્ઘ અવાજ થયો; એટલે એ અવાજને લીધે
પાસેજ છાપરા પર બેઠેલ કૌંચ પક્ષી ધાસ્તીથી ચરકતું ચર-
કતું ઉડયું અને બીકથી અવાજ કરતું દૂર ઉડી ગયું. તેની
ચરકમાં સઘળા જવ જમીનપર પડ્યા હતા ! સોની આ
બોધ આણો બન્યો. મુનિ તદ્દન નિર્દોષ હતા એ તેને મોઢે
મોઢે પણ સમજાયું; પણ તે સમજે તે પહેલાંજ મુનિ તો
તો સમભાવે નહીં શુકલ ધ્યાને ચડી મુક્તિ પામ્યા હતા.

સોનીને બહુજ પશ્ચાતાપ થયો. ‘ આ તીવ્ર પાપમાંથી
હું ક્યારે છુટીશ ’ એમ ચીંતવતાં તેને સતત મુંઝવણ થવા
લાગી. પરંતુ પૂર્ણ પશ્ચાતાપને અન્તે અંતઃકરણ શુદ્ધ થતાં
તેણે ભાગવતી દિક્ષા અંગીકાર કરી અને તે પણ આત્મ
સંશોધન કરતો ઉચ્ચ ગતીને પામ્યો.

સમવાદ સામાયિક.

(કાલિકાચાર્ય.)

તુરમણિ નામે એક નગર હતું, કે જ્યાં કુંભ નામે એક રાજાની સત્તા ચાલતી હતી. ત્યાં દત્ત નામે એક પુરોહિત હતો. તે પુરોહિતનું સઘળું કુટુંબ વેદિક વિધિ વિધે દૈવ શ્રદ્ધાળુ હતું; તેમાં ફક્ત તેની માતા એક અપવાદ રૂપ હતી. રાજાની પૂર્ણ કૃપાને લીધે આ પુરોહિત ધીમે ધીમે સ્વબુદ્ધિ બળે પ્રધાનપદ પ્રાપ્ત કરી શક્યો.

એ સમયે ત્યાંની પ્રજા વેદપ્રિય હતી. વેદધર્મને માનનારા, હોમ-હવન કરનારા, પશુઓના બલિદાન દેનારા, એ સર્વ લોકપ્રિય, ધર્મપ્રિય અને વિદ્વાન ગણાતા હતા.

દત્ત દિવાન પણ કીર્તિનો જશાસુ હતો; તેણે યજ્ઞો કરવા શરૂ કર્યા. રાજાને પણ બુદ્ધિબળે પોતાના પક્ષમાં લઈ યજ્ઞાદિમાં રસ લેતો કર્યો. ધીમે ધીમે રાજા તે કાર્યમાં પૂર્ણ શ્રદ્ધાળુ પણ બન્યો. એટલે ક્રમશઃ ‘યથા રાજા તથા પ્રજા’ એ ન્યાયે રાજા જેવીજ પ્રજા પણ થઈ; સર્વ લોકો યજ્ઞ-યાગાદિ કરવા કરાવવા લાગ્યા. દત્તનું સર્વત્ર પ્રોત્સાહન હોવાથી યજ્ઞદત્તને નામેજ તે પ્રસિદ્ધ થયો. આ રીતે પ્રધાન-ધર્મ ભૂલ્લી તે યજ્ઞધર્મ પાછળજ સર્વ કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો.

‘યજ્ઞદત્ત’ નામક લોકોત્તર બિરુદ મળવાથી તો તે કુલાયો. એ નૂતન નામ પ્રાપ્તિથી તેની મહત્વાકાંક્ષા વિશેષ પ્રબળ થઈ. પ્રધાનપદથી તેને આગળ વધવાની જાણાસા જાગી-રાજ્યપદનો લોભ લાગ્યો. પ્રજા તો પોતાના હાથમાં હતીજ; સત્ય રાજ્યસત્તા પણ પોતાનાજ હાથમાં હતી, સર્વ પ્રકારનું સુખ હતું, ફક્ત માનવદેહે તેનો એક સ્વામી (રાજા) હતો, તેટલી ઉણપ હતી. શા માટે એ ઉણપ દૂર ન થવી જોઈએ? જરૂર, એ બની શકે એવું હતુંજ, અને એટલા માટેજ એ પ્રયત્નશીલ બન્યો. તેણે ઇચ્છ્યું કે “પ્રધાનને બદલે હુંજ ખુદ રાજાજ કેમ ન કહેવાઉં?” તેણે પાસો ફેંકી રમત શરૂ કરી; પ્રારબ્ધયોગે તે સફળ થયો. હત્યો. કુંભ રાજાને પકડીને કેદ કર્યો અને તુરંગમાં પુરી દીધો. રાજા, યજ્ઞ અને વેદ-એ ત્રણ વિના અન્ય કોઈની પૂજા થાય નહિ એવો હુકમ કરાવ્યો.

પછી નિશ્ચિન્ત જીવે યજ્ઞકાર્યો શરૂ કરી દીધા. રાજા પોતે અને યજ્ઞકાર પણ પોતેજ. કોઈનાથી યજ્ઞકાર્ય વિરુદ્ધ જરા જોટલો શબ્દોચ્ચાર પણ થઈ શકે નહિ, એટલુંજ નહિ પરંતુ વિરુદ્ધ ભાવવાળા મનુષ્યોને તે કાર્યમાં ભાગ લેવાનો ફરજ પડવા લાગી. હિસક કાર્યો ભારોભાર વધવા લાગ્યાં. અર્હિ-સક વૃત્તિવાળાં માણસોનાં હૃદય ફફડી ઉઠ્યાં. દત્તની માતનો જીવ અસ્વસ્થ થવા લાગ્યો. આમ છતાં તે એકલી બિચારી શું કરી શકે?

એવે સમયે એક મુનિ મહારાજ તે શહેરમાં આવી પહોંચ્યા. તેઓ નામે કાલિકાચાર્ય હતા. સંસારીપણામાં

તેઓ દત્તના મામા થતા હતા. તેમનું આગમન પ્રસિદ્ધિને પામ્યું. જહન (દત્તની માતા) ને બહુજ આનંદ થયો. દત્તને સન્માર્ગેલાવવામાં હવે સરળતા આવશે એવી આશા બંધાઈ; એ આશાએ તેનો જીવ કાંઈક શાન્તિ પામ્યો.

બનતા સર્વ બનાવના જ્ઞાતા કાલિકાચાર્યે સમયોચિત અહિંસક યજ્ઞનો ઉપદેશ દેવો શરૂ કર્યો. દત્ત સુધી આ વાત પહોંચી; પરંતુ મુનિ-મામા-ને અટકાવવા શી રીતે? એ પ્રશ્ન તે મુંઝાયો. દરમિયાન એક વેળાએ માતાએ સમય જોઈને પુત્રને કાલિકાચાર્યને મળવા જવાનું કહ્યું. પુત્રથી તે આદેશનો અનાદર થઈ શક્યો નહિ; સમ્મતિ દર્શાવી, ફક્ત વિનયને ખાતરજ તે મામાને મળવા જવા તૈયાર થઈ ચાલ્યો; આ વેળા તેના હૃદયમાં તો યજ્ઞ વિરોધીઓના નાશ માટે પ્રબળ આકાંક્ષા વ્યાપી ગઈ હતી. હાડોહાડ-રૂંવાટે રૂંવાટે ક્રોધ-જ્વાળા ભડભડી રહી હતી; છતાં બહારથી શાન્ત ચિત્તે ઉપાશ્રયે જઈ મામા-મુનિ મહારાજ સામે બેઠો; આંતરદેશે ક્રોધ છતાં બહારથી મૌન ધારણ કરેલ હોઈ દીર્ઘકાળ સુધી નિરવ શાન્તિ છવરાઈ ગઈ. આમ છતાં અસ્વસ્થ જીવ ક્યાં સુધી શાન્તિ ટકાવી શકે? છેલ્લે તે પુછ્યા-બોલ્યા વિના રહી ન શક્યો કે—“ મહારાજ મહારા રાજ્યમાં થતા આ સઘળા યજ્ઞનું ફળ કેટલું? આપ મહા વિદ્વાન અને શાસ્ત્રજ્ઞ છો તો એટલું જણાવી શકશો ? ”

“દત્ત ? જે યજ્ઞ થાય છે તે હિંસામય છે, હિંસાથી અધર્મ થાય છે, અધર્મથી નરક ગતી મળે છે; એ રીતે આ યજ્ઞનું ફળ નરક પ્રાપ્તિ છે.”

આચાર્યશ્રીએ ‘સમવાદ સામાયિક’ ને દૃષ્ટિ સમક્ષ રાખીને નીડરતાથી શાસ્ત્ર યુક્ત પ્રત્યુત્તર આપ્યો.

ઉક્ત ઉત્તરથી દત્તનું જીવનભરનું પૂર્વાભિમાન ગળી ગયું. આજ સુધી તેના સામે ઉંચે શ્વાસે એક અક્ષર પણ કોઈ વિરૂદ્ધ બોલ્યું નહોતું—બોલી શકતું નહોતું; આજ એ સર્વ નષ્ટ થઈ ગયું. ગમે તેવી બળવાન વ્યક્તિ જેના સામે કદી પણ બોલી શકે એમ નહોતું તેના સામે તેની પૂર્ણ વિરૂદ્ધ એક શસ્ત્રહીન, કવચહીન, અંગરક્ષણ હીન, પણ પૂર્ણ શાન્ત, તેજસ્વી અને નિર્ભય વ્યક્તિને સ્પષ્ટપણે બોલતી સાંભળીને પોતે પૂર્ણ પરાભવ પામ્યો સમજી ક્ષણભર તો હતાશ થઈ ગયો. ધીરે ધીરે કોપ અને શાન્તિ વચ્ચે તુચ્છલ યુદ્ધ જામ્યું; માતાના વચને અહીં આવવામાં પોતાની ગંભીર ભૂલ સમજાઈ. થયું તે થયું, પરંતુ આમ પરાભવ પામીને પાછા જવું એતો તેને પૂર્ણ લજ્જાસ્પદ લાગ્યું; એટલે વિશેષ વાદ કરવા તૈયાર થઈ ગયો.

“મહારાજ? હું એ શી રીતે માની લઉં? હું તો ઉલટો એમજ માનું છું કે યજ્ઞ નહિ કરવાથી દેવ રીઝાતા નથી, અને તેથીજ ઇચ્છિત પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી; એટલે સ્વર્ગ પણ તેવા લોકોથી દૂર રહે છે.”

“દત્ત? પૂરેપૂરું સમજવામાં ત્હારી કંઈક ભૂલ થાય છે. તું જેને દેવ માની બેઠો છે તે દેવ, ખરાખર સમજીશ તો દાનવ-અસુર-દૈત્ય છે. તે દેવો ત્હને સ્વર્ગ આપી શકે કે નરકથી બચાવી શકે એ અશક્ય છે; ખરા દેવોને રીઝવવા માટે તો અહિંસક યજ્ઞ કરવા જોઈએ.”

“ એ વાતની કંઈ ખાત્રી આપી શકશો ? ” એવા યજ્ઞદત્તના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં આચાર્યશ્રીએ કહ્યું કે—

“ ખાત્રી ! અને તે પણ મ્હારે મુખેજ જોઈએ છે તો સાંભળ-આજથી બરાબર સાતમે દિવસે પ્રાતઃકાળે ત્હારા મુખ પર નરકના છાંટા પડશે, જે ઉપરથી તું સમજી લેજે કે યજ્ઞનું એ ફળ છે. ”*

ઉપર મુજબ છેલ્લા સ્પષ્ટ અને પૂર્ણ ખુલાસા રૂપે સર્વ આત્માઓની સાથે ‘ સમભાવ ’ છે તેવા કાલિકાચાર્યજીએ સર્વ જીવોના કલ્યાણને ખાતર પૂર્ણ સત્ય ઉચ્ચાર્યું.

દત્ત એકદમ ઉભો થઈ ગયો, બહાર આવ્યો, ઉપાશ્રયની ચારે બાજુએ પોલીસ પહેરેા ગોઠવી દીધો, અને સાત દિવસ ખડે પગે સખ્ત ચોકી કરવા હુકમ કર્યો.

રાજમહેલે જઈ સાત દિવસ સુધી બહાર નહીં નિકળવાનો નિશ્ચય કરી દત્ત એક એકાંત જગ્યામાં જઈ ભરાઈ બેઠો.

આચાર્યને ખોટા પાડી બરાબર સજા કરવાના વિચારમાં કોઈ કોઈ વાર તેને શંકા પણ થવા લાગી કે ભાખેલું ભાવિ રખેને ખરું પડે તો ! દિવસો પસાર થતાં તેના કર્મે ગણત્રીમાં ભૂલ આવી. સાતમા દિવસને મુદત પુરી થઈ ગણી તે હર્ષવેશમાં આચાર્યશ્રીને સજા કરવાના ઉડ્ડાસમાં ઘોડે-સ્વાર થઈ બહાર નીકળ્યો. સાત દિવસની અવધમાં પોતે પ્રત્યક્ષ બચી ગયો માની યજ્ઞકાર નરકે જાયજ નહિ-સ્વ-

*અહીં પાઠા ફેર આ કથા બીજી રીતે પણ છે.

ગેજ જાય ' એમ ચોક્કસ માની લીધું. એવા વિચારમાં ચાલ્યો જતો હતો એટલામાં અચાનકજ તેના મુખ પર કાંઈ ઉડી પડ્યું. હાથ ફેરવી જોતાં ખરડાયલો હાથ નરકની વાસથી ખદખદતો જણાયો. “ અરે, આ શું ? નરક મારા મુખ પર ક્યાંથી ” એમ વિચારતાંજ તેના હોશ કોશ ઉડી ગયા. ખેદ અને આશ્ચર્ય પામતો તે અકળ વિકળ થતો લથડતો પગે ઉપાશ્રયે આવ્યો.

માળી પ્રાતઃકાળેઉઠી પુષ્પો ચુંટીને સૂર્યોદય થયા પૂર્વેજ શહેરના ગ્રાહકોને પહોંચાડવા જતાં રસ્તામાં શૌચ જવાની લાગ-ણીને રોકી નહીં શકવાથી ઝાડે ફરેલો; તેના પર ધૂળ નાંખીને તે ચાલતો થયેલો. અશ્વારોહી દત્તના અશ્વનો એક પગ તેના ઉપરજ પડ્યો અને મળના ઉપર ઘોડાનો ડાબલો પડતાંજ તે મળનો છંટકાવ ઉંચે ઉડીને નીચે પડતાં થયો. તેમાંના કેટલાક છાંટા રાજના મુખપર પણ પડ્યા.

માર્ગમાં ચાલતાં વેદવાક્ય પરની શ્રદ્ધા સરી જઈને આચાર્યના શબ્દો પર સ્થિર થઈ ચોંટી. સ્વપર આત્મચિંતન કરતાં સાર વસ્તુનું ભાન થતું ગયું. પોતાના અને પરના આત્માની સમાનતા તે વિચારતો થયો. હિંસા કરીને લાભ મેળવવા ઇચ્છનાર અજ્ઞાન છેજ એ સત્ય તેને સમજાયું.

ઉપાશ્રયમાં જઈ આચાર્યને વંદન કરી તે તેની સામે બેઠો. વિના પુછી બધી વાત આચાર્યને તેણે કહી સંભળાવી. આચાર્યશ્રીએ તેને બોધ આપતાં કહ્યું કે “ જિનેશ્વર ભગવાને ભાષેલી વાણી અસત્ય હોતીજ નથી. અજ્ઞાનાંધકારથી,

કુશાસ્ર વાંચનથી, કેટલાય બાળ જીવો આડે માર્ગે ચડી જાય છે, અને અનર્થ કાર્ય કર્યે જાય છે; તેવાઓને સન્માર્ગ-સત્ય માર્ગ દર્શાવવો એ અમારો ધર્મ છે. જો અમો-સાધુઓ કોઈ પણ સત્તાધિકારોની બીક રાખી સત્ય ઉપદેશ ન આપીએ તો અમારું સમવાદ સામાયિક ખંડિત થાય. મેં તો માત્ર તને સત્યનો ઉપદેશજ આપ્યો છે. ”

“ ત્યારે આપ મહને એવો માર્ગ દર્શાવો કે જેનાથી સ્વર્ગ પ્રાપ્તિ થાય. ”

“ ભાઈ! લક્ષ પૂર્વક સાંભળ. હિંસક યજ્ઞ એ નારકીનો માર્ગ છે. દેવને ખુશ કરવાનો માર્ગ અહિંસક યજ્ઞ કરવામાં છે, તેને માટે હું સમજાણુ આપું છું. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, કામ, મોહ, વિગેરે પાપવિકાર રૂપી શત્રુઓ મનુષ્ય-પ્રાણીને તેના સાત્વિક જીવન માર્ગમાંથી વિમાર્ગે ઘસડી લઈ જાય છે. તે વિકારો રૂપી દુષ્ટતાનો નાશ કરી શકાય તેવો યજ્ઞ-ખરો યજ્ઞ છે; તેમ કરવાથી સંયમ યજ્ઞ-સમભાવ યજ્ઞ-તપ યજ્ઞ-અહિંસક યજ્ઞ બને છે. આ સંસાર વ્યવહારમાં એવા વિકારોજ સર્વત્ર ભરેલા જેવામાં આવે છે, જેનો સત્વર નાશ કરવાની-તેને દૂર કરવાની-જરૂર છે. તેમ થવાથીજ વસ્તુનું પૂર્ણ સત્ય સ્વરૂપ સમજાશે, અને આત્મસ્વરૂપનું ભાન થશે; એટલે આત્મોન્નતિ થશે. એજ સત્ય યજ્ઞ. ઉત્તમ કૃણ પ્રાપ્તિ સાડે એ વિકારોને આ યજ્ઞમાં હોમી દે. ”

“ મહારાજ ! જો એમ હોય તો પ્રચલિત હિંસક યજ્ઞની આટલી બધી વિસ્તૃત મહત્તા કેમ ? ”

“ વત્સ ! તારી સમજ ફેર છે, જૈન ધર્મ યજ્ઞ કરવાની મના કરતો નથી. તે તો માત્ર જીવંત પ્રાણીઓના હવનને બદલે પોતાના કષાયોનોજ હોમ કરવાનું કહે છે, કે જેમ કરવાથી સ્વપર આત્માની સમાનતાનું લાન થાય છે; અને તેમ થવાથી (સ્વ) જીવ ઉંચી શ્રેણીએ ચડે છે; શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. સર્વ જીવો પ્રત્યે વિષમ ભાવનો ત્યાગ કરી સમભાવ પ્રકટાવવો; એટલે વિષમ ભાવનો હવન થયો; અને એ રીતે (સ્વ) જીવ નિર્મળતાને પામે છે; એ પ્રમાણે સ્વર્ગપ્રાપ્તિનો માર્ગ સુદૃઢ બને છે. વળી તું જાણતોજ હોઈશ કે ‘ જે જેવું વાવે તેવું તે લાણે. ’ અર્થાત્ કાર્ય પ્રમાણેજ તેનું ફળ હોય છે. હિંસાનું ફળ હિંસાજ હોય. અન્ય કોઈને મારવાથી પોતેજ મૃત્યુરૂપી ફળ પામે છે, અન્યને ઉગારવાથી પોતે જીવાય છે. જીવન દરેક પ્રાણીને અતિશય પ્રીય હોયજ છે; તો પછી ધર્મ એ છે કે જે સામાને પ્રીય છે તે તેના પાસેથી હરી લેવાથી તો પાપ થાય છે, તે ન કરવું જોઈએ. જો ‘ જીવન ઇચ્છો તો જરૂર અન્યને જીવવા દો. ’ આનું નામજ સમભાવ. ”

દત્તની સામેથી અજ્ઞાન રૂપી અંધકારનો પડદો નષ્ટ થઈ ગયો. જૈન ધર્મનું અહિંસાનું સ્વરૂપ તેને પૂર્ણ સમજાયું; એટલે તેણે ત્યાં ને ત્યાંજ આચાર્યશ્રી સન્મુખ પ્રાણાતિપાત વિરમાણુનું પહેલું વ્રત અંગીકાર કર્યું. આચાર્ય મહારાજની રજા લઈ તે રાજમહેલે આવ્યો; અને જેલમાં પૂરેલ કુંભરાયને પોતાની સમક્ષ તેડાવી પોતાને હાથેજ તેની બેડી કાઢી નાંખી તેને ભેટયો. બનેલ વૃતાંત કહી સંભળાવી સત્ય સમજાવી પોતે તેમને ફરી રાજગાદીએ સ્થાપ્યા.

કુંભરાયને પણ જાણે કે આ રાજ્યગાદી ફરીથી પ્રાપ્ત થવામાં જૈન ધર્મજ મુખ્ય કારણરૂપ હોય તેમ તેમણે તે ધર્મ સ્વિકાર્યો અને દત્ત ઉપર ક્રોધ નહિ કરતાં તેનેજ પ્રધાનપદે સ્થાપિત રાખ્યો; આજથી અમરી પટહ વજડાવી હિંસાનો પૂર્ણ પ્રતિબંધ કરવામાં આવ્યો. પશુચરને બદલે કષાયચર શરૂ કરવાનો ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો. ‘યથા રાજ તથા પ્રજા’ ના નીચમ મુજબ સર્વ પ્રજા જૈન ધર્મ—અહિંસક વ્રત પાળવા લાગી.

આ પ્રમાણે કાલિકાચાર્ય મહારાજશ્રીએ પોતાની દૃષ્ટિ સન્મુખ સમવાદ સામાયિક રાખી નીડરપણે સત્ય વાત કહી દત્ત જેવા બળવાન હિંસક દિવાનને પણ પ્રતિબોધી તેનું હૃદય પલટાવ્યું; એટલે લોકો પર તેમની અનેરી અસર થઈ. ચારે દિશામાં જૈન શાસનની ઉત્તમ છાપ પડી, અને સમવાદ સામાયિક—અહિંસક સત્ય યજ્ઞની પતાકા ફરકી રહી. સત્ય આત્માનો પરમ ધર્મ છે, એને આચારમાં મૂકનાર નીડર હોવાથી સર્વ પર ચમત્કારી અસર થાય છે. સત્યમેવ જયતિ નાનૃતમ્ ।

—

સમાસ સામાયિક.

(ચિલાતી પુત્ર.)

રાજગૃહી નગરીમાં ધનસાર્થવાહ નામે એક શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો, તેને ચાર પુત્ર ઉપર એક પુત્રી મળીને પાંચ સંતાન હતાં. તે પુત્રીનું નામ સુષુમા હતું. વળી તેને ત્યાં ચિલાતી નામે એક દાસી હતી. તેને એક પુત્ર હતો. એ ચિલાતીપુત્ર સુષુમા પ્રતિ અતિ સ્નેહાળ હતો. એ સ્નેહ એના પૂર્વ ભવના સંબંધને લઈને ઉત્પન્ન થયેલો હતો.

ચિલાતીપુત્રને પણ શ્રેષ્ઠી પુત્રવત પાળે છે. સુષુમા-પુત્રી અને ચિલાતીપુત્ર બન્ને સાથેજ રહે જમે છે, અને રહે છે; એટલે સ્નેહ વિશેષ દઢ થતો જાય છે. દાસીપુત્ર ચિલાતી ઘણોજ મસ્તીખોર છે, તે દહાડે દહાડે નગરવાસીઓના બાળ-બાળાઓને બહુ રંજાડે છે, કવચિત ચોરી અને લુટ-ફાટ પણ કરે છે; એટલે સર્વત્ર અણગમતો થઈ પડ્યો છે. નગરનો રક્ષક અધિકારી તેના તરફ કરડી નજરે જુએ છે, પરંતુ શ્રેષ્ઠીની શેહને લીધે તે તેને પકડી લેતાં આંચકો ખાય છે. વારંવાર ક્યારેક આવવાથી અન્તે શ્રેષ્ઠીએજ તે તે દાસીપુત્રને પોતાના માણસો પાસે ધક્કા મરાવી ઘરની બહાર કાઢી મૂક્યો. અપમાનિત થયેલો ચિલાતી શહેર બહાર

જઠ જંગલમાંના પર્વતની ગુફામાં રાત્રીવાસો કરવા નજર કરે છે, તો ત્યાં તેને ચોર લોકોનો મેળાપ થાય છે. એક વેળા ચોર નાયકના અકસ્માત અવસાનને લીધે ચિલાતીપુત્ર શરીરે સશક્ત હોવાથી આખરે આ ટોળીનો ઉપરી બને છે.

પૂર્ણ યુવાવસ્થાની પ્રાપ્તિ થતાંજ દાસીપુત્રને સુષુમા યાદ આવે છે, એટલે તેને મેળવવાની ઝંખના થાય છે. તક જોઈને તે પોતાના સાથીઓને નગરમાં જઈને આ શ્રેષ્ઠીનું ઘર ફાડવાનું સમજાવે છે, અને મળે તે દ્રવ્યમાંનો પોતાનો હિસ્સો છોડી દઈને પોતાના ભાગે ફક્ત શેઠની પુત્રી મેળવવાની ઇચ્છા જાહેર કરે છે. લોભી મંડળના સર્વ ચોરોએ તે કબુલ કરવાથી એક રાત્રે આ કાર્ય કરવા તત્પર થઈ તેઓ શહેરમાં જઈ ખાતર પાડે છે, અને બીજાઓ ધન લૂંટે છે તેજ વેળા ભરવાડ જેમ બકડું ઉંચકી દેયે તેમ ચિલાતી સુષુમાને ખભે નાંખી પોખારા ગણે છે.

પ્રભાતે આ બાબત જાહેર થાય છે, શ્રેષ્ઠી તથા તેના પુત્રો ધનમાલ અને સુષુમા હુરાર્થ જવાની ખબર પડતાંજ રાજદરબારે તરતજ ક્રયાંદ કરવા જાય છે. નગરરક્ષક કોટવાળ પોતાના સીપાઈઓને લઈને તપાસ કરવા નીકળી પડે છે. શેઠ, તેના પુત્રો અને કોટવાળ તથા તેના સીપાઈઓ પગેડુ લઈને સગડે સગડે ચોર લોકોને પહોંચી વળે છે. અશ્વારૂઢ સીપાઈઓ આવી પહોંચ્યા જાણી ધનમાલ ફેંકી દઈને ચોરો નાસવા લાગ્યા.

શેઠે સીપાઈઓને ધનમાલ જક્ષીસ તરીકે આપવાનું કહી સુષુમા પુત્રોજ માત્ર પાછી મળે તો પોતે સંતોષ પામશે એમ જણાવ્યું. ફેંકી દીધેલું ધન તો સહજ અકસ્માતથી સીપાઈઓના હાથમાં આવી મળ્યું; એટલે તેઓ તો ચોરનો પીછો છોડી પાછા ફર્યા; પરંતુ શેઠ પોતાના પુત્રો સાથેજ સુષુમાને છોડાવવા માટેજ માત્ર ધસમસતા ચોરો પાછળ આગળ વધે છે. પોતે પકડાઈ જવાની ધાસ્તી દૂર કરવા માટે અન્તે ચિલાતી પુત્ર સુષુમાનું મસ્તક ખડગના એક ઘાએ ઘડથી જૂઠું કરે છે, અને ઘડને પડતું મૂકી મસ્તકને હાથમાં રાખી લઈ તે દોડતો નાસવા લાગે છે. દેખવા છતાં તે શેઠ અને પુત્રો સુષુમાને જીવતી પાછી મેળવી શક્યા નહિ તેથી ખેદ કરતાં ચિલાતીની પછવાડે જવાનું છોડી ઘડને અગ્નિદાહ દઈને શહેર તરફ પાછા ફરે છે.

પ્રથમ મોહથી અને પછી ક્રોધથી અંધ થયેલ, એક હાથમાં તલવાર અને બીજા હાથમાં સુષુમાનું મસ્તક લઈ નાસતો ચિલાતીપુત્ર જંગલોની ઝાડીઓ વટાવીને એક પર્વતની ગાળીમાં પહોંચી જાય છે; ત્યાંથી આગળ વધતાં ક્ષુધા અને અગ્નિથી ખડેબાકળો બની ધૂનમાં પર્વત ઉપર ચડતાં ધ્યાનમગ્ન એક ચારણ મુનિ સાથે અકુળાય છે. અકસ્માત મુનિ ધ્યાન લાંગ થાય છે. મિલતસ દેખાવ જોઈ તેનાથી બોલાઈ જાય છે કે ‘આ શો અધર્મ!’ આવેશમાંજ ચિલાતી પૂછે છે કે ‘ત્યારે ધર્મ શું?’ મુનિ તો લઙ્ગિમાન હતા એટલે ‘ઉપશમ, સંવર, વિવેક’ એ ત્રણે શબ્દો બોલતા આકાશમાં અદૃશ્ય થાય છે.

‘કોઈ વંળાએ મેં આવા શબ્દો સાંભળ્યા હોય એમ ઝાંખુ સ્મરણ થાય છે.’ આવા વિચારમાં ચિદ્વાતીપુત્ર એ શબ્દ ત્રીક ગોળ્યા કરે છે. પ્રથમ તો એ વિવેક શબ્દના વિચારમાં બહુ ઉંડો ઉતરે છે. વિવેક શબ્દનો ઉંડો અર્થ વિચારતાં પોતે કોઈક રીતે અવિવેક કરતો હોય—અવિવેકી દેખાતો હોય એવી શંકા થતી લાગે છે; ખોજ કરતાં ‘જે જેવું શોધે તેવું તેને મળી આવે’ એ ન્યાયે પોતાના હાથમાં રહેલાં સુષુમાનાં કપાયેલાં ઘડ વગરનાં ખાલી મસ્તકનો ખિલત્સ દેખાવ પોતામાં કુદરતી વસેલા વિવેકમાં ખામી લાવે છે—એળ લગાડે છે એવું લાન થયું. ધીમે ધીમે ઉપ-શમ વિષે વિચાર થવા લાગ્યો. હાથમાંનું મસ્તક નીચે મુકી દીધું; મોહ શાન્ત થયો. ક્રોધના કારણે રૂપ તરવાર તેને નકામી લાગે છે, તે પણ પડતી મુકે છે. વિશેષ વિશેષ વિચાર થતાં તે સંવર પદ સુધી પહોંચે છે. છેલ્લે તે સંવર વિષે સમજવા ચત્ન કરવા લાગ્યો. ઉપશમ શબ્દની વિચારણાથી કોટવાળ તથા શેઠ ઉપરનો ક્રોધ અને સુષુમા ઉપરનો મોહ શાન્ત થાય છે. મોહ અને ક્રોધ નષ્ટ થતાં વિવેક ઉત્પન્ન થતાંજ જ્ઞાન પ્રકટે છે, મુનિના શબ્દોથી તેને ત્રણે પદમાં ધર્મ રહેલો છે એવું જ્ઞાન થાય છે; એ રીતે સંવર પદની વિચારણા સુધી પહોંચે છે.

“મેં અઘોર પાપ કર્યું ! ઉપકારી શેઠનો મહેં ઘોર-તમ અપરાધ કીધો ! એમાંથી હું શ્યે છુટીશ ? અરે, ઉપ-કારનો બદલો તો રહ્યો, પણ સામો અપકાર કર્યો !” આ વિગેરે પ્રકારે પશ્ચાતાપના વિચારે ચડી ગયો. પરિતાપથી

તેના પાપકર્મ રૂપી મળ ધોવાઈ ચિત્ત નિર્મળતાને પામવા લાગ્યું, અંતરાત્મા પ્રકાશિત થવા લાગ્યો; એ રીતે તે સંવર એટલે પાપને અટકાવવાના નિશ્ચય પર આવ્યો.

સર્વ પ્રાણીનો આત્મા સમાન છે, એટલે તેઓની વિરાધના (નાશ) ને બદલે આરાધના (સેવા) કરવી જોઈએ. એવા ધ્યાન ચર ચડતાં અશુભ લાવના અને કર્મો શુભ સ્વરૂપમાં પલટાઈ જાય છે. લોહીથી ખરડાયેલા દેહ પર અનેક કીડીઓ ચડી ઉભરાય છે, ચટકા ભરી તેનું સમગ્ર શરીર વિદારી મૂકે છે, તેનું પશુ તેને ભાન રહેતું નથી.

અન્તે તેનો જીવ પુણ્ય બળે દેવલોક પામે છે. ત્યાંથી સ્થવી મનુષ્ય લોકમાં આવી લાગવતી દીક્ષા લે છે. અહીં વિવેકને લક્ષમાં રાખી પોતે આત્મા છે, કર્મ અને શરીર પર વસ્તુ છે, એવું જ્ઞાન પામે છે.

જેમ વિશેષ તે આત્મ સ્વરૂપને પીછાનતો થાય છે તેમ તેનો ઉપશમ વિશેષ વૃદ્ધિ પામતો જાય છે, એટલે વિવેક યુક્ત ઉપશમ બળે તેનો દેહભાવ સંપૂર્ણ નાશ પામે છે; હિમથી જંમ વનસ્પતિ બળી જાય તેમ જ્ઞાન પ્રકાશથી તેનો મોહ સર્વથા ક્ષય પામે છે, એટલે નિર્મોહી અવસ્થાએ પહોંચે છે.

સંવર ભાવમાં રહેતા જ્ઞાન આવરણ, દર્શન આવરણ, તથા મોહનીય અને અંતરાયકર્મ નષ્ટ થાય છે. અનન્ત ચતુષ્ટય પ્રગટે છે, જીવ શુકલ ધ્યાને ચડે છે અને અન્તે ચૌદમે ગુણ સ્થાનકે યોગ નિરોધ કરી શાશ્વત આત્મ સ્વરૂપમાં-અનન્ત ગુણોની અખંડ પૂર્ણતામાં રહેતો આત્મા સિદ્ધિપદને પામે છે.

સંક્ષેપ સામાયિક.

(હુંક ને ટચ છતાં અર્થ વિસ્તાર.)

વસંતપુર નામે નગર હતું. ત્યાં જિતશત્રુ નામે રાજા હતો; વૃદ્ધ વયે તેને આયુષ્ય પ્રત્યે અવિશ્વાસ થવાથી લાગ્યું કે જરૂર હવે કાંઈક તો ધર્મ પુણ્ય કે આત્મ સાધન કરવુંજ જોઈએ. જીંદગીનેા વિશેષ કાળ તો રાજ્ય-પ્રપંચ, યુદ્ધ અને વિલાસમાંજ વ્યતીત થયો. હવે એવું કાંઈક કરું કે જેથી અંતિમ કાળ સુધરે. આવા વિચારે તેણે શાસ્ત્રી, પંડિત, વિદ્વાન વિગેરે પ્રકારના મુખીઓને આમંત્ર્યા અને આત્મ-કલ્યાણ સાધવા સાડે સરળ શાસ્ત્ર પદ્ધતિ દર્શાવવા વિનંતિ કરી.

એક આગેવાન શાસ્ત્રના જાણકારે શાસ્ત્ર ગ્રન્થો વાંચી સંભળાવી સમજાવવાની રાજાજ્ઞા માગી; પરન્તુ રાજાને તે સર્વ સાંભળવા સમજવાની ધિરજ નહોતી. તેને તો એક-દમ કાર્ય પરત્વે નિર્ણયજ જોઈતો હતો; તેને અવકાશ અને ધિરજ કદાચ હોય, તોપણ શાસ્ત્ર સાંભળવાની જાણસા નહોતી. અગણિત શાસ્ત્ર ગ્રન્થો પડ્યા છે, કે જે સાંભળતાં કઠી પણ પાર ન આવે; તે સર્વ માત્ર શ્રવણ કરવાની પણ ધિરજ ન હોય ત્યાં સમજવાનો અવકાશ તો શેનોજ હોય ! છતાં રાજાની ધિરજથી પ્રજાનો શોખ જાગે અને શાસ્ત્ર શ્રવણથી કદાચ પંડિતોની કિંમત સમજાય એવી ઉંડી ઉંડી

ઇચ્છા પણ પાર ન પડી; કારણકે રાજાને કાંઈ કઠરની પડી નહોતી તો પ્રજાને તો શેનીજ હોય.

‘હું આજ સુધીમાં બહુ બહુ સાંભળીને હવે તો ઘણોજ ધરાઈ ગયો છું; હવે તો મ્હારે શું કરવાથી મ્હારું જીવન સુધરે એનો સાર માત્ર મ્હારે તો પામવો છે, કે જે પ્રમાણે કરી હું જીવન સાર્થક કરું.’ જિતશત્રુ રાજાએ ટુંકામાં પોતાની ઇચ્છા વ્યક્ત કરી.

સર્વ શાસ્ત્રજ્ઞો એકઠા થયા; સભા ભરી. રાજાની ઇચ્છા સમજી જઈ તેઓએ રાજાના લક્ષ્યને અનુસરી અપથ્ય આહારનો ત્યાગ, જીવદયા પાલન, વિશ્વાસ સંપાદન, મૃદુતા ધારણ, - કરવાના સામાન્ય સિદ્ધાન્તો ઉપર બહુ બહુ ભાર મૂકી તે પ્રમાણે વર્તતા જણાવ્યું; પરન્તુ રાજાને તે કાંઈજ રૂચ્યું નહિ.

છેલ્લે જિન દર્શનના ઉપાસક એક મુનિરાજ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. રાજાની વિનંતિથી તેમણે તરતજ ‘ત્રિપદી’ નો સંક્ષિપ્ત મંત્ર સંભળાવ્યો. ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવે કરીને સર્વ વસ્તુ માત્ર સત્ છે; જન્મ એ ઉત્પાદ, વ્યય એ મૃત્યુ, એ બેની વચ્ચે ધ્રુવ જે આત્મા છે તેને જન્મ મૃત્યુ સ્પર્ષી શકતાં નથી તે સમજવાનું કહ્યું.

રાજાના મનનું સમાધાન થયું. દ્રવ્યથી વસ્તુ માત્ર ધ્રુવ (નિત્ય) છે, માટે શોક કે દ્વેષ કરવાની જરૂર નથી, પર્યાયે અનિત્ય છે માટે તેના પર રાગ કરવો ઘટતો નથી. આ રીતે અરાગ અને અદ્વેષ રૂપ સમભાવ એજ મોક્ષ છે. જિનધર્મમાં આસ્થા રાખી વિરતી ધારણ કરી રાજાએ આત્મ-કલ્યાણ કર્યું. આનું નામ સંક્ષેપ સામાયિક.

અનવધ સામાયિક.

(ધર્મરૂચિ મુનિ.)

અંપા નગરીમાં સર્વત્ર ધર્મરૂચિ મુનિનાં ગુણગાન ગવાઈ રહ્યા હતા. કારણકે તેમની ધર્મશ્રદ્ધા અડગ હતી. આચાર પાળવામાં દક્ષ હતા અને સર્વ જીવોની સાથેનો તેમનો સમભાવ લોકોને મુગ્ધકર હતો. આજે તેમને માસ-ખમણનું પારણું હતું. સર્વ નગરજનો જમી પરવાર્યા હશે એમ ધારીને મધ્યાહ્ન સમયે શહેરમાં મુનિરાજ ગોચરીએ નીકળ્યા હતા.

એજ શહેરમાં વેદ અને વેદાંગ આદિમાં પૂર્ણ પ્રવીણ એવા ત્રણ બ્રહ્મ (બ્રાહ્મણ) બંધુઓ વસતા હતા. કંઈપણ ધંધો ઉદ્યમ કર્યા સિવાય બેઠા બેઠા ખાધા કરે તોપણ સાત પેઠી સુધી ખાતાં ખુટે નહિ એટલું ધન તેમની પાસે હતું. ત્રણે ભાઈઓ જૂદા જૂદા રહેતા હતા, પરંતુ રસોઈ તો વારાફરતી એકજ બન્ધુને ઘેર થતી હતી, અને ત્રણે બન્ધુઓ સહ કુટુંબ એકત્ર થઈ જમતા હતા.

એક વેળા મોટાભાઈને ત્યાં-ઘેર બધા બન્ધુઓને જમવાનો વારો હતો. તે મોટાભાઈની સ્ત્રીનું નામ નાગશ્રી.

તેણીએ આજે ગંભીર ભૂલ કરી હતી. ચાખી જોયા વિના શાક સમારી કચું હતું. દુધી-પૂર્ણ કડવી હતી. કડવી તુંબડી હતી. ખખર પડ્યા પછી નાંખી (ફેંકી) દેવાના વિચારે તે શાક ભરેલું પાત્ર બાબુએ મુકી રાખ્યું હતું.

મુનિરાજ પારણાને દિવસે ગોચરી વહોરવા નીકળેલા તેજ તે દિવસ. મુનિશ્રીને જૈન કે જૈનેતરનો ભેદ નહોતો. તેને તેવો ભેદ હોયજ નહિ, જૈન સાધુ ગમે ત્યાંથી વહોરી શકે છે. એટલે તેઓ તેમજ કરતા. સીધા તેઓ નાગશ્રીને ઘેરજ ગયા. નાગશ્રીએ હર્ષથી વહોરાવ્યું; તેમાં ભૂલથી તેનાથી પેલી કડવી તુંબડીનું શાક પણ વહોરાવાઈ ગયું; તેની તેણીને ખખર પણ ન રહી-લાન ભૂલી ગઈ.

ગોચરીથી પાછા ફરી મેળવેલો સર્વ આહાર મુનિરાજશ્રીએ ગુરૂ ધર્મઘોષ આચાર્યને દેખાડ્યો. આચાર્યશ્રીએ વાસ ઉપરથી શાકને તરતજ બિન ઉપયોગી-નુસ્સાનકારક-તત્ત્વવાળું પારખી કાઢ્યું. એ વિષમય શાકને કોઈ નિર્જીવ સ્થળે પરઠવી દેવાનું કહ્યું.

માસખમણના ઉપવાસી મુનિરાજ શાક પરઠવવા માટે ગામ બહાર નીકળ્યા. જંતુ રહિત જગ્યા જોઈ ત્યાં શાકનું પાત્ર બહાર કાઢી મૂક્યું. પાત્ર મૂકતાં મૂકતાં શાકના રસ-માંથી બે ત્રણ છાંટા જમીન પર પડ્યા. જોત જોતામાં શાક-માંના મસાલા આદિ તેલના ગંધથી બાબુમાંથી કેટલીક કીડીઓએ ત્યાં આવી શાકના રસના સ્વાદે કરીને વિષની અસરને લીધે ગ્રાણુ ખોયા. મુનિશ્રીની તે તરફ દૃષ્ટિ

ગઈ. આ પરિણામ જોઈને તેમની શાક પરઠવવાનું હિંમત હારી ગઈ. એ ત્રણ છાંટામાંજ જ્યારે આટલી જીવ હિંસા થઈ તો આ આટલું બધું શાક તો કેટલી બધું જીવહિંસા કરશે ? આવા વિચારે તેઓ ચિંતા કરવા લાગ્યા તેમને એમ થયું કે “ આ તેઈન્દ્રિય પ્રાણી છે, તેમને બુદ્ધિ કે વિચાર શક્તિ કશું નથી. હું પંચેન્દ્રિય પ્રાણી છું, મહાનું તો વિચાર શક્તિ પણ છે; સારાસાર સમજી શકું છું. અને જીવોની હિંસા આ શાકથી થવાનીજ એ હું જોઈ જાણી શક્યો છું. મૃત્યુ પામીને તે કીડીઓ રોડ ધ્યાને મરીને આનાથ પણ નીચી ગતીએ જાયજ; તો હું કે જેને ભાગવતી દિક્ષા ગૃહણ કર્યાથી સર્વ આત્માઓ સાથે સમભાવ છે, પછી ભલે તે પ્રાણી તિર્યચ હોય કે નારકી હોય, દેવ હોય કે મનુષ્ય હોય, તેણે હિંસાથી પર રહેવું જોઈએ; હિંસા દૂર કરવી જોઈએ-તે પ્રાણીઓને બચાવવા જોઈએ; એટલે આ સર્વ પ્રાણીઓના જીવ બચાવવા અર્થે તે શાક ભારેજ ખાઈ જવું જોઈએ. તેમ કરવાથી તે હિંસા દૂર કરી શકાય એવું છે; હુંજ મહારા બાહ્ય પ્રાણ ત્યજીશ.” એમ વિચારતાં તેણે તેનો અમલ કર્યો. બધુંય શાક પોતેજ ખાઈ ગયા. વિષનું પૂર્ણ અસર તેમના શરીરમાં પ્રસરી ગઈ. શાન્ત મુનિમહારાજે આમ છતાં તે શાક વહોરાવનાર પર ન કર્યો જરાયે દ્વેષ કે ન કર્યો ક્રોધ. તેઓ શુકલ ધ્યાને ચડતાં અશુભ કર્મોનો ક્ષય કરી ઉચ્ચ ગતીને પામ્યા.

હવે અહીં આ વાત બની છે તે દરમીયાન મુનિ વહોરીને ગયા પછી અમુક કાળ વિત્યે નાગશ્રીને પોતાના

ભૂલ સમજાઈ. તેના ગંભીર પરિણામનો વિચાર આવતાંજ તેણી એકદમ ઉપાશ્રયે ગઈ, અને સકળ વાત તેણીએ આચાર્યશ્રીને કહી. આચાર્યશ્રીને પણ ધર્મરૂચિ મુનિને શાક પરઠવવા મોકલેલા ત્યાંથી પાછા આવતાં કેમ આટલો બધો સમય થયો ?—એમ શંકા થતાંજ પોતે બેશિષ્યોને ધર્મરૂચિ મુનિની ખબર કાઢવા મોકલતાજ હતા, તેવામાં નાગશ્રીની વાત સાંભળીને તે બે શિષ્યોને સાથે લઈને પોતેજ ધર્મરૂચિ મુનિના માર્ગે તેમની ખબર કાઢવા બહાર નીકળ્યા.

ધર્મરૂચિ મુનિનો અન્ય જીવો પ્રતિ સમભાવ અને ધર્મરાગ હોવાથી કદાચ પોતેજ બધું શાક ખાઈ જશે એવો આચાર્યશ્રીને વહેમ પણ આવ્યો. બન્યું પણ એમજ. તેસ્થાને જઈને જોયું તો મુનિનું નિર્જીવ કહેવર ફક્ત પડ્યું હતું; બાજુમાં થોડીક મૃત્યુ પામેલી કીડીઓ પણ પડી હતી. મુનિના મુખપર શાન્તિ રમી રહી હતી. આચાર્યશ્રી તો સર્વ સમજી ગયા. શિષ્યો તેમજ નાગશ્રીને સર્વ વાત સમજાવી. નાગશ્રીને પૂર્ણ પશ્ચાતાપ થયો. દેખાતી નજીવી ભૂલથી આ મહાન અનર્થ થયો, અને તેનું મૂળ કારણ પોતે બની, એ જોઈને ધર્મમાં ઉપયોગ મુખ્ય છે એવો જૈન ધર્મ નાગશ્રીએ અંગિકાર કર્યો અને શ્રાવકના ખાર વ્રત ધારણ કર્યા.

આચાર્યશ્રીએ સર્વ જનોને ઉપદેશ આપ્યો કે—‘સર્વ પ્રાણી પર સમભાવ રાખનાર આ મુનિવરે પોતાને નિમિત્તે અવધ (પાપ) ન થાય એવું અનવધ સામાયિક આરાધિ આપણને તેમની શાન્ત મુખમુદ્રા વડે શિક્ષા આપી છે કે સર્વ પ્રાણીઓએ અનવધ સામાયિકનો ખપ કરવો જોઈએ.’

પરિજ્ઞા સામાયિક.

(ઇલાચિ કુમાર.)

ઇલાવર્ધન નામે નગર હતું; ત્યાં ધનદત્ત નામે શ્રેષ્ઠી હતો. તેની સ્ત્રીનું નામ ધનવતી. વૃદ્ધાવસ્થા સુધી પહોંચ્યા છતાં પુત્રના મુળનું દર્શન નહિ પામવાથી તેઓ ખિન્ન રહેતા હતા. કોઇ નિમિત્તિઆ (જોષી) ના કહેવાથી શેઠ તે નગરદેવી ' ઇલા ' ની ઉપાસના-આરાધના-પૂજા પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા. કઠીન તપશ્ચર્યાથી પ્રસન્ન થઇ ઇલાદેવીએ વર માગવા જણાવવાથી શેઠે પુત્ર પ્રાપ્તિની ઇચ્છા જણાવી. દેવીના વરદાનથી ધનવતીને સુંદર પુત્રની પ્રાપ્તિ થઇ. ઇલાદેવીને આ સઘળો પલાવ સમજી પુત્રનું નામ ઇલાચિ કુમાર રાખ્યું. સોળ વર્ષની તરૂણ વય પૂરી કર્યા પછી એકદા તે મિત્રો સાથે ફરવા નીકળેલો. માર્ગે નટનું ટોળું નાટક કરતું હતું. બન્ને મિત્રો ત્યાં અનાયાસે ઊભા રહ્યા. ઇલાચિની દૃષ્ટિ ઢોલ વગાડતી રૂપવતી નટપુત્રી પર પડી; તેને તેના રૂપ પર અત્યંત મોહ થયો; અને તેથી તેને પરણવાની તાલાવેલી જાગી; પરંતુ તેને આ કાર્ય અશક્ય લાગ્યું. વડિલને આ વાત જણાવાય શી રીતે ? ઘેર આવી તે રીસામણી વૃત્તિએ એક ખુણે પડેલી તુટેલી ખાટલી પર સૂઈ ગયો. આમ જનોએ તેને શોધતાં આ સ્થિતિ જોઈ તેના અસ્વસ્થ ચિત્તનું કારણ પૂછતાં તેની ઇચ્છા બહાર જણાઇ આવી; મિત્ર મારફત તેને ઘણો સમજાવવામાં આવ્યો, પરંતુ તેણે લીધેલી હઠ છોડવાની ના કહી. મોંઘા મૂલા પુત્રની હઠથી શેઠ શેઠાણી અકબાઈ ઉઠ્યા; અંતે તેમણે પુત્રની મરજી પ્રમાણે વર્તવાની

સમ્મતિ દર્શાવીને નટને બોલાવીને સર્વ વાત કહી. નટ ઉત્તરમાં જણાવ્યું કે 'અમારી કુળ રીત પ્રમાણે તમારો પુત્ર નટ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી કોઈ રાજાને રીઝવી મોટું ઇનામ મેળવી અમારી જ્ઞાતિને જમાડી રાજી કરી મહારી જ્ઞાતિની પરવાનગી મેળવે તો હું મહારી પુત્રી તેની વેરે પરણાવું.' ઇલાચિ કુમારે રૂપના તિવ મોહને વશ થઈ આ સખ્ત કઠિન શરત પણ તુરંતજ કબુલ કરી; અને તે પ્રમાણે નટ કળામાં પારંગત થયો.

નટ-મંડળની સાથે ફરતા ફરતા ઇલાચિકુમાર બેનાતટ નગરે આવી પહોંચ્યો. તે અનેક પ્રકારના પ્રયોગો શીખ્યો હતો. ત્યાંના રાજાને આ નાટ્ય પ્રયોગો જોવા આમંત્રણ આપ્યું; રાજાએ તે સ્વિકાર્યું. નિર્ણિત સમયે નગરજનો સાથે અમલદાર વર્ગ સહિત રાજા રાણી નાટક જોવા લાગ્યા. સર્વ લોકો ઘણાજ ખુશી થયા, પરંતુ રાયરાણીને આનંદ થયો નહિ. ઇલાચિકુમારે વાંસપરથી નીચે ઉતરી આવી નગરજનો સમક્ષ રાજાને પ્રણામ કર્યા; તે વેળા રાજાએ કહ્યું કે 'જેલ જોવા તરફ અમારું પૂર્ણ લક્ષ રહ્યું નથી તો તે ફરીથી કરી દેખાડો.'

રાજાના મનમાં તે વેળા કુબુદ્ધિ ઉપજી હતી. નટ-પુત્રી પર રાજાને પણ મોહ ઉત્પન્ન થયો, અને તે મુજબ રાણીને પણ ઇલાચિ પર મોહ ઉપજ્યો હતો. 'વાંસ પર જેલ કરતાં ઉપરથી નીચે તુટી પડી કુમાર જો મૃત્યુ પામે તો હું આ નટપુત્રીને મારા અંતઃપુરમાં લઈ જાઉં.' એવી ખુરી ઇચ્છાએ કરીને તેણે કુમારને બીજીવાર જેલ કરવાનો આદેશ આપ્યો.

ઇલાચિએ તો રાજાના આદેશ મુજબ બીજી વાર પણ

નાટક કર્યું; પ્રેક્ષકો ઘણાજ રાજી થયા; પરન્તુ સર્વ છતાં રાજા તો પ્રસન્ન નજ થયો; ‘ખરાખર ધ્યાન નથી રહ્યું’ જણાવીને ફરી ખેલ કરવાનું કહ્યું.

ઇલાચકુમાર ત્રીજી વેળા વાંસપર ચડ્યો. વાંસપર આરોહણ કરી ખેલ શરૂ કરતાંજ તેની દૃષ્ટિ એક હવેલીના દ્વારમાં ઉભેલા મુનિરાજને મોઢક વહોરાવતી એક રૂપવતી યુવાન સુંદરી પર પડી. સ્વાભાવિક રીતેજ ઇલાચિની વિચાર-શ્રેણી નટપુત્રી અને તે યુવતિના સૌંદર્યની સરખામણી કરવા તરફ પ્રેરાઈ. શ્રેષ્ઠીવધુ પાસે નટપુત્રી, હંસ પાસે કાગડી જેવી જણાવા લાગી. પોતાને પોતાની જાતપર આ સરખામણીથી ઘણાજ તુચ્છકાર ઉત્પન્ન થયો. એટલામાં તેને બીજો વિશેષ વિચાર ઉત્પન્ન થયો. રૂપના અંગાર જેવી સ્ત્રી તરફ અનુકુળતા છતાં મુનિ તેના તરફ નજર સરખી પણ કરતા નથી; કેવું આશ્ચર્ય! ઇલાચિને પોતાની શરમજનક વૃત્તિ તરફ બહુજ ગ્તાની ઉપજી. તેનું મોહ-આવરણ જ્ઞાનપ્રકાશથી દૂર થયું. આત્માનું લાન થયું; આત્મામાં સ્થિર થતાંજ વાંસપરજ તેને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. આ પ્રકારની જ્ઞાન જ્યોતિથી તેને જણાયું કે રાજાને પણ નટપુત્રીના રૂપરાશી પર મોહ ઉત્પન્ન થયો છે.

સર્વ વાતની રાજા રાણીને પણ ખબર પડી; એટલે તેમને પણ મોહ પ્રત્યે તિરસ્કાર થયો; આંતરદૃષ્ટિ કરતાં તેઓને પણ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું.

પરિજ્ઞા તત્ત્વનું જ્ઞાન જેમ ઇલાચિપુત્રે પ્રાપ્ત કર્યું તેમ સર્વ પ્રાણીઓ તે તરફ દૃષ્ટિ રાખી તેવું જ્ઞાન મેળવે એમ થવું જોઈએ.

પ્રત્યાખ્યાન સામાયિક.

(અમાત્ય તેયલિ.)

જંબુએ પોતાના ગુરૂ આર્યસુધર્માને શ્રમણુ લગવાનું મહાવીરે નાયાધમ્મકહાના યૌદ્ધમા અધ્યનનો કહેલો. અર્થ જણાવવા વિનંતિ કરી; એટલે આર્યસુધર્મા બોલ્યા કે:—

તેયલિપુર નગરનો કનકરથ નામે રાજા હતો. તેની રાણીનું નામ પદ્માવતી. સામ, દામ, દંડ અને લેદ એ ચારે પ્રકારની રાજનીતિમાં કુશળ એવો તેયલિપુત્ર નામે તેને દિવાન હતો. તેજ નગરમાં મૂષિકારદારક નામે એક સોની હતો, તેની પત્નિનું નામ ભદ્રા. રૂપ, યૌવન, તથા લાવણ્ય સંપન્ન તેને પોદ્દિલા નામે એક પુત્રી હતી.

એકદા તે પોદ્દિલા પોતાના મહેલની અગાસીપર સ્વ-સાહેલીઓ સંગાથે સુવર્ણ ગેડી દડાથી રમત રમતી હતી. બરાબર તેજ સમયે અશ્વારૂઢ થઈ નીકળેલા તેયલિપુત્રે તેણીને દૂરથી જોઈ. તે તેણીના રૂપ યૌવન પર મુગ્ધ થઈ ગયો. સ્વગૃહે જઈ તેણીના કુટુંબ સંબંધી માહિતિ મેળવી સોનીને ત્યાં તેણીની કન્યાનું માગુ કરવા પોતાના માણસો મોકલ્યા, અને બદલામાં જે જોઈએ તે માગી લેવા કહેવરાવ્યું.

સોનીએ આવેલા માણસોનું સ્વાગત કર્યું અને મંત્રીનું કહેણ સ્વિકાર્યું. પોતે જાતે સામે મંત્રીગૃહે ગયો; અને લગ્ન કરવા સમ્મતિ જણાવી. બન્નેના લગ્ન થયા. કુટુંબી-ઓને સંતોષી વિવાહ વિધિથી નિવૃત્ત થઈને પોદ્દિલા સંગાથે અમાત્ય સુખ લોગવવા લાગ્યો.

કનકરથ રાજામાં એક દુષણ હતું. પોતાનો એક પણ પુત્ર રાજ્યને લાયક બને એ તેને મન ઘણુંજ અયોગ્ય લાગતું હતું; જાણે કે રખેને તે પુત્ર રાજગાદીના શિષ્ટ લોભને લીધે પોતાને ગાદીબ્રષ્ટ કરે. એટલા માટે અગમ બુદ્ધિ વાપરીને તે જન્મતા પુત્રના અંગોપાંગ છેદી નાંખતો. રાણીને આ બાબત પ્રત્યે ઘણીજ ઘૃણા ઉપજી. તેથી તેણીએ પોતાના હવે પછી થનારા એક પુત્રને બચાવી લેવા માટે અમાત્ય સાથે મળીને ગોઠવણ કરી. યોગ્ય સમયે રાણીને પુત્ર અવતર્યો. ગોઠવણ મુજબ ધૂપી રીતે પુત્રને ધાત્રી સંગાથે અમાત્યને ઘેર મોકલી દીધો. તેજ અવસરે પોદ્દિલાએ પણ એક મુએલી પુત્રીને જન્મ આપેલો. તે છોકરીને રાણી પાસે લઈ જઈ મૂકવામાં આવી. રાજાને બળર પડતાંજ તે રાણી પાસે આવ્યો, પરંતુ તેને મુએલી પુત્રી અવતરેલી જોઈ પાછો ફર્યો.

હવે પેલો રાજપુત્ર અમાત્યને ગૃહે મોટો થવા લાગ્યો; તેનું નામ કનકધ્વજ પાડવામાં આવ્યું. સમય જતાં મંત્રીને પોદ્દિલા પર અભાવ ઉત્પન્ન થયો; તેથી તેણી ઘણોજ ખેદ પામી; અમાત્યે તેને બીજે માર્ગે વાળવાના પ્રયત્નમાં શ્રમણુ, બ્રાહ્મણ અને માગણુને ઢાન દેવાનું કામ સોંપ્યું.

પોટ્ટિલા સુખે સમાધે કાળ નિર્ગમન કરે છે, તેવે અવસરે સુવ્રતા નામે વિસ્તૃત પરિવાર સહ બહુશ્રુત બ્રહ્મચારિણી આર્યા ગામેગામ ફરતી ત્યાં આવી ચડી. સંયમ તથા તપ વાસિત તેણી થોડા દિવસ ત્યાં રહી; તેમાંની અમુક આર્યા લિક્ષા સમયે તે અમાત્યને ઘેર આવી. પોટ્ટિલાએ તેણીને લિક્ષા આપી અને વિનંતિ કરી કે:—

‘હે આર્યા! પ્રથમ હું અમાત્યને અતિ પ્રિય હતી, પરંતુ હવે તો તેઓ મહારા પ્રતિ ઝાંખીને જોતા પણ નથી. તમારા પાસે કાંઈ મંત્ર, તંત્ર કે વશીકરણ બહુ હોય તો મને શીખવો કે જેથી કરીને હું તેમને વશ કરી શકું.’ આવા પ્રકારની વાણી શ્રવણ કરીને આર્યાએ તો પોતાના બન્ને કાને હાથ દીધા અને કહ્યું કે—‘હે દેવાનુપ્રિયે! અમે તો બ્રહ્મચારિણી તથા શ્રમણ નિર્ઋંથીઓ છીએ, તારી વાત પણ અમારાથી ન સંભળાય, પણ જો તારી મરજ હોય તો તને કેવળી લાપિત ધર્મનો ઉપદેશ દઈએ, કે જેનાથી તને આ સંસાર સુખ કરતાં અનન્ત સુખ પ્રાપ્ત થાય.’

પોટ્ટિલાએ સમ્મતિ દર્શાવતાં સાધ્વીએ શ્રમણોપાસિકાનો ધર્મ કહી સંભળાવ્યો. પોટ્ટિલાએ સમજીને તે સર્વ ઉપદેશ ગૃહણ કર્યો. આ રીતે પોટ્ટિલા શ્રાવિકા ધર્મ પાળતી સુખે કાળ નિર્ગમે છે. એમ કરતાં કરતાં પોટ્ટિલાને એકવાર એવો વિચાર આવ્યો કે સદાકાળ પોતે સુવ્રતા સાધ્વણ પાસે રહે તો વધારે ચિત્ત શુદ્ધિ કરી શકાય; એટલે તેવા હેતુથી તેણી અમાત્યની અનુમતિ લેવા ગઈ.

‘તું આર્યાઓની સહવાસિની થવાથી કાળ કરી ગયા પછી જરૂર સફળતિ પામીશ. ત્યાંથી તું મ્હને બોધ દેવા આવવાની કબૂલાત આપે તો હું તને આર્યાઓની અન્તેવાસિની થવા રાજ આપું.’ મંત્રીએ અનુમતિ સૂચક ઉત્તર આપ્યો.

પોદ્દિલાએ તે વાત સ્વિકારી; એટલે અમાત્ય પોદ્દિલાને લઈને આર્યા પાસે ગયા. અમાત્યે સુવ્રતા સાધ્વીજીને કહ્યું કે ‘હે દેવાનુપ્રિયે ! આ પોદ્દિલા મ્હારી સ્ત્રી છે, તે સ્વચિત્ત શુદ્ધિ માટે તમારી સહવાસિની થવા ઇચ્છે છે; તેથી હું આ શિષ્યાની તમોને ભિક્ષા આપું છું તેનો સ્વિકાર કરશો.’ આર્યાએ તંણીનો સ્વિકાર કર્યો; અને તેણીને દિક્ષિત કરી પોતાના સંઘમાં રાખી.

પોદ્દિલા અહીં રહી થકી અગિયાર અંગો ભણી, ઉગ્ર સંયમ તથા સખ્ત તપ આદરતી વિશિષ્ટ ચિત્તશુદ્ધિ સાથે રહેવા લાગી. યોગ્ય કાળે મૃત્યુ પામી તે દેવયોનિમાં ઉત્પન્ન થઈ.

હવે કનકરથ રાજા મૃત્યુ પામ્યો હતો. પ્રજાએ લૌકિક કાર્ય કરી તેને સ્થાને કેને રાજા તરીકે સ્થાપવો તે નક્કી કરવા વાત અમાત્ય પાસે મૂકી. અમાત્યે પોતાને ત્યાં રહેલ રાજપુત્ર કનકધ્વજની બધી વાત પ્રજાને જણાવી; અને તેને રાજાને સ્થાને સ્થાપ્યો. તે વંશાએ કનકધ્વજની માતા—જન્મદાત્રી—રાજમાતાએ તેને ઉપદેશ દીધો કે ‘હવે ત્હારે કનકધ્વજનેજ પિતા તરીકે સમજવાના છે. તેના પ્રતાપથીજ તું આ રાજગાદી પામ્યો છે.’ કનકધ્વજ પણ અમાત્યનું બહુમાન કરતો રાજકારભાર ચલાવવા લાગ્યો.

દેવગતિ પામ્યા બાદ પોદ્દિલાને અમાત્ય સાથે થયેલી શરત યાદ આવી. એટલે તેણે દેવરૂપે અમાત્યને પ્રતિબોધવા માટે ઘણા ઘણા પ્રયત્ન કર્યા, પણ સર્વ વ્યર્થ. દેવ સુખ-શીલ અમાત્યને બોધી શક્યો નહીં; તેથી છેલ્લે તે દેવે રાજા પ્રધાનની વચ્ચે વિરોધ ઉત્પન્ન કરાવ્યો.

એક વેળા પ્રધાન કચેરીમાં આવ્યો, ત્યારે રાજાએ તેના પ્રતિ પૂર્ણ દુર્વક્ષ કર્યું-જાણે કે અનાદર કરતો હોયની તેમ ! આ પ્રકારની વર્તાણુંકથી દિવાન ઘણુંજ આશ્ચર્ય પામ્યો ! રહી રહીને તેને પોતાની પ્રાણ-હાનીને પણ સંદેહ ઉત્પન્ન થયો. તેથી તે ત્યાંથી ઉઠીને કચેરીમાંથી બહાર નીકળી એકદમ ઘેર આવ્યો. અત્યંત ભયભીત થયેલો તેને તેના આસનનોએ પણ તેના પ્રતિ આદર દેખાડ્યો નહિ. સર્વ જગાએથી હડધુત થયેલો પોતાનું ઘોર અપમાન તે સહી શક્યો નહિ, તેથી તો તેને મૃત્યુજ વહાણું થઈ પડ્યું. મરણને ભેટવાના નિશ્ચયથી તેણે કાળકૂટ વિષ ખાધું, પણ તેની કશીયે અસર ના થઈ. પોતાનું ખૂબ જોંશી ગરદન પર ઘા કર્યો, તેમાં પણ નિષ્ફળતા પામ્યો. ફાંસો ખાવા યત્ન કર્યો તો દોરીજ તુટી ગઈ. શીલા સાથે બંધાઈ ઉંડા ઘોમાં પડ્યો તોપણ મૃત્યુ પામ્યો નહિ. ગંજીમાં પેસી અગ્નિ પેટાવ્યો તો અગ્નિ પણ બુઝાઈ ગયો !

પોતાની દુર્દશાનો વિચાર કરતો તે લમણે હાથ દઈને બેઠો છે એટલામાં પોદ્દિલા દેવરૂપે ત્યાં હાજર થઈ ઉપદેશ આપે છે, ‘ હે તેયલિ ! આગળ મોટી ખાડ છે, પાછળ મસ્ત હુસ્તી ચાલ્યો આવે છે, બેઠે બાબુએ ઘોર અંધકાર ફેલાઈ

રહ્યો છે, ઉપરથી બાણુનો વરસાદ વરસે છે, ગામ સળગ્યું છે અને રણ ધખધખે છે, તે વેળા શું કરવું ? ’

જેમ ક્ષુધાતુરનું શરણ અન્ન છે, તૃષ્ણાતુરનું વારિ છે, વ્યાધિગ્રસ્તનું શરણ ઔષધ છે, ચાલતાં થાકેલાનું શરણ વાહન છે, તેમ ચારે દિશાએથી ભયગ્રસ્ત થયેલાનું શરણ પ્રવ્રજ્યા છે. સંસાર ત્યાગીને કશોજ ભય હોતો નથી. ’ અમાત્યે ઉપર મુજબ પ્રત્યુત્તર આપ્યો.

એટલે દેવે કહ્યું કે ‘ હે તેયલિ ! જ્યારે તું આ સઘળું સમજે છે તો પછી શા માટે લજ્જા-ભયથી મુંઝાઈ મરે છે ? ’ આટલું સાંભળતાંજ અમાત્યને પોતાના પૂર્વ જન્મનું સ્મરણ થયું.

મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં, પુષ્કલાવતી વિજયમાં, પુંડરીકિણ્ણી રાજધાનીમાં મહાપદ્મ નામે રાજા હતો. સાંસારિક લોભ વિલાસોને ત્યાગીને ત્યાંથી તે સ્થવિરોના સંઘમાં રહેલો. મૃત્યુ પામી ત્યાંથી તે શુકલ કલ્પમાં દેવ થયો; ત્યાંથી અહીં આવી પોતે અમાત્ય થયો છે.

પરિણામે હવે તેણે નિશ્ચય કર્યો કે ફરીથી એવાજ પ્રકારના સંત સ્થવિરોના સહવાસમાં રહીને ચિત્તશુદ્ધિને અર્થે સંયમ આદરવો. આમ વિચારીને તે તેયલિપુરના પ્રમદ્ધવન નામના ઉદ્યાનમાં જઈ ઉગ્ર સંયમ ધારણ કરી રહ્યો. સંયમ, તપ અને ત્યાગ વૃત્તિએ રહેતાં તે સિદ્ધ બુદ્ધ અને મૂક્ત જેવું જીવન ગાળવા લાગ્યો.

અહીં કનકધ્વજ રાજાને ખબર પડી કે અમાત્ય તેયલિપુત્ર તો ઉદ્યાનમાં એક યોગીની પેઠે રહે છે. વિના અપ-

રાધે તેણે તેનો અનાદર કર્યો હોય તે તેની પાસે જઈ ક્ષમા ચાચના કરવા લાગ્યો. મંત્રી તો હવે સમલાવી થયેલો હતો, તેથી તેણે રાજાને સમલાવ પ્રધાન ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો.

રાજાએ શ્રમણોપાસક (શ્રાવક-ગૃહસ્થ) ધર્મની મર્યાદામાં આવે તેટલો તેનો ઉપદેશ સ્વિકાર્યો. તેયલિપુત્ર યોગી સંયમનો ઉપદેશ દેતો ગામે ગામ વિચરતો અંતે સિદ્ધ, બુદ્ધ અને મૂક્ત થયો.

‘હે જંબુ ! ચારે બાજુએ લયથી ઘેરાયા છતાં આસક્તિ છોડીને પ્રાણીઓ લાગ્યેજ ધર્માભિમુખ થવા પ્રયત્ન કરે છે. સર્વથા ધર્મથી રક્ષાયલો પ્રાણી અવશ્ય મૂક્તિ પદને પામે છે.’

સમભાવ.

(દૃઢપ્રહારી.)

એક ગામમાં એક બ્રાહ્મણને ચાર પુત્ર હતા. બ્રાહ્મણ હતો દારિદ્ર્ય પૂર્ણ. હિનભાગી હોવાથી ગમે તેટલા પુરુષાર્થ વડે તે ભિક્ષાવૃત્તિમાં ક્યાંયથી પણ પાકું સીધું કદી પણ પામતો નહિ. આવી સ્થિતિમાં તેના બચ્ચાંઓ ગળપણ ખાવાને તો ક્યાંથીજ ભાગ્યશાળી થાય? છતાં પણ પૂર્વ પૂણ્યના બળે અચાનક એક વાર તેને દૂધ, ઘી, અને શર્કરા પ્રાપ્ત થયાં. સ્વપ્નવત્ ઇચ્છાઓ સેવતાં તેના કુટુંબને માટે તે ભાગ્યશાળી દિવસ હતો; ક્ષીર બનાવવામાં આવી. ચારે પુત્રો જન્મવા બેઠા છે, થાળીમાં ક્ષીર પીરસાઈ રહી છે, તેવામાં ગામમાં ધાડ આવી. ગામની ભાગોળેજ તેનું ઘર આવેલું હતું. ધાડપાડુઓ તેના જ ઘરમાં સૌથી પ્રથમ ઘુસ્યા. બ્રાહ્મણ તો નદી પર સ્નાન કરવા ગયો હતો. લુંટારાઓ તેનું આખું ઘર ખુંદી વળ્યા. પણ પૂર્ણ દરિદ્રીને ત્યાં હોય શું-હતું શું કે લુંટે? ઘરના ચારે ખુણે ફરી વળ્યા, કાંઈજ લઈ જવાય એવું હાથ આંચું નહીં એટલે બહાર નીકળવા લાગ્યા, એટલામાં ઘરના ખુણામાં ખીર જન્મવા બેઠેલા છોકરાઓ નજરે

પડ્યા. ચોરો પણ ભુખ્યા હતા. એટલે છોકરાની ખીર ખીર-સાયલી થાળી ઝુંટવી લઈ પોતેજ જમવા બેસી ગયા.

નદી તટ પરથી સ્નાન કરીને બ્રાહ્મણ ગામ-ઘર ભણી પાછો ફરતો હતો, એટલામાં પોતાનું ઘર હુંટવા ધાડપાડુઓ આવેલા છે તેવી વાત સાંભળી કોઈ એક ગાડાનું આડુ રસ્તામાં પડેલું હશે તે ઉંચકી લઈ ક્રોધ વશ શ્વાસ ભર્યો દોડતો ઘર પાસે આવી પહોંચ્યો.

જમવા બેસતા ખીર ખાઈ જવા તત્પર થયેલા ચોરોએ વિકરાળ સ્વરૂપે બ્રાહ્મણને ઘરમાં પેસતો જોયો; એટલે ખીર ખીરને ઠેકાણે રહી અને ચોરોને પોતાના બચાવ અર્થે ઉભા થઈ જવું પડ્યું. ચોરો લડવા તૈયાર થઈ ગયા.

લડતા બ્રાહ્મણે એવી બહાદુરી દર્શાવી કે ગાડાના આડા વડે બે ચોરને તો જમીનદોસ્ત કરી નાંખ્યા. એટલે બાકીના બીજા ચોરો લાગ જોઈ નાસી ગયા, પરંતુ એક ચોર-નાયક રહી ગયો. તે આગળ આવી લડવા ઉભો રહ્યો. બ્રાહ્મણ સામે તેણે પોતાની તલવાર એવા જોરથી ઉગામી મારી કે બ્રાહ્મણના શરીરના બે ભાગ થઈ ગયા. બ્રાહ્મણ તરફડીને મૃત્યુ પામ્યો.

પરાક્રમી ચોર ઘર બહાર નીકળવા જતો હતો, એવામાં તેજ ઘરની બ્રાહ્મણની ગાય વચ્ચે આડી આવી ઉભી રહી. ‘ વળી આ ક્યાં નડતર આવી ’ એમ કહી ક્રોધાંધ ચોરે તો તલવારનો વાર કરી તેને પણ કાપી નાંખી, પોતાનો નાસવાનો માર્ગ મોકળો કર્યો.

આમ છતાં હજી પણ માર્ગ નિષ્કંટક નહોતો. ખડકીનું દ્વાર અવરોધીને બ્રાહ્મણની ગર્ભવતી સ્ત્રી આડી ઉભેલી હતી. ચોરને તો પોતાને માર્ગ મુક્તિજ જોઈતો હતો. તેને બીજા કોઈજ સારાસારનું ભાન હતુંજ નહિ. ક્રોધ વશ થઈ તે જ્ઞાનશૂન્ય સનેત્રાંધે તે ગર્ભવતી સ્ત્રીને પણ ખડગના એકજ ઘાએ છેદી નાંખી. સ્ત્રીનો દેહ કપાઈ ગયો, તે સાથેજ તેણીના ઉદરમાં રહેલા ગર્ભના પણ કપાઈને બે કકડા થઈ ગયા. સ્ત્રીના તરફડવા સાથેજ ગર્ભનો પણ ખડાર નીકળી તરફડાટ થતો હતો. ચોરની સ્વાભાવિકજ તે તરફ દ્રષ્ટિ ગઈ; તેનાથી બધું સહન થયું, પરંતુ આ ગર્ભનો તરફડાટ તેનાથી જોઈ જીરવી શકાયો નહીં. તેનું હૃદય હચમચી ઉઠ્યું તે વિચારવા લાગ્યો કે—

‘અરે (!) મેં આ નિર્દોષ બાળકને કાં માર્યો ? તેના તેના મા, બાપ, ગાય એ ત્રણ તો મારા રસ્તામાં આડા આવ્યા, એટલે તેને માર્યા તે તો જાણે ઠીક, પરંતુ આ અર્ભકનો શો દોષ કે મારે તેને મારવો પડ્યો—મારાથી તે મુઓ.’ સહજ વિચાર શ્રણીએ ચડતાં ક્ષણ ભર પણ રોકાણ થવાથી તેની નજર ચોતરફ પોતે કરેલ કાર્યનું પરિણામ જોવા ખેંચાઈ. મરતાં પ્રાણીઓના દેહના તરફડાટ અને દેહમાંથી વહેતા લોહીની નીક અને તેની પાસે ઉભેલા છત્ર હીન બાળકોના આકંઠથી તેનું હૃદય ભેદાઈ ગયું. તેના અંતઃકરણમાં દયાએ પ્રવેશ કર્યો. પથ્થર જેવા હિમાલયમાંથી સૂર્યના પ્રખર તાપ વડે ખરકની જેમ તેનું હૃદય દયાથી ગળવા લાગ્યું.

“બળ અજભાવવાનું બીજે સ્થાન ન મળ્યું તે મહેં અહીં આ નિશસ્ત્ર પ્રાણીઓ પર મહારૂં જોર અજમાવ્યું. મહેં આજે ચાર હત્યાઓ! લીધી, તેમાં પણ બ્રાહ્મણ, સ્ત્રી, ગાય અને ગર્ભમાંના બાળકની! મેં આજે ઘોર પાતક કર્યું છે. આ મહાપાપમાંથી હું શી રીતે છુટીશ ?” આવા વિચારમાં તેનો આત્મા અતિ ચિકટ પ્રાણુતિપાત રૂપી કાદવમાંથી બહાર નીકળવા લાગ્યો.

વિચાર કરતાં કરતાં તે કુશસ્થળ ગામ બહાર પૂર્વ દરવાજે આવી પહોંચ્યો. આ ઘોરતમ પાપકર્મથી નિવૃત્ત થવાને માટેજ જાણે હોયની તેમ તે શુભ વિચારે ચડ્યો. તેણે ગામલોકની નિંદાના આક્રમણ વડે પોતાના પાપ આલોવવાનો નિશ્ચય કર્યો. આહારાદિનો ત્યાગ કરી ગામની ભાગોળે કોટ બહાર ભાવ ચારિત્ર ગ્રહણ કરીને તે ધ્યાનસ્થ મુદ્રાએ સ્થિત થયો.

વળતેજ દિવસે જ્યારે પુર જનોએ તેને હજી અહીંજ રહી ગયેલો જોયો, ત્યારે તેઓએ આ બ્રહ્મઘાતી, સ્ત્રીઘાતી, ગર્ભઘાતી-બાળ હત્યારો, ગૌ હત્યારો કહી અનેક પ્રકારે તેની વિડંબના કરવી શરૂ કરી. ચોર લુટારો થઈને બગલગતનો ખાલી ઢોંગ કરે છે એવા તિન્સકૃત શબ્દ બાણ સાથે ધુળ, કાંકરા અને પથ્થર ઢેકાળાં ઇત્યાદિ વડે સર્વ કોઈ પ્રહાર કરવા લાગ્યું. આ પ્રમાણે તેણે દરેક-દરવાજે-દિશાએ દોઢ દોઢ માસ પૂર્ણ ધિરજથી સહન કર્યું. આ રીતે છ મહિના વીતી ગયા. જ્યારે આ રીતે છ મહિના આહાર વિના ચાલ્યા ગયા ત્યારે તેજ ગામના લોકોને પછીતો આ ભાવમુનિ માટે

માન ઉત્પન્ન થયું; એટલે પારણા નિમિત્તે ગાલી પ્રદાનના વિરામ પછી તે ગામમાં વહોરવા ગયો. પરન્તુ તેને ગામમાં જતાં અણુ દીઠેલા લોકોએ તો સહજ સ્વભાવ વશ થઈ ફરીથી પણ તેજ વાક્ય પ્રકાર કર્યા; તેથી તે આહાર લીધા વિનાજ પાછો ફર્યો. હજી અભિગ્રહ પૂર્ણ નથી થયો માની તે ફરીથી દરવાજે આવી ધ્યાન મગ્ન ઉભો રહ્યો.

હવે તો તેના શરીરના લોહી માંસ સુકાઈ ગયા હતા. ફક્ત હાડકાનો માળોજ રહ્યો હતો. પરન્તુ પુષ્ટ દેહે તેનો આત્મા તેના દેહમાંજ પુરાયલો રાચતો હતો તે આત્મા શુષ્ક દેહે મુક્ત ગતિએ વિચરવા લાગ્યો. શુષ્ક છતાં તેની કાન્તિ કાંઈ ઓરજ તેજસ્વી દર્શન આપતી હતી. કારણકે તેના પાપ કર્મો સર્વ ખપી ગયા હતા. પૂર્ણ શૂંકલ ધ્યાને પહોંચવાથી તેણે કૈવલ્ય મેળવ્યું. ચોરનો નાયક મટી જગત નાયક બન્યો,

આ ચોર મૂળ તો એક પ્રાદ્મણજ હતો. કોઈ ભૂત કરવાથી લોકોએ તેનો તિરસ્કાર કરેલો, એટલે તે સમાજ વ્યવસ્થા-માંથી માનભંગ થઈ ત્યજવાથી આ ખોટો રસ્તો ચડ્યો હતો. આજે તો તેનું નામ પ્રાતઃ સ્મરણીય થયું છે. તેનું નામ દૃઢ પ્રહારી.

પ્રાયશ્ચિત.

(રતિ, મદન.)

હરહરમૈશ નિયમિત વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરવા આવતા.
મા દિકરાને લોકો પ્રશંસે તેમાં શું નવાઈ ?

વિધવા માતાનો તે એકનો એકજ પુત્ર. માતા રતિ
અને પુત્ર મદન. બન્ને રૂપ રૂપનો અવતાર. આચાર્ય મહા-
રાજની પણ તેમના તરફ નજર ગઈ હતી.

મહારાજશ્રીના એક વેળાના વ્યાખ્યાનમાં બ્રહ્મચર્યની
શ્રદ્ધતા પર વિવેચન થતું હતું. દેહરક્ષા નિમિત્તે સાંસારિક
દૃષ્ટિએ તથા આત્મશુદ્ધિ નિમિત્તે ધાર્મિક દૃષ્ટિએ તેના પર
ગુણાનુવાદ થતો હતો. વ્યાખ્યાનની પૂર્ણાહુતિ થતાં સૌ
ચાલ્યા જવા છતાં પેલા મા-દિકરો બેસી રહ્યાં હતાં. નિર્જન
એકાંત જોઈ તે બન્નેએ વંદન કરી મહારાજને કહ્યું:-
' મહારાજ ! એક વાત કહેવા મારે જીવ તલપાપડ થાય
છે; તે સાંભળ્યા પછી તમે જેની પ્રશંસા કરતા તેને જરૂર
તિરસ્કારશોજ. પરસ્ત્રી, વેશ્યા સાથેના રમણથી પુરૂષ દુર્ગતિ
પામે તે તો સ્પષ્ટ છેજ. વળી સ્વપત્નિ સાથેના ભોગવિલાસ
પણ અનેક (ચોરાશી લાખ) ભવ રખડ વે છે; પરન્તુ (અપર)
માતા સાથે સંબંધ રાખનાર મારે કેટલા ભવ કરવા પડશે ?
એ ઘોર પાપમાંથી છુટવાનો કોઈ ઉપાય ખરો ? '

' લાઈ ! ઉપાય તો છે પણ મુશ્કેલ બહુ છે. ' મહા-
રાજે આ ખેદજનક વાત સાંભળીને કહ્યું.

' ગમે તેટલી મુશ્કેલી જીતવાનો નિશ્ચય છે, તો કૃપા
કરીને તે ઉપાય કહો. '

‘ જો એવો નિશ્ચયજ હોય તો આવતી કાલે એક વાસણ પર એક ખાદીનો કકડો બાંધી લઈ આવી મહારા આસન નીચે મુકીને વ્યાખ્યાન સાંભળવા બેસજો; વ્યાખ્યાનના પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધની વચ્ચેના સમયે તમારી બધી વાત બધા લોકો સમક્ષ અહીં જાહેર કરજો. તે વેળા કે પછી તમારી થતી નિંદા સમભાવે સહન કરજો. તેમ થયે તમારાં જોટલાં કર્મ બપો જશે, તેટલાં ખાદીનાં છીદ્રો પુરાઈ જશે. છીદ્રો બાકી રહે તેટલા ભવ કરવાના સમજવા.

વળતે દિવસે ઉપરની ગોઠવણ મુજબ યુવકે પોતાની કથા પ્રસિદ્ધ કરી. વાત પૂર્ણ થતાં ન થતાંમાં તો ચારે બાજુથી પ્રીટકારનો વર્ષાદ વરસવા લાગ્યો. પૂર્ણ ધિરજથી બંને જણા આ નિંદાવૃષ્ટિને સહી રહ્યા.

વ્યાખ્યાન પૂર્ણ થયે લોકો ગયા પછી તે માદીકરો મહારાજ પાસે આવ્યા. આચાર્ય મહારાજે પેલો ખાદીનો કકડો તપાસ્યો તો તેમાં બે છીદ્રો ખુલ્લા રહી ગયેલા જણાયા. ‘ફક્ત બેજ માણસો સુશીલા અને સુમન નામના અહીં વ્યાખ્યાનમાં તમારી વાત સાંભળ્યા છતાં જરા પણ નિંદા કર્યા વિના તમારા પ્રાયશ્ચિત (પ્રસિદ્ધ કબુલત અને પશ્ચાત્તાપ) બદલ ધન્યવાદ આપતા હતા, તે તમારા બે ભવ બાકી છે એમ સૂચવે છે. ’ મહારાજે ખુલાસો કર્યો.

પ્રાયશ્ચિતની ચમત્કારીક અસર તેઓના હૃદય પર થઈ, અને જે જૈન ધર્મમાં પ્રાયશ્ચિતનું મહત્વ સમજાવવામાં આવ્યું છે તેને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા.

ક્રોધ.

ચાર પ્રકારના ક્રાયામાં ક્રોધનું સ્થાન મુખ્ય છે. સર્વ અનર્થનું મૂળ ક્રોધમાં રહેલું છે. સ્વભાવમાં અશાન્તિ ઉત્પન્ન થવાથી તેના વેગમાં વૃદ્ધિ થતાં છેલ્લે તે ક્રોધમાંજ પરિણમે છે. વાણી-વ્યવહારમાં ઉચ્ચતા આવતાં છેવટે તેનું કર્મફળ કલેશકર-શરીરને દુઃખકર-કષ્ટકર-હાનીકર્તાજ આવે છે; પ્રાણાન્ત કષ્ટ એટલે જ્ઞાન દિપક નષ્ટ થાય છે, દેહચક્ષુ પણ અંધતાને પામે છે, સારાસારનું ભાન રહેતું નથી, ખુરા પરિણામ પછી ક્વચિત્ અંતર ચક્ષુઓ ખુલે છે, ક્રોધીને અંધ એટલા માટેજ કહ્યો છે, જીવનદીપક અસ્ત પામે છે. મહાન તપસ્વી કે મહા વિદ્વાન મનુષ્ય પણ આ ક્રોધ ક્રાયાનો આશ્રય લેવાથી જરૂર ખુડે છે. એના પર એક દૃષ્ટાન્ત છે:—

એક મહા તપસ્વી મુનિ હતા. મોટી મોટી તપસ્યા કરીને પોતાના સર્વ ગત અશુભ કર્મોને ખપાવી રહ્યા હતા. સ્વશિષ્ય સંગાથે તેઓ એક વેળા સ્થાલિલ (જંગલ) જતા હતા. બહુજ જયણા પૂર્વક માર્ગ કાપવા છતાં એક નાનું દેડકું અચાનક મુનિના પગ તળે આવી ગયું. ગુરૂને બહુજ પશ્ચાતાપ થયો, પણ થાય શું? અચાનક બનાવનો શો ઉપાય?

શિષ્યનું તે તરફ ધ્યાન ગયું હતું. ઉપાશ્રયે પાછા આવ્યા પછી ઈચ્છિયાવહી પ્રતિક્રમ્યા, પરન્તુ દેડકા સંજંધી પાપનું પ્રાયશ્ચિત લેવાનું ભૂલી ગયા. શિષ્યે તે યાદ કરાવ્યું, એટલે સાંજના પ્રતિક્રમણ વેળાએ પ્રાયશ્ચિત લેવાનું જણાવ્યું. ગુરૂ શિષ્યે સાયંકાળે પ્રતિક્રમણ કર્યું, પરન્તુ ગુરૂજી તે વેળાએ પણ પ્રાયશ્ચિત લેવું ભૂલી ગયા; તેથી શિષ્યે તે વિષે ફરીથી યાદ દેવરાવ્યું. પોતાની વિસ્મૃતિનો વિચાર નહીં કરતાં ગુરૂને શિષ્ય પર ક્રોધ ચઢ્યો. ક્રોધનું સ્વરૂપ કાળુંજ છે. લોહી ઉકળી આવે છે—લોહી અશુદ્ધ થઈ જાય છે, બુદ્ધિ ખરેખરી મારી જાય છે, વિવેક—સારાસાર—નું ભાન રહેતું નથી. ગુરૂ પોતાની ઉચ્ચ તપસ્યા, પોતાનો ક્ષમાધર્મ—મુનિધર્મ, પોતાનું કર્તવ્ય ભૂલીજ ગયા; એટલે પરિણામનો વિચાર કર્યા વિના આડે માર્ગે દોરવાઈ જઈ શિષ્ય પ્રત્યે ક્રોધને વશ થઈ એક લાંબો દાંડો લઈને મારવા દોડ્યા—જાણે કે—“તું કેાણુ મને કહેનારો—યાદ દેવડાવનારો—ગુરૂના દોષ જ્ઞેનારો અને તેમ કરી મને નીચો પાડનારો!”—પરન્તુ અંધકારમાં લક્ષ્ય નહી રહેવાથી મુનિ ઉપાશ્રયમાંના એક થાંભલા સાથે સખ્ત રીતે અથડાઈ પડ્યા, આઘાતથી તત્કાળ મૃત્યુને શરણુ થયા.

ક્રોધના કિંપાક (કડવા ફળ) લોગવવાજ પડે છે, એ ન્યાયે ગુરૂજી મૃત્યુ પામી ચંડકૌશિક નામક તાપસ થયા. જંગલમાં રહી ઝુંપડીમાં વાસો કરતાં કષ્ટકર તપસ્યા વડે શાન્ત મૂર્તિ સ્વરૂપ તે તપસ્વીજી યોગી જેવા મહાત્મા જણાતા હતા, પરન્તુ તેનો અન્તરાત્મા તો લંડારેલા અગ્નિ સમાન હતો; તે સત્ય કરવાનેજ જાણે હોયની તેમ એકલા

એક રાજપુત્ર સ્વમિત્રો સંગાથે તે સ્થળે આવી ચડયો; મુનિને ધ્યાનસ્થ જોઈ તેમના તરફ લક્ષિત માન દર્શાવવાને બદલે તેઓએ તેમની મીઠી-ધીમી મશ્કરી શરૂ કરીને કોઈએ તેમના વાળ ખેંચ્યા, કોઈએ જંગલી કુલો તેમના પર ફેંક્યાં, કોઈએ તેમને ધક્કા માર્યા. ક્ષણ માત્રમાં જ ધ્યાનસ્થ અવસ્થાનો ત્યાગ કરી મુનિએ લાલ નેત્રો વડે તેમના સામે જોયું, તથા સિંહ સમ ગર્જના કરી ઉઠ્યા, અને પાસેજ પડેલી કુહાડી લઈ નાસવા લાગેલા રાજકુમાર અને તેના મિત્રોની પાછળ પડ્યા; પરંતુ ક્રોધવશ થઈ દોડતા જતા ભાન ભૂલી એક ગર્તા (ભયંકર ખાડ)માં ઉથલી પડ્યા, એટલે તેમ થતાં પોતાના હાથમાં રહેલી કુહાડી પોતાનાજ કપાળમાં અથડાઈ વાગવાથી મૃત્યુ પામ્યા. ક્રોધ કષાય સહ મૃત્યુ પામવાથી તેઓ ત્યાંથી ચંડકૌશિક નામે ઝેરી નાગરૂપે જંગલમાં જન્મ પામ્યા. ક્રોધ તો હતોજ તેમાં વળી સર્પરૂપે અવતાર ! એટલે ડબલ ક્રોધ-પામ્યા-મેળવ્યો-ક્રોધી જીવનને ઈધન મળ્યું. પછી હિંસામાં ખાડી શું રાખે? તેમણે આ સર્પદેહે એટલો બધો ત્રાસ ફેલાવ્યો-એટલી બધી નામના મેળવી કે તે માર્ગ તેમનો સ્વતંત્ર-રજીસ્ટર્ડ થઈ ગયો. તે જંગલમાં તેની સખ્ત આણુ વર્તી રહી-કોઈ પણ ત્યાંથી પસાર થઈ શકે નહિ-તેમના ક્રોધનો સ્વાદ આખ્યા સિવાય; એટલે કે પસાર થનાર જરૂર મૃત્યુનેજ ભેટે.

એક વેળા ક્ષમાના સંપૂર્ણ ભંડાર મહાવીર ભગવાન પોતેજ અચાનક ત્યાં આવી ચડ્યા. લોકોએ ચેતવણી આપી સખ્ત ના કહ્યા છતાં પણ પ્રભુ તેજ જંગલનો માર્ગ પસાર

કરવા તત્પર થયા. જેણે જીવનમાં અનેક ઉપસર્ગો સહન કર્યા હતા તેવા પ્રભુને આ એક સર્પનો શો ડર? તેમણે તો તે સર્પના રાક્ષસ! પાસે જઈનેજ ધ્યાન લગાવ્યું. દીર્ઘ કાળથી પોતાને ક્રોધાગ્નિ ઠલવવાનું કોઈ પાત્ર નહીં મળવાથી સખ્ત ક્રોધને પામેલો તે સર્પ દર બહાર નીકળ્યો અને સમિપેજ કોઈ મનુષ્ય જોઈ લવોલવના વેરની ભૂખ ભાંગવા તે તેમના પર ધસ્યો. અનેક ઝેરી કુંક્રાડા મારવા છતાં એ શાન્ત મૂર્તિ ન તો હટી કે ન ચાલી; એટલે તો સર્પ વિશેષ ખીજ્યો. બમણા બળથી અગ્નિના જેવી ભયંકર ઝેરી બાળ પ્રભુ પર ફેંકી; પરન્તુ તેથી પણ પ્રભુને તો કાંઈજ થયું નહીં; એટલે સર્પે પ્રભુના પગના અંગુઠા પર તીક્ષ્ણ દંશ દીધો; પરિણામ તો જૂઠુંજ આવ્યું. અમત્કારિક અસર થઈ. પગના અંગુઠામાંથી લોહીને બદલે દૂધની ધારા નીકળી! સર્પનો ક્રોધ શમી ગયો, જીવનભરના ક્રોધનાં પરિણામો સાંભરી આવ્યાં. અજિત મહાત્માના પગ પાસે ગર્વગણિત સર્પ લેટી પડ્યો; પશ્ચાત્તાપની દૃષ્ટિએ તે જોઈ રહ્યો. આ સ્થિતિ નિહાળી વીર લગવાને તેને એકજ વાક્યમાં ઉપદેશ્યો કે ‘લો ચંડકોશિય, ખૂઝ, ખૂઝ.’ એકજ અસરકારક વાક્યશ્રવણે લવોલવના પાતિક ખમાવી તે સર્પ ત્યાંથી મૃત્યુ પામી આઠમા દેવલોકમાં ઉપન્યો. ક્રોધના પરિણામે અનેક ભવ પરિબ્રમણ અને ક્ષમા ધારણ અન્વયે એકજ ભવમાં છટકારો એ ઉપરના એકજ દૃષ્ટાંતમાં સાક્ષાત્ જોઈ શકાય છે.

ક્રોધ ત્યાગની સજ્જાયા.

કડવાં ફળ છે ક્રોધનાં, જ્ઞાની એમ બોલે;
રીસ તણે રસ જાણીએ, હળાહળ તોલે. કડવાં ૧

ક્રોધે ક્રોડ પૂરવ તણું, સંજમ ફળ જાય;
ક્રોધ સહિત તપ જે કરે, તે તો લેખે ન થાય. કડવાં ૨

સાધુ ઘણો તપીયો હતો, ધરતો મન વૈરાગ;
શિષ્યના ક્રોધ થકી થયો, ચંડકોશીયો નાગ. કડવાં ૩

આગ ઉઠે જે ઘર થકી, તે ઘર પહેલું જાણે;
જળનો જોગ જો નવિ મળે, તો પાસેનું પરજાળે. કડવાં ૪

ક્રોધ તણી ગતિ એહવી, કહે કેવળ નાણી;
હાણુ કરે જે હેતની, જળવજો એમ જાણી. કડવાં ૫

ઉદયરત્ન કહે ક્રોધને, કાઢજો ગળે સાહી;
કાયા કરજો નિર્મળી, ઉપશમ રસ નાહી. કડવાં ૬

માન.

આ પણ એક પ્રકારનો કષાય છે. માનથી મોટાઇ વધે છે, મોટાઇથી બડાઇ વધે છે, અન્તે તે તેનો નાશ સમિપ લાવે છે. માન લાગણી દર્શક છે, પરન્તુ તે પણ વાણી-વ્યવહારમાં પરિણમે છે. માનધારક પ્રાણી (મનુષ્ય) દેખીતી રીતે: મોટાઇ પામે છે, પણ ખરી રીતે તેમ થવાથી તે ક્ષુદ્રતાને પામે છે; માની મનુષ્ય પામરપણું ધારણ કરે છે; પરિણામે તે નીચોજ પછડાય છે; અહંભાવ અને અહંકાર એ લાગણી દર્શક ભાવ વાણીમાં વ્યક્ત થતાંજ કર્મે કરી આગળ વધતાં મનુષ્ય પોતાનું જીવન નષ્ટ કરે છે; એ ઉપર એક અતિ પ્રસિદ્ધ દૃષ્ટાંત છે.

લંકાધિપતિ રાવણ બહુજ પરાક્રમી અને શુરવીર હતો; તેણે અનેક યુદ્ધો કરી મોટા મોટા દેશો જીત્યા હતા. તેને પોતાના બળનું બહુજ અભિમાન હતું. તેને મહા ગર્વ હતો કે ‘પોતે પૃથ્વીપર એક અજેય મનુષ્ય છે.’ પરંતુ ‘શેરને માથે સવાશેર’ હોયજ તેનું એને ભાન નહોતું.

તેણે એક વેળા સીતાજીના રૂપની પ્રશંસા સાંભળી, તેને પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા થઈ. કપટકળાથી સન્યાસી બની

લિક્ષાને બહાને તેના સ્થાન નજીક જઈ અસહાય સ્થિતિમાં તેને પકડી લઈ પોતાને દેશ લઈ આવ્યો. પૂર્ણ પવિત્ર સતી સીતા-રામચંદ્રના રાણી, સ્વપતિને ત્યજીને રાવણની રાણી થાય એ બનેજ કેમ ? અનેક પ્રકારે તેને સમજાવવા છતાં સીતાજી એકના બે નજ થયા તે નજ થયા. છતાં રાવણને તો ગર્વ હતો કે આજ નહિ તો કાલે ‘સીતા મ્હારી થશેજ.’ સ્ત્રી જાતનું બળ કેટલું ? એમ માનીને તે તો તેને છોડતો નહોતોજ. ગર્વિષ્ટ રાવણને તેની રાણી મંદોદરીએ અને રાવણના લાઈ વિલીષણે સતી સીતાને નહિ સતાવવાને બહુ બહુ સમજાવ્યો; પરંતુ રાવણ તે માને ? અભિમાની મનુષ્ય કદી બીજાનું નજ માને; તેણે પણ નજ માન્યું. આખરે સીતાને પાછી મેળવવા માટે રામને રાવણની સાથે યુદ્ધ થયું. લયંકર લડાઈ થઈ, તેમાં અંતે રાવણ મરાયો. ગર્વના પરિણામે તેને નારકીમાં જન્મ લેવો પડ્યો. એ ઉપરથી એક કહેવત શરૂ થઈ છે કે ‘અભિમાન તો રાજ રાવણનું ચ રહ્યું નથી.’

ગર્વ-માન ઉપર એક એવુંજ બીજું પણ પ્રસિદ્ધ દૃષ્ટાન્ત છે:—

પાંડવો અને કૌરવો સગપણ પક્ષે પીતરાઈ બંધુઓ થતા હતા; છતાં બંને પક્ષ વચ્ચે સખ્ત વિરોધ હતો; એ વેરને પરિણામે પાંચ પાંડવ અને સો કૌરવ વચ્ચે કપટકળા યુક્ત દ્યુત રમવામાં આવ્યું. પાંડવોને પરિણામે વનવાસ ભોગવવો પડ્યો; આ ઉપરાન્ત કૌરવ તરફથી દ્રૌપદીને દાસી બનાવી તેના પર ભરસલામાં નવસ્રી કરવાનો સીતમ ગુજારવામાં આવ્યો.

પાપી કૌરવપુત્ર મદાંધ દુર્યોધન એ કાર્યમાં આગેવાન હતો, પરન્તુ તેનું અભિમાન ગળી ગયું. વિદુર જેવા નીતિવાન અને ભીષ્મપિતામહ જેવા ધર્મિષ્ઠ વીરોએ તેને બહુ બહુ સમજાવ્યો, છતાં વનવાસી પાંડવો પ્રત્યેનું કુટિલ માનસ ચલિત થયું નહિ. જેના હૃદયમાં ગર્વશત્રુ વાસ કરે તે કદી પણ નજ સમજે. અન્તે બન્ને પક્ષકારો વચ્ચે ભૂમિને માટે ભયંકર યુદ્ધ થયું; દુર્યોધન હાર્યો અને એજ ગર્વના પ્રતાપે તે સર્વ રાજપાટ ગુમાવી બેઠો.

માનથી જ્ઞાન જાય છે એ સમજવા માટે આ દૃષ્ટાંતો પુરતાં છે. વિનય માનનો શત્રુ છે, તે ગૃહણ કરવાથી માન-કષાયથી મુક્ત થવાય છે. માન સર્વ ગુણનો નાશ કરે છે.

માન ત્યાગની સજ્જાયા.

રે જીવ! માન ન કીજીયે, માને વિનય ન આવે રે;
વિનય વિના વિદ્યા નહીં, તો કિમ સમકિત પાવે રે. રે૦ ૧
સમકિત વિષુ ચારિત્ર નહીં, ચારિત્ર વિષુ નહી મુક્તિ રે;
મુક્તિનાં સુખ છે શાશ્વતાં, તે કિમ લહિયે જુક્તિ રે. રે૦ ૨
વિનય વડો સંસારમાં, ગુણમાં અધિકારી રે;
માને ગુણ જાયે ગળી, પ્રાણી જોજો વિચારી રે. રે૦ ૩
માન કર્યું જો રાવણે, તો તેને રામે માર્યો રે;
દુર્યોધન ગર્વે કરી, અન્તે સવિ હાર્યો રે. રે૦ ૪
સુકાં લાકડાં સારીખો, દુઃખદાયી એ ખોટો રે;
ઉદયરત્ન કહે માનને, દેજો દેશવટો મોટો રે. રે૦ ૫

માયા.

આ પણ ચાર કષાયમાંનો એક કષાય છે. સંસારમાં રહેલ સર્વ અનર્થોનું મૂળ માયામાંજ છે. કાર્યવ્યવહાર પરત્વે જર જમીન અને જોડે એ જેમ સર્વ કલેશનું મૂળ છે તેમ કંચન અને કામિની, મેળવવાના પ્રયત્નમાં કપટ એ મુખ્ય ભાગ ભજવે છે, એટલે તેનું સ્વરૂપ સમજાવવામાં માયા અસત્ય માર્ગ દર્શક કારણરૂપ બને છે. જમીન લઈ જઈ શકાતી નથી તેથી તેને અત્રે પડતી મૂકવામાં આવી છે; પરંતુ આ બે જ વસ્તુના ઉપભોગ માટે માયા-કપટનો માર્ગ ગૃહણ કરવોજ પડે છે; તેથી માયા-કપટને સર્વ અનર્થનું મૂળ કહી છે. સંસારને અસત્ય કહ્યો છે, તેમાં રહેલા પ્રાણીઓને જર અને જોડે સાથે મુખ્ય વ્યવહાર રહ્યો છે; તેની પ્રાપ્તિ અને ઉપભોગમાં માયા-કપટનો માર્ગ લીધા વિના જવલ્લેજ ચાલે છે, એ રીતે માયાજ મુખ્ય અનર્થકર છે. માયાનો ત્યાગ થાય તો અસત્ય સંસારનો એની મેળેજ ત્યાગ થઈ જાય છે, તેથીજ માયા ત્યાગને હિતકર કહ્યો છે, જેમ બને તેમ તેનો ત્યાગ કરતા જવાનો અભ્યાસ પાડવો શ્રદ્ધ છે. અસત્યનો ત્યાગ થાય તો સત્ય સત્વર સમજાય એ સંપૂર્ણ સ્પષ્ટ છે, તેના પર એક દૃષ્ટાન્ત છે:-

એક શહેરમાં સાત મિત્રોનું મંડળ હતું. તેઓની વચ્ચે અતિ ઘાડી મૈત્રી હતી. દરેક કાર્યમાં તેઓ સંપૂર્ણ સરખો સહકાર કરતા. ધર્મ કાર્યમાં પણ તેઓ સર્વ સાથેજ રહેતા હતા. વ્રત તપસ્યા પણ તેઓ સાથેજ શરૂ કરતા અને તેજ રીતે સાથેજ પૂર્ણ કરતા હતા. એક વેળાએ તેઓએ ઉપવાસ કર્યો. તેમાંના એક મિત્રને બીજાઓથી જૂદા પડી કપટ લાવે કંઈ વધારે વ્રત કરવાનો વિચાર થયો. છએ મિત્રો પારણું કરી દ્યે અને નિમિત્ત કાઢી પોતે દૂર રહી પારણાનો સમય વીત્યે બીજા ઉપવાસનું વ્રત કરે તો પોતે એકલોજ વધારે ફળ પ્રાપ્ત કરી શકે એવા હેતુથી શુદ્ધ વ્રત લાવના સાથે સંસારમાં રહેલા સ્વાભાવિક રીતેજ અસત્ય આચરે છે તેમ તેનું મિશ્રણ કરીને માયા લાવ પણ આચર્યો. પારણાના સમયે પોતાની તન્દુરસ્તી ઠીક નથી કહી પેલા છ મિત્રોને પારણું કરાવી પાછળથી પોતે બીજા અપવાસનું વ્રત ગૃહણ કર્યું. કપટપૂર્ણ આ રીતે તપસ્યા કરવાથી બીજા લવમાં તેનો જન્મ સ્વીપણ થયો; મલ્લીકુમારી તેનું નામ. તપસ્યાને પરિણામે તિર્થંકર પદ પ્રાપ્ત કર્યું, પરન્તુ કપટ લાવના મિશ્રણથી સ્ત્રીવેદ પામ્યા, અસત્ય વાણીથી સ્ત્રીનો લવ કરવો પડ્યો. તાત્પર્ય એ કે ધર્મ કાર્યમાં પણ અસત્યનો ત્યાગ કરવાનું કહેલું છે. એ અસત્ય એટલે માયા, તેનો ત્યાગ એટલે સંસારનું અલિપ્તપણું, સહેજે વિરક્તિ પમાડે છે.

માયા ત્યાગની સજ્જોય.

સમક્ષિતનું મૂળ જાણીએજી, સત્ય વચનસાક્ષાત,
સાચામાં સમક્ષિત વસેજી, માયામાં મિથ્યાત્વ રે.

પ્રાણી ! મ કરીશ માયા લગાર.....૧

મુખ મીઠો જુઠો મને જી, કુડ કપટનો કેટ,
જીભે તો જી જી કરેજી, ચિત્ત માંહે તાકે ચોટ રે પ્રાણીં ૨

આપ ગરજે આઘો પડેજી, પણ ન ધરે વિશ્વાસ,
મનશું રાખે આંતરોજી, એ માયાનો પાસ રે પ્રાણીં ૩

જેહશું જાંધે પ્રીતડીજી, તેહશું રહે પ્રતિકુળ,
મેલ ન છડે મન તણોજી, એ માયાનું મૂળ રે પ્રાણીં ૪

તપ કીધો માયા કરીજી, મિત્રશું રાખ્યો ભેદ;
મદલી જિનેશ્વર જાણુજોજી, તો પામ્યા સ્ત્રીવેદ રે પ્રાણીં ૫

ઉદયરત્ન કહે સાંભળોજી, મેલો માયાની બુદ્ધ;
મુક્તિપુરી જાવા તણોજી, એ મારગ છે શુદ્ધ રે પ્રાણીં ૬

લોભ.

આ ચોથો કષાય છે. સર્વ પાપનું મૂળ લોભ છે. સંતોષ તેનો પરમ શત્રુ છે. વ્યવહાર કાર્યમાં કંઈ છે કે, “અતિ સર્વત્ર વર્જ્યેત.” મધ્ય માર્ગ ગમનમાં લયનું કારણ જવદ્વેજ સંભવે છે. અમૃતતુલ્ય લોજન પણ હૃદ ઉપરાન્ત ઉદરમાં પધરાવવાથી વિષમ પરિસ્થિતિ પેદા કરે છે—મૃત્યુ નીપજવે છે. લોભ રૂપી શત્રુની સોળતે મૃત્યુ દંડ દેવો પડે છે; એવા લયંકર ક્ષણદાયી પરિણામ નીપજવે તેનાથી સમજી પ્રાણી તો જરૂર દૂર રહેજ છે. ‘અતિ લોભ તે પાપનું મૂળ.’ તે ઉપર એક દૃષ્ટાન્ત છે તે નીચે મુજબ:—

જંબુદ્વિપમાં ભરતક્ષેત્રે વર્તમાન ચોવીશીમાં ચાર ચક્રવર્તી થયા છે, તેમાં સુભૂમ નામે આઠમા ચક્રવર્તી થયા હતા. તેમણે છ ખંડ પૃથ્વી સાધી (જીતી લીધી) તેના પર પોતાની આજીવ વર્તાવી. સોળ હજાર દેવતાઓ સદાકાળ તેની સેવામાં હાજર રહેતા હતા. એક વેળા તેનામાં વિશેષ લોભ વૃત્તિ જાગૃત થઈ. “જંબુદ્વિપના ભરતના છ ખંડ સાધ્યા તો હવે ધાતકીખંડના ભરતક્ષેત્રના પણ છ ખંડ સાધું—જીતી લઉં.” આમ વિચારી દેવતાઓ સહુ અગણિત સૈનિક બળે

તેણે પ્રયાણ કરવાની ઈચ્છા અમલમાં મૂકી. સર્વ સાધન સામગ્રી સાથે તે ચર્મરત્ન પર સર્વ સૈન્ય સહ આરૂઢ થઈ દેવતાઓની સહાયથી આકાશ માર્ગે સમુદ્ર પર થઈને આગળ ચાલ્યો. સમુદ્રના મધ્ય ભાગે આવતાં ચર્મરત્ન વીમાન ઉચ્ચકનારા દેવોમાંથી એકને સહજ એમ થઈ આવ્યું કે ‘હું એકજ માત્ર આ વીમાન વાહનને નહિં ઉંચકું તો શું નુકશાન થવાનું ? કંઈજ નહિ. ’ તેનું અનુમાન સત્ય હતું. એક હજાર દેવોમાંથી એક દેવ પોતાનો ટેકો વીમાનને ઉચ્ચકવામાં ન આપે તેમાં કંઈજ હરકત ન આવે એ સંપૂર્ણ સત્ય હતું; પરંતુ આવી ભાવના તેને એકનેજ માત્ર ન થઈ; તેના જેવા જ વિચાર સર્વ દેવતાઓમાં તેજ ક્ષણે એકી સાથે સ્ફુર્યા; એટલે પેલા દેવે પોતાના વિચારનો અમલ કર્યો અને વિમાનને ઉંચકવા માટેનો પોતાના હાથનો ટેકો લઈ લીધો, તેજ ક્ષણે ખીબ પણ સર્વ દેવતાઓ પોતાના પણ તેવાજ વિચાર બળે પોતાના હાથ વીમાન તળેથી ખેંચી લઈ નિવૃત્ત થયા.

દુર્દૈવયોગે સર્વ દેવતાઓના-સમકાળે સર્વના સરખા વિચાર બળે-આ પ્રકારના કાર્યથી ચર્મરત્ન આધાર રહિત થઈ સમુદ્રમાં પડી વિનાશ પામ્યું; તે સાથે સુભૂમ ચક્રવર્તી તેના સર્વ સૈન્ય સહ સમુદ્રમાં પડી મૃત્યું પામ્યો. અતિ લોભનુંજ આ પરિણામ નહિ ? ‘સંતોષી સદા સુખી, સહજ મળેલ સ્થિતિમાં સંતોષ રાખવો તેજ શ્રેષ્ઠ છે, નહિ તો ‘અતો બ્રહ્મ તતો બ્રહ્મ’ જેવી સ્થિતિ થાય છે. શ્રીમંતોની હવેલી નીરખી ગરિબોએ પોતાની ઝૂંપડી કદી

પણ તોડી પાડવી ઇષ્ટ નથી. નહિ તો, મુખમાં પકડેલ રોટલો સહ એક શ્વાને પાણીમાં પોતાનું પ્રતિબિંબ નિહાળી ભ્રમણામાં તેને પ્રતિસ્પર્ધી ગણી તેના મુખમાં દેખાતો રોટલો પણ પડાવી લેવાની આશાએ તેણે કુવામાં પડતું મૂક્યું; એટલે રોટલો અને પ્રાણ બન્ને ગુમાવ્યા, તેના જેવી સ્થિતિ થાય, તે ઉપરના બન્ને સાદા દૃષ્ટાંતથી પણ સમજવા જેવું છે. પ્રાપ્ત સ્થિતિમાંજ આનંદ માની જીવન નિર્વાહ કર્યે જવો અને નિષ્પાપ જીવન જીવવાની મોજમાંજ સંતોષ માનવો એ સર્વ શ્રેષ્ઠ છે.

લોભ ત્યાગની સજ્જાત.

તુમે લક્ષણ જોજ્યો લોભનાં રે,
લોભે મુનિજન પાસે ક્ષોભતા રે,
લોભે ડાહ્યા મન ડોલ્યા કરે રે,
લોભે દુર્ઘટ પંથે સંચરે રે—તુમે ૧

જે લોભ તજે તેહના લઉ ભામણા રે,
વળી પાયે નમીને કરૂં ખામણાં રે.
લોભે મરજાદા ન રહે કેહની રે,
તમે સંગત મેલો તેહની રે—તુમે ૨

લોભે ધર મેલી રણમાં મરે રે,
 લોભે ઉચ્ચ તે નીચું આદરે રે,
 લોભે પાપ લણી પગલાં ભરે રે,
 લોભે અકારજ કરતાં ન ઓસરે રે—તુમેં ૩
 લોભે મનડું ન રહે નિર્મળું રે,
 લોભે સગપણ નાસે વેગળું રે,
 લોભે ન રહે પ્રીતિ ને પાવડું રે,
 લોભે ધન ભેળે બહુ એકડું રે—તુમેં ૪
 લોભે પુત્ર પ્રત્યે પિતા હણે રે,
 લોભે હત્યા પાતક અવગણે રે,
 તે તો દામ તણે લોભે કરી રે,
 ઉપર ફણીધર થાયે મરી રે—તુમેં ૫
 ભેતાં લોભનો થોભ દીસે નહીં રે,
 એવું સૂત્ર સિદ્ધાંતે કહ્યું સહી રે,
 લોભે ચક્રી સુભૂમ નામે જુઓ રે,
 તે તો સમુદ્ર માંહે ડુબી મુઓ રે—તુમેં ૬
 એમ જાણીને લોભને છ'ડજો રે,
 એક ધર્મ શું મમતા માંડજો રે,
 કવિ ઉદયરત્ન ભાષે મુદા રે,
 વંદુ લોભ તજે તેહને રે—તુમેં ૭
 — તૃતીય વિભાગ પૂર્ણ. —

શાળોપયોગી સાર્થ સરળ સામાયિક સૂત્ર.

(સ્વાધ્યાય સમયે ઉપયોગી લઘુ કાવ્યમાળા.)

પ્રભુ પ્રાર્થના.

(દર્શન સમયે.)

સંસ્કૃત સ્તુતિ.

પૂર્ણાનંદમયં મહોદયમયં કૈવલ્યચિદ્દગ્ધમયં,
રૂપાતીતમયં સ્વરૂપરમણું સ્વાભાવિકીશ્રીમયં;
જ્ઞાનોદ્યોતમયં કૃપારસમયં સ્યાદ્વાદ્વિદ્યાલયં,
શ્રી સિદ્ધાચળતીર્થરાજમનિશં, વંદેહુમાદીશ્વરં.

પૂણ્યાનાં વિપણીસ્તમો દિનમણિ, કામેલ કુંભસૃણી-
મોક્ષેનિઃસરણિઃ સુરેન્દ્રકરણિ- જ્યોતિઃ પ્રભાસારિણી
દાને દેવમણિર્નતોત્તમજને, ત્રણિ કૃપાસારણિ-
વિશ્વાનંદ સુધા ધૃણિર્લવલિદે, શ્રીપાર્શ્વ ચિંતામણિ :

નેત્રાનંદકરી ભવોદધિતરી, શ્રેયસ્તરોર્મજરી,
શ્રીમદ્ ધર્મ મહાનરેન્દ્ર નગરી, વ્યાપહૃતા ધૂમરી,
હર્ષોત્કર્ષશુભપ્રભાવલહરી, રાગદ્વિષાં જિત્વરી,
મૂર્ત્તિઃ શ્રી જિનપુંગવસ્ય ભવતુ, શ્રેયસ્કરી દેહીનામ્.

શ્રેયઃ સંકેતશાલા સુગુણ પરિમલૈર્જેય મંદારમાલા,
છીન્નન્યા મોહજાલા, પ્રમુદભરસરઃપૂરણે મેઘમાલા,
નમ્ર શ્રીમન્મરાલા વિતરણ કલયા નિર્જિતઃ સ્વર્ગિશાલા,
ત્વન્મૂર્ત્તિઃ શ્રી વિશાલા વિદલતુ દુરિતં નંદિતઃ ક્ષોણિપાલા.

અર્હન્તો ભગવન્ત ઇન્દ્ર મહિતા, સિદ્ધાશ્ચ સિદ્ધિ સ્થિતા,
આચાર્યા જિન શાસનોન્નતિ કરાઃ પૂજયા ઉપાધ્યાયકા;
શ્રી સિદ્ધાન્ત સુપાઠકા મુનિવરા રત્નત્રયારાધકા,
યચૈતે પરમેષ્ઠિનઃ પ્રતિદિનં કુર્વન્તુ વો મ ગલમ્.

ओंकारं बिन्दुं संयुक्तं, नित्यं ध्यायन्ति योगिनः
 कामदं भोक्षदं यैव, ओंकाराय नमो नमः
 अज्ञान तिमिरान्धानां, ज्ञानाग्नौ शलाकया
 नेत्रमुन्मीलितं येन, तस्मै श्री गुरवे नमः

प्रशमरस निमग्नं, दृष्टियुग्मम् प्रसन्नम्,
 वहनकमलमङ्कः कामिनि संगे शून्यः
 कर युगमपियते शस्त्र संश्लेषं बन्धं,
 तदसि जगति देवे वीतरागस्त्वमेव.

अन्यथा शरणुं नास्ति त्वमेव शरणुं भव
 तस्मात् कारुण्य लावेन, रक्ष रक्ष जिनेश्वर;
 पाताले यानि भिण्णानि, यानि भिण्णानि भूतले,
 स्वर्गेऽपि यानि भिण्णानि, तानि वन्दे निरन्तरम्.

देवोनेक लवार्जितोर्जितमहापापप्रदीपानलो,
 देवः सिद्धिवधु विशालहृदया-लङ्कारहारोपम.
 देवोष्ठादशदोष सिंधुर्घटा, निर्लेपचाननो,
 लव्यानां विह्वला तु वाञ्छित इव, श्री वीतरागो जिन.

पुद्गलस्त्वमेव विभुधार्यितपुद्गलोधात्,
 त्वं शकरोसि लुपन्नयशंकरत्वात्;
 धातासि धीर शिवमार्गविधेर्विधानात्,
 व्यक्ता त्वमेव लवण ! पुद्गलोत्तमोसि.

तुभ्यं नमस्त्रिभुवनार्तिहराय नाथ !
 तुभ्यं नमः क्षितितलामलभूषणाय;
 तुभ्यं नमस्त्रिजगतः परमेश्वराय,
 तुभ्यं नमो जिन ! लवोदधि शेषणाय.

नमो दुर्वार रागादि, वैरिवार निवारणे;
 अर्द्धते योगिनाथाय, भङ्गावीराय तायिने.
 पन्नगे य सुरेन्द्रे य, कौशिके पादसंस्पृशि
 निर्विशेषमनस्काय, श्री वीरस्वामीने नमः

अैन्द्र श्रेष्ठीनता प्रताप लवनं, लव्यांगी नेत्रामृतं;
 सिद्धान्तोपनिषद् विचार यतुरैः, प्रीत्या प्रमाणीकृता.
 भूर्तिः स्फुर्तिमति सदा विजयते जैनेश्वरी विस्कूरम्;
 मोहोन्माद धन प्रमाद मदिरा, भर्तृरनादोकिता.

भंगलं लगवान् वीरो भंगलं गौतम प्रभु,
 भंगलं स्थुलिलद्राघा, जैन धर्मोस्तु भंगलम्.

नमस्कार समो मंत्र, शत्रुंजय समो गिरिः
 वीतराग समो देवो, न भुतो न भविष्यति.

सुधा सोदरवाग् ज्योत्स्ना, निर्मली कृत छिर्जम्भूषः
 भृगलक्ष्मा तमः शांत्यै, शान्तिनाथ जिनो स्तुवः

चिदानंदैक रूपाय, जिनाय परमात्मनेः
 परमात्म प्रकाशाय, नित्यं सिद्धात्मने नमः

દર્શનાત્ હુરિતધ્વંસી, વંદનાત્ વાંછિત પ્રદઃ
પૂજનાત્ પુરકઃ શ્રીષ્ટાં જિનઃ સાક્ષાત્ સુરદ્રુમઃ :

દર્શનં દેવ દેવસ્ય, દર્શનં પાપ નાશનં,
દર્શનં સ્વર્ગ સોપાનં, દર્શનં મોક્ષ સાધનં.

સરસ શાન્તિ સુધારસ સાગરં, શુચિતરં ગુણુરત્ન મહાકરં;
ભવિક પંકજ બોધ દિવાકરં, પ્રતિદિનં પ્રણુમામિ જિનેશ્વરં.

ચિદાનંદ સ્વરૂપાય, રૂપાતીતાય તાયિને;
પરમ જ્યોતિષે તસ્મૈ, નમઃ શ્રી પરમાત્મને.

અશોક વૃક્ષઃ સુર પુષ્પ વૃષ્ટિ-દિવ્ય ધ્વનિશ્રામરમાસનં ચ,
ભામંડલં હંદ્રભિરાતપત્રં, સત્પ્રાતિહાર્યાણિ જિનેશ્વરાણામ.

યસ્ય સંકલેશ જનનો રાગો નાસ્ત્યેવ સર્વથા;
ન ચ દ્વેષોપિ સત્ત્વેષુ, શમેન્ધનં દવાનલ.

ન ચ મોહોપિ સજ્જ્ઞાન-ચ્છાદનો શુદ્ધ વૃત્ત કૃત;
ત્રિલોક ખ્યાતઃ મહિમા મહાદેવઃ સ ઉચ્યતે.

એવં ભૂતાય શાંતાય, કૃત કૃત્યાય ધીમતે;
મહાદેવાય સતતં, સમ્યગ્ ભક્ત્યઃ નમો નમઃ

જગત્રયાધાર કૃપાવતાર, હુર્વાર સંસારવિકારવૈદ્ય;
શ્રી વીતરાગત્વયિ મુગ્ધ ભાવાત્, વિજ્ઞ પ્રભોવિસ્રપયામિ કિંચિત્.

ગુજરાતી સ્તુતિ.

છે પ્રતિમા મનોહારિણી દુઃખહરિ શ્રી વીર જિણુંદની,
ભકતોને છે સર્વદા સુખકરી, જાણે ખીલી ચંદની;
આ પ્રતિમાના ગુણ ભાવ ધરીને, જે માણસો ગાય છે,
પામી સઘળાં સુખ તે જગતમાં, મુક્તિ લાણી જાય છે.

-
પ્રભુ દર્શન સુખ સંપદા, પ્રભુ દર્શન નવ નિધ,	
પ્રભુ દર્શનથી પામીયે, સકળ પદારથ સિદ્ધ.	૧
ભાવે જિનવર પૂજ્યે, ભાવે દીજે દાન,	
ભાવે ભાવના ભાવીએ, ભાવે કેવળજ્ઞાન.	૨
જીવડા જિનવર પૂજ્યે, પૂજનાં ફળ હોય,	
રાજા નમે પ્રજા નમે, આણુ ન લોપે કોય.	૩
વાડી ચંપો મોરીએ, સોવન પાંખડીએ,	
પાસ જિનેશ્વર પૂજ્યે, પાંચે આંગળીએ.	૪
આલને વહાલી વીજળી, ધરતીને વહાલા મેહ,	
રાજીવ વહાલા નેમજી, અમને વહાલો દેહ.	૫
કુલડાં કેરા ખાગમાં, બેઠા શ્રી જિનરાજ,	
જેમ તારામાં ચંદ્રમા, તેમ શોભે મહારાજ.	૬
ત્રિભુવન નાયક તું ધણી, મહા મોટો મહારાજ,	
મોટે પુન્યે પામીયો; તુમ દરિશન હું આજ.	૭
આજ મનોરથ સવિ ફળ્યા, પ્રકટયા પુન્ય કલોલ,	
પાપ કરમ દુરે ટળ્યા, નાઠા દુઃખ દંદોલ.	૮
-

પ્રભુ પ્રાર્થના.

(પૂજા સમયે)

—દ્વંદ્વ પ્રક્ષાલન વેળા—

મેરૂ શિખર નવરાવે હો સુરપતિ, મેરૂશિખર નવરાવે;
જન્મકાળ જિનવરકો જાણી, પંચ રૂપ કરી આવે હો સુરપતિ—

—મેરૂ શિખર નવરાવે.

૧ —જળ પ્રક્ષાલન વેળા—

જ્ઞાન કળશ ભરી આતમા, સમતા રસ ભરપૂર,
શ્રી જિનને નવરાવતાં, કરમ થયાં ચકચૂર.

૨ —ચંદન પૂજા વેળા—

આત્મ ગુણ વાસન લાણી, ચંદન પૂજા સાર;
જેમ મધવા અપહર કરે, તેમ કરીયે નરનાર.

૩ —પુષ્પ પૂજા વેળા —

પ્રભુ કંઠે ઠવિ ફૂલની માળા, થુલ થકી વ્રત ઉચરીએ,
ચિત્ત ચોખે ચોરી નવી કરીએ, સ્વામી અદત્ત કદિય ન લીજે;
લેદ અઠાર પરિહરીયેરે—ચિત્ત૦

૪ —ધૂપ પૂજા વેળા. —

અમે ધૂપની પૂજા કરીએ રે, હો મનમાન્યા મોહનજી;
પ્રભુ, ધૂપ ઘટા અનુસરીએરે, હો મનમાન્યા મોહનજી.
પ્રભુ, નહિ કોઈ તમારી તોલેરે, હો મન માન્યા મોહનજી;
પ્રભુ, અન્તે શરણ તમારું રે, હો મનમાન્યા મોહનજી.

૫ —દીપ પૂજા વેળા—

પંચમી ગતી વરવા લણી, પંચમી પૂજા રસાળ,
કેવળ રત્ન ગવેષવા ધરિયે દીપકમાળ.

અક્ષત પૂજા.

૬ —સ્વસ્તિક વેળા. —

દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રના, આરાધનથી સાર,
સિદ્ધ શિલાની ઉપરે, હોળે મુજ સ્વિકાર.
અક્ષત પૂજા કરતાં થકાં, સફળ કરેં અવતાર,
ફળ માણું પ્રભુ આગળે, તાર તાર મુજ તાર.

૭ —નૈવેદ્ય પૂજા વેળા—

નિર્વેદી આગળ ઠવો, શુચિ નૈવેદ્ય રસાળ,
વિવિધ જાતિ પકવાન્ન શું, ભરી અપ્ટાપદ થાળ.

૮ —ફળ પૂજા વેળા. —

ફળ પૂજા કરતાં થકાં, સફળ કરેં અવતાર,
ફળ માણું પ્રભુ આગળે, તાર તાર મુજ તાર.
સંસારિક ફળ માગીને, સ્વડયો સંસાર,
અપ્ત કર્મ નિવારવા, માણું મોક્ષફળ સાર.
ચીહું ગતિ ભ્રમણ સંસારમાં, જન્મ મરણ જંજાળ,
પંચમગતિ વિણ જીવને, મુખ નહિ ત્રિહું કાળ.

— નવઅંગ પૂજા વેળા. —

- અંગુઠે—જળભરી સંપુટ પત્રમાં, યુગલિક નર પૂજાંત,
ઋષભ ચરણ અંગુઠડે, દાયક લવજળ અંત. ૧
- ઢિંચણે—જાનુબળે કાઉસગગ રહ્યા, વીચર્યા દેશ વિદેશ,
ખડાં ખડાં કેવળ લહ્યું, પૂજે જાનુ નરેશ. ૨
- કાંડે—લોકાંતિક વચને કરી, વરસ્યા વરસીદાન,
કર કાંડે પ્રભુ પૂજના, પૂજે ભવિ બહુ માન. ૩
- ખલે—માન ગયું દોય અંશથી, દેખી વીર્ય અનંત,
ભુજાળે લવજળ તર્યા, પૂજે ખંધ મહાંત. ૪
- મસ્તકે—સિદ્ધશિલા ગુણ ઉજળી, લોકાંતે ભગવંત,
વસીયા તેણે કારણ ભવિ, શિર શિખા પૂજાંત. ૫
- લલાટે—તીર્થંકર પદ પુણ્યથી, ત્રિભુવન જન સેવંત,
ત્રિભુવન તિલક સમા પ્રભુ, ભાલ તિલક જ્યવંત. ૬
- કાંઠે—સોળ પહોર પ્રભુ દેશના, કાંઠે વિવર વરતુલ,
મધુર ધ્વનિ સુરનર સૂણે, તીણે ગળે તિલક અમૂલ. ૭
- હૃદયે—હૃદય કમળ ઉપશમ બળે, બાળ્યા રાગ ને રોષ,
હિમ દહે વન ખંડને, હૃદય તિલક સંતોષ. ૮
- નાભિ—રત્નત્રયી ગુણ ઉજળી, સકળ સુગુણ વિશ્રામ,
નાભિ કમળની પૂજના, કરતાં અવિચળ ધામ. ૯

અષ્ટ પ્રકારી પૂજના દુહા.

- ૧ જળપૂજા—જળપૂજા જુગતે કરો, મેલ અનાદિ વિનાશ,
જળપૂજા ફળ મૂજ હજો, માગું એમ પ્રભુ પાસ. ૧
- ૨ ચંદનપૂજા—શીતળ ગુણ જેહમાં રહ્યો, શીતળ પ્રભુ મુખરંગ
આત્મ શીતળ કરવા લણી, પૂજો અરિહા અંગ. ૨
- ૩ પુષ્પપૂજા—સુરભિ અખંડ કુસુમ ગૃહી, પૂજો ગત સંતાપ,
સુમ જંતુ લવ્યજ પરે, કરીયે સમકિત છાપ. ૩
- ૪ ધૂપપૂજા—ધ્યાન ઘટા પ્રકટાવીયે, વાંમ નયન જિન ધૂપ,
મિચ્છત દુર્ગાંધ દૂરે ટળે, પ્રકટે આત્મ સ્વરૂપ. ૪
- ૫ દીપપૂજા—દ્રવ્ય દીપક સુવિવેકથી, કરતાં દુઃખ હોય ફેક,
ભાવ પ્રદીપ પ્રકટ હુવે, ભાસિત લોકાલોક. ૫
- ૬ અક્ષતપૂજા—શુદ્ધ અખંડ અક્ષત ગ્રહી, નંદાવર્ત વિશાળ,
પૂરી પ્રભુ સન્મુખ રહો, ટાળી સકળ જંનળ. ૬
- ૭ નૈવેદ્યપૂજા—અણાહારી પદ મેં કર્યા, વિગગહ ગઈય અનંત,
દૂર કરી તે દીજીયે, અણાહારી શિવ સંત. ૭
- ૮ ફળપૂજા—ઈન્દ્રાદિક પૂજા લણી, ફળ લાવે ધરી રાગ;
પુરષોત્તમ પૂજી કરી, માગે શિવ ફળ ત્યાગ. ૮

આરતી.

જય જય આરતી આદિ જિજ્ઞંદા,
નાભિરાયા માફેદેવીકો નંદા,
પહેલી આરતી પૂજા કીજે,
નરભવ પામીને લાહો લીજે. જય૦ ૧

દુસરી આરતી દીનદયાળા,
ધુળેવા નગરમાં જગ અજવાળ્યાં. જય૦ ૨

ત્રીસરી આરતી ત્રિભુવન દેવા,
સુરનર ઇન્દ્ર કરે તોરી સેવા. જય૦ ૩

ચોથી આરતી ચૌગતી ચૂરે,
મન વાંછિત કૃણ શિવસુખ પૂરે. જય૦ ૪

પંચમી આરતી પુન્ય ઉપાયા,
મુળચંદ્રે ઋષભ ગુણ ગાયા. જય૦ ૫

મંગળ દીપક.

દીવોરે દીવો મંગલિક દીવો,
આરતી ઉતારીને બહુ ચીરંજીવો. દીવો૦ ૧

સોહમને ઘેર પર્વ દીવાળી,
અંબર ખેલે અમરા બાળી. દીવો૦ ૨

દીપાળ લણે એણે કુળ અબ્જુઆળી,
લાવે ભગતે વિધન નિવારી. દીવો૦ ૩

દીપાળ લણે એણે કળિકાળે,
આરતી ઉતારી રાજા કુમારપાળે. દીવો૦ ૪

અમ ઘેર મંગલિક તુમ ઘેર મંગલિક,
મંગલિક ચતુર્વિધ સંઘને હોજે. દીવો૦ ૫

લઘુ ચૈત્યવંદન સંગ્રહ.

૧ લા શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

આદિદેવ અલવેસરૂ, વિનીતાનો રાય,
નાભિરાયા કુલ મંડણો, મરૂદેવા માય. ૧
પાંચશે ધનુષ્યની દેહડી, પ્રભુજી પરમ દયાળ,
ચોરાશી લાખ પૂર્વનું, જસ આયુ વિશાળ. ૨
વૃષભ લાંછન જિન વૃષધરૂએ, ઉત્તમ ગુણ મણિ ખાણ,
તસ પદ પદ્મ સેવન થકી, લહીએ અવિચળ ઠાણ. ૩

(૨)

સર્વાર્થ સિધ્ધે થકી, અવિયા આદિ જિણુંદ,
પ્રથમ રાય વિનીતા વસે, માનવ ગણ મુખકંદ. ૧
યોનિ નકુલ જિણુંદને, ^૧હાયન એક હજાર;
મૌનાતીતે કેવળી; વડ હેઠે નિરધાર. ૨
ઉત્તરાષાઢા જન્મ છે, ધનરાશિ અરિહંત,
દશ સહસ્ત્ર પરિવાર શું, વીર કહે શિવકંત. ૩

૨ જા શ્રી અજિતનાથ પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

અજિતનાથ પ્રભુ અવતર્યો, વિનીતાનો સ્વામી,
જિતશત્રુ વિજયા તણો, નંદન શિવગામી. ૧
બહોંતેર લાખ પૂરવ તણું, પાઠ્યું જેણે આય,
ગજ લાંછન લાંછન નહિ, પ્રણમે સુરરાય. ૨
સાડા ચારસેં ધનુષ્યની એ જિનવર ઉત્તમ દેહ,
પાદ પદ્મ તસ પ્રણમીએ, જિમ લહીએ શિવગેહ. ૩

(૨)

આબ્યા વિજય વિમાનથી, નયરી અયોધ્યા ઠામ;
 માનવગણુ રિખ રોહિણી, મુનિજનના વિશ્રામ. ૧
 અજિતનાથ વૃષ રાશિએ, જન્મ્યા જગદાધાર;
 યોનિ ભુજંગમ ભય હરે, મૌને વર્ષ તે ખાર. ૨
 સત્ત પરણુ તરે હેઠળે એ, જ્ઞાન મહોત્સવ સાર;
 એક સહસ્રશું શિવ વર્યા, વીર ધરે બહુ ખ્યાર, ૩

૩ જ શ્રી સંભવનાથ પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

સાવત્રી નયરી ઘણી, શ્રી સંભવનાથ;
 જિતારી નૃપ નંદનો, ચલવે શિવ સાથ. ૧
 સેના નંદન ચંદને, પૂજે નવ અંગે;
 ચારસેં ધનુષનું દેહ માન, પ્રણમો મનરંગે. ૨
 સાઠ લાખ પૂરવ તણું એ, જિનવર ઉત્તમ આય;
 તુરગ લાંછન પદ પદ્મને, નમતાં શિવ સુખ થાય, ૩

(૨)

સત્તમ ગેવિજ્જ ચ્યવન છે, જન્મ્યા મૃગશિર માંડી;
 દેવ ગણે સંભવ જિના, નમીયે નિત્ય ઉત્સાહી. ૧
 સાવત્રી પૂરી રાજિયો, મિથુન રાશિ સુખકાર;
 પન્નગ યોનિ પામીયા, યોનિ નિરવાણુ હાર. ૨
 ચૌદ વરસ છદ્મસ્થમાં એ, નાણુ શાલ તરે સાર;
 સહસ્ર વ્રતી શું શિવ વર્યા, વીર જગત આધાર. ૩

૪ થા શ્રી અભિનંદન પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

નંદન સંવર રાયનો, ચોથા અભિનંદન;
કપિ લાંછન વંદન કરો, ભવ દુઃખ નિકંદન. ૧
સિદ્ધારથા જસ માવડી, સિદ્ધારથ જસ તાય;
સાડા ત્રણસેં ધનુષ માન, સુંદર જસ કાય. ૨
વિનીતા વાસી વંદીએ એ, આયુ લખ પચાસ;
પૂરવ તસ પદ પદ્મને, નમતાં શિવપુર વાસ. ૩

(૨)

જ્યંત વિમાન થકી અવ્યા, અભિનંદન રાયા;
વૈશાખ શુદ્ધિ ચોથ, માઘ શુદ્ધિ બીજે જાયા. ૧
મહા શુદ્ધિ ખારસે ગ્રહીય દિક્ષા, પોશ શુદ્ધિ આદ્ય
કેવળ શુદ્ધિ વૈશાખની આઠમે શિવસુખ રસ. ૨
ચોથા જિનવરને નમીએ, ચક્રગતિ ભ્રમણ નિવાર;
જ્ઞાનવિમળ ગણપતિ કહે, જિન ગુણનો નહિ પાર. ૩

૫ મા શ્રી સુમતિનાથ પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

સુમતિનાથ સુહંકર, કોસલ્લા જસ નયરી;
મેઘરાય મંગલા તણો, નંદન જિત વયરી. ૧
કૈંચ લાંછન જિન રાજિયો, ત્રણસેં ધનુષની દેહ;
ચાળીસ લાખ પૂરવ તણું, આયુ અતિ ગુણ ગેહ. ૨
સુમતિ ગુણે કરી જે ભર્યા એ, તર્યા સંસાર અગાધ;
તસ પદ પદ્મ સેવા થકી, લહો સુખ અવ્યાખાધ. ૩

(૨)

સુમતિ જયંત વિમાનથી, રહ્યા અયોધ્યા ઠામ;
 રાક્ષસ ગણ પંચમ પ્રભુ, સિંહ રાશી ગુણ ધામ. ૧
 મધા નક્ષત્રે જનમિયા, મુષક યોનિ જગદીશ;
 મોહરાય સંગ્રામમાં, વરસ ગયાં છવીશ. ૨
 છત્યો પ્રિયંશુ તરૂં તળે એ, સહસ મુનિ પરિવાર;
 અવિનાશી પદવી વર્યા, વીર નમે સો વાર. ૩

૬ ઠા શ્રી પદ્મ પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

કોસંબીપુરી રાજિયો, ઘર નરપતી તાય;
 પદ્મપ્રભ પ્રભુતામથી, સુસીમા જસ માય. ૧
 ત્રીસ લાખ પૂરવ તણું, જિન આયુ પાળી;
 ધનુષ અઢીસેં દેહડી, સવિ કર્મને ટાળી. ૨
 પદ્મ લંછન પરમેશ્વરૂં એ, જિનપદ પદ્મની સેવ;
 પદ્મવિજય કહે કીજિએ, ભવિજન સદુ નિતમેવ. ૩

(૨)

ઐવેયક નવમા થકી, કોસંબી ઘરવાસ;
 રાક્ષસ ગણ નક્ષતરૂં, ચિત્રા કન્યા રાશી. ૧
 વૃક યોનિ પદ્મ પ્રભુ, છદ્મસ્થા પદ્મસ;
 તરૂં છત્રોધે કેવળી, લોકાલોક પ્રકાશ. ૨
 ત્રિણ અધિક શત આઠશ્યું એ, પામ્યા અવિચળ ધામ;
 વીર કહે પ્રભુ માહરે, ગુણ શ્રેણી વિશ્રામ. ૩

७ भा श्री सुपार्श्वनाथ प्रभुनुं यैत्यवंहन.

(३)

શ્રી સુપાસ જિણુંદ પાસ, ટાળ્યો ભવ ફેરો;
પૃથિવી માત ઉરે જ્યો, તે નાથ હમેરો. ૧
પ્રતિષ્ઠિત સુત સુંદર, વાણારસી રાય;
વોશ લાખ પૂરવ તણું, પ્રભુજીનું આય. ૨
ધનુષ ખસેં જિન દેહડી, સ્વસ્તિક લાંછન સાર;
પદ પદમે જસ રાજતો, તાર તાર ભવ તાર. ૩

(૨)

ચંદ્રપ્રભ જિન આઠમા, ચંદ્રપ્રભ સમ દેહ; ૧
 અવતરિયા વિજયંતથી, વદિ પંચમી ચૈત્રે.
 પોસ વદિ બારશે જનમિયા, તસ તેરશે સાધ; ૨
 ક્ષાગુણ વદિની સાતમે, કેવળ નિરાબાધ.
 ભાદ્રવ સત્તમિ શિવ લહ્યા એ, પૂરી પૂરણ ધ્યાન; ૩
 અકૃ મહા સિદ્ધિ સંપન્ને, નય કહે જિન અભિધાન.

૯ મા શ્રી સુવિધિનાથ પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

સુવિધિનાથ નવમા નમું, સુગ્રીવ જસ તાત; ૧
 મગર લાંછન ચરણે નમું, રામા રૂડી માત.
 આયુષ લાખ પૂરવ તણું, શત ધનુષની કાય; ૨
 કાકંદી નયરી ઘણી, પ્રણમું પ્રભુ પાય.
 ઉત્તમ વિધિજેહુથી લહ્યો, તેણે સુવિધિ જિન નામ; ૩
 નમતાં તસ પદ પદ્મને, લહીયે શાશ્વત નામ.

(૨)

ગોરા સુવિધિ જિણુંદ નામ, બીજું પુષ્પદંત; ૧
 ક્ષાગુણ વદિ બીજે ચળ્યા, મહેલી સુર અનંત.
 માગશર વદિ પંચમી જણ્યા, તસ છઠે દિક્ષા; ૨
 કાર્તિક શુદ્ધિ ત્રીજે કેવળી, દિએ બહુ પરે શિક્ષા.
 શુદ્ધિ નવમી ભાદ્રવ તણી એ, અજર અમર પદ સોય; ૩
 ધીર વિમળ સેવક કહે, એ નમતાં સુખ જોય.

૧૦ મા શ્રી શીતળનાથ પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

નંદા દઢરથ નંદનો, શીતળ શીતળનાથ;
રાજા ભદ્રીલપુર તણે, ચલવે શિવ સાથ. ૧
લાખ પૂરવનું આઉખું, નેવું ધનુષ પ્રમાણ;
કાયા માયા ટાળીને, લઘ્યા પંચમ નાણ. ૨
શ્રીવત્સ લાંછન સુંદર, પદ પદ્મ રહે જાસ;
તે જિનની સેવા થકી, લહીયે લીલ વિલાસ. ૩

(૨)

દશમા સ્વર્ગ થકી ચળ્યા, દશમા શીતળનાથ;
ભદ્રીલપુર ધન રાશીયે, માનવ ગણ શિવ સાથ. ૧
વાનર ચોનિ જિણુંદની, પુર્વાષાઢા જીત;
તિગ વરસાંતરે કેવળી, પ્રિયંશુ વિખ્યાત. ૨
સંચમધર સહસે વર્યા એ, નિરૂપમ પદ નિર્વાણ;
વીર કહે પ્રભુ ધ્યાનથો, લવ લવ કોડી કલ્યાણ. ૩

૧૧ મા શ્રી શ્રેયાંસનાથ પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

શ્રી શ્રેયાંસ અગ્યારમા, વિષ્ણુ નૃપ તાય;
વિષ્ણુ માતા જેહની, એંસી ધનુષની કાય. ૧
વરસ ચોરાશી લાખનું, પાઠ્યું જેણે આય;
૧૫ગી લાંછન રપદકજે, સિંહપુરીનો રાય. ૨
રાજ્ય તણ દીક્ષા વરી એ, જિનવર ઉત્તમ જ્ઞાન;
પામ્યા તસ પદ પદ્મને, નમતાં અવિચલ થાન. ૩

(૨)

- અન્યુતથી પ્રભુ ઉતર્યા, સિંહપુરે શ્રેયાંસ;
 યોનિ વાનર દેવ ગણ, દેવ કરે પરશંસ. ૧
- શ્રાવણે સ્વામી જનમિયા, મકર રાશી દુગવાસ;
 છદ્મસ્થા તિદુકતલે, કેવળ મહિમા જાસ. ૨
- વાચંયમ સહસે સહિયે, લવ સંતતિનો છેડ;
 શ્રી શુભ વીરને સાંઘશ્યુ, અવિચળ ધર્મ સ્નેહ. ૩

૧૨ મા શ્રી વાસુપૂજ્ય પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

- વાસવ વંદિત વાસુપૂજ્ય, ચંપાપુરી ઠામ;
 વસુપૂજ્ય કુળ ચંદ્રમા, માતા જયા નામ. ૧
- મહિષ લાંછન જિન ખારમા, સિત્તેર ધનુષ પ્રમાણ
 કાયા, આયુ વરસ વળી, બહોંતેર લાખ વખાણ. ૨
- સંઘ ચતુર્વિધ થાપીને, જિન ઉત્તમ મહારાય;
 તસ મુખ પદ્મ વચન સુણી, પરમાનંદી થાય. ૩

(૨)

- પ્રાણતથી ઇહાં આવિયા, જેઠ શુદ્ધિ નવમી;
 જન્મ્યા કાગણ ચૌદશે, અમાવાસે સંયમી. ૧
- મહા શુદ્ધિ બીજે કેવળી, ચૌદશ આષાઢી;
 શુદ્ધિ શિવ પામ્યા, કર્મ કષ્ટ સવિ દૂરે કાઢી. ૨
- વાસુપૂજ્ય જિન ખારમા એ, ૧વિદુમ રંગે કાય;
 શ્રી નયલિમળ કહે ઇશ્યુ, જિન નમતાં સુખ થાય. ૩

૧૩ મા શ્રી વિમળનાથ પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

કંપિલપુર વિમળ પ્રભુ, શ્યામ માતા મદ્દહાર;	
કૃતવર્મા નૃપ કુલ નલે, ઉગમીયો દિનકાર.	૧
લાંછન રાજે વરાહનું, સાઠ ધનુષની કાય;	
સાઠ લાખ વરસા તણું, આયુ સુખદાય.	૨
વિમળ વિમળ પોતે થયા એ, સેવક વિમળ કરેહ;	
તુજ પદ પદ્મ વિમળ પ્રતિ, સેવું ધરી સસનેહ.	૩

(૨)

અષ્ટમ સ્વર્ગ થકી ચવી, કપીલપુરમાં વાસ;	
ઉત્તરા ભાદ્રપદે જનમ, માનવ ગણ મીન રાશી.	૧
યોનિ છાગ સુહંકરે, વિમળનાથ ભગવંત;	
દોય વરસ તપ નિર્જળી, જંબુ તળે અરિહંત.	૨
પદ સહસ્ર મુનિ સાથ શ્યું એ, વિમળ પદ પાય;	
શ્રી શુભ વીરને સાંઇશ્યું, મળવાનું મન થાય.	૩

૧૪ મા શ્રી અનંતનાથ પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

અનંત અનંત ગુણ આગરે, અયોધ્યા વાસી;	
સિંહસેન નૃપ નંદનો, થયો પાપ નિકાસી.	૧
સુજસા માતા જનમીઓ, ત્રીસ લાખ ઉદાર;	
વરસ આઉખું પાળીયું, જિનવર જય જયકાર.	૨
લાંછન સિંચાણા તણું એ, કાયા ધનુષ પચાસ;	
જિન પદ પદ્મ નમ્યા થકી, લહીએ સહજ વિલાસ.	૩

(૨)

દેવલોક દશ થકી, ગયા અયોધ્યા ઠામ;	
હસ્તિ યોનિ અનંતને, દેવગણે અભિરામ.	૧
રેવતિએ જન્મ્યા પ્રભુ, મિન રાશી સુખકાર;	
ત્રણ વરસ છદ્મસ્થમાં, નહિ પ્રજ્ઞાદિ ઉચ્ચાર.	૨
પીપલ વૃક્ષે પામીયા એ, કેવળ લક્ષ્મી નિધાન;	
સાત સહસ્રશું શિવ વર્યા, વીર કહે બહુ માન.	૩

૧૫ મા શ્રી ધર્મનાથ પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

ભાનુ નંદન ધર્મનાથ, સુવ્રતા ભલી માત;	
વજ્ર લાંછન વજ્ર નમે, ત્રણ ભુવન વિખ્યાત.	૧
દશ લાખ વરસનું આઉખું, વપુ ધનુ પીસ્તાલીશ;	
રત્નપુરીનો રાજિયો, જગમાં જસ જગીશ.	૨
ધર્મ મારગ જિનવર કહીયે, ઉત્તમ જન આધાર;	
તેણે તુજ પાદ પદ્મ તણી, સેવા કરું નિરધાર.	૩

(૨)

વિજય વિમાન થકી ચળ્યા, રત્નપુરે અવતાર;	
ધર્મનાથ ગણ દેવતા, કર્કરાશી મનોહાર.	૧
જન્મ્યા પુષ્પ નક્ષત્રે, યોનિ છાગ વિચાર;	
દ્વોય વરસ છદ્મસ્થમાં, વિચર્યા ધર્મ દયાળ.	૨
દધિપર્ણાધિ કેવળી; વીર વર્યા બહુ રિદ્ધ;	
કર્મ ખપાવીને હુવા, અડસય સાથે સિદ્ધ.	૩

૧૬ મા શ્રી શાન્તિનાથ પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

શાન્તિ જિનેશ્વર સોળમા, અચિરા સુત વંદો;
વિશ્વસેન કુળ નભમણિ, ભવિજન સુખ કંદો. ૧
મૃગ લાંછન જિન આઉખું, લાખ વરસ પ્રમાણ;
હત્થિણા ઉર નયરી ધણી, પ્રભુજી ગુણ મણિ ખાણ. ૨
ચાળીસ ધનુષની દેહડી એ, સમ ચોરસ સંઠાણ;
વદન પદ્મ જ્યું ચંદલો, દીઠે પરમ કલ્યાણ. ૩

(૨)

સર્વારથ સિધ્ધે થકી, ચવીયા શાન્તિ જિનેશ;
હસ્તિનાપુર અવતર્યા, ચોનિ હસ્તિ વિશેષ. ૧
માનવ ગણ ગુણવંતને, મેષ રાશી સુવિલાસ;
ભરણીએ જન્મ્યા પ્રભુ, છદ્મસ્થા ઈગવાસ. ૨
કેવળ નંદી તરૂં તળે એ, પામ્યા અંતર જાણ;
વીર કરમનો ક્ષય કરી, નવ શત શું નિરવાણ. ૩

૧૭ મા શ્રી કુંથુનાથ પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

કુંથુનાથ કામિત દીયે, ગજપુરનો રાય;
સિરિ માતા ઉર અવતર્યા, શૂર નરપતિ તાય. ૧
કાયા પાંત્રીશ ધનુષની, લાંછન જસ છાગ;
કેવળ જ્ઞાનાદિક ગુણા, પ્રણુમે ધરી રાગ. ૨
સહસ પંચાણ વરસનું, પાળી ઉત્તમ આય;
પદ્મવિજય કહે પ્રણુમીએ, ભાવે શ્રી જિનરાય. ૩

(૨)

શ્રાવણ વદિ નવમી દિને, સંવકૃથી ચવિયા;	
વદિ ચૌદશ વૈશાખની, જિન કુંથુ જણીયા.	૧
વદિ પાંચમ વૈશાખ માસ, લિયે સંજમ પાર;	
શુદિ ત્રીજ ચૈત્રહ તણી, લહે કેવી સાર.	૨
પડવા દિન વૈશાખની, પામ્યા અવિચળ ઠામ;	
છઠા ચક્રી જયકર, જ્ઞાનવિમળ સુખ ખાણુ.	૩

૧૮ મા શ્રી અરનાથ પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

નાગપુરે અર જિનવર, સુદર્શન નૃપ નંદ;	
દેવી માતા જનમીયો, ભવિ જન સુખ કંદ.	૧
લંછન નંદાવર્તનું, કાયા ધનુષ ત્રીશ;	
સહસ ચોરાશી વરસનું, આયુ જસ જગીશ.	૨
અરૂંજ અજર અજ જિનવર, પામ્યા ઉત્તમ ઠાણુ	
તસ પદ પદ્મ આલંબતાં, લહિયે પદ નિરવાણુ.	૩

(૨)

સર્વાર્થથી આવીયા, ફાગણ વદિ બીજે;	
માગશર શુદિ દશમે જણ્યા, અરદેવ નમીજે.	૧
માગશર શુદિ એકાદશી, સયણ આદરિયો;	
કાર્તિક ઉજવળ ખારશે, કેવળ ગુણુ વરિયો.	૨
શુદિ તેરશ માગશર તણી, શિવપદ લહે જિનનાથ;	
સત્તમ ચક્રીને નમું, નય કહે જોડી હાથ.	૩

૧૯ મા શ્રી મહિનાથ પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

મહિનાથ ઓગણીસમા, જસ મિથિલા નયરી;
પ્રભાવતિ જસ માવડી, ટાળે કર્મ વયરી. ૧
તાત શ્રી કુંભ નરેસરૂ, ધનુષ પચવીશની કાય;
લાંછન કળશ મંગળ કરૂ, નિર્મમ નિરમાય. ૨
વરસ પંચાવન સહસનું એ, જિનવર ઉત્તમ આય;
પદ્મવિજય કહે તેહને, નમતાં શિવ સુખ થાય. ૩

(૨)

મહિ જયંત વિમાનથી, મિથિલા નયરી સાર;
અશ્વની યોનિ જયંકરૂ, અશ્વનિ એ અવતાર. ૧
સુરગણ રાશી મેષ છે, વંદિત સ્વર્ગી લોક;
છન્નસ્થા અહોરાતની, કેવળ વૃક્ષ અશોક. ૨
સમવસરણ ખેલી કરીએ, તીર્થ પ્રવર્તન હાર;
વીર અચળ સુખને વર્યા, પંચસયાં પરિવાર. ૩

૨૦ મા શ્રી મુનિસુવ્રત પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

મુનિસુવ્રત જિન વીશમા, કચ્છપનું લાંછન;
પદ્મા માતા જેહની, સુમિત્ર નૃપ નંદન. ૧
રાજગૃહી નયરી ધણી, વીશ ધનુષ શરીર;
કર્મ નિકાચિત રેણુ વજ્ર, ઉદ્દામ સમીર. ૨
ત્રીશ હજાર વરસ તણું, પાળી આયુ ઉદાર;
પદ્મવિજય કહે શિવ લહ્યા, શાશ્વત સુખ નિરધાર. ૩

(૨)

સુમત અપરાજિતથી, રાજગૃહી રહેઠાણુ;	
વાનર યોનિ રાજતિ, સુંદર ગણુ ગીર્વાણુ.	૧
શ્રવણુ નક્ષત્રે જનમિયા, સુરવર જય જયકાર;	
મકર રાશિ છદ્મસ્થમાં, મૌન માસ અગિયાર.	૨
ચંપક હેઠે ચાંપીયા એ, જે ધનધાતી ચાર;	
વીર વડો જગમાં પ્રભુ, શિવપદ એક હજાર.	૩

૨૧ મા શ્રી નમીનાથ પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

મિથિલા નયરી રાજિયો, વિપ્રાસુત સાચો;	
વિજયરાય સુત છોડીને, અવરાં મત રાચો.	૧
નીલ કમળ લંછન ભલું, પંદર ધનુષની દેહ;	
નમિ જિનવરનું સોહતું, ગુણુ ગણુ મણિ ગેહ.	૨
દશ હજાર વરસ તણું એ, પાળ્યું પ્રગટ આય;	
પદ્મવિજય કહે પુણ્યથી, નમિયે તે જિનરાય.	૩

(૨)

આસો શુદ્ધિ આઠમ દિને, પ્રાણુતથી આયા,	
શ્રાવણુ વદિ આઠમ દિને, નમિ જિનવર જાયા.	૧
વદિ નવમી આષાઢની, થયા તિહાં અણુગાર;	
માગશર શુદ્ધિ અગ્યારશે, વર કેવળ ધાર.	૨
વદિ નવમી વૈશાખની એ, અક્ષય અનંતા સુખ;	
નય કહે શ્રી જિન નામથી, નાસે દોહગ દુઃખ.	૩

૨૨ મા શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

નેમિનાથ બાવીશમા, શિવાદેવી માય;	
સમુદ્રવિજય પૃથ્વીપતિ, જે પ્રભુના તાય.	૧
દશ ધનુષની દેહડી, આયુ વરસ હજાર;	
શંખ લાંછન ધર સ્વામીજી, તજી રાજીલ નાર.	૨
સૌરીપુરી નયરી ભલી એ, બ્રહ્મચારી ભગવાન;	
જિન ઉત્તમ પદ પદ્મને, નમતાં અવિચળ થાન.	૩

(૨)

નેમિનાથ બાવીશમા, અપરાજિતથી આય;	
સૌરીપુરમાં અવતર્યા, કન્યા રાશી સુહાય.	૧
ચોનિ વાઘ વિવંકીને, રાક્ષસ ગણ અહ્ભૂત;	
૧રિખ ચિત્રા ચોપન દિન, મૌનવતા મનપૂત.	૨
વેતસ હેઠે કેવળી એ, પંચ સમા છત્રીસ;	
વાસંયમ શું શિવ વર્યા, વીર નમે નિશ દીશ.	૩

૨૩ મા શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

આશ પૂરે પ્રભુ પાસજી, ત્રોડે ભવ પાસ;	
વામા માતા જનમીયા, અહિ લાંછન જાસ.	૧
અશ્વસેન સુત સુખ કરે, નવ હાથની કાય;	
કાશી દેશ વણારશી, પુન્યે પ્રભુ આય.	૨
એકસો વરસનું આઉખું, પાળી પાસ કુમાર;	
પદ્મ કહે મુકતે ગયા, નમતાં સુખ નિરધાર.	૩

(૨)

નયરી વણારસીયે થયા, પ્રાણુતથી પરમેશ;	
યેનિ વ્યાદ્ર સુહંકરી, રાક્ષસ ગુણ સવિશેષ.	૧
જન્મ વિશાખાયે થયો, પાર્શ્વ પ્રભુ મહારાય;	
તુલા રાશી છદ્ધસ્થમાં, ચોરાશી દિન જાય.	૨
ધવતરૂ પાસે પામીયા, ખાચિક દુગ ઉપયોગ;	
મુનિતેત્રીશે શિવ વર્ચા, વીર અખય સુખ લોગ.	૩

૨૪ મા શ્રી મહાવીર પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

સિદ્ધારથ સુત વંદિયે, ત્રિશલાનો જાયો;	
ક્ષત્રિય કંડુમાં અવતર્યો, સુર નરપતિ ગાયો.	૧
મૃગપતિ લાંછન પાઉલે, સાત હાથની કાયા;	
બહોંતેર વર્ષનું આઉખું, વીર જિનેશ્વર રાયા.	૨
ક્ષમાવિજય જિનરાયના, ઉત્તમ ગુણ અવદાત;	
સાત બોલથી વર્ણવ્યા, પદ્મવિજય વિખ્યાત.	૩

(૨)

શ્રી સિદ્ધાર્થ નૃપ કુળ તિલો, ત્રિશલા જસ માત	
હરિ લાંછન તનુ સાત હાથ, મહિમા વિખ્યાત.	૧
ત્રીશ વરસ ગૃહવાસ છંડી, લીએ સંયમ ભાર,	
બાર વરસ છદ્ધસ્થ માન, લાહી કેવળ સાર.	૨
ત્રીસ વરસ એમ સવિ મળીએ, બહોંતેર આયુ પ્રમાણ,	
દીવાળી દિન શિવ ગયા, કહે નય તે ગુણ ખાણ.	૩

સામાન્ય ચૈત્યવંદન.

(૧)

તુજ મૂરતીને નિરખવા મુજ નયણાં તરસે;
તુજ ગુણ ગણને ખોલવા, રસના મુજ હરખે. ૧
કાયા અતિ આનંદ મુજ, તુજ યુગપદ ફરસે;
તો સેવક તાર્યા વિના, કહો કિમ હવે સરશે. ૨
એમ જાણીને સાહિબા, નેક નજર મોઢે જોય;
જ્ઞાન વિમળ પ્રભુ સુનજરથી, તે શું જે નવિહોય. ૩

(૨)

જય જય શ્રી જિનરાજ આજ, મળીએ મુજ સ્વામી;
અવિનાશી અકલંક રૂપ, જગ અંતરજામી. ૧
રૂપારૂપી ધર્મ દેવ, આતમ આરામી;
ચિદાનંદ ચેતન અચિત્ય, શિવ લીલા પામી. ૨
સિદ્ધ ખુદ તુમ વંદતાં, સકળ સિદ્ધ વર ખુદ;
રામ પ્રભુ ધ્યાને કરી, પ્રગટે આતમ રૂદ. ૩
કાળ બહુ સ્થાવર ગ્રહો, ભમીયો ભવ માંહી;
વિકલેન્દ્રિય એજે ગયો, સ્થિરતા નહીં ક્યાંહી. ૪
તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય માંહી દેવ કર્મે હું આવ્યો;
કરી કુકર્મ નરકે ગયો, તુમ દરિસણ નવિ પાચો. ૪
એમ અનંત કાળે કરી એ, પામ્યો નર અવતાર;
હવે જગ તારક તું મળ્યો, ભવજળ પાર ઉતાર. ૬

શ્રી પરમાત્માનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

પરમેશ્વર પરમાત્મા, પાવન પરમિદ્ધ;
 જયગુરુ જગદેવાધિ દેવ, નયણે મેં દિઠું. ૧
 અચળ અકળ અવિકાર સાર, કરૂણા રસ સિંધુ,
 જગતિ જન આધાર એક, નિષ્કારણ બન્ધુ. ૨
 ગુણ અનંત પ્રભુ તાહરો, કિમહી કહ્યા ન જાય;
 રામ પ્રભુ જિન ધ્યાનથી, ચિદાનંદ સુખ થાય. ૩

શ્રી સીમંધર પ્રભુનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

શ્રી સીમંધર વીતરાગ, ત્રિભુવન તુમે ઉપકારી;
 શ્રી શ્રેયાંસ પિતા કુળે, બહુ શોભા તુમારી. ૧
 ધન્ય ધન્ય માતા સત્યકી, જેણે જાણે જયકારી;
 વૃષભ લાંછન વીરાજમાન, વંદે નરનારી. ૨
 ધનુષ પાંચસે દેહડીએ, સોહીયે સોવન વાન;
 કીર્તિવિજય ઉવઝાયનો. વીનય ધરે તુમ ધ્યાન. ૩

(૨)

શ્રી સીમંધર જગ ધણી, આ ભરતે આવો,
 કરૂણાવંત કરૂણા કરી, અમને વંદાવો. ૧
 સકળ ભક્ત તુમે ધણી, જો હોવે અમ નાથ;
 ભવોભવ હું છું તાહરો, નહિ મેલું હવે સાથ. ૨
 સયલ સંગ છંડી કરી, ચારિત્ર લેઈશું;
 પાપ તુમારા સેવીને, શિવ રમણી વરીશું. ૩
 એ અલજો મુજને ઘણો, પુરો સીમંધર દેવ;
 ઈહાં થકી હું વિનવું, અવધારો મુજ સેવ. ૪

(૩)

- શ્રી સીમંધર પરમાત્મા, શિવ સુખના દાતા;
પુકખલવઈ વિજયે જયો, સર્વ જીવના ત્રાતા. ૧
- પૂર્વ વિદેહ પુંડરિકગિણી, નયરીએ સોહો;
શ્રી ત્રેયાંસ રાજા તિહાં, ભવિયજીના મન મોહો. ૨
- ચૌદ સુપન નિર્મળ લહો, સત્યકી રાણી માત;
કુંથુ અર જિન અંતરે, સીમંધર જિન જાત. ૩
- અનુક્રમે પ્રભુ જનમિયા, વળી ચૌવન પાવે,
માતપિતા હરખે કરી, રૂઢિમણી પરજાવે. ૪
- લોગવી સુખ સંસારના, સંયમ મન લાવે;
મુનિસુવ્રત નમિ અંતરે, દીક્ષા પ્રભુ પાવે. ૫
- ઘાતિ કર્મનો ક્ષય કરી, પામ્યા કેવળ નાણુ;
વૃષભ લાંછને શોભતા, સર્વ ભાવના જાણુ. ૬
- ચોરાશી જસ ગણધરા, મુનિવર એકસો કોડ;
ત્રણ ભુવનમાં જોવતાં, નહિ કોઈ એહની જોડ. ૭
- દશ લાખ કહ્યા કેવળી, પ્રભુજીનો પરિવાર;
એક સમય ત્રણ કાળના, જાણે સર્વ વિચાર. ૮
- ઉદય પેઢાળ જિનાંતરે એ, થાશે જિનવર સિદ્ધ;
જસવિજય ગુરૂ પ્રણમતાં, શુભવાંછિત ફળહોય. ૯

નવપદજનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

પહેલે પદ અરિહંતનું, નિત્ય કીજે ધ્યાન;
ખીજે પદ વળી સિદ્ધનું, કીજે ગુણ ગાન. ૧

આચારજ ત્રીજે પદે, જપતાં જય જય કાર;
ચોથે પદે ઉવઝાયના, ગુણ ગાઓ ઉદાર. ૨

સકળ સાધુ વંદો સહી, અઢી દ્વીપમાં જેહ;
પંચમ પદ આદર કરી, જપજો ધરી સસનેહ. ૩

છઠે પદે દર્શન નમો, દરિશણ અનુઆલો;
નમો નાણુ પદ સાતમે, જિમ પાપ પખાલો. ૪

આઠમે પદ આદર કરી, ચારિત્ર સુચંગ;
પદ નવમે બહુ તપ તણો, ફળ લીજે અભંગ. ૫

એણી પરે નવપદ ભાવશું, જપતાં નવ નવ કોહ;
પંડિત શાંતિવિજય તણો, શિષ્ય કહે કર જોહ. ૬

ભવ સંખ્યાનું ચૈત્યવંદન.

પ્રથમ તીર્થંકર તણા હુવા, ભવ તેર કહીજે;
શાન્તિ તણા ભવ ખાર સાર, નવ ભવ નેમ લહીજે. ૧

દશ ભવ પાસ જિણુંદના, સત્તાવીશ શ્રી વીર;
શેષ તીર્થંકર ત્રીહું ભવે, પામ્યા ભવ જળ તીર. ૨

જીહાંથી સમકિત ફરસીયું, તિહાંથી ગણીએ તેહ;
ધીરવીમળ પંડિત તણો, જ્ઞાનવિમળ ગુણ ગેહ. ૩

લંછનનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

આદિદેવ લંછન વૃષભ, અજિત જિન હસ્તિ મોહિ;
સંભવનાથને હય ભલો, અભિનંદન હરિ^૧ સોહિ. ૧

સુમતિનાથને કૌંચ પક્ષી, પદ્મપ્રભ રક્ત કમળ;
સુપાર્શ્વ જિનને સાથીઓ, ચંદ્રપ્રભુ શશી નિર્મળ. ૨

સુવિધિ જિનેશ્વર મત્સ્યનું એ, શીતળજિન શ્રીવત્સ;
ખડગી^૨ જિનવર શ્રેયાંસને, પ્રણમો મન ધરી રંગ, ૩

વાસુપૂજ્ય મહિષનું, વિમળ જિન સુઅર^૩ જોય;
સીંચાણો પક્ષી અનંતને, શ્રી ધર્મને વજ્ર એ હોય. ૪

શાંતિજિન મૃગલો ભલો, શ્રીકુંથુ વળી છાગ; ^૪
નંદાવર્ત^૪ શ્રી અરપ્રભુ, શ્રીમદ્વી કુંભ^૫ ચંગ. ૫

મુનિસુવ્રતને કાચળો એ, નીલ કમળ નમિરાય;
દક્ષિણાવર્ત^૫ શંખજ જયો, શ્રીનેમિજિનને પાય. ૬

પુરૂષાદાણી પાર્શ્વપ્રભુ, લંછન નાગનું સાર;
વીર જિનેશ્વરને ભલું, સિંહ કહ્યો ઉદાર. ૭

ગર્ભકાળથી એ સહી, સર્વ જિનને તુંગ;
જિમણે પગે જંઘાતણો, એ આકાર ઉતુંગ. ૮

લંછન એ સવિ શાશ્વતાએ, આગમમાંહિ જોજો;
ક્ષમાવિજય જસ નામથી, શુભને જસ સુખ હોજો. ૯

૧ વાનર. ૨ ગેડો. ૩ પાડો. ૪ બોકડો. ૫ કળશ.

શ્રી સિદ્ધાયળજીનું ચત્યવંદન.

(૧)

શ્રી શત્રુંજય સિદ્ધક્ષેત્ર, દીઠે દુર્ગતિ વારે;
ભાવ ધરીને જે ચઢે, તેને ભવ પાર ઉતારે. ૧
અનંત સિદ્ધનો એહ ઠામ, સકળ તીર્થનો રાય;
પૂર્વ નવાણું રીખવદેવ, જ્યાં ઠવીયા પ્રભુ પાય. ૨
સૂરજ કુંડ સોહામણો એ, કવડ જક્ષ અભિરામ;
નાભિરાયા કુળ મંડણો, જિનવર કરૂં પ્રણામ. ૩

પુંડરીક સ્વામિનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

શ્રી શત્રુંજય મહાત્મ્યની, રચના કીધી સાર;
પુંડરગિરિના સ્થાપનાર, પ્રથમ જિન ગણધાર. ૧
એક દિન વાણી જિનની, સુણી થયો આનંદ;
આવ્યા શત્રુંજયગિરિ, પંચકોડ સહરંગ. ૨
ચૈત્રી પૂનમને દીને એ; શિવ શું કીધો યોગ;
નમીએ ગિરિને ગણધરૂં, અધિક નહિ ત્રિલોક. ૩

(૨)

આદીશ્વર જિન રાયનો, ગણધર ગુણવંત;
પ્રગટ નામ પુંડરીક જાસ, મહિમાએ મહંત. ૧
પંચકોડ સાથે સુણિદ, અણસણ તિહાં કીધ;
શુકલ ધ્યાન ધ્યાતાં અમૂલ, કેવળ તિહાં લીધ. ૨
ચૈત્રી પૂનમને દિને એ, પામ્યા પદ મહાનંદ;
તે દિનથી પુંડરીકગિરિ, નામ દાન સુખકંદ. ૩

શ્રી પર્યુષણ પર્વનું ચૈત્યવંદન.

(૧)

પર્વ પર્યુષણ ગુણ નીલો, નવ કલ્પી વિહાર;
ચાર માસાન્તર સ્થિર રહે, એહિજ અર્થ ઉદાર. ૧

અષાઠ શુદ્ધિ ચૌદશ થકી, સંવત્રી પચાસ;
મુનિવર દિન સિત્તેરમે, પડિસ્ક્રમતા ચૌમાસ. ૨

શ્રાવક પણ સમતા ધરી, કરે ગુરુનું બહુ માન;
કલ્પસૂત્ર સુવિહિત મુખે, સાંભળે થર્મ એક તાન. ૩

જિનવર ચૈત્ય જીહારીએ, ગુરૂ ભક્તિ વિશાળ;
પ્રાચે અષ્ટ ભવાંતરે, વરીએ શિવ વરમાળ. ૪

દર્પણથી નિજ રૂપને, જીવે સુદૃષ્ટિ રૂપ;
દર્પણ અનુભવ અર્પણો, જ્ઞાન રચણ મુનિ ભૂપ. ૫

આત્મ સ્વરૂપ વિલોકતાં, પ્રકટે મિત્ર સ્વભાવ;
રાય ઉદાયી ખામણાં, પર્વ પર્યુષણ દાવ. ૬

નવ વખાણ પૂજી સુણો, શુકલ ચતુર્થી સીમા;
પંચમી દિને વાંચે સુણે, હોય વિરાધક નિયમા. ૭

એ નહિ પર્વે પંચમી, સર્વ સમાણી ચોથે;
ભવભીરૂ મુનિ માનશે, ભાખ્યું અરિહા નાથે. ૮

શ્રુત કેવળી વચણાં સુણી એ, લહી માનવ અવતાર;
શ્રી શુભવીરને શાસને, પામ્યા જય જયકાર. ૯

બીજનું ચૈત્યવંદન.

- દુવિધ ધર્મ જેણે ઉપદિશ્યો, ચોથા અભિનંદન;
 બીજે જન્મ્યા તે પ્રભુ, ભવ દુઃખ નિકંદન. ૧
 દુવિધ ધ્યાન તુમે પરિહરો, આદરો દોય ધ્યાન;
 એમ પ્રકાશ્યું સુમતિ જિને, તે ચવિઆ બીજ દિન. ૨
 દોય બંધન રાગ દ્રેષ, તેહને ભવિ તજીએ;
 મુજ પરે શીતળ જિન કહે, બીજ દીને શીવ ભજીએ. ૩
 જીવાજીવ પદાર્થનું, કરી નાણુ સુખાણુ;
 બીજ દિને વાસુપૂજ્ય પરે, લહો કેવળ નાણુ. ૪
 નિશ્ચય નય વ્યવહાર દોય, એકાંત ન ગ્રહીએ;
 અરજિન બીજ દિને ચવી, એમ જન આગળ કહીએ. ૫
 વર્તમાન ચોવીશી એ; એમ જિન કહ્યાણુ;
 બીજ દિને કેઈ પામીયા, પ્રભુ નાણુ નિર્વાણુ. ૬
 એમ અનંત ચોવીશી એ, હુવા બહુ કહ્યાણુ;
 જિન ઉત્તમ પદ પદ્મને, નમતાં હોય મુખ બાણુ. ૭

પંચમીનું ચૈત્યવંદન.

- બાર પરષદા આગળે, શ્રી નેમિ જિનરાય;
 મધુર ધ્વનિ દીઝે દેશના, ભવિજનને હિતદાય. ૧
 પંચમી તપ આરાધીએ, જિમ લહિયે જ્ઞાન અપાર;
 કાર્તિક સુદિ પંચમી ગ્રહો, હરખ ઘણો બહુમાન. ૨
 પાંચ વર્ષ ઉપર વર્ગી, પંચ માસ લગે જાણુ;
 અથવા જીવજીવ લગે, આરાધો ગુણુ બાણુ. ૩
 વરદત્તને ગુણુમંજરી, પંચમી આરાધી;
 અન્તે આરાધન કરી, શિવપુરીને સાધી. ૪
 ઇણિપરે જે આરાધશે, પંચમી વિધિ સંયુક્ત;
 જિન ઉત્તમ પદ પદ્મને, નમી થાયે શિવભક્ત. ૫

જ્ઞાન પંચમીનું ચૈત્યવંદન.

(૨)

- ત્રિગટે એકા વીરજ્જન, લાખે ભવિજ્જન આગે;
ત્રિકરણશું ત્રિહું લોક જન, નિસુણો મન રાગે; ૧
- આરાધો ભલી ભાતસેં, પંચમી અનુઆલી;
જ્ઞાન આરાધન કારણે, એહજ તિથિ નિહાળી. ૨
- જ્ઞાન વિના પશુ સારિખા, જાણો એણે સંસાર;
જ્ઞાન આરાધનથી લહયું, શિવપદ સુખ શ્રીકાર. ૩
- જ્ઞાન રહિત ક્રિયા કહી, કાશ કુસુમ ઉપમાન;
લોકાલોક પ્રકાશકર, જ્ઞાન એક પ્રધાન. ૪
- જ્ઞાની સાસોસાસમેં, કરે કર્મનો ખેહ;
પુર્વ કોટી વરસાં લગે, અજ્ઞાને કરે તેહ. ૫
- દેશ આરાધક ક્રિયા કહી, સર્વ આરાધક જ્ઞાન;
જ્ઞાન તણો મહિમા ધણો, અંગ પાંચમે ભગવાન. ૬
- પંચ માસ લઘુ પંચમી, જાવજાવ ઉત્કૃષ્ટિ;
પંચ વરસ પંચ માસની, પંચમી કરો શુભ દષ્ટિ. ૭
- એકાવનહી પંચનો એ, કાઉસ્સગ્ગ લોગસ્સ કેરો;
ઉજમણું કરો ભાવશું, ટાળે ભવ ફેરો. ૮
- એણી પેરે પંચમી આરાધીએ, આણી ભાવ અપાર;
વરદત્ત ગુણમંજરી પરે, રંગવિજય લહો સાર. ૯

અષ્ટમીનું ચૈત્યવંદન.

- મહા શુદ્ધિ આઠમને દિને, વિજયા સુત જાયો;
તેમ કાગણુ સુદ્ધિ આઠમે, સંભવ ચવિ આયો. ૧
- ચૈતર વદની આઠમે, જન્મ્યા ઋષભ જિણુંદ;
દીક્ષા પણુ એ દિન લહી, હુઆ પ્રથમ મુનિચંદ. ૨
- માધવ સુદ્ધિ આઠમ દિને, આઠ કર્મ કર્યા દૂર;
અભિનંદન ચોથા પ્રભુ, પામ્યા સુખ ભરપૂર. ૩
- એહીજ આઠમ ઉજળી, જન્મ્યા સુમતિ જિણુંદ;
આઠ જાતિ કળશે કરી, નહવરાવે સુર ઇંદ. ૪
- જન્મ્યા જેઠ વદિ આઠમે, મુનિસુવ્રત સ્વામી;
નેમિ અષાઠ શુદ્ધિ આઠમે, અષ્ટમી ગતી પામી. ૫
- શ્રાવણુ વદની આઠમે, નમિ જન્મ્યા જગ ભાણુ;
તેમ શ્રાવણુ શુદ્ધિ આઠમે, પાસજીનો નિર્વાણુ. ૬
- ભાદ્રવા વદિ આઠમ દિને, ચવિઆ સ્વામી સુપાસ;
જિન ઉત્તમ પદ પદ્મને, સેવ્યાથી શિવ વાસ. ૭

એકાદશીનું ચૈત્યવંદન.

શાસન નાયક વીરજી, પ્રભુ કેવળ પાયો;
સંઘ ચતુર્વિધ સ્થાપવા, મહાસેન વન આયો. ૧

માધવસિત એકાદશી, સોમિલ દ્વિજ યજ્ઞ;
ઈન્દ્રભૂતિ આદિ મળ્યા, એકાદશ વિજ્ઞ. ૨

એકાદશસેં ચઉ ગુણો, તેહનો પરિવાર;
વેદ અર્થ અવળો કરે, મન અભિમાન અપાર. ૩

જીવાદિક સંશય હરી એ, એકાદશ ગણધાર;
વીરે થાપ્યા વંદીએ, જિન શાસન જયકાર. ૪

મહિ જન્મ અરમહિ પાસ, વર ચરણ વિલાસી;
ઋષભ અજિત સુમતિ નમિ, મહિ ધનઘાતી વિનાશી. ૫

પદ્મ પ્રભુ શિવવાસ પાસ, ભવ ભવનાં તોડી;
એકાદશ દિન આપણી, ઋદ્ધિ સઘળી જોડી. ૬

દશ ક્ષેત્રે ત્રિહું કાળના, ત્રણસેં કદયાણ;
વરસ અગ્યાર એકાદશી, આરાધો વરનાણ. ૭

અગીઆર અંગ લખાવીએ, એકાદશ પાકાં;
પુંજણી ઠવણી વીંટણા, મધી કાગળ કાકાં. ૮

અગીઆર અમૃત છાંડવા, વહો પડિમા અગ્યાર;
ક્ષમાવિજય જિન શાસને, સદ્ગુણ કરો અવતાર. ૯

લઘુ સ્તવન સંગ્રહ.

૧ લા શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુનું સ્તવન.

(૧)

ઋષભ જિનેશ્વર પ્રીતમ માહરોરે,
 ઓર ન ચાહું રે કંત;
 રીઝયો સાહિબ સંગ ન પરિહરે રે,
 ભાંગે સાદી અનંત. ઋષભ ૧
 પ્રીત સગાઇરે જગમાં સહુ કરેરે,
 પ્રીત સગાઇ ન કોય;
 પ્રીત સગાઇરે નિરૂપાધિક કહીરે,
 સોપાધિક ધન ખોય. ઋષભ ૨
 કોઇ કંથ કારણ કાષ્ટ ૧લક્ષણ કરેરે,
 મીલશું કંથને ધાઇ;
 એ મેળો નવિ કહીયે સંભવે રે,
 મેળો ઠામ ન ઠાય. ઋષભ ૩
 કોઇ પતિ રંજન અતિ ઘણું તપ કરેરે,
 પતિ રંજન તન તાપ;
 એ પતિ રંજન મેં નવિ ચિત્ત ધર્યુંરે,
 રંજન ધાતુર મિલાપ. ઋષભ ૪
 કોઇ કહે લીલારે અલખ લલખ તણીરે,
 લખ પુરે મન આશ;
 દોષ રહિતને લીલા નવિ ઘટે રે,
 લીલા દોષ વિલાસ. ઋષભ ૫
 ચિત્ત પ્રસન્ને રે પૂજન ફળ કહ્યું રે,
 પૂજા અખંડિત એહ;
 કપટ રહિત થઇ આતમ અરપણા રે,
 આનંદધન પદ રેહ. ઋષભ ૬

(૨)

પ્રથમ જિનેશ્વર પ્રણમીએ, જાસ સુગંધિ કાય;
કલ્પવૃક્ષ પરે તાસ ઇંદ્રાણી નયન જે, ભૂંગ પરે લપટાય. ૧
રોગ ઉરગ તુજ નવિ નડે, અમૃત જે આસ્વાદ;
તેહથી પ્રતિહત તેહ માનું કોઈ નવિ કરે, જગમાં તુંમશુંરે વાદ. ૨
વગર ઘોઈ તુજ નિરમગી, કાયા કંચનવાન;
નહિ પ્રસ્વેદ લગાર તારે તું તેહને, જે ધરે તાહરું ધ્યાન. ૩
રાગ ગયો તુજ મન થકી, તેહમાં ચિત્ર ન કોય;
રૂધિર આમિષથી રાગ ગયો તુજ જન્મથી, દુધ સહોદર હોય. ૪
શ્વાસો શ્વાસ કમલ સમો, તુજ લોકોત્તર વાત;
દેખે ન આહાર નિહાર ચર્મ ચક્ષુ ધણી, એવા તુજ અવદાત. ૫
ચાર અતિશય મૂળથી, ઓગણીશ દેવના કીધ;
કર્મ ખખ્યાથી અગ્યાર ચોત્રીશ ઇમ અતિશયા, સમવાયાંગે પ્રસિદ્ધ. ૬
જિન ઉત્તમ ગુણ ગાવતાં, ગુણ આવે નિજ અંગ;
પદ્મવિજય કહે એહ સમય પ્રભુ પાળજે, જેમ થાઉં અક્ષય અભંગ.

(૩)

જગજીવન જગ વાલહો, મરૂદેવીનો નંદ લાલરે;
મુખ દીકે સુખ ઉપજે, દર્શન અતિહિઉદાર લાલરે જગ ૧
આંખડી અંખુજ પાંખડી, અષ્ટમી શશિસમ ભાલ લાલરે;
વદન તે શારદ ચંદલો, વાણી અતિહિ રસાળ લાલરે. જગ ૨
લક્ષણ અંગે વિરાજતાં, અહહિય સહસ ઉદાર લાલરે;
રેખા કર ચરણાદિકે, અભ્યંતર નહિ પાર લાલરે. જગ ૩
ઇંદ્ર ચંદ્ર રવિ ગિરિતાણા, ગુણ લઈ ઘડીયું અંગ લાલરે,
ભાગ્ય કિહાં થકી આવીયું, અચરિજ એહ ઉત્તંગ લાલરે. જગ ૪
ગુણ સઘળા અંગે કર્યા, દૂર કર્યા સવિ દોષ લાલરે,
વાચક જશવિજયે શુણ્યો, દેખે સુખનો પોષ લાલરે. જગ ૫

૨જા શ્રી અજિતનાથ પ્રભુનું સ્તવન

(૨)

પંથડો નિહાળું રે બીજા જિન તણોરે,
 અજિત અજિત ગુણ ધામ;
 જે તેં જીત્યારે તેણે હું જીતીયો,
 પુરૂષ કિશ્યું મુજ નામ. પંથડો ૧

ચરમ નયણ કરી મારગ જોવતારે,
 ભુલ્યો સયલ સંસાર;
 જેણે નયણે કરી મારગ જોઈએરે,
 નયણ તે દિવ્ય વિચાર. પંથડો ૨

પુરૂષ પરંપરા અનુભવ જોવતારે,
 અંધો અંધ પુલાય;
 વસ્તુ વિચારે રે જો આગમે કરીરે,
 ચરણ ધરણ નહિ ઠાય. પંથડો ૩

તર્ક વિચારે રે વાદ પરંપરાંરે,
 પાર ન પહોંચે કોય;
 અભિમતે વસ્તુ વસ્તુ કહે રે,
 તે વિરલા જગ જોય. પંથડો ૪

વસ્તુ વિચારે રે દિવ્ય નયણ તણોરે,
 વિરહ પડ્યો નિરધાર;
 તરતમ જોગેરે તરતમ વાસનારે,
 વાસિત બોધ આધાર. પંથડો ૫

દ્રાણ લાગિ લહી પંથ નીહાળશુંરે,
 એ આશા અવિલાંબ;
 એ જન જીવેરે જિનજી જાણજોરે,
 આનંદધન મત અંબ. પંથડો ૬

૩ જી શ્રી સંભવનાથ પ્રભુનું સ્તવન.

(૧)

સંભવ જિનવર વિનતિ, અવધારે ગુણ ગ્યાતારે;
ખામી નહીં મુજ ખિજમતે, કદીયહોશો ક્ષણદાતારે. સંભવ૦ ૧
કરજોડી ઉભો રહું, રાત દિવસ તુમ ધ્યાનોરે;
જો મનમાં આણો નહીં, તો શું કહીએ છાનોરે. સંભવ૦ ૨
ખોટ ખજાને કો નહિ, દીજીએ વંછિત દાનોરે;
કરૂણા નજર પ્રભુજી તણી, વાધે સેવક વાનોરે, સંભવ૦ ૩
કાળ લખિધ મુજ મતિ ગણો, ભાવ લખિધ તુમ હાથેરે;
લડયડતું પણ ગજ બચું, ગાજે ગયવર સાથેરે. સંભવ૦ ૪
દેશો તો તુમહી ભલું, બીજા તો નવિ જાયું રે;
વાચક યશ કહે સાંઈશું, ક્ષણે એ મુજ સાચુંરે. સંભવ૦ ૫

૪ થા શ્રી અભિનંદન પ્રભુનું સ્તવન.

(૧)

અભિનંદન જિન દરિશણુ તરસીએ, દરિશણુ દુર્લભ દેવ;
મત મત લેદેરે જો જઈ પૂછીએ, સહુ થાપે અહમેવ. અ૦ ૧
સામાન્યે કરી દરિશણુ દોહ્યલું, નિર્ણય સકળ વિશેષ;
મદમેં ઘેર્યોરે અંધો કેમ કરે, રવિ શશિ રૂપ વિલેખ. અ૦ ૨
હેતુ વિવાદે હો ચિત્ત ધરી જોઈએ, અતિ દુર્ગમ નયવાદ;
આગમ વાદે હો ગુરુગમ કો નહીં, એ સખજો વિષવાદ. અ૦ ૩
ઘાતિ હુંગર આડા અતિ ઘણા, તુજ દરિશણુ જગનાથ;
ધીઠાઈ કરી મારગ સંચર, સેંગુ કોઈ ન સાથ. અ૦ ૪
દરિશણુ દરિશણુ રટતો જો ફરે, તો રણ રોઝ સમાન;
જેહને પીપાસા હો અમૃત પાનની, કિમ ભાંજે વિષપાન. અ૦ ૫
તરસ ન આવે હો મરણુ જીવન તણો, સીઝે જો દરિશણુ કાજ;
દરિશણુ દુર્લભ સુલભ કૃપા થકી, આનંદઘન મહારાજ. અ૦ ૬

૫ મા શ્રી સુમતિનાથ પ્રભુનું સ્તવન.

(૧)

સુમતિનાથ ગુણશું મિલીલ, વાઘે મુજ મન પ્રીતિ;
 તેલ બિન્દુ જિમ વિસ્તરેલ, જળ માંડિ લલી રીતિ.
 સોલાગી જિનશું, લાગ્યો અવિહત રંગ—આંકણી. ૧
 સજ્જનશું જે પ્રીતીલ, છાની તે ન રખાય;
 પરિમલ કસ્તુરી તણેલ, મહી માંડે મહકાય. સોં ૨
 અંશુલિયે નવિ મેરૂ ઢંકાયે, છાળડીયે રવિ તેજ;
 અંજલિમાં જિમ ગંગ ન માયે, મુજ મન તિમ પ્રભુ હેજ. સોં ૩
 હુઓ છિપે નહિ અધર અરણુ જિમ, ખાતાં પાન સુરંગ;
 પીવત ભરભર પ્રભુ ગુણ પ્યાલા, તિમ મુજ પ્રેમ અલંગ. સોં ૪
 ઢાંકી ઇક્ષુ પરાળશુંલ, ન રહે લહી વિસ્તાર;
 વાયક જસ કહે પ્રભુ તણેલ, તિમ મુજ પ્રેમ પ્રકાર. સોં ૫

૬ ઠા શ્રી પદ્મ પ્રભુનું સ્તવન.

(૧)

પદ્મ પ્રભ જિન જઈ અળગા રહ્યા, જિહાંથી નાવે લેખેલ;
 કાગળને મસી જિહાં નવિ સંપજે, ન ચલે વાટ વિશેષેલ.
 સુગુણ સનેહા રે કદિય ન વિસરે—આંકણી. ૧
 ઇહાંથી તિહાં જઈ કોઈ આવે નહિ, જેહ કહે સંદેશેલ;
 જેહનું મિલવું રે દોહલું તેહનું, નેહ તે આપ કિલેશેલ. સું ૨
 વીતરાગશું રે રાગ તે એક પખો, કીજે કવણુ પ્રકારેલ;
 ઘોડો દોડેરે સાહિબ વાજમાં, મન નાણે અસવારેલ. સું ૩
 સાચી ભક્તિ રે ભાવ ન રસ કહ્યો, રસ હોયે તિહાં દોય રીઝેલ;
 હોડા હોડે રે ગિહું રસ રીઝથી, મનના મનોરથ સીઝેલ. સું ૪
 પણુ ગુણવંતા રે ગોઠે ગાળ્યો, મોટા તે વિશ્રામલ;
 વાયક જસ કહે એહજ આશરે, સુખ લહું ઠામોઠામલ. સું ૫

૭ મા શ્રી સુપાર્શ્વ પ્રભુનું સ્તવન.

(૧)

શ્રી સુપાસ જિનરાજ, તું ત્રિભુવન શિરતાજ;
આજ હો છાજેરે ઠકુરાઈ, પ્રભુ તુજ પદ તણીજ. ૧
દિવ્ય ધ્વનિ સુર કુલ, ચામર છત્ર અમૂલ;
આજ હો રાજેરે ભામંડળ, ગાજે હુંદુભિજ. ૨
અતિશય સહજના ચાર, કર્મ ખખ્યાથી અગ્યાર;
આજ હો કીધારે ઓગણીશ, સુરગણ ભાસુંરે જ. ૩
વાણી ગુણ પાંત્રીશ, પ્રાતિહારજ જગદીશ;
આજ હો રાજેરે દીવાજે, છાજે આઠશુંજ. ૪
સિંહાસન અશોક, ખેઠા મોઢે લોક;
આજ હો સ્વામીરે શિવગામી, વાચક યશ થુણ્યોજ. ૫

૮ મા શ્રી ચંદ્ર પ્રભુનું સ્તવન.

(૧)

શ્રી ચંદ્રપ્રભ જિનરાજ, ઉદિત મન અંખરે હો લાલ; ઉદિત૦
વદને જીત દિજરાજ, રહ્યો સેવા કરે હો લાલ. રહ્યો ૧
લાંછન ભિસિ નિતુ પાસ, રહ્યો કરે વિનતિ હો લાલ; રહ્યો
નિત્ય ઉદય નિકલકં, કરો મુજ જિનપતિ હો લાલ. કરો ૨
શ્રી મહસેન નરેશ, કુલાંખુજ ચંદ્રમા હો લાલ; કુલાં
લક્ષમણા માત મદહાર, જિણુંદ છે આઠમા હો લાલ. જિણુંદ ૩
વિધુ રૂચિ દેહ અનેહ, અગેહ અસંગ છે હો લાલ; અગેહ
આઠમો ચંદ્રને સુખકર, અચિરજ એહ છે હો લાલ. અચિ ૪
આઠ કર્મનો નાશ, કરી અહસિદ્ધિ લહ્યા હો લાલ; કરી
ન્યાયસાગર કવિરાયે, પ્રભુના ગુણ કહ્યા હો લાલ. પ્રભુ ૫

૯ મા શ્રી સુવિધિનાથ પ્રભુનું સ્તવન.

(૧)

લઘુ પશુ હું તુમ મન નવિ માવુંરે,
 જગચુર તુમને દિલમાં લાવું રે;
 કુણુને એ દીને સાબાશી રે,
 કહો શ્રી સુવિધિ જિણુંદ વિમાસીરે. લઘુ ૧

મુજ મન આણુ માંહે લક્ષિ છે ઝાઝીરે,
 તેહ દરીનો તું છે માણરે;
 યોગી પશુ જે વાત ન જાણે રે,
 તેહ અચરિજ કુણુથી હુઓ ટાણે રે. લઘુ ૨

અથવા ઘિરમાંહી અથિર ન માવે રે,
 મહોટો ગજ દર્પણમાં આવે રે;
 જેહને તેજે બુદ્ધિ પ્રકાશી રે,
 તેહને દીને એ સાબાશી રે. લઘુ ૩

ઉર્ધ્વ મુળ તરૂઅર અધ શાખા રે,
 છંદ પુરાણે એહવી છે લાખા રે;
 અચરિજ વાળે અચરિજ કીધું રે,
 લકતે સેવક કારજ સીધું રે. લઘુ ૪

લાડ કરી જે બાળક બોલે રે,
 માત ।પતા મન અભિયને તોલે રે;
 શ્રી નયવિજય વિબુધનો શીશ રે,
 યશ કહે ઇમ જાણો જગદીશ રે. લઘુ ૫

૧૦ મા શ્રી શીતળનાથ પ્રભુનું સ્તવન.

(૧)

શ્રી શીતળજિનને લેટીએ, કરો ચોખું લકતે ચિત્ત હો;
 તેહથી કહો છાનું કિશ્યું, જેહને સોંખ્યા તન મન વિત્ત હો. શ્રી૦ ૧
 દાયક નામે છે ઘણા, પણ તું સાયર તે કૂપ હો;
 તે બહુ ખજવા તગતગે, તું દિનકર તેજ રૂપ હો. શ્રી૦ ૨
 મોહટો જાણી આદર્યો, દારિદ્ર ભાંજો જગતાત હો;
 તું કરૂણાવંત શિરોમણિ, હું કરૂણા પાત્ર વિખ્યાત હો. શ્રી૦ ૩
 અંતર જામી સવિ લહો, અમ મનની જે છે વાત હો;
 મા આગળ મોસાળના, શ્યા વરણવવા અવદાત હો. શ્રી૦ ૪
 જાણો તો તાણો કિશ્યું, સેવાકળ દીજે દેવ હો;
 વાયક યશ કહે ઢીલની, એ ન ગમે મુજ મન ટેવ હો. શ્રી૦ ૫

૧૧ મા શ્રી શ્રેયાંસનાથ પ્રભુનું સ્તવન.

(૧)

વંદુ જિન શ્રેયાંસ રે, હંસ તણી પરે;
 મુનિ જન મન કમળે રમે એ. ૧
 મુજ મન તરૂંચર છાંય રે, સ્વામી અનુસરો;
 જનમ સકળ માહરો કરો એ. ૨
 વિષ્ણુ નરેસર વંશરે, ધ્વજા તણી પરે;
 જેણે કીધો જગ ગાજતો એ. ૩
 નિસુણુ વયણુ મુજ તાતરે, હું લમીયો ઘણું;
 ભવ સાયરના પુરમાં એ. ૪
 હવે નિજ પાસે રાખી રે, દાખો શુભ મતિ;
 વિનય કરે એમ વિનતિ એ. ૫

૧૨ મા શ્રી વાસુપૂજ્ય પ્રભુનું સ્તવન.

(૧)

શ્રી વાસુપૂજ્ય નરિંદનોજી, નંદન ગુણ મણી ધામ;
 વાસુપૂજ્ય જિન રાજ્યોજી, અતિશય રત્ન નિધાન.
 પ્રભુ ચિત્ત ધરીને, અવધારો મુજ વાત.—આંકણી ૧
 દોષ સયલ મુજ સાંસહોજી, સ્વામી કરી મુપસાય;
 તુમ ચરણે હું આવીયોજી, મહેર કરો મહારાય. પ્રભુ ૨
 કુમતિ કુસંગતિ સંબ્રહિજી, અવિધિ ને અસહાચાર;
 તે મુજને આવી મળ્યાજી, અનંત અનંતી વાર. પ્રભુ ૩
 જળ મેં તુમને નિરખીયાજી, તવ તે નાઠા દૂર;
 પુણ્યે પ્રગટે શુભ દિશાજી, આયો તુમ હજુર. પ્રભુ ૪
 જ્ઞાનવિમળ પ્રભુ જાણજેજી, શું કહેવું બહુ વાર;
 દાસ આસ પૂરણ કરોજી, આપો સમકિત સાર. પ્રભુ ૫

૧૩ મા શ્રી વિમળનાથ પ્રભુનું સ્તવન.

(૧)

વિમળ જિનેસર તાહરોરે, અતુલ અચિન્ત્ય પ્રભાવ;
 ગુરૂ પણ નિજ પર સમ કહ્યોરે, તરવા ભવજળ નાવ.
 વિમળ જિન ! તુમશું ધર્મ સ્નેહ, જિમ ચાતકને મેહ,
 વિમળ જિન ! જિમ પ્રાણીને દેહ, વિમળ—આંકણી. ૧
 અબુધ વિબુધ કરે, તુરતમારે, રૂપી અરૂપી કીધ;
 કરમી અકરમી કહેરે, યોગી અયોગી સિદ્ધ. વિમળ ૨
 લાંછન મિસિ સેવા કરેરે, વિનતિ કરણ વરાહ;
 ભૂમિ ભારથી ઉભગોરે, દિઓ સુખ નિતુ જગનાહ. વિમળ ૩
 શ્રી કૃતવર્મ નૃપ નંદનો રે, શ્યામા માત બત;
 વિમળ મતિ પ્રભુ ધ્યાઈયેરે, તો હોયે વિમળ અવદાત. વિમળ ૪
 તેર ક્રિયા ટાળી જિણેરે, તેરમા જિન ભાણ;
 ન્યાર સાગર કહે ભવ ભવેરે, શિર ધરૂં તેહની આણ. વિમળ ૫

૧૪ મા શ્રી અનંતનાથ પ્રભુનું સ્તવન.

(૧)

શ્રી અનંત જિનશું કરો, સાહેલડીયાં,
 ચોળ મજાનો રંગરે ગુણવેલડીયાં;
 સાચો રંગ તે ધર્મનો સાહેલડીયાં,
 બીજો રંગ પતંગરે ગુણ વેલડીયાં. ૧

ધર્મ રંગ જીરણ નહીં સાં,
 દેહ તો જીરણ થાય રે ગું
 સોનું તો વિણસે નહીં સાં,
 ઘાટ ઘડામણ જાય રે ગું ૨

ત્રાંબુ જે રસ વેધિયું સાં,
 તે હોય જાયું હેમ રે ગું
 ફરી ત્રાંબુ તે નવિ હુએ સાં,
 એહવો જગ ગુરૂ પ્રેમ રે ગું ૩

ઉત્તમ ગુણ અનુરાગથી સાં,
 લડીએ ઉત્તમ ઠામ રે ગું
 ઉત્તમ નિજ મહિમા વધે સાં,
 દીપે ઉત્તમ ધામ રે ગું ૪

ઉદ્ધક જિંદુ સાયર લાગ્યો સં,
 જિમ હોય અક્ષય અભંગ રે ગું
 વાચક યશ કહે પ્રભુ ગુણે સાં,
 તિમ મુજ પ્રેમ પ્રસંગ રે ગું ૫

૧૫ મા શ્રી ધર્મનાથ પ્રભુનું સ્તવન.

ધર્મ જિનેશ્વર ધર્મ તુમારો,

જગ જનને દિપાવે;

દર્શન, જ્ઞાન, ચરિત, તપ,

ચક્રવિધ, એ વિષુ અવર દિલ નાવે.

જિનજી ! થેં છો મોટા રાજ,

જગ જનને ઉપકારી;

તોરા પાય નમું હું આજ,

જાઉં મેં બલીહારી. આંકણી. ૧

કુગતિ પડતાં પ્રાણી રાખે.

ધર્મ અર્થ તે સાચો;

નામ ધર્મ પરિણામ કલુષિત,

તે પામી મત રાચો. જિનજી ૦ ૨

સુવ્રતા નંદન સુવ્રત ધર્મે,

વરતે તે તો જીગતું;

લાનુ ભૂપ સુત કર્મ તમ ત્રાસે,

એ પણ પદ તુમ લગતું. જિનજી ૦ ૩

ભવ ભય ભ્રમણ કદાપિ ન હોવે,

ધર્મ શરણ જો રાખે;

ઈન્દ્ર સદા સેવા મિસિ લાંછન,

વજ્ર તણું તિથે દાખે. જિનજી ૦ ૪

પત્રર ભેદે સિદ્ધ દિખાવે,

પત્રરમો જિન દિપે;

ન્યાય સાગર કહે ધર્મ પસાચે,

સકળ વિધનને જીપે. જિનજી ૦ ૫

૧૬ મા શ્રી શાન્તિનાથ પ્રભુનું સ્તવન.

(૧)

તું પારંગત તું પરમેશ્વર, વાલા મારા તું પરમારથ વેદી;
તું પરમાત્મ તું પુરુષોત્તમ, તુંહિ અદેદી અવેદી રે.
મનના મોહનીયા, તાહરી કીકી કામણુગારી રે, જગના સોહનીયા,
આંકણી૦ ૧

યોગી અયોગી લોગી અલોગી, વાલા મારા તુંહીજ કામી અકામી;
તુંહી અનાથ—નાથ સહુ જગનો, આત્મ સંપદ રામી રે.
મનના૦ ૨

એક અસંખ્ય અનંત અનુચર, વાલા મારા અકળ સકળ અવિનાશી;
અરસ અવર્ણ અગંધ અકાસી, તુંહી અપાશી અનાશીરે.
મનના૦ ૩

મુખ પંકજ ભ્રમરી પરે અમરી, વાલા મારા તુંહી સદા પ્રહારચારી;
સમવસરણ લીલા અધિકારી, તુંહી જ સંયમ ધારીરે.
મનના૦ ૪

અચિરાનંદન અચરિજ એહી, વાલા મારા કહણી માંહિ ન આવે;
ક્ષમા વિજય જિન વચણ સુધારસ, પીવે તેહીજ પાવે રે.
મનના૦ ૫

૧૭ મા શ્રી કુંથુનાથ પ્રભુનું સ્તવન.

(૧)

સાહેલાં હો કુંથુ જિનેશ્વર દેવ, રત્ન દીપક અતિ દીપતો હો લાલ; મુજ મન મંદિર માંહી, આવેજો અરિખળ જીપતો હો લાલ. સાં ૧
મિટે તો મોહ અંધાર, અનુભવ તેજે ઝળહળે હો લાલ; સાં
ધુમ કષાય ન રેખ, ચરણ ચિત્રામણ નહિ ચલે હો લાલ. સાં ૨
પાત્ર કરે નહિ હઠ, સુરજ તજે નવિ છિપે હો લાલ; સાં
સર્વ તેજનું તેજ, પહેલાંથી વાઘે પછે હો લાલ. સાં ૩
જેહ ન મરૂતને ગમ્ય, અંચળતા જે નવિ લહે હો લાલ; સાં
જેહ સદા છે રમ્ય, પૃષ્ઠ ગુણે નવિ કૃશ રહે હો લાલ. સાં ૪
પુદ્ગળ તેલ ન ખેય, તેહ ન શુદ્ધ દશા દહે હો લાલ; સાં
શ્રી નયવિજય સુશિષ્ય, વાચક યશ ઇણિ પરે કહે હો લાલ. સાં ૫

૧૮ મા શ્રી અરનાથ પ્રભુનું સ્તવન.

શ્રી અરજિન લવજળનો તારે, મુજ મન લાગે વારે;
મન મોહન સ્વામી.

ખાંદ્ય ગ્રહી એ લવિ જન તારે, આણે શિવપુર આરે રે. મનં ૧
તપ જપ મોહ મહા તોફાને, નાવ ન ચાલે માનેરે; મનં
પણુ નવિ લય મુજ હાથો હાથે, તારે તે છે સાથે રે. મનં ૨
લકતને સ્વર્ગ સ્વર્ગથી અધિકું, જ્ઞાનીને ક્ષણ દેધરે; મનં
માયા કષ્ટ વીના ક્ષણ લહીયે, મનમાં ધ્યાન ધરેધરે. મનં ૩
જે ઉપાય બહુ વિધની રચના, યોગ માયા તે જાણોરે; મનં
શુદ્ધ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય ધ્યાને, શિવદે પ્રભુ સપરાણોરે. મનં ૪
પ્રભુ પાયવળગ્યા તેરહ્યા તાબ, અળગા અંગ ન સાજરે; મનં
વાચક જશ કહે અવર ન ધ્યાઉં, એ પ્રભુના ગુણ ગાઉંરે. મનં ૫

(૨)

મહેં તો આણા વહેસ્યાંજી,
 મહારા રે સાહિબરી.
 આણા વહેસ્યાં ભક્તિ કરેસ્યાં,
 રહેસ્યાં નયન હજુર,
 અરિજન આગળ અરજ કરતાં,
 લહસ્યાં સુખ મહમૂર. મહેં ૦ ૧

૧એકને છંડી રખેને ખંડી,
 ૨ત્રણશું ત્રોડી નેહ;
 ૪ચાર જણુ-શિર ચોટ કરીશું,
 ૫પણુનો આણી છેહ. મહેં ૦ ૨

૬છ^૭સાત^૮અડ^૯નવ^{૧૦}દશને ટાળી
 અબુઆળી ૧^૧અગીઆર;
 ૧૨બાર જણુનો આદર કરીશું,
 ૧૩તેરનો કરી પરિહાર. મહેં ૦ ૩

૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮
 પણુ અડ નવ દશ સત્તર વાળી,
 ૧૯સત્તાવીશ ધરી સાથ,

(૧) અસંયમ. (૨) રાગદ્વેષ. (૩) દંડ. (૪) કપાય.
 (૫) મિથ્યાત્વ. (૬) છ કાય હિંસા. (૭) ભય. (૮) મદ. (૯) નિયાણા.
 (૧૦) કામની અવસ્થા. (૧૧) શ્રાવકની પ્રતિમા. (૧૨) ભાવના.
 (૧૩) કાઠીયા. (૧૪) પાંચ મહાવ્રત. (૧૫) આઠ પ્રવચન માતા.
 (૧૬) બ્રહ્મચર્યની નવવાડ. (૧૭) દશ યતિ ધર્મ. (૧૮) સત્તર પ્રકારે સંયમ.
 (૧૯) સાધુના ૨૭ ગુણ.

૨૦ પચવીશ જણ શુ પ્રીતિ કરીશું,
૨૧ ચાર ચતુર કરી હાથ. મહેં ૦ ૪

૨૨ બત્રીશ રત્નેત્રીશ ને ૨૪ ચોરાશી,
૨૫ ઐગણીશ ફર નીવારી;
૨૬ અડતાલીસનો સંગ તજીશું,
૨૭ એકાવન દીલ ધારી. મહેં ૦ ૫

૨૮ વીસ આરાધી ૨૯ બાવીસ બાંધી,
૩૦ ત્રેવીસનો કરી ત્યાગ;
ચોવીસ જિનના ચરણ નમીને,
પામશું ભવ-જલ તાગ. મહેં ૦ ૬

ધ્યાતા ધ્યેયને ધ્યાન સ્વરૂપે,
તનમન તાન લગાય;
ક્ષમાવિજય કવિ પંકજ મધુકર,
સેવક જિન ગુણ ગાય. મહેં ૦ ૭

-
- (૨૦) પાંચ મહાવ્રતની ૨૫ ભાવના. (૨૧) ચાર મૈત્રાદિ ભાવના.
(૨૨) સામાયિકના ૩૨ દોષ. (૨૩) ગુરૂની આશાતના.
(૨૪) જિન મંદિરની ૮૪ આશાતના. (૨૫) કાઉતસગ્ગના ૧૯ દોષ.
(૨૬) તિર્યંચના ૪૮ ભેદ. (૨૭) જ્ઞાનના ૫૧ ભેદ. (૨૮) વીસ સ્થાનક.
(૨૯) આવિસ પરિસહ. (૩૦) પાંચ ઈન્દ્રિયના ૨૩ ભેદ.

૧૯ મા શ્રી મલ્લિનાથ પ્રભુનું સ્તવન.

તુજ મુજ રીઝની રીઝ, અટપટ એહ ખરીરી;
લટપટ નાવે કામ, ખટપટ લાંજ પરીરી. ૧

મલ્લિનાથ તુજ રીઝ, જન રીઝે ન હુએરી;
દોય રીઝણુનો ઉપાય, સાહમું કાંઈ ન જુએરી. ૨

દુરાધ્ય છે લોક, સહુને સમ ન શરીરી;
એક દુહવાએ ગાઠ, એક જો બોલે હસીરી. ૩

લોક લોકોત્તર વાત, રીઝ છે દોય જુધરી;
તાત ચક્ર ધુર પૂજ્ય, ચિંતા એક હુધરી. ૪

રીઝવો એક સાંઈ, લોક તે વાત કરેરી;
શ્રી નયવિજય સુશિષ્ય, એહિજ ચિત્ત ધરેરી. ૫

૨૦ મા શ્રી મુનિસુવ્રત પ્રભુનું સ્તવન.

મુનિસુવ્રત કીજે મયા રે, મનમાંહી ધરી મહેર;
મહેર વિહૂણા માનવી રે, કઠિણ જણાયે કહેર.
જિનેસર ! તું જગનાયક દેવ, તુજ જગહિત કરવા ટેવ;
ખીજા જુએ કરતાં સેવ, જિં ૦ તું ૦ ૧

અરહટ ક્ષેત્રની ભૂમિકારે, સીંચે કૃતારથ હોય;
ધારાધર સઘળી ધરારે, ઉદ્ધરવા સજ્જ જોય. જિં ૦ તું ૦ ૨

તે માટે અશ્વ ઉપરે રે, આણી મનમાં મહેર;
આપે આયા આકૃષ્ટી રે, બોધવા ભરૂઅચ શહેર. જિં ૦ તું ૦ ૩

અણ પ્રારથતા ઉદ્ધર્યા રે, આપે કરીય ઉપાય;
પ્રારથતા રહે વિલવતારે, એ કુણ કહીયે ન્યાય. જિં ૦ તું ૦ ૪

સંબંધ પણ તુજ મુજ વિચે રે, સ્વામી સેવક ભાવ;
માન કહે હવે મહેરનો રે, ન રહ્યો અરજ પ્રસ્તાવ. જિં ૦ તું ૦ ૫

૨૧ મા શ્રી નમિનાથ પ્રભુનું સ્તવન.

(૧)

શ્રી નમિનાથ સોહામણા, નમિયે અતિ આનંદ; સહુણે સાહિબો
 અવર દેવ તુમ અંતરો, જિમ સુરતરૂં પિયુમંદ. સોભાગી સાહિબો ૧
 પાચ કાચ મણિ પત્થરા, જિમ દિનકર ખદોત; સ૦ સા૦
 ખીર સિંધુ ને છીલ્લરૂ, જિમ મૃગપતિ મૃગપોત. સો૦ સા૦ ૨
 વપ્રા રાણી નંદનો, વિજય નરેસર જાત; સ૦ સા૦
 નીલ કમલ દલ લંછનો, કંચન વાન વિખ્યાત. સો૦ સા૦ ૩
 અરિ નમિયા તિણે કારણે, નામ ઠંચું નમિનાથ; સ૦ સા૦
 ગર્ભ થકાં મહિમા ઇસ્યો, સો સાહિબ શિવસાથ. સો૦ સા૦ ૪
 તો ધ્યાને અંતર નથી, કિમ રહે નિશ્ચય એહ; સ૦ સા૦
 ન્યાયસાગર નમિનાથને, દરિશણ સુખ અછેહ. સો૦ સા૦ ૫

૨૨ મા શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું સ્તવન.

(૧)

નેમિ જિનેશ્વર નમિયે નેહશું, પ્રહ્લથારી લગવાન;
 પાંચ લાખ વરસનું આંતરૂં, શ્યામ વરણ તનુ વાન. નેમિ૦ ૧
 કાર્તિક વહી ખારસ ચવિયા પ્રભુ, માત શિવા દે મહાર;
 જન્મ્યા શ્રાવણ સુદિ પાંચમ દિને, દશ ધનુ કાયા ઉદાર. નેમિ૦ ૨
 શ્રાવણ શુદિ છઠે દીક્ષા ગ્રહી, આસો અવસરે નાણ;
 આષાઠ શુદિ આઠમે સિદ્ધિ વર્યા, વરસ સહસ આયુ પ્રમાણ. નેમિ૦ ૩
 હરિ પટરાણી શાંખ પ્રહુમ્ન વળી, તિમ વસુદેવની નાર;
 ગજ સુકુમાલ પ્રમુખ મુનિ રાજ્યા, પહોંચાડયા ભવ પાર. નેમિ૦ ૪
 રાજિમતી પ્રમુખ પરિવારને, તાર્યો કણ્ણા રે આણ;
 પદ્મવિજય કહે નિજ પર મત કરો, મુજ તારો તો પ્રમાણ. નેમિ૦ ૫

૨૩ મા શ્રી પાર્શ્વ પ્રભુનું સ્તવન.

શ્રી પાસજી પ્રગટ પ્રભાવી, તુજ મૂરતિ મુજ મન લાવીરે;
મન મોહના જિનરાયા, સુરનર કિન્નર ગુણ ગાયારે. મન૦ ૧
જે દિનથી મુરતિ દીઠી, તે દિનથી આપદ નીઠી રે. મન૦ ૧
મટકાળું મુખ સુપ્રસન્ન, દેખત રીઝે ભવિ મન્નરે, મન૦
સમતા રસ કેરાં કચોળાં, નયણું દીઠે રંગ રોળા રે. મન૦ ૨
હાથે ન ધરે હથિયાર, નહિ જપ માળાનો પ્રચારરે; મન૦
ઉત્સંગે ન ધરે વામા, તેહથી ઉપજે સવિ કામા રે. મન૦ ૩
ન કરે ગીત નૃત્યના ચાળા, એ તો પ્રત્યક્ષ નટના ચાળારે; મન૦
ન વળવે આપે વાળાં, ન ધરે વસ્ત્ર જીરણ સાળાં રે. મન૦ ૪
ધમ મુરતિ તુજ નિરૂપાધિ, વીતરાગપણે કરી સાધીરે; મન૦
કહે માનવિજય ઉવજગાય, મેં અવલંબ્યા તુજ પાચારે. મન૦ ૫

વામા નંદન જિનવર મુનિમાંહે વડોરે કે મુનિમાંહે૦
જિમ સુરમાંહિ સોહે સુરપતિ પરવડોરે કે સુરપતિ૦ ૧
જિમ ગિરિમાંહિ સુરાચલ મૃગમાંહે કેસરીરે કે મૃગમાંહે૦
જિમ ચંદન તરૂમાંહિ સુલટમાંહિ શૂર અરીરે કે સુલટ૦ ૨
નદીયમાંહિ જિમ ગંગ અનંગ સુરૂપમાંરે કે અનંગ૦
કુલમાંહિ અરવિંદ ભરતપતિ ભૂપમાંરે કે ભરત૦ ૩
ઐરાવણ ગજમાંહિ ગરૂડ ખગમાં યથારે કે ગરૂડ૦
તેજવંતમાંહિ ભાણુ વખાણુમાંહિ જિન કથારે કે વખાણુ૦ ૪
મંત્રમાંહિ નવકાર રત્નમાંહી સુરમણિરે કે રત્ન૦
સાગરમાંહિ સ્વયંભૂ રમણ શિરોમણિરે કે રમણ૦ ૫
શુકલ ધ્યાન જિમ ધ્યાનમાં અતિ નિર્મળપણેરે કે અતિ૦
શ્રી નયવિજય વિબુધ પય સેવક ધમ ભણુરે કે સેવક૦ ૬

૨૪ મા શ્રી મહાવીર પ્રભુનું સ્તવન.

(૧)

વંદુ વીર જિનેશ્વર રાયા, વર્ધમાન સુખદાયાળુ;
 શાસન નાયક જેહ કહાયા, જગ જસ વાદ સવાયાળુ. વંદુ ૧
 હરિ લાંછન કંચન વન કાયા, સિદ્ધારથ નૃપ તાયાળુ;
 સિદ્ધારથ થયા કર્મ ખપાયા, ત્રિશલા રાણી માયાળુ. વંદુ ૨
 લઘુ વયથી જેણે મેરૂ ચલાયા, વીર વેતાલ હરાયાળુ;
 દુર્દર મોહ જેહ જીતીને, જ્યોતિમે જ્યોતિ મિલાયાળુ. વંદુ ૩
 જસ શાસનથી ખટ દ્રવ્ય પાયા, સ્યાદાદ સમજાયાળુ;
 અભિનવ નંદન વનની છાયા, દર્શન જ્ઞાન ઉપાયાળુ. વંદુ ૪
 જસ વજ્ર છે ગૌતમ રાયા, લખિધ નિધાન મન ભાયાળુ;
 ન્યાયસાગર પ્રભુના ગુણ ગાયા, સુજસ સુબોધ સવાયાળુ. વંદુ ૫

(૨)

ગિરૂઆરે ગુણ તુમ તણા, શ્રી વર્ધમાન જિનરાયારે;
 સુણતાં શ્રવણે અમી ઝરે, માહરી નિર્મળ થાયે કાયારે. ગિં ૧
 તુમ ગુણ ગણ ગંગાજળે, હું ઝીલી નિર્મળ થાઉં રે,
 અવર ન ધધો આદરૂં, નિશ દિન તોરા ગુણ ગાઉં રે. ગિં ૨
 ઝીલ્યા જે ગંગા જળે, તે છિદ્દર જળ નવિ પેસેરે,
 જે માલતિ કુલે મોહિયા, તે ખાવળ જઈ નવિ ખેસેરે. ગિં ૩
 એમ અમે તુમ ગુણ ગોઠશું, રંગે રાખ્યા ને વળી માખ્યારે;
 તે કેમ પરસુર આદરે, જે પરનારી વશ રાખ્યા રે. ગિં ૪
 તું ગતિ તું મતિ આશરે, આલંબન મુજ પ્યારે રે,
 વાચક યશ કહે માહરે, તું જીવન જીવ આધારેરે. ગિં ૫

શ્રી સંખેશ્વરા પાર્શ્વ પ્રભુનું સ્તવન.

પાસ સંખેશ્વરા સાર કર સેવકાં,
 દેવ ! કાં ? એવડી વાર લાગે;
 કોટી કર જોડી દરબાર આગે ખડા,
 ઠાકુરા ચાકુરા માન માગે. પાસ૦ ૧

પ્રગટ થા પાસજી મેલી પડદો પરો,
 મોડ અસુરાણુને આપ છોડો;
 મુજ મહીરાણુ મંજુસમાં પેસીને,
 ખલકના નાથજી બંધ ખોલો. પાસ૦ ૨

જગતમાં દેવ ! જગદીશ ! તું જાગતો,
 એમ શું આજ જિનરાજ ઉંઘે ?
 મોટા દાનેશ્વરી તેહને દાખીયે,
 દાન દે જેહ જગ કાળ મોંઘે. પાસ૦ ૩

લીડ પડી જાદવા જોર લાગી જરા,
 તતક્ષણ ત્રીકમે તુને સંભાર્યો,
 પ્રગટ પાતાલથી પલકમાં તેં પ્રભુ,
 ભક્ત જન તેહનો ભય નિવાર્યો. પાસ૦ ૪

આદિ અનાદિ અરિહંત તું એક છો,
 દીન દયાળ છે કોણુ દૂજો ?
 ઉદયરત્ન કહે પ્રગટ પ્રભુ પાસજી,
 પામી ભય ભંજનો એહ પૂજો. પાસ૦ ૫

શ્રી સિદ્ધભગવાનનું સ્તવન.

સિદ્ધની શોભા રે શ્રી કહું—આંકણી

સિદ્ધ જગત શીરે શોભતા, રમતા આતમરામ;
લક્ષ્મી લીલાની લહેરમાં, સુખયા છે શિવઠામ. સિદ્ધ ૦ ૧
મહાનંદ અમૃત પદ નમો, સિદ્ધિ કેવળ નામ;
અપુનર્ભવ પ્રદાપદ વળી; અક્ષય સુખ વિશ્રામ. સિદ્ધ ૦ ૨
સંશ્રેય નિશ્રેય અક્ષરા, દુઃખ સમસ્તની હાણ;
નિર્વૃત્તિ અપવર્ગતા, મોક્ષ મુક્તિ નિરવાણ. સિદ્ધ ૦ ૩
અચળ મહોદય પદ લહું, જોતાં જગતના ઠાંડ;
નિજ નિજ રૂપેરે જુજુઆ, વીત્યાં કર્મ તે આઠ. સિદ્ધ ૦ ૪
અગુરુ લઘુ અવગાહના, નામે વિકસે વદન;
શ્રી શુભવીરને વંદતાં, રહિયે સુખમાં મગન. સિદ્ધ ૦ ૫

(૨)

સિદ્ધચક્રને લજીએ રે કે ભવિયણ ભાવ ધરી,
મદ માનને તજીએ રે કે કુમતિ દૂર કરી.
પહેલે પદે રાજે રે કે અરિહંત શ્વેત તનુ,
ખીજે પદે છાજે રે કે સિદ્ધ પ્રગટ લાણું. સિદ્ધ ૦ ૧
ત્રીજે પદે પીળા રે કે આચારજ કહીએ,
ચોથે પદે પાઠક રે કે નીલ વર્ણુ લહીએ. સિદ્ધ ૦ ૨
પાંચમે પદે સાધુ રે કે તપ સંયમ શૂરા,
શ્યામ વર્ણુ સોડે રે કે દર્શન ગુણ પૂરા. સિદ્ધ ૦ ૩
દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર રે કે તપ સંયમ શુદ્ધ વરો,
ભવિયણ ચિત્ત આણીરે કે હૃદયમાં ધ્યાન ધરો. સિદ્ધ ૦ ૪
સિદ્ધચક્રને ધ્યાને રે કે સંકટ જાય ન આવે,
કહે ગાતમ વાણી રે કે અમૃત પદ પાવે. સિદ્ધ ૦ ૫

શ્રી સિદ્ધાચળજીનું સ્તવન.

(૧)

વિલળાચળ નિતુ વંદીએ, કીજે એહની સેવા;
માનું હાથ એ ધર્મનો, શિવતરૂ ક્ષણ લેવા. વિમળાં ૧
ઉજવલ જિનગૃહ મંડળી, તિહાં દીપે ઉત્તંગા;
માનું હિમગિરિ વિભ્રમે, આઈ અંબર ગંગા. વિમળાં ૨
કોઈ અનેરૂ જગ નહિ, એ તીરથ તોલે;
એમ શ્રીમુખ હરિ આગમે, શ્રી સીમંધર બોલે. વિમળાં ૩
જે સઘળાં તીરથ કહ્યાં, યાત્રા ક્ષણ કહીયે;
તેહથી એ ગિરિ ભેટતાં, શત ગણું ક્ષણ લહીયે. વિમળાં ૪
જનમ સક્ષણ હોય તેહનો, જે એ ગિરિ વદે;
સુજસવિજય સંપદ લહે, તે નર ચિર નદે. વિમળાં ૫

(૨)

આજ મારાં નયણાં સક્ષણ થયાં, શ્રી સિદ્ધાચલ નિરખી;
ગિરિને વધાવું મોતીડે, મારા હૈયામાં હરખી. આજાં ૧
ધન્ય ધન્ય સોરઠ દેશને, જિહાં એ તિરથ ભેડી;
વિમળાચળ ગિરનારને, વંદુ બે કર ભેડી. આજાં ૨
સાધુ અનંતા ઇશુ ગિરિ, સિધ્યાં અણુસણુ લેઈ;
રામ પાંડવ નારદ ઋષિ, ખીજા મુનિવર કેઈ. આજાં ૩
માનવ ભવ પામી કરી, નવિ એ તીરથ ભેટયો;
પાપ કરમ જે આકરાં, કહો કેણી પરે ભેટયો. આજાં ૪
તીર્થરાજ સમરૂં સદા, સારે વાંછિત કાજ;
હુઃખ દોહગ ફરે કરી, આપે અવિચળ રાજ. આજાં ૫
સુખ અભિલાષી પ્રાણીયા, વંછે અવિચળ સુખડાં;
માણેક મુનિ ગિરિ ધ્યાનથી, ભાંગે ભવોભવ હુઃખડાં. આજાં ૬

લઘુ સ્તુતિ સંગ્રહ.

૧ લા શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

પ્રહ ઉઠી વંદુ, ઋષભદેવ ગુણવંત;
પ્રભુ બેઠા સોહે, સમવસરણુ ભગવંત.
ત્રણ છત્ર વિરાજે, આમર ઢાળે ઇંદ્ર;
જિનના ગુણ ગાવે, નરનારીનાં વૃન્દ. ૧

(૨)

આદિ જિનવર રાયા, જસ સોવન કાયા;
મરૂદેવી માયા, ધોરી લંછન કાયા.
જગત સ્થીતિ નિપાયા, શુદ્ધ ચારિત્ર પાયા;
કેવળ શ્રી રાયા, મોક્ષ નગરે સિધાયા. ૧

૨ જા શ્રી અજિતનાથ પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

વિજયા સુત વંદો, તેજથી જયું જિથુંદો;
શીતળતાએ ચંદો, ધીરતાએ ગિરીંદો.
મુખ જિમ અરવિંદો, જસ સેવે સુરીંદો;
લહો પરમાનંદો, સેવના સુખ કંદો. ૧

(૨)

જળ ગરભે સ્વામી, પામી વિજયા નારી;
જીતે નિત્ય પિયુને, અક્ષકીડત? હુશિયાર.
તિણે નામ અજિત છે, દેશના અમૃતધાર;
મહા જક્ષ અજિતા, વીર વિધન અપહાર. ૧

૩ જ શ્રી સંભવનાથ પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

સંભવ સ્વામી સેવીએ, ધન્ય સજ્જન દીહા;
જિન ગુણ માળા ગાવતાં, ધન્ય તેહની જીહા.
વયણ સુગંગ તરંગમાં, ન્હાતાં શિવગેહી;
ત્રિમુખ સુર હરિતારિકા, શુભવીર સનેહી. ૧

(૨)

સંભવ સુખદાતા, જેહ જગમાં વિખ્યાતા;
ષટ જીવેના ત્રાતા, આપતા સુખશાતા.
માતાને જાતા, કેવળજ્ઞાન જ્ઞાતા;
દુઃખ દોહગ ત્રાતા, જસ નામે પલાતા. ૧

૪ થા શ્રી અભિનંદન પ્રભુની સ્તુતિ,

(૧)

સંવર સુત સાચો, જસ સ્યાદ્વાદ વાચો;
થયો હીરો જાચો, મોહને દેઈ તમાચો.
પ્રભુ ગુણ ગણ માચો, એહને ધ્યાને રાચો;
જિન પદ સુખ સાચો, ભવ્ય પ્રાણી નિકાચો. ૧

(૨)

અભિનંદન ગુણ માલિકા, ગાવંતી અમરાલિકા;
કુમતકી પરબલીકા, શિવ વહુ વર માલીકા.
લગે ધ્યાનકી તાલીકા, આગમની પરનાલીકા;
ઈશ્વરો સુર ખાલિકા, વીર નમે નિત્ય કાલિકા. ૧

૫ મા શ્રી સુમતિનાથ પ્રભુની સ્તુતિ

(૧)

સુમતિ સ્વર્ગ દિયે અસુમન્તને,
મમત મોહ નહિ ભગવન્તને;
પ્રકટ જ્ઞાન વહે શિવ બાલીકા,
તુંબરૂ વીર નમે મહાકાલિકા. ૧

(૨)

સુમતિ સુમતિ દાઇ, મંગલા જાય માઇ,
મેરૂ ને રાઇ, ઓર એહમે તુલાઇ.
ક્ષય કીધાં ધાઇ, કેવળજ્ઞાન પાઇ,
નહિ ઉણીત કાંઇ, સેવીયે એ સદાઇ. ૧

૬ હા શ્રી પદ્મ પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

અઢીસેં ધનુષની કાયા, ત્યક્ત મદ મોહ માયા;
સુસીમા જસ માયા, શુકલ જે ધ્યાન ધ્યાયા.
કેવળ વર પાયા, આમરાદિ ધરાયા;
સેવે સુર રાયા, મોક્ષ નગરે સિધાયા. ૧

(૨)

પદ્મ પ્રભુ તદત છદ્માવસ્થા,
શિલ સન્ને સિદ્ધા અરૂપસ્થા;
નાણુને દંસણુ દોય વિદાસી,
વીર કુસુમ શ્યામા જિન પાસી. ૧

૭ મા શ્રી સુપાર્શ્વનાથ પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

અષ્ટ મહા પડિહારશું એ, શોભે સ્વામી સુપાસ તો;
મહા ભાગ્ય અરિહા પ્રભુ એ, સુર નર જેહના દાસ તો.
ગુણ અતિશય વરણુવ્યા એ, આગમ ગ્રન્થ મોઝાર તો;
માતંગ શાન્તા સુર સુરી એ, વીર વિધન અપહાર તો. ૧

(૨)

સુપાસ જિન વાણી, સાંભળે જેહ પ્રાણી;
હૃદયે પહેચાણી, તે તર્યા લવ્ય પ્રાણી.
પાંત્રીશ ગુણ ખાણી, સૂત્રમાં જે ગુંથાણી;
ષટ્ દ્રવ્ય શું જાણી, કર્મ પીલે જ્યુ ઘાણી. ૧

૮ મા શ્રી ચંદ્ર પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

ચંદ્રપ્રભુ મુખ ચંદ્રમા, સખિ જોવા જઈએ;
દ્રવ્ય ભાવ પ્રભુ દરિસણે, નિર્મળતા લઈએ.
વાણી સુધારસ વેલડી, સુણીએ તતખેવ;
ભજે ભદ્રંત ભૃકુટિકા, વીરવિજય તે દેવ. ૧

(૨)

સેવે સુર વૃંદા, જાસ ચરણારવિંદા;
અઠમ જિણુચંદા, ચંદ વરસે સોહંદા.
મહસેન નૃપનંદા, કાપતા હુઃખ દંદા;
લંછન મિષ ચંદા, પાય માનુ સેવંદા. ૧

૯ મા શ્રી સુવિધિનાથ પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

સુવિધિ સેવા કરતા દેવા, તજી વિષય વાસના;
શિવ સુખ દાતા, જ્ઞાતા ત્રાતા, હરે દુઃખ દાસના.
નય ગમ ભંગે રંગે ચંગે, વાણી ભવ હારિકા;
અમર અતીતે મોહાતીતે, વિરંચ સુતારિકા. ૧

(૨)

નર દેવ ભાવ દેવો, જેહની સારે સેવો;
જેહ દેવાધિ દેવો, સાર જગમાં જ્યુ મેવો.
જોતાં જગ એવો, દેવ દીઠા ન તેવો;
સુવિધિ જિન જેવો, મોક્ષ દે તતખેવો. ૧

૧૦ મા શ્રી શીતળનાથ પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

શીતળ પ્રભુ દર્શન, શીતળ અંગ ઉવંગે;
કલ્યાણક પંચે, પ્રાણી ગણ સુખ સંગે.
તો વચન સુણતાં, શીતળ કિમ નહિ લોકા;
શુભવીર તે પ્રજ્ઞા, શાસન દેવી અશોકા. ૧

(૨)

શીતળ જિન સ્વામી, પુન્યથી સેવ પામી;
પ્રભુ આતમ રામી, સર્વ પરભાવ પામી.
જે શિવગતિ ગામી, શાશ્વતાનંદ ધામી;
ભવિ શિવસુખ કામી, પ્રણમીએ શીવ નામી. ૧

૧૧ મા શ્રી શ્રેયાંસનાથ પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

શ્રી શ્રેયાંસ સુહંકર પામી, ઇચ્છે અવર કુણુ દેવાળ;
કનક તરૂં સેવે કુણુ પ્રભુને, છંડી સુરતરૂં સેવાળ.
પૂર્વાપર અવિરોધી સ્યાત્પદ, વાણી સુધારસ વેલીળ;
માની મણુએસર સુપસાયે, વીર હૃદયમાં ફેલીળ. ૧

(૨)

વિષ્ણુ જસ માત, જેહના વિષ્ણુ તાત;
પ્રભુના અવદાત, તીન ભુવને વિખ્યાત.
સુરપતિ સંઘાત, જસ નિકટે આયાત;
કરી કર્મનો ઘાત, પામીઆ મોક્ષ શાત. ૧

૧૨ મા શ્રી વાસુપૂજ્ય પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

વિશ્વના ઉપકારી, ધર્મના આદિકારી;
ધર્મના દાતારી, કામ ક્રોધાદિ વારી.
તાર્યા નરનારી, દુઃખ દોહગ હારી;
વાસુપૂજ્ય નિહારી, જાઉં હું નિત્ય વારી. ૧

(૨)

વિમળ ગુણ અગારં, વાસુપૂજ્ય સક્ષારં;
નિહત વિષય વિકારં, પ્રાપ્ત કૈવલ્ય સારં.
વચન રસ ઉદારં, મુક્તિ તત્ત્વ વિચારં;
વીર વિઘન નિવારં, સ્તોમિ અંડિ કુમારં. ૧

૧૩ મા શ્રી વિમળનાથ પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

વિમળ જિન જુહારો, પાપ સંતાપ વારો;
 શ્યામાંબ મદહારો, વિશ્વ કીર્તિ વિકારો.
 યોજન વિસ્તારો, જસ વાણી પ્રસારો;
 ગુણ ગણ આધારો, પુણ્યના એ પ્રકારો. ૧

(૨)

વિમળનાથ વિમળ ગુણ વર્ધા,
 જિન પદ ભોગી લવ નિસ્તર્યા;
 વાણી પાંત્રીશ ગુણ લક્ષણી,
 છમ્મુહ સુર સુર પ્રવરા જક્ષણી. ૧

૧૪ મા શ્રી અનન્તનાથ પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

અનન્ત અનન્ત નાણી, જસ મહિમા ગવાણી;
 સુર નર તિરિ પ્રાણી, સાંભળે જસ વાણી.
 એક વચન સમ જાણી, જેહ સ્યાદ્રાહ જાણી;
 તર્યા તે ગુણ ખાણી, પામીઆ સિદ્ધિ રાણી. ૧

(૨)

જ્ઞાનાદિકા ગુણવરા નિવસંત્યનંતે,
 વજી સુપર્વ મહિતો, જિન પાદ પદ્મે;
 અંથાણુવે મતિવરા, પ્રણુતિસ્મ લક્ષ્યા,
 પાતાલ ચાંકુરી સુરી શુભવીર દક્ષા. ૧

૧૫ મા શ્રી ધર્મનાથ પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

ધરમ ધરમ ધોરી, કર્મના પાસ તોરી;
કેવળ શ્રી જોરી, જેહ ચોરે ન ચોરી.
દર્શન મદ છોરી, જાય સાગ્યા સટોરી;
નમે સુરનર કોરી, તે વરે સિદ્ધિ ગોરી. ૧

(૨)

સળિ ધર્મ જિનેસર પૂજીએ,
જિન પૂજે મોહને ધ્રુજીએ;
પ્રભુ વયજી સુધારસ પીજીએ,
કિન્નર કંઠર્પ રીઝીએ.

૧૬ મા શ્રી શાન્તિનાથ પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

શાન્તિ જિનેસર સમરીએ, જેની અચિરા માય;
વિશ્વસેન કુળ ઉપન્યા, મૃગ લાંછન પાય.
ગજપુર નયરીનો ધણી, કંચન વરણી છે કાય;
ધનુષ ચાળીસની દેહડી, લાખ વરસતું આય. ૧

(૨)

સમેતશીખર ગિરિ ઉપરે, જેણે અણસણ કીધાં;
કાઉતસગ્ગ ધ્યાન મુદ્રા રહી, જેણે મોક્ષજ સિધ્યાં.
જક્ષ ગરૂડ સમરૂં સદા, દેવી નિર્વાણી;
ભવિક જીવ તુમે સાંભળો, ઋષભદાસની વાણી. ૧

૧૭ મા શ્રી કુન્થુનાથ પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

કુન્થુજિન નાથ, જે કરે છે સનાથ;
 તારે ભવ પાથ, જે ઝહી ભવ્ય હાથ.
 એહનો તજે સાથ, બાવળ દીયે બાથ;
 તરે સુર નર સાથ, જે સુણે એક ગાથ. ૧

(૨)

વશી કુન્થુવ્રતી તિલકો જગતિ,
 મહિમા મહતી નત ઇન્દ્ર તતિ;
 પ્રથિતાગમ^૧ જ્ઞાન ગુણા વિમલા,
 શુભવીર મતાં ગાંધર્વ બલા. ૧

૧૮ મા શ્રી અરનાથ પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

અર જિનવર રાયા, જેહવી દેવી માયા;
 સુદર્શન નૃપ તાયા, બસ સુવર્ણ કાયા.
 નંદાવર્ત પાયા, દેશના શુદ્ધ દાયા,
 સમવસરણુ વિરચાયા, ઇન્દ્ર ઇન્દ્રાણી ગાયા. ૧

(૨)

અર વિભુ રવિ ભૂતળ દ્યોતકં,
 સુમનસા મન સાર્થિત પત્કજે;
 જિન ગિરા નગિરા પરતારિણી,
 પ્રણુત યક્ષપતિ વીર ધારિણી. ૧

૧૯ મા શ્રી મલ્લિનાથ પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

મલ્લિ જિન નમિયે, પૂરવલાં પાપ ગમીએ;
ઈન્દ્રિય ગણ દમિયે, આણુ જિનની ન કમિયે.
લવમાં નવિ લમિયે, સર્વ પરભાવ વમિયે;
જિન ગુણમાં રમિયે, કર્મ મળ સર્વ ધમીયે. ૧

(૨)

મલ્લિનાથ મુખચંદ્ર નિહાળું,
અરીહા પ્રભુમી પાતક ટાળું;
જ્ઞાનાનંદ વીમળ પુરસર,
ધણ પ્રિયા શુભચીર કુખેર. ૧

૨૦ મા શ્રી મુનિસુવ્રત પ્રભુની સ્તુતિ

(૧)

સુવ્રત સ્વામી, આતમ રામી, પૂજે લવિ મન રહી;
જિન ગુણુ થુણીએ, પાતક હુણીએ, ભાવ સ્તવ સાંકળી.
વચને રહીએ, જૂઠ ન કહીએ, ટળે ફળ વંચકો;
વીર જિણપાસી, સુરી નર દત્તા, વરણુ જિનાર્થકો. ૧

(૨)

મુનિ સુવ્રત નામે, જે લવિ ચિત્ત કામે;
સવિ સંપત્તિ પામે, સ્વર્ગના સુખ જામે.
દુર્ગતિ દુઃખ નામે, નવિ પડે મોહ ભામે,
સવિ કર્મ વિરામે, જઈ વસે સિદ્ધ ધામે. ૧

૨૧ મા શ્રી નમિ પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

શ્રી નમિનાથ સોહામણા એ, તીર્થપતિ સુલતાન તો;
વિશ્વંભર અરિહા પ્રભુ એ, વીતરાગ ભગવાન તો.
રત્નત્રયી જસ ઉજળી એ, ભાંખે ખટ દ્રવ્ય જ્ઞાન તો;
ભૂકુટી સુર ગંધારિકા એ, વીર હૃદય બહુમાન તો. ૧

(૨)

નમીએ નમિ નેહ, પુન્ય થાયે જ્યું દેહ;
અવા સમુદય જેહ, તે રહે નાંહિ રેહ.
લહે કેવળ તેહ, સેવના કાર્ય એહ;
લહે શિવપુર વેહ, કર્મનો આણી છેહ. ૧

૨૨ મા શ્રી નેમ પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

રાબુલ વરનારી, રૂપથી રતિ હારી;
તેહના પરિહારી, બાલથી બ્રહ્મચારી.
પશુઆં ઉગારી, હુઆ ચારિત્ર ધારી;
કેવળ શ્રી સારો, પામીયા ધાતી વારી. ૧

(૨)

શ્રી નેમિનાથ બાવીશમા એ, શિવાદેવી નંદ તો;
સ્વામ વરણ તનુ શોભતું એ, મુખ શારદ કો અંદ તો.
સહસ્ર વરસ પ્રભુ આઉખુંએ, બ્રહ્મચારી ભગવંત તો;
અંટ કર્મ હેલે હણીએ, પહોંચ્યા મુક્તિ મહંત તો. ૧

૨૩ મા શ્રી પાર્શ્વ પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

શ્રી પાસ જિણુંદા, મુખ પૂનમ ચંદા,
પદયુગ અરવિંદા, સેવે ચોસક ઇંદા.
લંછન નાગિંદા, જાસ પાયે સોહંદા;
સેવે ગુણી વૃંદા, જોહથી મુખ કંદા. ૧

(૨)

પાસ જિણુંદા વામા નંદા, જખ ગરભે ફળી;
મુપના દેખે અર્થ વિશેષે, કહે મધવા મળી.
જિનવર જાયા સુર હુલારાયા, હુઆ રમણિ પ્રિયે;
નેમિ રાજી ચત્ર વિરાજી; વિદોક્તિ વ્રત લીયે. ૧

૨૪ મા શ્રી મહાવીર પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

જય જય ભવિ હિતકર, વીર જિનેશ્વર દેવ;
સુર નરના નાયક, જોહની સારે સેવ.
કરેણા રસ કંદો, વંદો આણુંદ આણી;
ત્રિશલા મુત સુંદર, ગુણ મણિ કેરો ખાણી. ૧

(૨)

માતંગ સિદ્ધાઈ, દેવી જિનપદ સેવી;
હુખ હુરિત ઉપદ્રવ, જે ટાળે નિતમેવી.
શાસન મુખદાઈ, આઈ મુણો અરદાશ;
શ્રી જ્ઞાનવિમળ ગુણ, પૂરો વંછિત આશ. ૧

શ્રી સંજેશ્વરા પાર્શ્વ પ્રભુની સ્તુતિ.

(૧)

સંજેશ્વર પાસજી પૂજ્યે, નર ભવનો લાહો લીજ્યે;
મન વાંછિત પૂરજી સુરતરૂ, જય વામા સુત અલવેસરૂ.
ધરજેન્દ્ર રાય પદ્માવતી, પભુ પાર્શ્વ તણાં ગુણ ગાવતી;
સહુ સંઘના સંકટ ચૂરતી, નયવિમળનાં વાંછિત પૂરતી. ૧.

શ્રી શાશ્વતા જનની સ્તુતિ.

(૧)

રીષભ ચંદ્રાનન વંદન કીજે, વારીખેણુ દુઃખ વારેજી,
વરધમાન જિનવર વળી પ્રણુમો, શાશ્વતા નામ એ ચારેજી.
ભરતાદિક ખેત્રે મળી હોવે, ચાર નામ ચિત્ત ધારેજી;
તેણે ચાર એ શાશ્વત જિનવર, નમીયે નિત્ય સવારેજી.

સામાન્ય જિન સ્તુતિ.

(૧)

છત્ર ત્રય ચામર, તરૂ અશોક સુખકાર;
દિવ્ય ધ્વનિ દુંદુભિ, લામંડળ ઝળકાર.
સુર કુસુમ વૃષ્ટિ વર, ભદ્રાસન અતિસાર;
એહ પ્રાતિહાર્ય જસ, તે જિન વંદુ ઉદાર. ૧.

(૨)

સકળ કર્મ વારી, મોક્ષ માર્ગાધિકારી;
ત્રિભુવન ઉપગારી, કેવળજ્ઞાન ધારી.
ભવિયણુ નીત્ય સેવો, દેવ એ ભક્તિભાવે;
એ જિન ભજંતા, સર્વ સંપત્તિ આવે. ૧.

શ્રી સીમંધર સ્વામિની સ્તુતિ.

(૧)

શ્રી સીમંધર જિનવર, સુખકર સાહિબ દેવ;
અરિહંત સકળની, લાવ ધરી કરે સેવ.
સકળ આગમ પારગ, ગણુધર ભાષિત વાણી;
જયવંતી આણા, જ્ઞાનવિમળ ગુણુ ખાણી. ૧

(૨)

શ્રી સીમંધર સેવિત સુરવર, જિનવર જગ જયકારીજી;
ધનુષ્ય પાંચસે કંચન વરણી, મૂર્તિ મોહનગારીજી.
વિચરંતા પ્રભુ મહાવિદેહે, ભવિજનને હિતકારીજી;
પ્રહુ ઉઠી નિત્ય નામ જપીજે, હૃદય કમળમાં ધારીજી. ૧

તીર્થ સ્તુતિ.

(૧)

અષ્ટાપદે શ્રી આદિ જિનવર, વીર પાવાપુરી વરે;
વાસુપૂજ્ય ચંપા નયર સિદ્ધા, નેમ રૈવત ગિરિવરે.
સમેતશિખરે વીશ જિનવર, મોક્ષ પહોતા મુનિવરે;
ચૌવીશ જિનવર નિત્ય વંદુ, સયત્ર સંઘ સુહંકરે. ૧

(૨)

શ્રી શત્રૂંજય મુખ્ય તીર્થ તીલકં, શ્રી નાભિરાજ ગજં;
વંદે રૈવત શૈલ મૌલિ સુકુટં, શ્રી નેમિનાથં યથા.
તારંગે અજિતં જિનં, લગુપુરે શ્રી સુવ્રતં સ્તંભને;
શ્રી પાર્શ્વ પ્રણુમામિ સત્યનગરે, શ્રી વર્દ્ધમાનં ત્રિધા.

શ્રી પર્યુષણ પર્વની સ્તુતિ.

(૧)

મણિ રચિત સિંહાચન, ખેઠા જગદાધાર;
પર્યુષણ કેરો, મહિમા આગમ અપાર.
નિજ મુખથી દાખી, સાખી સુરનર વૃન્દ;
એ પર્વ પર્વમાં, જિમ તારામાં ચન્દ. ૧

નાગકેતુની પરે, કલ્પ સાધના કીજે;
વ્રત નિયમ આખડી, ગુરુ મુખ અધિકી લીજે.
દોય ભેદે પૂજા, દાન પંચ પ્રકાર;
કર પડિક્કમણાં ધર, શીયળ અખંડિત ધાર. ૨

જે ત્રિકરણ શુદ્ધે, આરાધે નવ વાર;
ભવ સાત આઠ અવ-શેષ તાસ સંસાર.
સહુ સૂત્ર શિરોમણિ, કલ્પસૂત્ર મુખકાર;
તે શ્રવણ સુણીને, સદ્ગુણ કરો અવતાર. ૩

સહુ ચૈત્ય જીહારી, ખમત ખામણાં કીજે;
કરી સાહમી વચ્છલ, કુગતિ દ્વાર પટદીજે.
અઠાઈ મહોત્સવ, ચિદાનંદ ચિત્ત લાઈ;
ઈમ કરતાં સંધને, શાસન દેવ સહાઈ. ૪

(૨)

સત્તર લેદી જિન પૂજા રચીને, સ્નાત્ર મહોત્સવ કીજેછ;
 ઢાલ દદામા ભેરી ને ફેરી, ઝલરી નાદ સુણીજેછ.
 વીર જિન આગળ ભાવના ભાવી, માનવ ભવ ફળ લીજેછ;
 પરવ પન્થૂસણ પૂરવ પૂન્યે, આન્યાં એમ નાણીજેછ. ૧.

માસ પાસ વળી દસમ દુવાલસે, ચત્તારી અઠ કીજેછ;
 ઊપર વળી દસ દોય કરીને, જિન ચોવીશે પૂજેછ.
 વડા કલ્પનો છઠ કરીને, વીર ચરિત્ર સુણીજેછ;
 પડવેને દિન જન્મ મહોત્સવ, ધવળ મંગળ વરતીજેછ. ૨

આઠ દિવસ લગે અમર પળાવી, અઠમનો તપ કીજેછ;
 નાગકેતુની પરે કેવળ લહીએ, જો શુભ ભાવે રહીએછ.
 તેલાધર દિન ત્રણ કલ્યાણક, ગણધર વાદ વહીએછ;
 પાસ નેમીસર અંતર ત્રીજે, રીષભ ચરિત્ર સુણીજેછ. ૩

ખારસેં સુત્ર ને સમાચારી, સંવત્સરી પડિઠ્ઠમીએછ;
 ચૈત્ય પ્રવાડી વિધિશ્યું કીજે, સકળ જંતુને ખામીજેછ.
 પારણાને દિન સ્વામી વત્સલ, કીજે અધિક વડાઇછ;
 માનવિજય કહે સકળ મનોરથ, પૂરે દેવી સીધાઇછ. ૪

શ્રી પુંડરિક સ્વામિની સ્તુતિ.

(૧)

પુંડરગિરિ મહિમા, આગમમાં પ્રસિદ્ધ;
 વિમળાયળ ભેટી, લહીયે અવિચળ રિદ્ધ.
 પંચમગતી પહોંચ્યા, મુનિવર કોડાકોડ;
 એ તીરથ આવી, કર્મ વિપાક વિછોડ. ૧

શ્રી સિદ્ધાયળની સ્તુતિ.

(૧)

ચૈત્રી પૂનમ દિન, શત્રુજય ગિરિ અહિઠાણ;
 પુંડરિક વર ગણધર, તિહાં પામ્યાં નિર્વાણ.
 આદિશ્વર કેરા, શિષ્ય પ્રથમ જયકાર;
 કેવળ કમળા વર, નાભિ નરિંદ મદ્દાર. ૧

(૨)

શ્રી શત્રુજય ગિરિ તીરથ સાર, ગિરિવરમાં જેમ મેર ઉદાર,
 ઠાકુર રામ અપાર. ૧
 મંત્રમાંહી નવકારજ જાણું, તારા માંહે જેમ ચંદ્ર વખાણું,
 જરધર માંહે જળ જાણું. ૨
 પંખી માંહે જેમ ઉત્તમ હંસ, કુત્ત માંહે જેમ ઋષભનો વંશ,
 નાભી તણે એ અંશ. ૩
 ક્ષમાવંત માંહે જેમ અરિહંત, તપશૂરા મુનિવર મહંત,
 શત્રુજય ગિરિ શુભવંત. ૪

શ્રી બીજની સ્તુતિ.

(૧)

બીજ વદન પર ભૂષણ ભૂષિત, દીપે નીલવટ ચંદાળ;
ગરૂડ જક્ષ નારી સુખકારી, નિર્વાણી સુખ કંદાળ.
બીજ તણે તપ કરતાં લવિને, સમક્ષિત સાનિધ્ય કારીળ;
ધીરવિભળ શિષ્ય કહે ઇણ વિધ શીખ, સંઘના વિઘ્ન નિવારીળ. ૧

(૨)

દીન સકળ મનોહર, બીજ દિવસ સુવિશેષ;
રાય રાણા પ્રભુમે, ચંદ્ર તણી જીહ્વા રેખ.
તિહાં ચંદ્ર વિમાને, શાશ્વતા જિનવર જેહ;
બીજ તણે દિન, પ્રભુમું આણી નેહ. ૧

શ્રી પંચમીની સ્તુતિ.

(૧)

શ્રાવણ શુદ્ધિ દિન પંચમીએ, જન્મ્યા નેમિ જિણુંદ તો;
શ્યામ વરણ તનુ શોભતુ એ, સુખ શારદ કો ચંદ તો.
સહસ વરસ પ્રભુ આઉણું એ, બ્રહ્મચારી ભગવંત તો;
અષ્ટ કરમ હેલે હણીયે, પહોતા મુક્તિ મહંત તો. ૧

જ્ઞાનપંચમીની સ્તુતિ.

નેમિ જિનેશ્વર ત્રિગટે બેઠા, પંચમી મહિમા બોલેળ;
બીજ તપ જપ છે અતિ બહોળા; નહીં કોઈ પંચમી તોલેળ.
પાટી પોથી ઠવણી કવણી, નવકારવાળી સારીળ;
પંચમીનું ઉજમણું કરતાં, લહીયે શીવ વધુ પ્યારીળ. ૧

શ્રી અષ્ટમીની સ્તુતિ.

(૧)

મંગળ આઠ કરી જશ આગળ, ભાવ ધરી સુરરાજી;
આઠ જાતિના કળશે કરી, નવરાવે જિનરાજી.
વીર જિનેશ્વર જન્મ મહોત્સવ, કરતાં શિવસુખ સાધેજી;
આઠમનો તપ કરતાં અમ ઘેર, મંગળ કમળા વાધેજી. ૧

(૨)

મહાવીર થકી ત્રિપદી, પામીને તત્કાળ;
દ્વાદશાંગી ગુંથી, ગણધર દેવ રસાળ.
એમાંથી ઉપદિશે, આઠમનો અધિકાર;
અષ્ટમી આરાધો, જિમ પામો ભવ પાર. ૧

એકાદશીની સ્તુતિ.

(૧)

એકાદશી અતિ રૂઝડી, ગોવિંદ પુછે નેમ;
કોણ કારણ એ પરવ મોટું, કહોને મુજશું તેમ.
જિનવર કલ્યાણુક અતિ ઘણાં, એકસો ને પચાસ;
તેણે કારણ એ પર્વ મોટું, કરો મૌન ઉપવાસ. ૧

(૨)

બાવીશમા જિન એણીપરે જોલે, સુણ તું કૃષ્ણ નરિંદાજી;
એક એકાદશી જેહ આરાધે, તે પામે સુખ વૃંદાજી.
દેવી અંબાઈ પુણ્ય પસાયે, નેમીશ્વર હિતકારીજી;
પંડિત હરખવિજય તસ શિષ્ય, માનવિજય જયકારીજી. ૧

ઉપદેશાત્મક કાવ્ય સંગ્રહ.

હિત શિક્ષા.

સાંભળજો સજ્જન નરનારી, હિત શીખામણ સારી જરે;
રીસ કરે દેતાં શીખામણ, ભાગ્ય દશા પરવારી,
સુણજો સજ્જનો રે;
લોક વિરુદ્ધની વાત સુણજો, જગત પડયો વ્યવહાર; સુણજો ૧
મુરખ બાળક જાતક વ્યસની, કાર ને વળિ નાર જરે;
જો સદા સંસારે સુખ વાંછો, ચોરની સંગત વાર; સુણજો ૨
વેશ્યા સાથે વણજ ન કરીએ, નીચશું નેહ ન ધરીએ જરે;
ખાંપણ આવે ઘર ધન જાવે, જીવિતને પરહરિયે; સુણજો ૩
કામ વિના પર ઘર નવિ જઈએ, આળે ગાળ ન દીજો જરે;
બળિયા સાથે બાથ ન ભરિયે, કુટુંબ દલેશ ન કીજો; સુણજો ૪
દુશ્મનશું પર નારી સાથે, તજીએ વાત એકાંતે જરે;
માતા બેન શું મારગ જતાં, વાત ન કરીએ રાતે; સુણજો ૫
રાજા રમણી ઘરનો સોની, વિદ્યાસે નવ રહીએ જરે;
માત પિતા ગુરૂ વિણ ખીજીને, ગુજની વાત ન કહીએ; સુણજો ૬
અજાણ્યા શું ગામ ન જઈએ, ઝાડ તળે નવ વસીએ જરે;
હાથી ઘોડા ગાડી જતાં, દુર્જનથી દૂર ખસીએ; સુણજો ૭
રમત રમંતા રીસ ન કરીએ, ભય મારગ નવ જઈએ જરે;
જો જણ વાત કરે જ્યાં છાની, ત્યાં ઉભા નવ રહીએ; સુણજો ૮
હુંકારા વિણ વાત ન કરીએ, ઇચ્છા વિણ નવ જમીએ જરે;
ધન વિદ્યાનો મદ નવ ધરીએ, નમતા સાથે નમીએ; સુણજો ૯
ગુરૂ જોગી રાજા પંડિતને, હાંસી કરી નવ હસીએ જરે;
હાથી વાઘ સરપ નર વઢતા, દેખીને દૂર ખસીએ; સુણજો ૧૦
કુવા કાંઠે હાંસી ન કરીએ, કેદ કરી નવ ભમીએ જરે;
વરો ન કરીએ ઘર વેચીને, જીગટડે નવ રમીએ; સુણજો ૧૧

લણુતાંગણુતાં આળસ તજીએ, લખતાં વાત ન કરીએ જીરે;
 પર હસ્તે પરદેશ દુકાને, આપણું નામ ન ધરીએ; સુણુજો ૧૨
 નામુ માંડો આળસ છાંડી, દેવાદાર ન થઈએ જીરે;
 કષ્ટ લયાદિક સ્થાનક વરજી, દેશાવર જઈ રહીએ; સુણુજો ૧૩
 ધનવંતોને વેષ મલીનતા, પગ શું પગ ઘસી ધોવે જીરે;
 નાપિક ઘેર જઈ શિર મુંડાવે, પાણીમાં મુખ જોવે; સુણુજો ૧૪
 નાવણુ દાતણુ મુંદર ન કરે, બેઠો તરણુ તોડે જીરે;
 ભોંય ચિત્રામણુ નગ્ન સુવે તો, તેને લક્ષ્મી છોડે; સુણુજો ૧૫
 માતા ચરણે શિષ નમાવી, બાપને કરી સલામો જીરે;
 દેવ ગુરનાં દરશન કરીને, કરો સંસારનાં કામો; સુણુજો ૧૬
 બે હાથે માથું નવ ખણીએ, કાન નહીં ખોતરીએ જીરે;
 ઉભા કેડે હાથ ન દઈએ, સામે પૂર ન તરીએ; સુણુજો ૧૭
 તેલ તમાકુ દૂરે તજીએ, અણુગળ પાણી નવ પીયે જીરે;
 કુળવંતી સતીને શીખામણુ, આના ભેગી દીજે; સુણુજો ૧૮
 સસરો સાસુ જેઠ જેઠાણી, નણુદી વિનય ન મૂકો જીરે;
 શાણુપણે શેરો સંચરતા, ચતુરા ચાલ ન ચૂકો; સુણુજો ૧૯
 નીચ સાહેલી સંગ ન કીજે, પર મંદિર નવી લમીએ જીરે;
 રાત પડયે ઘર બહાર ન જઈએ, સૌને જમાડી જમીએ; સુણુજો ૨૦
 ધોબણુ માલણુ ને કુંભારણુ, જોગણુ સંગ ન કરીએ જીરે;
 સહેજે કોઈ આળ ચડાવે, એવું શીદ આદરીએ; સુણુજો ૨૧
 નિજ ભરતાર હોય દેશાવર, તવ શણુગાર ન ધરીએ જીરે,
 જમના નાત વચ્ચે નવ જઈએ, દુર્જન દોખી હઠીએ; સુણુજો ૨૨
 પર શેરી ગરબો ગાવાને, મેળે ખેલે નવ જઈએ જીરે;
 નાવણુ ધોવણુ નદી કીનારે, બતાં નિર્વજ થઈએ; સુણુજો ૨૩

ઉપડતે પગ ચાલ ચાલીએ, હુન્નર સંહુ શીખીએ જીરે;
સ્નાન સુવસ્ત્રે રસોઈ કરીને, દાન સુપાત્રેદીજીએ; સુણજો ૨૪
શોક્ય તણાં લઘુ બાળક દેખી, ખેદ ન ધરશો હૈયે જીરે;
તેની સુખ શીતળ આશિષે, પુત્ર તણાં ક્ષણ લહીયે; સુણજો ૨૫
આરવરસ બાળક સુર પડિમા, એ બે સરિખાં કહીએ જીરે;
ભક્તિ કરે સુખ લીલા પામે, ખેદ કરે દુઃખ લહીએ; સુણજો ૨૬
નર નારી બેઉને શીખામણ, મુખ લવરી નવ હસીએ જીરે;
નાત સગાના ઘર છોડીને, એકલડાં નવ વસીએ; સુણજો ૨૭
વમન કરીને ચિંતા ઝાળે, નખળે આસન બેસી જીરે;
વિદિશ દક્ષિણ દિશ અંધારે, બોટયું પશુએ પેસી; સુણજો ૨૮
અન્ન બાણે રૂતુવંતી પાત્રે, પેટ અજીરણ વેળા જીરે;
અગાસે લોજન નવી કરીએ, બે જણ બેસી લેળાં; સુણજો ૨૯
અતિશે ઉનું ખાટું ખાઈ, શાક ઘણું નવ ખાવું જીરે;
મૌનપણે ઓઠીંગણ વરજી, જમવા પહેલાં નહાવું; સુણજો ૩૦
અન્ન વખાણી વખોડી ન ખાવું, તડકે બેસી ન જમવું જીરે;
માંદા પાસે રાત તજીને, નરણાં પાણી ન પીવું; સુણજો ૩૧
કંદમૂળ અલક્ષ ને બોળો, વાસી વિદળ તે વરજી જીરે;
જુઠ તજી પરનિંદા હિંસા, જે વળિ નરભવ સરજી; સુણજો ૩૨
વરત નિયમ ધરીયે ગુરૂ હાથે, તીરથ જાત્રા કરીએ જીરે;
પુન્ય ઉદય જે મોટો પ્રગટે, તો સંઘચી પદ ધરીએ; સુણજો ૩૩
મારગમાં મન મોકળું રાખી, બહુ વિધિ સંઘ જમાડો જીરે;
સુર લોકે સુખ સઘળા પામે, જે હોય એવો દહ ડો; સુણજો ૩૪
તીરથ તારણ શિવ સુખ કારણ, સિદ્ધાચળ ગિરનારે જીરે;
પ્રભુ ભક્તે ગુરૂ શરણે ભવજળ, તરીએ એક અવતારે; સુણજો ૩૫
લોકિક લોકોત્તર હિત શિક્ષા, છત્રીશી એ બોલી જીરે;
પંડિત શ્રી શુભ વીરવિજય મુખ; વાણી મોહન વેલી; સુણજો ૩૬

પ્રાંતઃસ્મરણિય

સોળ સતીના છંદ.

આદિનાથ આદે જિનવર વંદી, સફળ મનોરથ કીજીએ એ;
 પ્રભાતે ઉઠી મંગલિક કામે, સોળ સતીનાં નામ લીજીએ એ. ૧
 બાળ કુમારી જગ હિતકારી, પ્રાદ્વી^૧ ભરતની બહેનડી એ;
 ઘટ ઘટ વ્યાપક અક્ષર રૂપે, સોળ સતી માંહે જે વડી એ. ૨
 બાહુબળ ભગિની સતીય શીરોમણી, સુંદરી^૨ નામે ઋષભ સુતા એ;
 અંગ સ્વરૂપી ત્રિભુવન માંહે, જેહ અનુપમ ગુણ જુતા એ. ૩
 ચંદનબાળા^૨ બાળપણથી, શીયળવતી શુદ્ધ શ્રાવિકા એ;
 અડદના બાકુળા વીર પ્રતિલાભ્યા, કેવળ લહી વ્રત ભાવિકા એ. ૪
 ઉચ્ચસેન ધુઆ ધારિણી નંદિની, રાજિમતી^૩ નેમ વદલભા એ;
 જોબન વેગે કામને જીત્યો, સંજમ લઈ દેવ દુલભા એ. ૫
 પંચ ભરતારી પાંડવ નારી, દુષ્ટ^૪ તનયા વખાણીએ એ;
 એકસો આઠે ચીર પુરાણા, શીયળ મહિમા તસ જાણીએ એ. ૬
 દશરથ નૃપની નારી નિરૂપમ, કૌશલ્યા^૫ કુળ ચંદ્રિકા એ;
 શીયળ સલુણી રામ જનેતા, પુણ્ય તણી પરનાલિકા એ. ૭
 કૌશાંબિક કામે સતાનિક નામે, રાજ્ય કરે રંગ રાજીએ એ;
 તસ ઘર ઘરણી મૃગાવતી^૬ સતી, સુર ભવને જશ ગાજીએ એ. ૮
 સુલસા,^૭ સાચી શીયળે ન કાચી, રાચી નહીં વિષયા રસે એ;
 મુખડું જોતાં પાપ પલાએ, નામ લેતાં મન ઉલ્લસે એ. ૯
 રામ રઘુવંશી તેહની કામિની, જનક સુતા સીતા^૮ સતી એ;
 જગ સહુ જાણે ધીજ કરંતા, અનળ શીતળ થયો શીયળથી એ. ૧૦
 કાચે તાંતણે ચાલણી બાંધી, કુવા થકી જળ કાઢિયું એ;
 કલંક ઉતારવા સતી સુભદ્રા^૯ ચંપા બાર ઉઘાડીયું એ. ૧૧

સુર નર વંદિત શિયળ અખંડિત, શિવા^{૧૦} શિવપદ ગામિની એ;
જેહુને નામે નિર્મળ થઈએ, બલિહારી તસ નામની એ. ૧૨
હસ્તિનાપૂરે પાંડુરાયની, કુંતા^{૧૧} નામે કામિની એ;
પાંડવ માતા દશે દશાર્હની બહેન, પતિવ્રતા પદ્મિની એ. ૧૩
શીલવતી^{૧૨} નામે શીલવ્રત ધારિણી, ત્રિવિધે તેહને વંદીએ એ;
નામ જપંતા પાતક બાયે, દરિશન દુરિત નિકંદીએ એ. ૧૪
નિષિધા નગરી નલહુ નરીંદની, દમયંતી^{૧૩} તસ ગેહિની એ;
સંકટ પડતાં શિયળજ રાખ્યું, ત્રિભુવન કીર્તિ જેહુની એ. ૧૫
અનંગ અજીતા જગ જન પૂજિતા, પુષ્પચૂલા^{૧૪} ને પ્રભાવતી^{૧૫} એ
વિશ્વ વિખ્યાતા કામિત દાતા, સોળમી સતી પદ્માવતી^{૧૬} એ. ૧૬
વીરે ભાળી શાસ્ત્રે શાળી, ઉદયરત્ન ભાળે મુદ્દા એ;
વહાણું વાતાં જે નર ભણુશે, તે લહેશે સુખ સંપદા એ. ૧૭

બ્રાહ્મી^૧ ચંદનબાળિકા^૨ લગવતિ,
રાજેમતિ^૩ દ્રૌપદિ^૪;
કોંશલ્યા^૫ ચ મૃગાવતિ^૬ ચ સુલસા^૭,
સીતા^૮ સુભદ્રા^૯ શીવા;^{૧૦}
કુંતિ^{૧૧} શીલવતી^{૧૨} નલસ્ય^{૧૩}—દયિતા,
ચૂલા^{૧૪} પ્રભાવત્યપિ;^{૧૫}
પદ્માવત્યપિ^{૧૬} સુન્દરી દિન મુખે,
કુર્વન્તુ વો મંગલમ.

પ્રભાવિક નામ સ્મરણ.

દાન તણા પ્રભાવથી, ધન્નો અને શાળિલદ્ર,
અગણિત રિદ્ધિને ત્યાગી, દેવલોક પામ્યા;
ક્રમે ક્રમે ખંને જન, પામશે સિદ્ધિનું પદ,
એવું જાણી લવિ જન, સુપાત્રે દાન આપશે. ૧

શિયળના પ્રભાવથી, સુદર્શન શેઠ જુઓ,
શુળી ફીટી સિંહાસને, આનંદે આરૂઢીયાં;
કળાવતી કેરાં કાંડા, નવ પદ્મવિત થયાં,
એવું જાણી લવિ જન, શિયળને સેવશે. ૨

તેમના પ્રભાવથી, ધન્નો અને હરિકેશી,
ઢંઢણ ઋષિજી જેવા, મોક્ષપદ પામીયા;
કર્મને ખપાવા કાજ, ઉત્તમ છે તપ સદા,
એવું જાણી લવિ જન, તપ ગુણ ધારશે. ૩

હાવ તણા પ્રભાવથી, પ્રસન્નચંદ્ર રાજઋષિ,
મરૂદેવી માતા અને, ભરત મોક્ષ પામીયા;
ખંધક મુનિના શિષ્યો, કપિલ ને ઈલાચી,
એવું જાણી લવિ જન, ભાવના સુ ભાવશે. ૪

સેવા અને ભક્તિ વડે, નમિ ને વિનમિ બ્રાત,
રાજ્ય-વિદ્યા મેળવી, સુગતિને સાધ્યા;
તિર્થંકર ગોત્ર ખાંધ્યું, સેવાથી શ્રી કૃષ્ણે અહા!
એવું જાણી લવિ જન, સ્વધર્મ સેવા સાધશે. ૫

સદ્ગુરૂ તણા પ્રબોધને, એક ચિત્તે સુણવાથી,
નાસ્તિક પરદેશી રાજા, સ્વર્ગ સુખ પામીયો;
આયુષ્યને પૂર્ણ કરી, પામશે તે સિદ્ધિ પદ,
એવું જાણી લવિ જન, ગુરૂ વાણી સુણશે. ૬

જ્ઞાન તણા પ્રભાવથી, માસતુસ મુનિ અને,
રોહિણિય ચોરાદિક, સુગતિને પામીયાં;
લવો લવ હિત કર, જ્ઞાન પહેલું સૂત્ર શાખ,
એવું જાણી લવિ જન, જ્ઞાન શુભ ધારશે. ૭

પૂર્વ પૂણ્ય સંચયથી, મળ્યો છે માનવ લવ,
પ્રમાદ સેવીને જીવ, ધર્મ નથી કરતો;
શશી પ્રભ રાજા સમ, શોચે છે અંતર ખૂબ,
એવું જાણી લવિ જન, ધર્મ શુભ ધારશે. ૮

સત્ય તણાં પ્રભાવથી, અગ્નિ શીત સમ બને,
ઝેર પણ અમૃતના, રૂપમાં પલટાય છે;
સત્ય વડે સર્પ પણ, બને છે કુસુમ માળ,
એવું જાણી લવિ જન, સત્યને શોભાવશે. ૯

પર નિંદા કદી, સજ્જન જે કરે નહિ,
સ્વ નિંદા કરીને સદા, સહયતા ધરાવે જે;
ધન્ય છે તે મનુષ્યને, નિજ દોષ દેખે સદા,
એવું જાણી લવિ જન, આત્મ નિંદા ધારશે. ૧૦

ધર્મ અને શુકલ ધ્યાન, સદ્ગતિ આપે છે સદા,
આર્ત અને રોદ તણી, લાવના હઠાવશે;

ઉત્તમ પ્રથમ ખેઉ, ખીજા બે કનિષ્ઠ કહ્યા,
એવું જાણી લવિ જન, ધ્યાન શુભ ધ્યાવશે. ૧૧

કષાય જે ચાર કહ્યાં, ક્રોધ માન માયા અને,
લોભને નિવારો, લવ બ્રમણના હેતુ છે;
રાગ અને દ્રેષ મળી, ષટ એ શત્રુઓ થયાં,
એવું જાણી લવિ જન, સર્વને વિદારશે. ૧૨

આયુષ્ય અસ્થિર છે, પાણીના પરપોટા સમ,
વિદ્યુત માફક ક્ષણ, ક્ષણ આદ્યું જાય છે;
વિષય કષાય ત્યાગો, પંચેન્દ્રિય વશ કરી,
એવું જાણી લવિ જન, સુગતિને સાધશે. ૧૩

શાન્તિ સમું તપ નથી, સુખ નથી સંતોષ જેવું,
વ્યાધિ નથી તૃણા સમ, એવું ઉર ધારજે;
જગત માંડી ક્યાંઈ, દયા સમ ધર્મ નથી,
એવું જાણી લવિ જન, દયા ધર્મ પાળશે. ૧૪

શાસ્ત્ર તણું શ્રવણ ને, રોગ ને સ્મશાન એતો,
વૈરાગ્ય પામવાના, મુખ્ય ત્રણ સાધનો છે;
સર્વદા રહ્યો છું હું તો, જન્મ જરા મૃત્યુ માંહિ,
એવું જાણી લવિ જન, વૈરાગ્યે મન પ્રેરશે. ૧૫

બ્રહ્મચર્ય સેવનથી, આત્મા તણો ધર્મ ખરો,
અંતર તપાસવાથી, ઝટ મળી આવશે;
ઇન્દ્રિય નિગ્રહ થાય, તપ જપ ધ્યાન થાય,
એવું જાણી લવિ જન, બ્રહ્મચર્ય સેવશે. ૧૬

પશ્ચાતાપ પાપ તણો, પાછળથી કરો નહિ,
પાપ કૃત્ય કરતાં પહેલાં, વિચારવું સારું છે;
કદી કરો પશ્ચાતાપ, ફરી તે બનેજ નહિ,
એવું જાણી ભવિ જન, પાપ નહિ સેવશો. ૧૭

પ્રીતિ અને નીતિ ધરો, પ્રભુ તણી ભક્તિ કરો,
સંસારને તરવાના, ઉત્તમ ઉપાયો છે;
ભક્તિ વડે શક્તિ વધે, શક્તિ થકી શાંતિ થાય;
એવું જાણી ભવિ જન, આત્મ શાંતિ સેવશો. ૧૮

પાપ ફળ ઈચ્છે નહિ, છતાં પાપ કરે જન,
ધર્મ ફળ ઈચ્છે છતાં, ધર્મ નથી કરતો;
જ્ઞાનમાં છે ખરું સુખ, અજ્ઞાન છે દુઃખ મૂળ,
એવું જાણી ભવિ જન, જ્ઞાન ક્રિયા ધારશો. ૧૯

સંપત્તિ છે સ્વપ્ન સમ, યૌવન છે પુષ્પ જેવું,
આયુષ્યને વણસતાં, વાર નહિ લાગશે;
અંતર વિચારી ખુબ, સુકૃત્યો છે સર્વોત્તમ,
એવું જાણી જીવનનું, સાર્થકય સાધશો. ૨૦

ચાર ભાવના.

સૌ પ્રાણી આ સંસારના, સન્મિત્ર મુજ બહાલા થજો,
સદ્ગુણમાં આનંદ માનું, ભલે મિત્ર કે વેરી હજો;
દુઃખિયા પ્રતિ કરૂણા અને, દુશ્મન પ્રતિ મધ્યસ્થતા,
શુભ ભાવના પ્રભુ ચાર આ, પામો હૃદયમાં સ્થિરતા. ૧

નરક ગામી.

- કુડ કપટ કરનારા, પરદારામાં સદાય રહેનારા,
પરધનના હરનારા, તે નિશ્ચે નરકે પડનારા. ૧
- પાપે પિંડ ભરનારા, જૂઠ વચનથી નહિ ડરનારા,
હિંસાના કરનારા, તે નિશ્ચે નરકે પડનારા. ૨
- અધર્મ આચરનારા, કન્યાવિક્રયથી ધન રળનારા,
અઘટ ઘટ ઘડનારા, તે નિશ્ચે નરકે પડનારા. ૩
- હરામનું ખાનારા, દુર્જન મંડળ જઈ વસનારા,
પરસુખમાં બળનારા, તે નિશ્ચે નરકે પડનારા. ૪
- ધરમીને હસનારા, પુણ્ય પંથે નહિ ચલનારા,
વિષયમાં વસનારા, તે નિશ્ચે નરકે પડનારા. ૫
- પાપ થકી ડરનારા, સત્ સંગથી દુર્ગુણ હરનારા,
પરોપકાર કરનારા, વિનયમુનિ સદ્ગતિ વરનારા. ૬

ધર્મના ચાર પ્રકાર.

- રે જીવ જિન ધર્મ કીજીયે, ધર્મના ચાર પ્રકાર;
દાન શિયળ તપ ભાવના, જગમાં એટલું સાર. રે જીવ ૧
- વરસ દિવસને પારજી, આદીશ્વર સુખકાર;
શેલડી રસ વહોરાવીયો, શ્રી ત્રેયાંસ કુમાર. રે જીવ ૨
- અંખા પોળ ઉઘાડવા, ચારણીયે કાઢયાં નીર;
સતીય સુભદ્રા જશ થયો, શીયળે સુર નર ધીર. રે જીવ ૩
- તપ કરો કાયા શોષવી, સરસ નીરસ આહાર;
વીર જિજ્ઞાસુ વખાણીયો, ધન્ય ધનનો અજુગાર. રે જીવ ૪
- અનિત્ય ભાવના ભાવતાં, ધરતાં નિર્મળ ધ્યાન;
ભરત આરિસા ભુવનમાં, પામ્યા કેવળ જ્ઞાન. રે જીવ ૫
- જેન ધર્મ સુર તડ સમો, જેહની શીતળ છાયા;
સમય સુંદર કહે સેવતાં, વાંછિત ફળ પાયા. રે જીવ ૬

શ્રાવક કરણીની સજ્જાય.

- શ્રાવક તું ઉઠે પરભાત, ચાર ઘડી લે પાછલી રાત,
મનમાં સમરે શ્રી નવકાર, જેમ પામે લવ સાયર પાર. ૧
- કવણુ દેવ કવણુ ગુરૂ ધર્મ, કવણુ અમારું છે કુલ ધર્મ,
કવણુ અમારો જે વ્યવસાય, એવું ચિંતવજે મન માંય. ૨
- સામાયિક લેજે મન શુદ્ધ, ધર્મની હેડે ધરજે ખુદ્ધ,
પટિકકમણું કરે રચણી તણું, પાતક આલોઈ આપણું. ૩
- કાયા શકતે કરે પરચકખાણુ, સૂધિ પાળે જિનની આણુ,
ભણુજે ગણુજે સ્તવન સજ્જાય, જિણુ હુતિ નિસ્તારો થાય. ૪
- સ્મરે નિત્ય ચૌદ નામ, પાળે દયા જીવતાં સીમ,
દહેરે જઈ જીહારે દેવ, દ્રવ્ય ભાવથી કરજે સેવ. ૫
- તેના કરતાં લાલ અપાર, પ્રભુજી મહોટા મુક્તિ દાતાર,
જે ઉથાપે જિનવર દેવ, તેહને નવ દંડકની ટેવ. ૬
- પોશાળે ગુરૂ વંદન જાય, સુણુજે વખાણુ સદા ચિત્ત લાય,
નિર્દર્ષણુ સૂજતો આહાર, સાધુને દેજે સુવિચાર. ૭
- સામિ વચ્છલ કરજે ઘણું, સગપણુ મહોટું સામી તણું,
દુઃખિયા હીણા દીનને દેખ, કરજે તાસ દયા સુવિશેષ. ૮
- ઘર અનુસારે દેજે દાન, મોહોટા શું મ કરે અભિમાન,
ગુરૂને મુખ લેજે આખડી, ધર્મ ન ચુકીશ એકે ઘડી. ૯
- વારૂ શુદ્ધ કરે વ્યાપાર, ઓછા અધિકાનો પરિહાર,
મ ભરજે કેની કુડી સાખ, કુડા જનશું કથન મ ભાખ. ૧૦
- અનંતકાય કહી ખત્રીશ, અલક્ષ્ય ખાવીશે વિશ્વાવીશ,
તે ભક્ષણુ નવ કીજે કિમે, કાયાં કુણાં ફળ મત જિમે. ૧૧

રાત્રી ભોજનના બહુ દોષ, જાણીને કરને સંતોષ,
 સાજી સાબુ લોહ ને ગળી, મધુ ધાવડી મત વેચો વળી. ૧૨
 વળી મ કરાવે રંગણ પાસ, દૂષણ ઘણા કહ્યા છે તાસ,
 પાણી ગળજે બે બે વાર, અણગળ પીતાં દોષ અપાર. ૧૩
 જિનવાણીના કરને યત્ન, પાતક છંડી કરને પુણ્ય;
 છાંણા ઈંધણ ચુલો જોય, વાવરને જેમ પાપ ન હોય. ૧૪
 ઘૃતની પરે વાવરને નીર, અણગળ નીર મ ધોઈશ ચીર,
 બારે વ્રત સુધાં પાળજે, અતિચાર સઘળાં ટાળજે. ૧૫
 કહ્યાં પન્નરે કર્મદાન, પાપ તણી પરહરજે ખાણ,
 માથે મ લેજે અનરથ દંડ, મિથ્યા મેલ મ ભરજે પિંડ. ૧૬
 સમકિત શુદ્ધ હૈંડે રાખજે, બોલ વિચારીને લાખજે,
 પાંચ તિથિ મ કરો આરંભ, પાળો શીયળ તજો મન દંભ. ૧૭
 તેલ તક ધૃત દુધ ને દહીં, ઉઘાડાં મત મેલો સહી,
 ઉત્તમ ઠામે ખરચો વિત્ત, પર ઉપકાર કરો શુભ ચિત્ત. ૧૮
 દિવસ ચરિમ કરજે ચોવિહાર, ચારે આહાર તણો પરિહાર,
 દિવસ તણાં આલોચે પાપ, જિમ લાંજે સઘળા સંતાપ. ૧૯
 સંધ્યાયે આવશ્યક સાચવે, જિનવર ચરણ શરણ ભવભવે,
 ચારે શરણ કરી દઢ હોય, સાગારી અણસણ લે સોય. ૨૦
 કરે મનોરથ મન એહવા, તીરથ શત્રુંજે જાહવા,
 સમેત શીખર આબુ ગિરનાર, ભેટીશ હું ધન્ય ધન્ય અવતાર. ૨૧
 શ્રાવકની કરણી છે એહ, એહથી થાયે ભવનો છેહ,
 આઠે કર્મ પડે પાતળાં, પાપ તણા છુટે આમળાં. ૨૨
 વાડ લહીયે અમર વિમાન, અનુક્રમે પામે શિવપુર ઠામ,
 કહે જિનહર્ષ ઘણે સસનેહ, કરણી દુઃખ હરણી છે એહ. ૨૩

શ્રાવક-ધર્મ.

- ૧ મતધારી સદ્ગુણ ભંડાર, કરે પ્રેમથી પર ઉપકાર;
અદ્યારભી હોય ઉદાર, શાસ્ત્ર શ્રવણ કરી શોધે સાર.
- ૨ ધર્મ વિષે લાગેલું ધ્યાન, કળ્યામાં આપે નહિ કાન;
મનમાં નહિ મમતા કે માન, અભય તણું દે નિત્યે દાન.
- ૩ કામ લોગને સમજી પાશ, અંતર એથી રહે ઉદાસ;
વિષય તણો છોડી દે વાસ, સદ્ગુણનો કરે સહવાસ.
- ૪ હેત ધરી પરના દુઃખ હરે, કામ કદી ભુકું નવ કરે;
જેના મુખથી અમૃત ઝરે, પાપ પંથથી દિલમાં ડરે.
- ૫ દાન શીળ તપ સુરંગ, ઉઠે નિત્યે અંગો અંગ;
સંત જનોના રાખે સંગ, ઉત્તમ કાર્ય વિષે ઉછરંગ.
- ૬ કુડ કપટનું ન કરે કામ, વૈરાગે જેનો વિશ્રામ;
દયા ધર્મનું જે શુભ ધામ, આવા જનનું શ્રાવક નામ.
- ૭ પ્રમાણિકતામાં પંકાય, કદિ અન્યાયે નવ અથડાય;
જે શ્રાવકના ગુણ સહુ ગાય, સંત શિષ્ય તે સ્વર્ગે જાય.

વિનય માહાત્મ્ય.

વિનયથી વિશ્વ બધું વશ થાય. ટેક.
વૈરી સઘળા વહાલ ધરાવે, ગુણુકર થઈ ગુણ ગાય. વિનય૦
મોહની મંત્ર અવર નહિ એથી, આ દુનિયા માંય. વિનય૦
ધર્મ તણું આ મૂળ મનોહર, જ્ઞાનનું બીજ ગણાય. વિનય૦
એજ રસાયણે અંતર કેરા, સર્વે દોષ સમાય. વિનય૦
સંત શિષ્ય સુખ સઘળાં એમાં, સ્વરૂપ સદા સમજાય વિનય૦

શ્રી ગૌતમાષ્ટક.

વીર જિનેશ્વર કેરો શિષ્ય, ગૌતમ નામ જપો નિશદ્દિશ;
 જો કીજે ગૌતમનું ધ્યાન, તો ઘર વિલસે નવે નિધાન. ૧
 ગૌતમ નામે ગિરિવર ચઢે, મન વાંછિત હેલા સંપન્ને;
 ગૌતમ નામે નાવે રોગ, ગૌતમ નામે સર્વ સંજોગ. ૨
 જો વૈરી વિરૂઝ્યા વંકડા, તસ નામે નાવે હુંકડા;
 ભૂત પ્રેત નવિ મંડે પ્રાણુ, તે ગૌતમના કરૂં વખાણુ. ૩
 ગૌતમ નામે નિર્મળ કાય, ગૌતમ નામે વાધે આય;
 ગૌતમ જિન શાસન શણુગાર, ગૌતમ નામે જય જયકાર. ૪
 શાળ દાળ સુરહા ઘૃત ગોળ, મન વાંછિત કાપડ તંબોળ;
 ગૃહશું ગૃહિણી નિર્મળ ચિત્ત, ગૌતમ નામે પુત્ર વિનીત. ૫
 ગૌતમ ઉદયો અવિચળ ભાણુ, ગૌતમ નામ જપો જગ જાણુ;
 મોટા મંદિર મેરૂ સમાન, ગૌતમ નામે સકળ વિહાણુ. ૬
 ઘર મયગલ ઘોડાની જોડ, પહોંચે વારૂ વાંછિત કોડ;
 મહિયલ માને મહોટા રાય, જો તૂઠે ગૌતમના પાય. ૭
 ગૌતમ પ્રણમ્યાં પાતક ટળે, ઉત્તમ નરની સંગત મળે;
 ગૌતમ નામે નિર્મળ જ્ઞાન, ગૌતમ નામે વાધે વાન. ૮
 પુણ્યવંત અવધારો સહુ, ગુરૂ ગૌતમના ગુણ છે બહુ;
 કહે લાવણ્ય સમય કર જોડ, ગૌતમ તૂઠે સંપત્તિ કોડ. ૯

અંગુઠે અમૃત વસે, લખિધ તણા ભંડાર;
 તે ગુરૂ ગૌતમ સમરીએ, વાંછિત કળ દાતાર.
 તાર તાર મુજ પ્રભુ, તું મુજ તારણ હાર;
 તે માટે તુમને કહું, ભવજળ પાર ઉતાર.

અમુલ્ય અવસરની આશા.

એવો અવસર મુજને ક્યારે આવશે,
આનંદ મંગળ મુજ અંતર ઉભરાયજો;
લીતર ભ્રમણ સ્થળ ક્યારે લાંગશે,
લય લડકા નિર્ભયતામાં પથરાયજો. એવો ૧

સારાસાર સર્વ રીતે સમજી શકું,
ન્યાય ત્યજી મતિ લોભે નવ લલચાયજો;
ક્રોધ કપટ મોહ મટે અરિ માહરા,
વિષય વ્યાધિઓ કદિ ન વરતાયજો. એવો ૨

પરનિંદાની પરમ અધમતા પરિહરું,
ઇર્ષા અગ્નિ અંતરની ઓલાય જો;
સુંદર સાચા સ્થળમાં હું રાચું સદા,
સાચા રસ્તે મુજ જીવન સચવાયજો. એવો ૩

અપૂર્વ શાન્તિ પ્રગટે આત્મ પ્રદેશમાં,
દોષિત મારા ત્યારે લાવ દળાયજો;
મૂકત બનું માયાની જળરી જળથી,
ન્યારો રહું જેમ પાણી પંકજ ન્યાયજો. એવો ૪

અંધારાથી અંતર આ અગણું રહે,
રવિ કિરણોથી હૃદય બધું રંગાયજો;
નિજ ઘટકમાં દોલત ધરની દેખીએ,
દારિદ્ર્યના દુઃખડાં દૂરે થાય જો. એવો ૫

રમણું ક્યારે નિજ ધર માંહે રંગથી,
જડતા ક્યારે જડામૂળથી જાયજો;
મંગળ મંગળ વરતે મન મેદાનમાં,
સાચા સુખમાં જીવન રામ સમાયજો. એવો ૬

સતીમાં સરદાર.

- પ્રભુ તુલ્ય પતિને ગણે, ધર્મ હૃદયમાં ધરનાર;
વિવેકને વિસરે નહિ, તે સતીમાં સરદાર. ૧
- શિર સાટે શીળ સાચવે, તજે ન ટેક લગાર;
પ્રાણ જતાં પલટે નહિ, તે સતીમાં સરદાર. ૨
- સસરા સાસુ સર્વનો પ્રગટાવે જે ખ્યાર;
વિનય તજે નહિ વડિલનો, તે સતીમાં સરદાર. ૩
- સુખકર હોયે સર્વને, અંતર હોય ઉદાર;
મધુર સત્ય વચનો વહે, તે સતીમાં સરદાર. ૪
- છલકે નહિ સંપત્તિ મળ્યે, નમ્ર બને નિરધાર;
ગંભીર ભાજન જ્ઞાનનું, તે સતીમાં સરદાર. ૫
- પવિત્ર જેના પ્રાણ છે, અનાથનો આધાર;
દુઃખમાં લેશ ડગે નહિ, તે સતીમાં સરદાર. ૬
- ન્યાયે જે નિર્મળ રહે, સદ્વિદ્યા શણગાર;
સરળ ચિત્ત જેનું સદા, તે સતીમાં સરદાર. ૭
- કળા ભણેલી કુશળ જે, ભવ્ય રૂપ ભંડાર;
ઉજવળ જેનો આતમા, તે સતીમાં સરદાર. ૮
- કલંક વગરની કામિની, નિર્દોષ જે નાર;
એ અબળા ઉત્તમ ગણે, તે સતીમાં સરદાર. ૯
- જેના દર્શનથી મટે, વિરૂપ વિષય વિકાર;
વિશુદ્ધ પ્રેમ વદ્યા કરે, તે સતીમાં સરદાર. ૧૦
- સદ્ગુણનું સેવન કરી, સફળ કરે અવતાર;
સંત શિષ્ય તે સમજવી, તે સતીઓમાં સરદાર. ૧૧

“ આવન સતી ” નો મહિમા.

સુલસા^૧ ચંદનબાળા^૨, સતીઓ સારી રે;
સતી મનોરમાની^૩ વાત, લાગે ખ્યારી રે. ૧

સતી મદનરેખા^૪ રૂપ, ગુણથી જળકે રે;
દમયંતી^૫ ચરિત અપાર, જનમાં ચળકે રે. ૨

સતી નર્મદાસુંદરી,^૬ સફુણુ ધારી રે;
સતી સીતા^૭ સુંદર રૂપ, શીળ વિહારી રે. ૩

નંદા^૮ ભદ્રા^૯ અને, સુભદ્રા^{૧૦} સારી રે;
થઈ ભારત ભૂષણુ એહ, ધર્મ સુધારી રે. ૪

રાજિમતી^{૧૧} સતી રત્ન, શમ રસ ધોરી રે;
પ્રભુ નેમિનાથ મુખચંદ્ર, માંહિ ચકોરી રે. ૫

ઋષિદત્તા^{૧૨} રસરૂપ, ધર્મ તાણું થઈ રે;
પદ્માવતી^{૧૩} શિવ સ્વરૂપ, શિવપદમાં ગઈ રે. ૬

સતી અંજના^{૧૪} એક, નિર્મળ મનની રે;
શ્રીદેવી^{૧૫} સુંદર શીળ, મનહર તનની રે. ૭

સતી જ્યેષ્ઠા^{૧૬} જે શ્રેષ્ઠ, યશમાં જામી રે;
ધરી સુંદર સફુણુ છાપ, શિવપદ પામી રે. ૮

સતી સુજ્યેષ્ઠા^{૧૭} નારી, બહુ વખાણી રે;
સતી મૃગાવતી^{૧૮} મનરંગ, જનમાં જાણી રે. ૯

સતી પ્રભાવતીનો^{૧૯} પ્રતાપ, જન સહુ ગાવે રે;
અતિ ચતુર ચિદલક્ષ્મી^{૨૦} નાર, જન મન ભાવે રે. ૧૦

સતી બ્રાહ્મી^{૨૧} સુંદરી^{૨૨} ઐશ્વર્ય, શ્રાવક બાળા રે;
 ઋક્ષિમણી^{૨૨} દેવતી^{૨૩} નાર, ધર્મ વિશાળા રે. ૧૧
 કુંતિ^{૨૪} શિવા^{૨૫} સુખકાર, સતી ગુણ માળા રે;
 જયકારી જયંતી^{૨૬} બાળ, સદ્ગુણ શાળા રે. ૧૨
 દેવકી ૨૭ દ્રૌપદી^{૨૮} ધારણી^{૨૯-૩૦} એ, સતીઓ રે;
 એ પામી સુંદર આપ, શિવપદ ગતીઓ રે. ૧૩
 કળાવતી^{૩૧} કુળવાન, જરા મન હારી રે;
 સતી પુષ્પચૂડા^{૩૨} પ્રતિબોધ, શીળ ધારી રે. ૧૪
 પદ્માવતી^{૩૩} ગૌરી^{૩૪} સતી, ગાંધારી^{૩૫} સારી રે;
 પ્રસરાવી આ જમ માંડી, કીર્તિ ભારી રે. ૧૫
 સતી લક્ષ્મણી^{૩૬} સુંદર રૂપ, સુસીમા^{૩૭} બાળા રે;
 શ્રી જંબૂવતી^{૩૮} જયવંત, બુદ્ધિ વિશાળા રે. ૧૬
 સત્યભામા^{૩૯} ઋક્ષિમણી^{૪૦} યક્ષા, સતીઓ જાગી રે;
 જિનશાસનમાં વિખ્યાત, થઈ બહુ ભાગી રે. ૧૭
 યક્ષા^{૪૧} દિન્ના^{૪૨} ને ભૂતા^{૪૩}, ભય હરનારી રે;
 ભૂતદિન્ના^{૪૪} સાધ્વિ રૂપ, ભવ તરનારી રે. ૧૮
 સેણા^{૪૫} વેણા^{૪૬} રેણા^{૪૭}, સુંદર નારી રે;
 સતી શીળવતીની^{૪૮} વાત, મુદ્દ કરનારી રે. ૧૯
 નંદ્યંતી^{૪૯} રોહિણી^{૫૦} સતી, શુદ્ધ કુળ કાંતા રે;
 રતિસુંદરી^{૫૧} શ્રીમતી^{૫૨} નામ, સુખકર શાંતા રે. ૨૦
 એ બાવન સતીઓ પ્રગટી, ભારત જગમાં રે;
 નિત્ય સ્મરણ કરો તે નામ, ભવિજન મનમાં રે. ૨૧

ચતુર્થ પાપસ્થાનક સંજ્ઞાય.

- પાપસ્થાનક ચોથું વરજિયે, દુર્ગતિ ભૂલ અગ્રંભ; જગ સવિ મૂંઝયો છે એહમાં, છાંડે તેહ અચંભ. પાપ૦ ૧
- રૂડું લાગે રે એ ધુરેં, પરિણામેં અતિ કૂર; ક્ષણ કિંપાકની સારીખું, વરજે સંજ્ઞન દૂર. પાપ૦ ૨
- અધર વિદુમ સ્મિત કુલડાં, કુચક્ષણ કઠિન વિશાળ; રામા દેખી ન રાચિયેં, એ વિષે વેલી રસાળ. પાપ૦ ૩
- પ્રભળ જ્વલિત અય પૂતલી, આલિંગન ભલું તંત; નરક દુઆર નિતાંબની, જઘન સેવન એ દુરંત. પાપ૦ ૪
- દાવાનળ ગુણ વન તણો, કુલમશી કૂચક એહ; રાજધાની મોહ રાયની, પાતક કાનન મેહ. પાપ૦ ૫
- પ્રભુતાયેં હરિ સારિખો, રૂપે મયણુ અવતાર; સીતાયેંરે રાવણુ યથા, છાંડો તુમેં નરનાર. પાપ૦ ૬
- દશ શિર રજ માંહે રોલિયાં, રાવણુ વિવશ અગ્રંભ; રામેં ન્યાયેંરે આપણો, રોપ્યો જગ જય થંભ. પાપ૦ ૭
- પાપ ખધાંએ રે અતિ ઘણા, સુકૃત સકળ ક્ષય જાય; અબ્રહ્મચારીનું ચિંતવ્યું, કદિય સક્ષણ નવિ થાય. પાપ૦ ૮
- મંત્ર ક્ષણે જગ જસ વધે, દેવ કરે સાન્નિદ્ય; બ્રહ્મચર્ય ધરે જે નરા, તે પામે નવ નિદ્ય. પાપ૦ ૯
- શેઠ સુદર્શન ટળી, શુભો સિંહાસન હોય; ગુણ ગાયે ગગનેંરે દેવતા, મહિમા શીયળનું જોય. પાપ૦ ૧૦
- મૂળ ચરિત્રનું એ ભલું, સમક્ષિ વૃદ્ધિ નિદાન; શીળ સલિલ ધરે જે કો, તસ હુયે સુજસ વખાણ. પાપ૦ ૧૧

આઠ મહની સજ્જાય.

મહ આઠ મહા મુનિ વારીએ, જે દુર્ગતિના દાતાર રે;
 શ્રી વીર જિનેશ્વર ઉપદિશે, લાખે સોહમ ગણુધાર રે. મહ૦ ૧
 હાંછ જાતિનો મહ પહેલો કહ્યો, પૂર્વે હરિકેશીએ કીધો રે;
 અંડાળ તણે કુળે ઉપજ્યા, તપથી સવિ કારજ સીધ્યો રે. મહ૦ ૨
 હાંછ કુળ મહ બીજે દાખીઓ, મરિચિ ભવે કીધો પ્રાણી રે;
 કોડા કોડિ સાગર ભવમાં ભમ્યા, મહ મ ધરો એમ જાણી રે. મહ૦ ૩
 હારે બળ મદથી દુઃખ પામીએ શ્રેણિક વસુભૂતિ જીવ રે,
 દુઃખ નરક તણાં જઈ ભોગવ્યાં, મુખે પાડંતા ઘણી રીવ રે. મહ૦ ૪
 હારે સનતકુમાર નરેશરૂ, સુર આગળ રૂપ વખાણ્યો રે,
 રોમ રોમ કાયા બીગડ ગઈ, પદ ચોથાનો એ ટાણો રે. મહ૦ ૫
 હાંછ મુનિવર સંયમ પાળતા, તપનો મહ મન માંહે આવ્યો રે;
 થયો કૂરગડુ ઋષિ રાજ્યો, પામ્યા તપનો અંતરાયો રે. મહ૦ ૬
 હાંછ દેશ દશાર્ણનો ધણી, રાજ દશાર્ણભદ્ર અભિમાની રે;
 ઇંદ્રની રિદ્ધિદેખી ખૂઝીયા, સંસાર તજી થયા જ્ઞાની રે. મહ૦ ૭
 હાંછ સ્યુલિલદ્રે વિદ્યાનો કર્યો, મહ સાતમો જે દુઃખીયો રે;
 શ્રુતપૂર્ણ અર્થ ન પામીઆ, જીવ્યો માન તણી અધિકાર રે. મહ૦ ૮
 રાય સુભૂમ ષટ ખંડનો ધણી, પદ્માભનો મહ કીધો અપાર રે;
 હુય ગય રથ સખ સાયર પડ્યા, ગયો સાતમી નરક મોઝાર રે. મહ૦ ૯
 ઇમ તન મન ધન જોળન રાજનો, મ ધરો મનમાં અહંકાર રે;
 એહ અસ્થિર અસત્ય કારમું, વિણસે ક્ષણમાં બહુ વાર રે. મહ૦ ૧૦
 મહ આઠ નિવારે વ્રત ધારી, પાળે સંયમ સુખકારી રે;
 કહે માનવિજય તે પામશે, અવિચળ પદવી નરનારી રે. મહ૦ ૧૧

શ્રીમાનોને શિક્ષા.

- હે લક્ષાધિપતિઓ ? જગમાં શું રહ્યા,
ક્યાંથી આવ્યા, ને ક્યાં જશો લલ્ય જો;
શાને માટે જન્મ્યા જાગી જાણજો,
સમજો જગમાં શું સારું કર્તવ્ય જો. હે ૧
- શેર એક દારૂનો નશો જે ચઢે,
લાખોપતિને તેવું ધનનું ઘેન જો;
ધનના ઘેને ઘેરાયો અહંકારમાં,
એવા 'નરને સમતાનું નહીં ચેન જો. હે ૨
- ગાડી વાડી લાડીમાં ગુલતાન છે,
પૈસા માટે પાપ કરે નિશદ્દિન જો;
વૈરાગ્યે મન વાળે ક્યાંથી પ્રાણીયા,
વ્યાપારે વર્તે વૃત્તિ લયત્રીન જો. હે ૩
- પૈસાને પરમેશ્વર માન્યો પ્રેમથી,
સ્ત્રીને ગુરૂ માની કરતા તસ સેવ જો;
રાત્રિવિવસ લોભે લલચાયા લાલચુ,
એક ચિત્તથી સેવે નહીં જિનદેવ જો. હે ૪
- ધર્મ કર્મને મૂકી ક્યાં અથડાઓ છો,
પદવી પુરૂછે મળતું શું ઉપમાન જો;
હુનિયાના માને શું મન મલકાઓ છો,
લક્ષ્મી દેખી શું થાઓ ગુલતાન જો. હે ૫

મરતાં લક્ષ્મી સાથ ન આવે જાણુને,
 હાય હાય કરતો જાઈશ તું એક જો;
 લક્ષ્મી લાલે લોભ વધે છે સોગણો,
 સત્યાસત્યનો દિલમાં કરે વિવેક જો. હેં ૬

લક્ષ્મીપતિઓની રાખો થઈ ઘણી,
 મરતાં તેવી રાખ તમારી થાય જો;
 ચેતો ચેતો વૈરાગી થઈ જાગજો,
 નહીં ચેતે તો પાછળથી પસ્તાય જો. હેં ૭

સાત ક્ષેત્રમાં લક્ષ્મી ખર્ચો ભાવથી,
 દુઃખી જનનો કરજો અટ ઉદ્ધાર જો;
 ફાગટ લક્ષ્મી ખર્ચો નહીં કુક્ષેત્રમાં,
 પુણ્ય કર્યાથી સ્વર્ગાદિક અવતાર જો. હેં ૮

શરીર ન્યાડું લક્ષ્મી ન્યારી છેવટે,
 એકીલો જીવ જાશે કોઈ ન સાથ જો;
 ધર્મ કરી દ્યો સદ્ગુરુ ગમથી પ્રાણીયા,
 સેવો શ્રી કર્ણુણ જિનવર નાથ જો. હેં ૯

ધર્મ કરતાં સુખીયા જગમાં પ્રાણીયા,
 શાશ્વત સુખડાં સહેજે તેથી થાય જો;
 બુદ્ધિસાગર અવસર પામી ચેતજો,
 પામો જલદી શિવ સંપદ સુખદાય જો. હેં ૧૦

નિંદા નિવારક સંજ્ઞાય.

નિંદા મ કરજો કોઈની પારકી રે,
 નિંદાનાં બોલ્યાં મહા પાપ રે;
 વચર વિરોધ વાધે ઘણો રે,
 નિંદા કરતાં ન ગણે માય ને બાપ રે. નિંદા૦ ૧

ફર બળતી કાં દેખો તુમ્હે રે,
 પગમાં બળતી દેખો સહુ કોય રે;
 પરના મળમાં ઘોયાં લુગડાં રે,
 કહો કેમ ઉજળાં હોય રે. નિંદા૦ ૨

આપ સંભાળો સહુકો આપણો રે,
 નિંદાની મૂકો પડી ટેવ રે;
 થોડે ઘણે અવગુણે સહુ ભર્યા રે,
 કેહેનાં નળિયાં ચુવે કેહેનાં નેવ રે. નિંદા૦ ૩

નિંદા કરે તે જાયે નારકી રે,
 તપ જપ કીધું સહુ જાય રે;
 નિંદા કરો તો કરજો આપણી રે,
 જેમ છુટક બારો થાય રે. નિંદા૦ ૪

શુભ શ્રદ્ધા સહુકો તણો રે,
 જેહમાં દેખો એક વિચાર રે;
 કૃષ્ણ પર સુખ પામશો રે,
 સમય સુંદર સુખકાર રે. નિંદા૦ ૫

વણુઝારાની સજ્જાય.

નરભવ નયર સોહામણ, વણુઝારા રે,
 પામીને કરજે વ્યાપાર, અહો મારા નાયક રે,
 સત્તાવન સંવર તણી, વં પોઠી ભરજે ઉદાર. અં
 શુભ પરિણામ વિચરતા, વં કરીયાણા ખહુ મૂલ; અં
 મોક્ષ નગર જાવા લણી, વં કરજે ચિત્ત અનુકૂલ. અં
 ક્રોધ દાવાનળ એલવે, વં માન વિષય ગિરિરાજ; અં
 એલંધને હળવે કરી, વં સાવધાન કરી કાજ. અં
 વંશજાલ માયા તણી, વં નવિ કરજે વિશરામ; અં
 ખામી મનોરથ ભટ તણી, વં પૂરણુનું નહિં કામ. અં
 રાગ દ્વેષ દોય ચોરટા, વં વાટમાં કરશે હેરાન; અં
 વિવિધ વીર્ય ઉલ્લાસથી, વં તે હણુજે રે ઠાય. અં
 એમ સવિ વિધન વિદારી, વં પહોંચજે શિવપુર વાસ; અં
 ક્ષય ઉપશમ જે લાવના, વં પોઠે ભર્યા ગુણુ રાશ. અં
 ખાયક ભાવે તે થશે, વં લાલ હોશે અપાર; અં
 ઉત્તમ વણુજ જે એમ કરે, વં પદ્મ નમે વારંવાર. અં

શિયળ માહાત્મ્ય.

ના વસ્ત્રો થકોં નારિયો દોપોં ઉઠે,
 ના રૂપ આજા થકી;
 શોભાવે નહિં નારીને જગતમાં,
 આજાં ઘરેણાં નકી;
 ઝોઝાવે કદોં પાયમાં નુપુરને,
 કઠોં પહેરે મણિ;
 તે સર્વેથી સરસ્વતિ શિયળથી,
 નારિ દોપે છે ઘણી. ૧

માતા પિતાની સ્તુતિ.

સુખ દાતા માતા પિતા બાળના,
 ઉપકારી તે સમ નહિ કોય, નમો માત તાતને.
 દુઃખી દેખી સદા નિજ બાળને, અતિ દુઃખી હૃદયમાં જે હોય. નમો
 નવ માસ ઉદરમાંહી રાખતાં, કરે માત ઘણી સારવાર. નમો
 ભીનામાંથી સૂકામાં સૂવાડતાં, કેવો માત તણો ઉપકાર. નમો
 કરી હેત હૈયામાં દાબતી, માતા હરખે હાલરડાં ગાય. નમો
 દુઃખ વેડી સદા સુખ આપતી, કહો જનની એ ક્યમ વીસરાય. નમો
 પિતા પોષક પાળક આપણા, તેનો અગણિત છે ઉપકાર. નમો
 પિતા પ્રેમથી બાળ પઢાવતાં, જ્ઞાન દાન અપાવે સાર. નમો
 માત તાત એ જંગમ તીર્થ છે, કરે ભાવથી તેમની સેવ. નમો
 માત તાતની ભક્તિ ભાવથી, મન રાખો કરવા ટેવ. નમો
 તે કુ-પુત્ર-પુત્રી બાણવાં, નવ રાખે જે વડિલનું માન નમો
 બહેનો શિક્ષણ આ મન ધારજો, કરો માત તાત શુભ ગાન. નમો

પૂજા તથા દાન-મહિમા.

જિન પૂજા જસ ઘર નહિ, નહિ પાત્રે જિહાં દાન;
 તે કેમ પામે બાપડો, વિદ્યા રૂપ નિધાન. ૧
 તિલક નહિ કેસર તણાં, ઘૃત દીવો નહિ જ્યાંહ;
 તાસ જનમ લેખે નહીં, તસ ઘર નહિ ઘર માંહિ. ૨
 શિખ દેઉં તુમ શુભ પરેં, જિન પૂજા છો દાન;
 દાને જિન પદવી સહિ, ચક્રી દેવ સમાન. ૩

હિતોપદેશ.

જોને વિચારી એવું રે, આ સ્વપ્ના જેવું તન તારું;
 ગણ લલે કાંચન જેવું રે, પણ અંતે તો રાખ થનારું; જોને૦ ૧
 સનતકુમાર ચક્રી વળી જુઓ, છ ખંડનો પ્રતિપાળ;
 રૂપ અનુપમ તેના દેહનું, ક્ષણમાં થયું વિશરાળ;
 શું અભિમાન મન રાખોરે, દેહીનું તેજ જનારું; જોને૦ ૨
 રાંક જેમ સુપનાની માંડી, પામ્યો રાજ વિલાસ;
 વૈભવ દીઠા પણ ન વિલસ્યા, જાગીને થયો ઉદાશ;
 એવું સુખ આ લાસે રે, અંતે તો જૂઠું છેજ વારું; જોને૦ ૩
 સેજ તળાઈમાં રોજ પોઢતા, મસુરીઆં ધરી ગાલ;
 દિન રાત જરી ન જાણતાં, તેને પણ લઈ ગયો કાળ;
 અચાનક એકલું જાણું રે, નથી સાથે કોઈ થનારું; જોને૦ ૪
 ધન કણ કંચન અને કામિનિ, રંચ ન આવે સાથ;
 સ્મશાન ભૂમિમાં સૂકાં કાળે, બળશે થઈ અનાથ;
 કેવળ મુનિ કહે છે રે, ચેતો તો ઠીક થનારું; જોને૦ ૫

શ્રી વીર વંદન.

નમો વીર વિશ્વે સદા સૌખ્યકારી,
 પિતા માતા બ્રાતા ચ દુઃખાપહારી;
 કથી દેશના લબ્ય કલ્યાણ જાણી,
 નમું વીર પ્રેમે બહુ ખ્યાર આણી. ૧
 કહ્યો મુકિત માર્ગ ક્રિયા જ્ઞાન લેદે,
 ગ્રહી લબ્ય જીવો દુઃખ વૃન્દ છેદે;
 કહ્યાં દ્રવ્ય પડ્યા સદા જે અનાદિ,
 નમું લાવથી સત્ય સ્યાદ્રાદ વાદિ. ૨

શ્રી ગૌતમ સ્વામીનો છંદ.

જયો જયો ગૌતમ ગણધાર, મ્હોટી લખ્ખી તણો લંડાર;
સમરે વંછિત સુખ દાતાર, જયો જયો ગૌતમ ગણધાર. ૧

વીર વજ્ર વડો અણુગાર, યૌદ્ધ હજાર મુનિ શિરદાર;
જપતાં નામ હુવે જયકાર, જયો જયો ગૌતમ ગણધાર. ૨

ગય ગમણી રમણી જગ સાર, પુત્ર કલત્ર સજ્જન પરિવાર;
આપે કનક કોડી વિસ્તાર, જયો જયો ગૌતમ ગણધાર. ૩

ઘેર ઘોડા પાયક નહિ પાર, સુખાસન પાલખી ઉદાર;
વૈરી વિકટ થાયે વિસરાળ, જયો જયો ગૌતમ ગણધાર. ૪

પ્રહ ઉઠી જપિયે ગણધાર, ઋદ્ધિ સિદ્ધિ કમળા દાતાર;
રૂપ રેખ મયણુ અવતાર, જયો જયો ગૌતમ ગણધાર. ૫

કવિ રૂપચંદ કેરો શિષ્ય, ગૌતમ ગુરૂ પ્રણમો નિશ દિશ;
કહે ચંદ એ સુમતાગાર, જયો જયો ગૌતમ ગણધાર. ૬

બાર લાવનાની સજ્જાય.

પાસ જિનેસર પાય નમી, સદ્ગુરૂને આધાર;
લવિયણુ જિનના હિત લણી, લાવણું લાવના બાર. ૧

પ્રથમ અનિત્ય અશરણુપણું, એહ સંસાર વિચાર;
એકલપણું અન્યત્વ તેમ, અશુચિ આશ્રવ સંભાર. ૨

સંવર નિર્જર લાવના, લોક સ્વરૂપ મુખોધિ;
દુલ્લભ લાવન જિન ધરમ, એણી પરે કરે જીવ સોધિ. ૩

રસ-કુપી રસ લાવીઓ, લોહ થકી હોય હેમ;
જીવ ઈણુ લાવના શુદ્ધ હુએ, પરમ રૂપ લહે તેમ. ૪

લાવ વિના દાનાદિકા, લાગે અલુણો ધાન;
લાવ રસાંગ મલ્યા પછી, ત્રુટે કામ નિદાન. ૫

કર્મ પચીરીની સજ્જાય.

દેવ દાનવ તીર્થંકર ગણુધર, હરિહર નટવર સખળા,
કર્મ સંયોગે સુખ દુઃખ પામ્યા, સખળ હુઆ મહા નખળારે;
પ્રાણી કર્મ સમો નહિ કોય.

કીધાં કર્મ વિના ભોગવીયાં, છુટક બારો ન હોય રે; પ્રાણી૦ ૧

આદીશ્વરને કર્મ અંતરાયે, વર્ષ દિવસ રાખ્યા ભૂખે,
વીરને બાર વરસ દુઃખ દીધું, ઉપન્યા બ્રાહ્મણી કુખે રે; પ્રાણી૦ ૨

સાઠ સહસ સુત મુઆ એકદિન, સામંત મુરા જેસા,
સાગર હુઓ મહા દુઃખીઓ, કર્મ તણાં ક્ષણ એસા રે; પ્રાણી૦ ૩

ખત્રીશ સહસ દેશનો સાહિબ, ચક્રી સનતકુમાર,
સોળ રોગ શરીરે ઉપન્યા, કર્મે કીયો તસ ખુવારે; પ્રાણી૦ ૪

સુભૂમ નામે આઠમો ચક્રી, કર્મે સાયર નાંખ્યો,
સોળ સહસ યક્ષે ઉભાં દીઠો, પણ કિણુહી નવિરાખ્યો રે; પ્રાણી૦ ૫

બ્રહ્મદત્ત નામે બારમો ચક્રી, કર્મે કીધો તસ અંધો,
એમ જાણી પ્રાણી વિણ કામે, કર્મ કોઈ મત બાંધો રે; પ્રાણી૦ ૬

વીશ ભૂજ દશ મસ્તક હુતા, લક્ષ્મણે રાવણ માર્યો,
એકલડે જગ સહુને જીત્યો, કર્મથી તે પણ હાર્યો રે; પ્રાણી૦ ૭

લક્ષ્મણ રામ મહા બળવંતા, વળી સત્યવંતી સીતા,
બાર વર્ષ લગે વન માંહી ભમીયા, વીતક તસ બહુ વિત્યાં રે; પ્રાણી૦ ૮

છપ્પન કોઠ જાદવનો સાહિબ, કૃષ્ણ મહાબળ જાણી,
અટવી કોશંબી મુઓ એકલડો, વલ વલતો વિણ પાણી રે; પ્રાણી૦ ૯

પાંચ પાંડવ મહા ઝુઝનારા, હારી દ્રૌપદી નારી,
બાર વરસ લગે વન દુઃખ દીઠાં, ભમીયા જેમ ભીખારી રે; પ્રાણી૦ ૧૦

સતીય શિરોમણી દ્રૌપદી કહીયે, પાંચ પુરૂષની નાર,
 સુકુમાલિકા લવે આંધ્યું નિચાણું, પામી પાંચ ભરતાર રે; પ્રાણી૦ ૧૧
 કર્મે હલકો દીધો હરિચંદ્રને, વેચી તારા રાણી,
 બાર વરસ લગે માથે આણ્યું, ડુંખ તણે ઘેર પાણી રે; પ્રાણી૦ ૧૨
 હધિવાહન રાજાની બેટી, ચાર ચંદનબાળા,
 ચૌપદની પેરે ચૌટે વેચાણી, કર્મ તણા એ ચાળા રે; પ્રાણી૦ ૧૩
 સમકિત ધારી શ્રેણિક રાજા, બેટે આંધ્યો મુસ્કે,
 ધર્મી નરપતિ કર્મે દબાણા, કર્મથી ભેર ન કિસકે રે; પ્રાણી૦ ૧૪
 ઇશ્વર દેવ ને પાર્વતિ રાણી, કર્તા પુરૂષ કહેવાય,
 અહોનિશ મહેલ-મસાણુમાં વાસો, લિક્ષા ભોજન ખાય રે; પ્રાણી૦ ૧૫
 સાહસ કિરણ સૂરજ પ્રતાપી, રાત દિવસ રહે અટતો,
 સોળ કળા શશહર જગ જાયો, દિન દિન જાયે ઘટતો રે; પ્રાણી૦ ૧૬
 નળ રાજા પણુ જીવટે રમતાં, અર્થ ગરથ રાજ્ય હાર્યો,
 બાર વરસ લગે વન દુઃખ દીઠાં, તેને પણુ કર્મે ભમાડ્યો રે; પ્રાણી૦ ૧૭
 સુદર્શનને શુભાંગે દીધો, મુંજરાયે માગી ભીખ,
 તમસ ગુફા મુખ કેણિક બળીયો, માની ન કેઈની શીખ રે; પ્રાણી૦ ૧૮
 ગજ મુનિના શીર પર સગડી, સાગરદત્તનું ખાળ્યું શીશ,
 મૈતારજ વાધરે વિંટાણા, ક્ષણ ન આણી રીશ રે; પ્રાણી૦ ૧૯
 પાંચસેં સાધુ ઘાણીમાં પીધ્યા, રોશ ન આણ્યો લગાર,
 પૂરવ કર્મે ઢંઢણુ ઋષિને, ષટ માસ ન મળ્યો આહાર રે; પ્રાણી૦ ૨૦
 ચૌદ પૂર્વધર કર્મ તણે વશ, પડ્યા નિગોહ મઝાર,
 આર્દ્રકુમાર અને નંદીષેણુ, ફરી વાર્યો ઘરબાર રે; પ્રાણી૦ ૨૧
 કળાવતીના કર છેદાણા, સુલદ્રા પામી કલંક,
 મહાબળ મુનિનું ગાત્ર પ્રજાળ્યું, કર્મ તણા એ વંક રે; પ્રાણી૦ ૨૨

દ્રૌપદી હેતે પશોતરતું, ફેડયું કૃષ્ણે ઠામ,
 વીરનાં કાને ખીલા ઠોકાણા, પગે રાંધી ખીર તામ રે; પ્રાણી૦ ૨૩
 કર્મથી નાઠા જાય પાતાળે, પેસે અગ્નિ મોઝાર,
 મેરૂ શિખર ઉપર ચઢે પણ, કર્મ ન મૂકે લગાર રે; પ્રાણી૦ ૨૪
 એવાં કર્મ જીવ્યાં નરનારી, તે પહોત્યાં શિવ ઠાય,
 પ્રભાતે ઉઠી નિત નિત વંદો, ભક્તિયેં તેહના પાય રે; પ્રાણી૦ ૨૫
 એમ અનેક નર ખંડયા કર્મે, ભલ ભલેરા જે સાજ,
 રૂઢિહર્ષ કર જોડીને કહે, નમો નમો કર્મ મહારાજ રે; પ્રાણી૦ ૨૬

હિત-પદ.

કેક ગયા ને જાય છે, જશે થશે બેહાલ;
 સુકૃત સાથે આવશે, કોણે દીઠી કાલ. ૧
 ઠાઠ માઠ ઠાલો સહુ, દિપક ઝાક ઝમાળ;
 તે પણ જૂઝાઈ જશે, કોણે દીઠી કાલ. ૨
 પંખી ટોળું વૃક્ષ પર, હળી મળ્યું છે હાલ;
 પ્રાતઃમાં ઉડી જશે, કોણે દીઠી કાલ. ૩
 સુગંધી પુષ્પથી બની, અનુપમ કુલની માળ;
 પણ તે તો કરમાઈ જશે, કોણે દીઠી કાલ. ૪
 જાયું તે તો જાય છે, સૌના એજ હવાલ;
 માન કહ્યું રે માનવી, કોણે દીઠી કાલ. ૫

બ્રહ્મચર્ય અને ત્યાગ સ્વરૂપ.

નિરખીને નવ યૌવના, લેશ ન વિષય નિદાન;
 ગણે કાષ્ટની પૂતળી, તે ભગવાન સમાન.
 આ સઘળા સંસારની, રમણી નાયક રૂપ;
 એ ત્યાગી ત્યાગ્યું બધું, કેવળ શોક સ્વરૂપ. ૧

-ધર્મેપિદેશ-

સંસારમાં શું સાર છે, વિચાર કર નર મન વિષે,
નિજ નેત્ર ખોલી જો અરે, દૃષ્ટિ કરીને દશ દિશે;
ચિત્ત માંહે ચેત ચતુર ચેતન, શી ગતી તારી થશે,
એવું વિચારી ધર્મ કર નર, ક્ષણ ગયો નવ આવશે. ૧

બહુ કૂડ કપટને કેળવી, સહુ લોકને તેં છેતર્યા,
જ્યાં ત્યાં દગલખાણ કરી, નિજ કાર્ય જે જે તેં કર્યા;
તે સર્વ પાપ તણી તને, પરલોકમાં શિક્ષા થશે, એવું ૨

તું કહે માઈં માઈં સર્વે, મોહ માન મમત્વથી,
ધન ધાન્ય જોળન માલ, માયા સર્વ તે તાઈં નથી;
સુત માત તાત સુજાત પત્ની, કોઈ નવ તાઈં થશે, એવું ૩

કાયા તણે રાખી ભરંસો, બહુજ માયા મેળવી,
જૂઠું વધો નિર્લજ્જપણે, કૃપણતા બહુ કેળવી;
અંતે અરે નર અથીર છે, વસ્તુ સહુ વીણસી જશે, એવું ૪

રાવણ સમો જે રાજવી, લંકાપતિ પોતે હતો,
વીશ ભૂજ યોદ્ધો યમ સમો, જે જગત માંહે શોભતો;
પણ ગયો અંતે એકલો તો, તારી શી ગતી થશે, એવું ૫

મહા પુન્ય ઉદયે મનુષ્ય જન્મ, મળ્યો બહુ મુશ્કેલ જે,
ઉત્તમ કૃણે અવતારને, પંચેન્દ્રિ યોગ તથાપિ છે;
તો કેમ હારી જાય, પશ્ચાતાપ પશ્ચાતે થશે, એવું ૬

અહંકાર અતિ અંતર ધરે, જે મુજ સમો જગ કો નથી,
પણ ગર્વ ઉતરે સર્વના જો, જાણ જ્ઞાન મતિ થકી;
ઉચ્ચી ગતિ નીચી મળે, ને નર્ક વેદન ત્યાં થશે, એવું ૭

છે સ્વાર્થી સહુ એ સગું, ને અથીર કાયા કોરમી,
 શો ગર્વ, જાવું સર્વને છે, એક દીન અંતે વળી;
 રે ! મરણ સમયે ધર્મ કરવા, કેમ તું તત્પર થશે, એવું ૮
 સ્વપ્ના સમું છે સુખ સર્વે, સમજ રે નર મન થકી,
 છે સાર એકજ ધર્મ, અવર અસાર જાણુ અરે ! નકી;
 હિતકાર શિક્ષા દેવસિની, દીલ ધરે તો સુખ થશે, એવું ૯

સરસ્વતિ કિર્તન.

વિદ્યાધન ભંડાર જગમાં, વિદ્યા ધન ભંડાર,
 દે સુખ અપરંપાર જગમાં, વિદ્યા ધન ભંડાર. ૧

ખપથી ન ખુટે ચોર ન લૂટે,

જેને છે ભય ન લગાર- જગમાં ૨

માત પિતાની સેવ કરાવે,

સુખી કરે સંસાર- જગમાં ૩

ઈશ્વર ભજવા પંથ સુઝાડે,

શુદ્ધ કરાવી વિચાર- જગમાં ૪

પરમારથમાં પ્રીત કરાવે,

જેથી ઉતરીએ પાર- જગમાં ૫

આ જગમાં માંહી સરસ ગુણોની,

વિદ્યા મોટી વખાર- જગમાં ૬

વિદ્યા વિણ સરવે જન કેરો,

જાય અફળ અવતાર- જગમાં ૭

બેઠાં શું આર્ય ! ચતુર ! ભુજ જોડી !

અર્થ ભણ્યે સરનાર- જગમાં ૮

—ચતુર્થ વિભાગ પૂર્ણ.—

* અમદાવાદ માહાત્મ્ય.

શહેરકુ હુમને હિર ફિર દેખા,
 હુલીસીંગ કા મંદિર દેખા.
 શાહઆલમકી મસ્જિદ દેખી,
 અકલે ઇન્સાં કી હુદ દેખી.
 ઊંચી ઊંચી મીલ ભી દેખી,
 પથર જેસા દિલ ભી દેખા.
 કવિ કો ભૂખા નંગા દેખા,
 તંગ ઘરોં મેં રહેતા દેખા.
 એસી જગા, ક્યા કામ કલાકા,
 ક્યા મિલતા હૈ દામ કલાકા ?
 ઇન્સે તુમકો કામ હી ક્યા હૈ,
 ઇસસે અપના નામ હી ક્યા હૈ !

બુખારી.

* અહમ્ મદ, વાદ
 થી પૂર્ણ ભૂમિ.

